

noć i magla

**gestapo
nad evropom**

**andré brissaud
jean mabire**

BIBLIOTEKA »TAJNE SILE«

BIBLIOTEKA »TAJNE SILE«

UREDNIŠTVO

**BRUNO AMERL, MARIJAN BARIŠIČ, VOJMIR KLJAKOVIĆ,
OMER LAKOMICA (urednik), ORELIANA, KONSTANTIN MILES,
MILAN MIRIO, ŽELJKO VRBANIČIĆ I JAGODA ZELIĆ-RUKAVINA**

RECENZENTI

**VOJMIR KLJAKOVIĆ
SLAVKO OČIĆ**

STRUČNI REDAKTOR

VOJISLAV NIKOLIĆ

RJEŠENJE OVITKA

BORIS DOGAN

**ANDRÉ BRISSAUD
JEAN MABIRE**

NOCI MAGLA

PREVELI

**BERISLAV LUKIC
OMER LAKOMICA**

**CENTAR ZA INFORMACIJE I PUBLICITET
ZAGREB, 1977.**

NASLOV IZVORNIKA
ANDRE BRISSAUD
FABRICE LAROCHE
JEAN MABIRE
FRANCOIS D'ORCIVAL

STORIA SEGRETA DELLA GESTAPO

PRESENTATA DA
JEAN DUMONT

COPYRIGHT BY EDIZIONI FERNI, GINEVRA 1972
COPYRIGHT ZA JUGOSLAVIJU CENTAR ZA INFORMACIJE
I PUBLICITET, ZAGREB 1977,

SVEZAK PRVI

GESTAPO NAD EVROPOM

PREDGOVOR

Nacionalsocijalizam je bio na vlasti u Njemačkoj dvanaest godina. Za to vrijeme Treći Reich je uspio da se pripremi, da izazove, da započne i da izgubi drugi svjetski rat. Bio je to rat kome po broju ljudskih žrtava nema premca u historiji ovoga anstva. Bez sumnje, veliki broj žrtava bio je posljedica niza faktora: prostranstvo na kojem se vodilo, broj država koje su u njemu učestvovala, usavršena ratna tehnika znatno su povećale gubitke na frontu, a djelovanjem avijacije zahvaćeno je stanovništvo u pozadini itd. Međutim, ostaje strašna istina da je najveći broj žrtava posljedica masovnog terora fašističkih osvajača. Potpunih podataka o broju žrtava u drugom svjetskom ratu nema i koliko ih je tako bilo nikada se ne može ni saznati. No, na osnovu raspoloživih podataka cijeni se da je drugi svjetski rat odnio oko 50 milijuna ljudskih života. Od ovoga broja otpada na civilno stanovništvo preko 31 milijun civilnih lica. Znači, daleko preko polovice bilo je žrtava civilno stanovništvo. Najveći broj žrtava otpada na Evropu, jer je, pored ostalog, i mašina za uništavanje ljudi bila najsavršenija u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj. Program uništavanja cijelih naroda i grupa nacisti su detaljno i pedantno razradili. Bila je to klanica koja se ne smije nikada zaboraviti i na koju treba stalno podsjećati, da se ne ponovi.

Jedan od neposrednih organizatora i izvršilaca ovog programa bio je i Gestapo udružen sa ostalim policijsko-sigurnosnim snagama Trećeg Reicha i

obavještajnom službom nacionalsocijalisti ke stran-
ke pod vrhovnim rukovodstvom »ZAŠTITNIH OD-
REDA NACIONALSOCIJALISTI KE NJEMA KE
RADNI KE STRANKE« (Die Schutzstaffeln — SS
— der Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpar-
tei). Vojno-obavještajna služba (Abwehr) bila je u
sastavu oružanih snaga (Wehrmachta) i svoj oba-
vještajni rad usmjeravala je prema potrebama
Wehrmachta. Abwehr nije usklađivao svoju djelat-
nost sa djelatnošću u Glavnog ureda sigurnosti Reicha
— RSHA, organizacijom u ijem je sastavu bio i
Gestapo.

Za relativno kratko vrijeme nacisti ke vladavine,
obavještajna služba i obavještajni rad nacisti ke
Njema ke razvili su se do neslu enih razmjera. Bila
je to totalitarna obavještajna organizacija kakvu
svijet do tada nije vidio: ogroman obavještajni
aparatus sa armijom agenata rasutih po svim konti-
nentima. Posebno je Evropa bila pokrivena gustom
mrežom obavještajnih punktova i agenata, što je
razumljivo s obzirom na zna enje starog kontinenta
i posebno na zna enje Njema ke u njemu, jer naci-
stima je bilo jasno da se njihov krajnji cilj — go-
spodstvo nad svijetom — ne može ostvariti bez vla-
danja Evropom.

Metodi i na ini djelovanja obavještajne službe i
policijsko-sigurnosnih snaga nosili su pe at nacio-
nalsocijalisti kog programa, politi kog programa
stranke za iji su ra un i u ije su ime radili. Imali
su naglašene karakteristike nacizma: beskrupuloz-
nost, amoralnost, nebiranje sredstava samo da se
postigne cilj. Zlo ini svih vrsta i obima bili su nji-
hov neizbježni pratilac, njihov osnovni metod dje-
lovanja.

Pripremaju i se da ostvare gospodstvo nad svi-
jetom, nacisti su najprije po eli sa terorom i iš e-
njem u samoj Njema koj. I prije dolaska na vlast,
a naro ito po dolasku, osnovni metod u borbi sa
politi kim protivnicima bio je teror i nasilje. Dono-
šenjem niza zakona ukinuli su politi ke slobode i
demokratske institucije u zemlji, legalizovali progone,
nasilje, plja ku imovine — naro ito židovske —
masovna hapšenja itd. Formiraju koncentracione
logore za politi ke protivnike. Formiraju tzv. »Na-
rodni sud« u kome su od sedmorice lanova peto-
rica bili strana ki funkcioneri. Za su enje politi -
kim protivnicima formiraju specijalne sudove, a

sudije su bili članovi nacionalsocijalističke stranke. SS, a posebno Gestapo, masovno hapse političke protivnike, naročito komuniste, drže ih u zatvorima i koncentracijskim logorima i nitko nema pravo da kontrolira što se radi, koga se i zašto hapsi. SS u cjelini, pa i Gestapo kao njegov dio, bili su iznad zakona i iznad društva. Bili su neprikosnoveni.

Pripremaju i se da zagospodare svijetom morali su najprije zagospodariti sopstvenim narodom. Traže i krivca za izgubljeni prvi svjetski rat i nevolje koje je on donio njemačkom narodu, nacisti su proračunato uprljali prstom na Židove, masone, komuniste i sve one koje su smatrali svojim političkim protivnicima. Prave krivce, svoje saveznike — krupni kapital i pruski militarizam — nisu pominjali. Na njima nisu upirali prstom. Kada su tako »pronašli« krivce, pošli su pogromi, posebno Židova. Stranacki funkcioneri bogate se konfiskacijom i pljačkom židovske imovine i imovine političkih protivnika. U Njemačkoj je zavladao nasilje i teror. Ozbiljnih protivnika u zemlji nisu više imali. Kada su tako uništili svaki otpor u zemlji i razbili sve političke stranke, mogli su poći sa pripremama za osvajanje svijeta.

U svojoj knjizi »Mein Kampf« Hitler je iznio svoj politički program, program nacionalsocijalističke stranke. Osnovica toga programa je teritorijalna ekspanzija, jer je jedino njom riješiti problem »Životnog prostora« (Lebensraum) njemačkog naroda. Taj prostor, po Hitlerovoj zamisli, treba tražiti u Evropi, prvenstveno na istoku Evrope. Zašto baš na istoku Evrope? Jedno poglavlje u »Mein Kampf« razrađuje teoriju o »vladajućoj naciji«, doktrini arijske superiornosti nad ostalim rasama i narodima, posebno nad Slavenima, i pravu Nijemaca da zbog svoje superiornosti vladaju drugim narodima. I ne samo to. Druge narode mogu upotrebljavati za ostvarenje svojih ciljeva. Dalje, veoma je naglašena ta »vrhovna misija« njemačkog naroda, koji zbog svoje »nordijske i rasne istine« treba da vlada i da vodi druge narode. Tako je pripremljen i postavljen osnov ideje o svjetskoj hegemoniji njemačkog naroda i njegovom »pravu i dužnosti« da tu ideju realizira. Nacizam je otvoreno propovijedao da »lica njemačke krvi pripadaju rasi gospodara« i da prema tome imaju pravo da druge rase i narode podjarme, da njima vladaju ili da ih istrijebe. Oni

su propovijedali i uvjeravali njema ki narod i druge narode da je rat za Nijemce »plemenit i nužan posao«.

Jedan od veoma značajnih elemenata, kome je dana prednost u pripremi za realiziranje ciljeva Tre eg Reicha, bio je obavještajno-subverzivni rad u drugim zemljama, budu im objektima agresije, fizi ko uništavanje svih onih koje nacionalsocijalisti smatraju protivnicima. Obavještajno-subverzivnom djelatnoš u širokih razmjera podrivana je i slabljena obrambena snaga zemalja, žrtava agresije. V ovu djelatnost spadalo je širenje nevjerice u mogućnost bilo kakvog otpora Tre em Reichu, namećanje uvjerenja o nepobjedivosti Wehrmachta, stvaranje pete kolone u zemljama u kojima žive njemačka nacionalna manjina (Volksdeutschen) i pristalice fašizma drugih narodnosti, sa ciljem da u momentu agresije peta kolona bude ta koja e iznutra djelovati provokacijama, napadima, širenjem panike, sabotažama, diverzijama itd. Sve je to trebalo da onemogu i obranu zemlje, da izazove osjećaj bespomoćnosti i apatije. Na taj način olakšavan je i kr en put Wehrmachtu. U nekim zemljama ta prethodna djelatnost bila je toliko uspješna da Wehrmacht prakti no nije ni imao posla. Tako je obavještajna služba bila veoma efikasna prethodnica Wehrmachta. Naravno, valja naglasiti da je efikasnost obavještajne službe bila uslovljena općom političkom situacijom u Evropi, a posebno u zemljama gdje su na vlasti bili profašisti ki režimi.

Za Wehrmachtom je išao Gestapo i ostale policijsko-sigurnosne snage Tre eg Reicha vrše i najsurovije represalije i masovne zločine, koji su prema nekim narodima Evrope išli do zločina genocida. To je bila primjena teorije koju je Hitler izložio u »Mein Kampf«.

Glavni ured sigurnosti Reicha — RSHA — na taj je način osiguravao pozadinu Wehrmachta, snabdijevanje, pljačku materijalnih i drugih dobara porobljenih naroda. Smatrali su da e ovako surovim postupcima spriječiti svaki pokušaj otpora. Metodi kojima su se služili nadilaze sve ono što se zna u historiji ratovanja. Zločini u neviđenim razmjerama, skoro u svim okupiranim zemljama, u pravilu su bili praćeni svirepošću i užasom. Razumljivo, za sve zločine koje su počinili Nijemci u drugom svjetskom ratu nisu mogli biti krivi samo pripadnici RSHA, a u okviru njega Gestapoa. Ni

Wehrmacht nije zaostajao u zlo ina koj djelatnosti. Osvajanjem tu ih teritorija omogu io je Gestapou i drugim policijsko-sigurnosnim snagama masovne zlo ine. Osim toga, Wehrmacht je u velikoj mjeri bio u esnik i izvršilac masovnih zlo ina na okupiranim teritorijama. Odvojiti odgovornost generala Wehrmachta od odgovornosti nacisti kih lidera, od odgovornosti pripadnika nacionalsocijalisti ke stranke, policijsko-sigurnosnih organa, obavještajne službe, SS u cjelini, prakti ki je nemogu e. To bi bilo odvajanje dijela jedne cjeline iji je svaki dio sinhronizovano radio na realiziranju ciljeva nacionalsocijalisti kog programa. Kad je ve rije o Wehrmachta, da napomenemo samo masovne represalije i odmazde njema ke oružane sile na okupiranim teritorijama. Uništavanje cijelih naselja i ubijanje stanovnika u njima, masovne internacije i odvo enje na prisilni rad u Njema ku nije mogao osigurati sam Gestapo. Milijuni radnika, silom dovedenih iz svih krajeva okupirane Evrope, radili su u njema koj industriji pod robovskim uslovima. Navedimo samo podatak da je u rujnu 1944. godine na prisilnom radu u njema koj industriji bilo 7,5 milijuna stranih radnika.

Posebno treba naglasiti masovna strijeljanja u okupiranim krajevima Jugoslavije, Poljske i Sovjetskog Saveza. Prakti no, zadatak istrebljenja pojedinih naroda i grupa bio je povjeren Wehrmachtu, jer nitko drugi to nije ni mogao uraditi. Wehrmacht je izdao naredbu da se za svakog ubijenog njemakog vojnika strijelja stotinu talaca, a za svakog ranjenog pedeset. Ove mjere ne mogu se pravdati nikakvim vojni kim razlozima, jer civilno stanovništvo nikada nije moglo ugroziti oružane snage. Njih su ugrožavale partizanske i druge formacije pokreta otpora. Odmazdom nad civilnim stanovništvom nisu se mogle smanjiti vojne formacije pokreta otpora ni za jednog jedinog borca. Pa ipak, u naredbi koju je 27. srpnja 1941. godine izdao Keitel, izme u ostalog stoji:

S obzirom na ogromnu površinu okupiranih teritorija na istoku, snage koje stoje na raspolaganju za uvo enje sigurnosti na ovim teritorijama bit e dovoljne samo ako svaki otpor bude kažnjen, ne legalnim gonjenjem krivaca, ve takvim terorom oružanih snaga koji e kod

stanovništva iskorijeniti svaku želju za otporom. Komandanti treba da na u sredstva da održe red primjenjuju i odgovaraju e drakonske mjere.

Tako nare uje na elnik Vrhovne komande Wehrmachta general feldmaršal Wilhelm Keitel.

Nesumnjivo je da su svi ovi zlo ini posljedica nacisti kog shvatanja »totalnog rata«, prihva anja teorije o »vladaju oj naciji« i ideje o svjetskoj hegemoniji njema kog naroda. Tu je osnov gdje treba tražiti i koncepciju totalnog rata generala Wehrmachta. Ta koncepcija odbacuje sve moralne norme i ideje sadržane u ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata (Ženevske humanitarne konvencije), kojima je cilj da koliko-toliko rat u ine humanijim, naro ito kada se ti e civilnog, nebora kog stanovništva. Nacizam je smatrao da njih ne obavezuju nikakve konvencije. Njema ki vojnik i granin bili su oslobo eni svake etike i eti kih normi prema drugim narodima, a sve u ime gesla da e borba za gospodstvo nad svijetom biti bespoštedna. Tu nacisti ku koncepciju totalnog rata usvojili su i generali Wehrmachta. I ne samo oni.

Ponekad su masovni zlo ini planirani mnogo vremena unaprijed. Napad na Sovjetski Savez, na primjer. Mnogi su planirani neposredno prije agresije ili u toku same agresije: napadi na Poljsku, Jugoslaviju i dr. Ako je itko za te planove znao unaprijed, onda su to sasvim sigurno znali rukovodioci SS, jer oni su naj eš e bili izvršio ci ili inicijatori svih tih zlo ina.

Masovno su zlostavljani i ubijani naro ito ratni zarobljenici iz Sovjetskog Saveza i Poljske. Prije napada na SSSR Hitler je izdao tzv. »komesarsko nare enje« (Kommissarbefehl) po kojem se sve politike komesare Crvene armije odmah nakon zarobljavanja mora strijeljati. To nare enje se veoma savjesno provodilo, pa je ak i prošireno i na ostale pripadnike Crvene armije. U jednom nare enju, koje je 17. srpnja 1941. godine izdao Gestapo kaže se, izme u ostalog, neka se ubiju svi sovjetski zarobljenici koji su ili koji bi mogli biti opasni po nacionalsocijalizam. Ono što su radili sa sovjetskim ratnim zarobljenicima nedvojbeno je pokazalo da su praktiki, po njihovim mjerilima, svi svjetski ratni zarobljenici bili ili opasni ili su mogli da budu opali

sni za novi, nacisti ki poredak. U njema kom zarobljeništvu izgubilo je živote oko 3 milijuna pripadnika Crvene armije.

Pojedini pripadnici Wehrmachta su protestirali zbog postupaka prema ratnim zarobljenicima, ali samo ako se radilo o ratnim zarobljenicima iz zemalja zapadnih saveznika, ali je i ovo protestiranje bilo formalnog karaktera. No, da ne bi bilo zabune: Komanda suhozemnih snaga Wehrmachta 20. srpnja 1942. godine izdala je naredbu kojom se odredilo da se sovjetski ratni zarobljenici žigošu posebnim tajnim znakom:

Oznaka treba da ima oblik oštrog kuta od otprilike 45 stepeni s tim da duža strana mjeri 1 cm dužine, da je okrenuta nagore i utisnuta na lijevoj butini... Ova oznaka treba da bude udarena pomoću kirurškog noža a, koji se može naći u svakoj vojnoj jedinici. Kao boja upotrebljavati se smeđ.

Provođenje ove naredbe bilo je u nadležnosti vojnih vlasti. Šefovi SIPO i SD ovu naredbu su upućivali funkcionerima njemačke policije tek toliko da se s njom upoznaju, da budu u toku.

Sistematsko nasilje, brutalnost i teror nad civilnim stanovništvom okupiranih zemalja bio je zakon nacizma koga su se svi faktori Trećeg Reicha strogo pridržavali. I SIPO i SD, SS u cjelini i Wehrmacht.

Godine drugog svjetskog rata bile su godine noći i magle. Ove dvije knjige dobile su zajednički naslov po jednoj naredbi koja se samim svojim nazivom, šifrom pod kojom je izdata, simbolizuje bezakonje, tamu i mrak na okupiranim teritorijama. Naime, Hitler je 7. prosinca 1941. godine izdao naredbu pod šifrom »Nacht und Nebel Erlass« — dekret »noć i magla«. Po ovoj naredbi sva lica koja u njemu bilo kakav prestup protiv Reicha ili njegove oružane sile na okupiranim teritorijama imaju se krišom otpremiti u Njemačku i predati organima SIPO ili SD radi suđenja i kažnjavanja u samoj Njemačkoj. Ovo se nije odnosilo jedino na one »prestupnike« za koje je bilo sasvim sigurno da im je smrtna kazna neminovna. Naredbu je potpisao i na čelu štaba Vrhovne komande oružanih snaga (Oberkommando der Wehrmacht — OKW) general feldmaršal Wilhelm Keitel. Po ovoj naredbi postupak je bio slijedeći: Okrivljeni građani bili su odve-

eleni u Njema ku, a da nitko, pa ni njihovi najbliži, nisu znali šta je s njima. Bilo je zabranjeno, i o tome se strogo vodilo ra una da o njima, ni od njih, ni od drugih, ni jedna rije ne stigne u zemlju iz koje su dovedeni. Cilj je bio da se ovakvim postupkom stvori masovna psihoza straha, bespomo nosti i neizvjesnosti kod stanovnika okupiranih teritorija. U povodu ove naredbe Keitel ve 12. prosinca iste godine u jednom pismu kaže:

Efikasno i trajno zastrašivanje može se izvesti samo smrtnom kaznom ili mjerama, koje spreavaju ro ake zlo inca i stanovništvo da zna njegovu sudbinu. Ovaj cilj se postiže kad se optuženi odvede u Njema ku.

Tako je to. »Nacht und Nebel« — »No i magla«. Za ovakve pojave kod nas narod kaže: pojela ga pomr ina. A koliko je ljudskih života pojela pomrina, koliko ih je nestalo u no i i magli to se nikada ta no ne e saznati. Kako sam naziv ove naredbe vjerno simbolizuje nacizam u cjelini, a posebno njegov Glavni ured sigurnosti Reicha — RSHA.

Na osnovu ove naredbe išlo se i dalje. Dovoljno je bilo da netko bude pod sumnjom da je protiv okupacionih vlasti pa da bude zatvoren, da ga Gestapo ispituje najbrutalnijim metodama tzv. metodama »tre eg stepena«. Na ovaj na in su od uhapšenog iznu ivali priznanja koja su njima odgovarala. Ove mjere sprovo ene su i nad lanovima porodice uhapšenog. Nitko nije bio pošte en. »Nacht und Nebel« — »No i magla«. Jednostavno, pojela ih pomr ina.

Posebno poglavlje nacisti kog sistema inili su koncentracioni logori. Tre i Reich je usvojio sistem koncentracionih logora kao jedan od elemenata politike zastrašivanja, najprije sopstvenog stanovništva, a u toku drugog svjetskog rata stanovništva okupiranih zemalja. Smatrali su da e ovom vrstom zastrašivanja sprije iti i slomiti svaki otpor u okupiranim zemljama. U granicama Tre eg Reicha i u nekim okupiranim zemljama bilo je 16 velikih koncentracionih logora, koji su u svome sastavu imali oko 280 radnih logora. Kroz ove logore prošlo je preko 12 milijuna ljudi i nije ih se mnogo vratilo domovima. Logori su bili u nadležnosti SS, odnosno Glavnog ureda sigurnosti Reicha. Najve im brojem logora neposredno je rukovodio Gestapo.

Osnovno obilježje ovih logora bili su zvjerski postupci, sadisti ka mu enja i sistematsko uništavanje logoraša. Ubijali su ih na razne načine i raznim sredstvima. Glavno, teškim fizičkim poslovima, vješanjem, gušenjem u plinskim komorama. Ubijali su ih, zabave radi, metkom u potiljak, tukli ih štapovima do smrti... Muškarce, žene i djecu nagurali bi u baraku i žive ih zapalili. Bacali su ih u jame i žive zakopavali. Logoraši su saka eni i ubijani za vrijeme medicinskih eksperimenata — vivisekcije, sterilizacije, smržavanja i si. Milijuni ljudi ostavili su svoje kosti u tim logorima. Samo u koncentracionom logoru Auschwitz (Oswiecim — Poljska) izgubilo je živote 4 milijuna ljudi, pripadnika 27 nacija. A gdje su ostali po zlu uveni logori tzv. tvornice smrti — Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Majdanek, Ravensbrück i dr. Sigurno je da se nikada ne e utvrditi koliko je ljudi stradalo u tim logorima. I desetine hiljada Jugoslavena pobijeno je u njima kim koncentracionim logorima. U Mauthausenu je ubijeno 12.890 Jugoslovena, u Buchenwaldu 3.900, Neungamu 1400 itd.

Na jugoslovenskoj teritoriji najpoznatiji koncentracioni logori su bili: Banja ki logor, logor na Sajmištu, Šabacki logor, Crveni Krst kod Niša, Jasenovac, Stara Gradiška, Sremska Mitrovica, Jadovno i dr. Dobar dio ovih logora bio je pod upravom Gestapoa. Na primjer: Banja ki logor bio je pod vrhovnom upravom Gestapoa. Kroz ovaj logor prošlo je oko 100.000 zato enika od kojih je ubijeno oko 80.000. Logor na Sajmištu bio je neposredno pod Gestapom i u prvo je vrijeme bio isključivo namijenjen Židovima. Od sredine 1942. godine u njemu su zato eni prvenstveno borci NOVJ i antifašisti. Kroz ovaj logor prošlo je oko 90.000 zato enika od kojih je ubijeno oko 40.000. Logor na Crvenom Krstu kod Niša tako er je bio pod upravom Gestapoa. Kroz njega je prošlo oko 20.000 zato enika. Šabacki logor formirao je Wehrmacht za vrijeme tzv. »Operacije iš enja« sjevorozapadne Srbije krajem rujna 1941. godine. Ovaj logor imao je karakter rezervata odakle su uzimani taoci za masovna strijeljanja odmazde po onoj naredbi — za jednog njema kog vojnika stotinu taoca.

Na teritorijama u zoni vojnih operacija na kojima još nije bila organizovana okupaciona vlast formirane su Djelatne grupe SIPO i SD (Einsatz-

grappe der SIPO und des SD), a u njihovom sastavu Djelatne komande SIPO i SD (Einsatzkommandos SIPO und des SD). Njima su rukovodili lanovi Gestapoa i SD. U sastavu tih grupa bili su i pripadnici Waffen SS. To su bile organizacije vojni kog tipa pod op om komandom RSHA. O zadacima ovih grupa, o tome šta su i kako radili prili no se jasno vidi iz prve knjige »No i magla«. Prvih mjeseci napada na SSSR formirane su etiri Djelatne grupe koje su pratile njema ke armije. Jedna je operisala u balti kim državama, druga u pravcu Moskve, tre a u pravcu Kijeva, a etvrta na jugu Sovjetskog Saveza. Komandant ove etvrte grupe bio je raniji šef Uprave III RSHA Ohlendorf. U svjedoenju na Nürnbergskom procesu napisao je:

Kad je njema ka armija napala na Sovjetski Savez bio sam voda Einsatzgruppe D na južnom sektoru, i u toku godine u kojoj sam bio vo a Einsatzgruppe D, ova je likvidirala otprilike 90.000 ljudi, žena i djece. Ve ina likvidiranih bili su Židovi, ali je me u njima bilo i nekoliko komunisti kih funkcionera.

Ovome ne treba komentara. Dovoljno je re i da su tamo gdje su ove grupe djelovale ostajali pustoš, zgarišta i leševi. Na ovaj na in osiguravana je vlast okupatora. Tako je svoj dolazak nagovještao »novi evropski poredak« nacisti kog nad ovjeka.

Sve u svemu, bila je to posljedica uticaja nacisti ke ideologije i teorije o »vladaju oj naciji« kojoj je sve dozvoljeno i za koju e, kad Tre i Reich pobjedonosno završi rat, raditi drugi narodi. Nitko nije ni pomislio da prigovori Göringu kada je na jednom sastanku održanom u Berlinu 16. rujna 1941. godine, izme u ostalog rekao:

U osnovi, na okupiranim teritorijama odgovoraju u ishranu treba osigurati samo onima koji rade za nas.

Godinu dana kasnije, 6. kolovoza 1942. godine, na savjetovanju održanom u »Hermann Göring dvorani« njema kog ministarstva zra nog saobra aja, Göring je njema kim komesarima i predstavnicima vojnih vlasti okupiranih zemalja rekao:

Bog zna da vi niste tamo poslati da bi radili za dobrobit stanovništva koje vam je povje-

reno, nego da bi iz njega iscijedili najviše što se može, da bi njemački narod mogao da živi... Uopće, mene na okupiranim područjima interesuju samo oni ljudi koji rade za naoružanje i ishranu. A i oni moraju dobiti samo toliko koliko im je potrebno da bi mogli obavljati svoj posao... Inače mi se da su ranije stvari bile srazmjerno jednostavnije... Zvalo se to pljačkanjem. Tome je odgovaralo da se oduzme ono što se osvoji; danas su forme postale humanije. Uprkos tome, ja namjeravam da pljačkam i to obilato ... Nadalje: vi jednostavno morate biti kao lovački psi, morate pronjuškati gdje ima još nešto što bi moglo koristiti njemačkom narodu. To morate smjestiti izvući i poslati ovamo... Vojnici mogu kupovati koliko hoće i šta hoće, i što mogu odvući.

A zna se, plaćanje je bilo okupacionim markama koje je svaka velika jedinica štampala u neograničenim količinama i koje su praktično bile bez ikakve vrijednosti.

Nemoguće je, a i nezahvalno, vršiti bilo kakva razgraničenja tko je u Trećem Reichu bio više, a tko manje kriv, ili tko je isključivo kriv za sve patnje, stradanja i nevolje kroz koje je veliki dio ovjeka anštra prošao u drugom svjetskom ratu. Nacističke vođe? članovi nacionalsocijalističke stranke? SS i sve ono što je bilo pod njegovom jurisdikcijom? Wehrmacht? Ili neko drugi? Gradacije tu nema, jer bi svaka gradacija bila proizvoljna i tendenciozna. Uzmimo, na primjer, Glavni ured sigurnosti Reicha — RSHA u čijem su sastavu bili i Gestapo i SD i KRIPO i sve ostale sigurnosno-poliicijske i obavještajne snage Trećeg Reicha. Tu je bilo sve koncentrisano. I obavještajna i kontraobavještajna služba, policija, granična policija itd. Svi su bili u jednoj organizaciji i pod jedinstvenim rukovodstvom. Jedili te isti ljudi smjenjivali su se na funkcijama. Neko je bio u Gestapou, pa je premješten u SD, ve prema potrebi i situaciji. Svi zajedno bili su pripadnici SS. Otuda je bilo sasvim logično što je na procesu glavnim ratnim zloincima iz drugog svjetskog rata pred Međunarodnim vojnim sudom u Nürnbergu od 20. studenog 1945. godine do 1. listopada 1946. godine optužnica podignuta protiv Gestapoa (Geheime Staatspolizei) i Služ-

be sigurnosti (Sicherheitsdienst — SD) bila zajedni ka — jedna. Obadvije organizacije bile su optužene za zlo ine po injene u drugom svjetskom ratu, po injene zajedni ki, pod zajedni kim rukovodstvom. Još od lipnja 1936. godine ove organizacije bile su pod rukovodstvom Heydricha, a nakon njegove pogibije Kaltenbrunnera. Ovo sjedinjavanje policije kao državnog organa i SD kao strana kog organa ozvani eno je 27. rujna 1939. godine kada je formirana jedinstvena administrativna organizacija pod nazivom Glavni ured sigurnosti Reicha (Reichssichereitsauptamt — RSHA). Rade i zajedno, zajedno su morale i odgovarati. Presudom, ovog suda proglašene su zlo ina kim organizacijama i kao takve osu ene.

Strahote drugog svjetskog rata neminovno su morale nametnuti Niirnberški proces. Još na sastancima održanim u Moskvi (Druga moskovska konferencija) od 19. do 30. listopada 1943. godine ministri vanjskih poslova Sovjetskog Saveza, Sjedinjenih Ameri kih Država i Velike Britanije, izme u ostalog, usvojena je i deklaracija o zvjerstvima pripadnika oružanih snaga nacisti ke Njema ke i nacisti ke stranke po injenih u Evropi za vrijeme drugog svjetskog rata i kažnjavanju ratnih zlo inaca. Ovo je potvr eno i na konferenciji Saveznika na Jalti od 4. do 11. velja e 1945. godine. Na Niirnberškom procesu osu ene su sve manifestacije protiv mira i ovje nosti. Može se slobodno re i da su takve i sli ne manifestacije ovim procesom i unaprijed osu ene, ili bolje re i okarakterisane kao zlo ina ke, bez obzira da li e ili ne konkretno do i pred neki me unarodni tribunal.

Organizacijska povezanost, jedinstveno rukovodstvo, jedinstveni ciljevi, isti metodi i zajedni ka sredstva usloveli su isprepletanost i u radu i u ljudima koji su radili ili rukovodili u tim organizacijama. Sistem njihovog rada bio je takav da se nije mogla postaviti granica i kazati: Ovdje po inje djelovanje obavještajne službe, a odavde nastavlja rad Gestapo. Ipak, Gestapo je ostao za javnost kao naglašeni izraz svih tih zlo ina kih manifestacija, pa je i u svijesti ljudi i ostao kao nešto što normalan uvijek ne može shvatiti. Ostao je kao simbol bezonosti, masovnih zlo ina i terora najširih razmjera. S obzirom na sve ovo, o ovim organizacijama nije nikada dovoljno pisati. Ako ni za šta drugo, a ono

*da se ne zaboravi, da ta strašna avet prošlosti o-
vje anstva ne bude nepoznata mladim naraštajima.
Zato sve što se piše o RSHA u cjelini, o nacizmu,
SS-u i Gestapou posebno, pa makar to bilo i frag-
mentarno i nepotpuno, pridonijet e da se dobiju
odre ena saznanja koja e pomo i u borbi protiv
ovakvih i sli nih pojava i u sadašnjosti i u budu -
nosti.*

*Pod zajedni kim nazivom »NO I MAGLA« u
dvije knjige govori se o SD i o Gestapou. Prva
knjiga daje zapravo isje ke o raznovrsnoj dje-
latnosti RSHA, odnosno o SD-u i Gestapou, o ljudi-
ma koji su rukovodili ovim organizacijama, njiho-
vim ambicijama, metodima i sredstvima ostvariva-
nja tih ambicija, o me usobnim borbama oko vla-
sti, o subverzivnom radu prema drugim zemljama
itd. Knjiga ima osam dužih lanaka. Šest je napisao
Andre Brissaud koji važi kao dobar poznavalac na-
cizma, ali koji u mnogim stvarima ima svoj pristup
i svoja gledanja sa kojima se ne bismo mogli uvijek
i u potpunosti složiti. Pokušaj razvrstavanja poje-
dinih faktora, ljudi i organizacija u Tre em Reichu
na odgovorne, manje odgovorne ili na one koji uop-
e nisu odgovorni za mnogobrojne i udovišne zlo-
ine po injene u drugom svjetskom ratu, jako je
nezahvalan posao. Nacizam je i suviše nanio zla
ovom svijetu i ne bi ga trebalo druga ije tretirati
nego u cjelini kao zlo ina ku organizaciju. Ipak,
sve ovo o emu Brissaud govori u ovih šest lanaka
ostavit e na itaoca odre eni utisak i pridonijeti
boljem poznavanju i nacizma u cjelini i njegovih
policijsko-sigurnosnih i obavještajnih organa.*

*etvrti i osmi lanak napisao je Jean Mabire,
koji uglavnom piše o uspjesima RSHA, odnosno Ge-
stapoa i Uprave VI RSHA protiv pokreta otpora u
Francuskoj i Nizozemskoj (Holandiji) i o protivni-
cima nacizma u Wehrmachtu. Mabire je manje po-
znat nego Brissaud. U ovoj knjizi, sa ova dva lan-
ka, Mabire prili no jednostrano prikazuje kontra-
obavještajnu djelatnost RSHA, govori samo o uspje-
sima.*

*U prvom lanku »RA ANJE GESTAPOA« govori
se ne samo o organiziranju Gestapoa, ve i o dola-
sku nacista na vlast, sukobima koji su po eli izme-
u Hitlerovih doglavnika za prestiž i položaje u
hijerarhijskoj ljestvici vlasti, o teror u nacista i su-*

kobima sa vo ama SA Bez obzira što autor u opisima i sudovima o pojedinim li nostima nacisti kog vrha nije dosljedan, ipak se može u mnogome sasvim odre eno zaklju iti kakvi su ljudi došli na vlast u Njema koj i kakva se opasnost nadvila nad svijet.

U drugom lanku »SS NA ELU SVIH POLICIJA« govori se o stvaranju jedinstvene policijsko-sigurnosne i obavještajne organizacije na elu sa Ilmmlerom, o osnivanju koncentracionih logora, spletkama oko eliminacije prvog ovjeka SA Roehma i njegovih najbližih saradnika. Me utim, ovdje treba napomenuti da je borbu za prestiž izme u Reichswehra (vojske) i SA Hitler radikalno riješio u korist Reichswelira i njegovih generala. Za realiziranje politi kog programa nacionalsocijalizma Hitleru su trebali vojni stru njaci za organizaciju vojske i za vo enje rata, a oni su bili u Reichswehru. To je bio osnovni razlog što je ova borba riješena u korist generala, a ne Roehma i njegovih saradnika u SA. Uz pomo SS jedinica »krvavo iš enje« izvršeno je 3. lipnja, 1. i 2. srpnja 1934. godine. Od tada SA jedinice uglavnom služe za predvojni ku i poslijevojni ku obuku lanova nacionalsocijalisti ke stranke. U toku drugog svjetskog rata SA jedinice bile su u pozadinskoj službi u granicama Reicha. Tako er, treba napomenuti da su ovu borbu iskoristili Göring, Himmler i Heydrich za u vrš enje svojih pozicija.

U tre em lanku »GESTAPO VLADA EVROPOM« govori se o zlo inima genocida, planovima o uništenju Poljske, napadu na SSSR, radu RSHA na okupiranim teritorijama i zlo inima u toku 1941. godine, borbi za vlast i prestiž u vrhovima nacionalsocijalisti ke stranke, pogibiji Heydricha, sukobima Abwehr—Gestapo. Posebno je obra eno kolebanje Himmlera 1944. godine i njegov pokušaj da pregovara sa zapadnim saveznicima, njegova predaja i na koncu, logi an kraj, samoubojstvo. U ovom lanku govori se i o protuofanzivi koju su Nijemci izveli u Ardenima krajem 1944. godine. O ovoj protuofanzivi govori se sa aspekta koji itaoca može zbuniti, pa da o svemu izvu e i pogrešan zaklju ak. Radi toga ovdje treba iznijeti najosnovnije injenice kako bi se o svemu dobila jasnija i potpunija slika. Naime, krajem 1944. godine vojno-politi ka situacija za Tre i Reich bila je veoma nepovoljna. Rat je

kona no bio izgubljen i to je bilo prili no jasno i najzagriženijim nacisti kim glavarima. Pa ipak i pored takve situacije u njihovim glavama tinjala je bezumna nada da zavade Saveznike, da odgode kraj ili da dobiju u vremenu kako bi mogli upotrijebiti neka nova oružja i si. S druge strane, da bi povratili poljuljani moral i vojske i stanovništva, procijenili su da bi im bila prijeko potrebna zna ajnija pobjeda kojom bi stvorili i vrijeme da izvrše totalnu mobilizaciju. Na isto nom frontu zna ajnija pobjeda bila je isklju ena s obzirom na situaciju na tome frontu. Crvena je armija imala punu inicijativu i bila je daleko nadmo nija. U Italiji svaki uspjeh imao bi lokalni karakter. Na kraju, izbor je pao na Zapadni front gdje su se Nijemci bili privremeno stabilizovali na Siegfriedovoj liniji (Zigfried) ranije izgra enoj i utvr enoj, pa je odlu eno da se protuofanziva poduzme na odsjeku Ardena. Na ovu odluku utjecalo je i to što je ovaj sektor bio slabo posjednut, a planinsko zemljište Eifeia (Ajfel) moglo se iskoristiti za prikriveno prikupljanje jedinica. Me utim, i pored postignutog iznena enja i po etnih uspjeha, ni ovaj posljednji o ajni ki pokušaj nije mogao ništa izmijeniti. Saveznici su držali situaciju vrsto u svojim rukama i rat se bližio kraju nepovratno izgubljen za Tre i Reich.

U šestom lanku »SPECIJALNE OPERACIJE« govori se o provokacijama i incidentima koje su Himmler i Heydrich planirali na granicama ehoslova ke i Poljske da bi pred svijetom formalno iznašli razloge i opravdali agresiju na ove zemlje. Pored toga, ovdje se govori i o neuspjelom pokušaju atentata na Hitlera, kombinacijama za otmicu vojvode od Windsora (Vindzora), ekskralja Velike Britanije, o lažnim funtama koje je RSHA falsifikovao u velikim koli inama da bi njihovom upotrebom oslabio ekonomsku mo Velike Britanije i o spašavanju grofa Ciana i njegove porodice.

U sedmom lanku »MISTI NE OKRUTNOSTI« govori se o medicinskim eksperimentima nad živim ljudima, o radu ustanove Ahnenerbe, rasnom institutu SS-a, o Himmlerovom misticizmu i nastojanjima da taj misticizam primijeni na SS.

U etvrtom lanku »GESTAPO PROTIV WEHRMACHTA« Jean Mabire govori o stvaranju i razvoju Wehrmachta i SS jedinica i sumnji avosti SS-a pre-

ma generalima Wehrmachta. Ovdje treba napomenuti da je kod Himmlera postojala neka mutna predstava o zamjeni Reichswehra, odnosno Wehrmachta sa SS-om. No, on o tome nije smio otvoreno govoriti jer bi i kod Hitlera, a i kod ostalih nacisti kih voda, naišao na otpor. Kod Göringa, na primjer. Borba protiv Wehrmachta u osnovi se svodila na borbu protiv pojedinaca, borbu za prestiž, za vlast. Bila je to normalna pojava za situaciju u Treem Reichu. Treba naglasiti da tu nije bilo nikakve borbe na političkoj osnovi, niti je Wehrmacht bio protiv Hitlera. Ovo najbolje ilustrira činjenica da se Wehrmacht borio do posljednjeg dana za ciljeve nacionalsocijalističke Njemačke. Pa i više od toga. Ne može se okvalificirati kao nekakav organizirani otpor Wehrmachta ono što se dešavalo krajem rata i što su činili rijetki pojedinci. Tada su već i nacisti ki vodili, u nastojanju da spasu svoje glave, radi li mimo Hitlera pa i protiv njega. Göring i Himmler, na primjer.

U osmom lanku »GESTAPO PROTIV SAVEZNI KI AGENATA« Jean Mabire govori o borbi RSHA protiv pokreta otpora u okupiranoj Francuskoj i Nizozemskoj i to samo o uspjesima u hvatanju agenata Intelligence servicea (obavještajna služba Velike Britanije) i članova pokreta otpora u ovim zemljama. Da ne bi bilo zabune i da se ne bi dobila jednostrana slika o pokretima otpora u ovim zemljama iznijet ćemo o tome nekoliko osnovnih podataka.

Nakon poraza Francuske Petainova (Peten) vlada zaključila je primirje 22. lipnja 1940. godine. Rat s Njemačkom trajao je 43 dana. Međutim, borba francuskog naroda nije prestala s kapitulacijom zvaničnom Francuske. General de Gaulle (Gol) već 18. lipnja, dva dana prije zaključenja primirja, iz Londona upućuje apel francuskom narodu da nastavi borbu protiv neprijatelja. Prve akcije protiv okupatora bile su postavljanje raznih prepreka na putevima, kidanje telefonskih veza, manje sabotaze u tvornicama i dr. Na dan potpisivanja primirja de Gaulle je u Londonu obrazovao Komitet Slobodne Francuske (Comité Français Libre — CFL). Veze sa Francuskom održavane su neprekidno. U zemlji se formira Nacionalni front (Front National — FN) i oružani odredi (Francs-Tireurs Partisans Français) koji djeluju u okupiranoj Francuskoj. U siječnju

1942. godine uspostavljena je veza sa Nacionalnim komitetom u Londonu.

Pokret otpora u Francuskoj karakterističan je po masovnim sabotажama i diverzijama (preko 1.500 samo u 1942. godini), atentatima i prepadima na kolaboracioniste i okupatorske vojnike. U organizaciji ovih pothvata, u njihovom izvršenju, u estivo-vaio je veliki broj ljudi i razumljivo je da je Gestapo tu i tamo imao uspjeha u spreavanju ovakvih akcija. Meutim, taj uspjeh nije bio ni blizu takav da bi spriječio sabotажe i diverzije koje su se sve više širile. U brdskim predjelima Francuske djelovale su grupe partizana — makija (Maquis). Veoma je bio rasprostranjen pokret sabotiranja svih mjera kvislinških i okupatorskih vlasti. Tako er je zanimljivo ukazati na veoma razvijenu mrežu falsifikatora li-nih isprava. Prema njemačkim podacima, za vrijeme okupacije u Francuskoj živjelo je 20 do 25 % stanovnika s lažnim ispravama. Tako er su uspješno djelovale i organizacije za spasavanje i prebacivanje u Veliku Britaniju nastradalih saveznika avijata ara, upuivanje u Veliku Britaniju raznih specijalista (u enjaka, inženjera i dr.), dobrovoljaca, preko Španije u Afriku u armiju Slobodnih francuskih snaga — FFL. Bilo je organizovano i upuivanje u njihove zemlje dobrovoljaca koji su se borili na strani španske republike u španskom građanskom ratu 1936—1939. godine, koji su poslije poraza španske republike bili po logorima u Francuskoj. Na ovaj način prebaeno je i u Jugoslaviju priličan broj naših ljudi — dobrovoljaca u republikanskoj vojsci Španije. Bilo je i niz drugih aktivnosti. Sve je to zahtijevalo angažovanje velikog broja ljudi. Gestapo je imao pune ruke posla. U toku rata strijeljano je oko 30.000, a u akcijama poginulo je oko 37.000 pripadnika pokreta otpora. Oko 115.000 bilo je deportirano u Njemačku od kojih se samo jedna trećina vratila u domovinu. »Nacht und Nebel«. Po nekim procjenama prilog pokreta otpora za osloboenju Francuske ravan je djelovanju 15 divizija.

U Nizozemskoj situacija je bila drugačija. To je ravni arska zemlja, površine nešto preko 33.000 km². Uslovi za neki širi oružani otpor nisu postojali. Po kapitulaciji zemlje (Nizozemska je kapitulirala 15. svibnja 1940. godine) ubrzo se javljaju grupe otpora, koje nisu jedinstvene, ali sarađuju me u

sobom. Sve grupe bile su složne u tome da u zemlji, s obzirom na geografske i druge uslove, oružani ustanak ili gerilsko ratovanje ne dolazi u obzir.

Ove grupe su od početka održavale vezu sa vladom Nizozemske u Londonu i primale od nje pomoć. Otpor se manifestirao u demonstracijama protiv okupatora i doma ih izdajnika, sabotazama i diverzijama u industriji i na njemačkim saobraćajnicama, borbi protiv policijskih agenata i kolaboracionista. Samo u Amsterdamu ih je ubijeno preko 500. U veljači 1941. godine komunistička partija Nizozemske organizirala je dvodnevni štrajk u znak protesta protiv progona Židova. Nizozemski radnici upućivani su na rad u Njemačku pa su mnogi bijegli i živjeli u ilegalnosti. Od 10.000 studenata 85 % je u travnju 1943. godine odbilo da potpiše deklaraciju o lojalnosti okupatorskim vlastima. Od tada 7.000 studenata živi ilegalno. U takvoj situaciji okupator je naredio da se svi pušteni ratni zarobljenici vrate u zarobljeničke logore. U povodu ovog naređenja 29. travnja 1943. godine u zemlji izbio je opći štrajk koji su Nijemci u krvi ugušili. Ubijeno je 140 štrajkaša. Ovaj događaj bio je prekretnica u stavu stanovnika prema pokretu otpora. Do tada stanovništvo spremno sarađivalo sa grupama otpora. U međuvremenu, nizozemska vlada u Londonu i britanska obavještajna služba održavale su stalnu radio-vezu sa grupama otpora i vazdušnim putem slali obavještajce i diverzante. Međutim, Nijemci su od kraja 1941. pa do sredine 1943. godine kontrolirali ovu vezu i hvatali obavještajce i diverzante kao i materijal koji je slat ovim putem. Od 58 obavještajaca i diverzanata puštenih padobranima, uhvaćeno je 57, a 1 je poginuo. Otpor je došao u krizu i veza je privremeno prekinuta. O ovim uspjesima Gestapo govori Jean Mabire u lanku »GESTAPO PROTIV SAVEZNI KIH AGENATA«.

Krajem 1943. godine formiraju se specijalne organizacije otpora: »Nacionalna organizacija za pomoć onima koji prelaze u ilegalnost« vodila je računa o smještaju i ishrani ovih ilegalaca, kojih je 1944. godine bilo preko 300.000; »Centralna obavještajna služba« obavještavala je stanovništvo o namjerama okupatora i kažnjavala kolaboracioniste; »Narodne udarne jedinice« uništavale su urede kolaboracionista, policijske stanice i zatvore; »Služba re-

da«, organizacija oficira, pripremala se za organizaciju i preuzimanje vlasti u oslobojenoj zemlji; »Nacionalni fond za pomoć« podmirivao je sve nove potrebe grupa otpora. U lipnju 1944. godine, u saradnji sa vladom Nizozemske u Londonu, od predstavnika svih glavnih grupa formiran je jedinstveni »Savjet otpora« (Grote Advies Commissie den Illegaliteit). Nešto kasnije, na inicijativu vlade, od lanova organizacija predstavljenih u »Savjetu otpora« formirane su »Unutrašnje snage«. Nanovo je iz Velike Britanije poslano oružje i eksploziva. U rujnu 1944. godine u vrijeme arnhemske bitke (17—30. IX 1944) nizozemski željezničari stupaju u štrajk i oko 30.000 ih prelazi u ilegalnost. U završnim operacijama za oslobodjenje zemlje »Unutrašnje snage« veoma uspješno sarađuju sa 1. kanadskom armijom u borbama protiv Nijemaca.

Kako se vidi, period od sredine 1943. godine nije ni blizu bio tako uspješan za Gestapo kao ranije.

VOJISLAV NIKOLI

TAJNE GESTAPOA

Berlin, 29. sije nja 1933. godine, oko 17 sati. Vrtar hotela *Kaiserhof* odjednom ugleda dobro poznato lice kako ulazi u dvoranu: to je Hermann Göring, predsjednik Reichstaga i član Nacionalsocijalističke stranke Adolfa Hitlera. Onako krupan, velikim koracima, Göring se probio kroz mnoštvo elegantnih domaćih i stranih gostiju hotela i odlučno uputio prema kutu velike dvorane, blizu verande, gdje je Hitler polako srkao kavu u društvu s doktorom Josephom Goebbelsom. Göringovo lice blistalo je srećom: »Sve je uređeno, *mein Führer!*...« General Werner von Blomberg preuzima dužnost ministra rata, a feldmaršal von Hindenburg primit će sutra vođu Sme ih košulja i povjeriti mu formiranje nove vlade u kojoj će von Papen biti vice-kancelar.

Najljepši Göringov dan

Te iste večeri Goebbels će upisati u svoj dnevnik:

Ovo je za Göringa najljepši dan njegova života. On je vrlo spretno i diplomatski pripremio teren, nakon pregovora koji su trajali više mjeseci, ako ne i godina. Njegova opreznost, izdržljivost i upornost, uz njegovu odanost »šefu«

bile su vrijedne divljenja. Kada mu je smrt otela dragu ženu, u odlučnom trenutku borbe, njegovo je lice poprimilo izgled kamene maske. Göring nije ni aska oklijevao da odlučno i hrabro izvrši svoju dužnost Hitlerova stjegonoše. Ta vojna inačica njegova srca ostao je do kraja odan svom uvjerenju i danas je donio Führeru najljepšu vijest svoga života.

Sat poslije, oprostivši se od Hitlera, Göring se povukao u svoj ured u Reichstagu. Odatle je telefonom nazvao Weimarsko narodno kazalište i zatražio Emmy Sonneman, koja je u *Egmontu* nastupala u ulozi Klare. Elegantna, plavokosa Emmy već je više od 6 mjeseci ljubavnica Hitlerova »paladina«. Kad mu se s druge strane žice javila mlada žena, Göring razdragano povijeh: gotovo je, Hitler je budući kancelar Njemačke i ona neka odmah dođe u Berlin, poslat će automobil po nju!

Predvečer glumica stiže u Göringovu kuću. Oboje su umorni. On je gotovo na rubu snaga, ali joj ipak reče i smiješe se: »Sutra rano odnesi buket cvijeća Adolfu Hitleru. Bit će mu vrlo milo.«

O tom Emmy Sonneman priča:

Prilično sam se namučila tražiti cvijeće, budući da su sve cvjetnice na juriš ispražnjene. A utank me je priveo Hitleru. Führer je stajao ozbiljan i zamišljen uz jedan prozor. Kao da je bio izvan sebe i daleko od svega što se oko njega zbivalo. Polako se okrenuo prema meni i ljubaznom kretnjom uzeo cvijeće. U susjednoj sobi njegovi gosti nagomilali su sve pristigle bukete cvijeća, ne govoreći mi ništa. »Ovo je prvi buket«, rekao mi je, »vi ste prva žena koja mi pristigla. Zbog toga sam naročito sretan.«

A onda je nastao muk. Shvatila sam odmah da želi ostati sâm, pa sam se uputila natrag.

»Da, baš osjećam potrebu da ostanem malo sam sa sobom.«

U podne sam samo za trenutak vidjela Hermannu. Rekao mi je:

»Zaista je divno kada postigneš ono za što si žudio.«

Svojim ponašanjem nije odavao nikakvu radost ni razdraganost. Naprotiv, znao je skrivati svoje osje aje duboko u sebi.

Tajanstveni kukasti križ

Hermann Göring brzo je postajao »drugi ovjek« Tre eg Reicha.

Ro en 12. sije nja 1893. u Rosenheimu, u Bavorskoj, bio je, kao i Hitler i Roehm, veteran iz prvog svjetskog rata. Kao i oni, ni on se nikad nije uspio prilagoditi gra anskom životu. U listopadu (ili studenom) godine 1922. nalazio se u Miinchenu (gdje je studirao politi ke nauke i povijest), kad mu je Alfred Rosenberg u kavani *Neuman* prvi put pokazao Fiihrera NSDAP-a.

Kasnije e Göring priznati: »Iako još nejasno, najednom sam shvatio da je to vo a potreban Njema koj.« As iz prvog svjetskog rata, jedan od najboljih pilota njema ke avijacije, zajedno sa slavnim barunom Manfredom von Richthofenom, mnogo puta odlikovan za hrabrost — Viteški željezni križ i najviše njema ko odlikovanje Orden za zaslu ge — najednom se sjetio da je taj kukasti križ, koji ga je toliko op inio, ve negdje vidio.

Bilo je to prije godinu dana, zimi 1921. godine. Göring je tada imao 28 godina i bio pilot švedske zra ne kompanije *Aktiebolaget Svensk Lufttrafik*. Jedan mladi ali ve slavni istraživa , grof Eric von Rosen, predložio mu je da usprkos debelom snijegu na aerodromu i u cijelom kraju odlete do Stockholma. As je ponudu prihvatio. Letenje je bilo strašno. Ledeni je vjetar šibao lica pilota i putnika, a avion se, nošen nevremenom, dizao i spuštao iznad brda pokrivenih jelama; Göring je ipak uspio spustiti staru sandu aru na smrznutu površinu jezera Baven, nedaleko od crvenkastih zidina dvorca Rockelsta. Napola smrznuti pilot i putnik okupaše se u toploj kupelji, a vreli grog povrati im snagu. Grofica je srda no primila toga gosta koji se spustio s neba. Malo prije ve ere predstavili su mu i Karin von Kantzow, sestru grofice von Rosen i ženu jednog švedskog oficira. Göring je doslovno zapanjen ljepotom te žene. No, i ona je bila njime o arana, pa je Karin, nakon što su morali svladati mnoge prepreke, postala gospo a Göring, 3. velja e 1923. godine.

Dva para grijala su se uz monumentalni kamin, na kojem je pokrovu Göring opaziti »križeve udnog oblika«. Vide i zanimanje gosta, grof von Rosen rastuma i mu da su to svastike ili kukasti križevi. Za cijelo vrijeme ve ere razgovaralo se samo o nordijskoj predaji i legendi o zemlji Thüle. Svijet, rekli su Göringu, spasit će jedino novi »Mesija ari-jaca«, koji će obnoviti dogovor s »inteligencijama onoga svijeta«, okružiti se mladim vođama iz »nove rase gospodara« i zavladata ovim planetom.

Göring je kao op inženjer slušao ta otkrića. Bio je op inženjer blistavom ljepotom Karin von Kantzow. Kad je grof von Rosen doznao da je Göring Bavarac, otkrio mu je da u Münchenu postoji »Društvo Thüle«. Priznao mu je da je i sam član tog tajanstvenog bratstva. Dapače, dao mu je i adresu jednog svog prijatelja, također člana »Društva Thüle«, koji je živio u Münchenu: Alfreda Rosenberga. Tako je Göring došao u dodir s Rosenbergom.

Napustivši dvorac Rockelsta, Hermann Göring nosio je u svom srcu dvije slike: lijepu Karin i tajanstveni kukasti križ. Je li u tom slučaju naslućivao da mu je sudbina od sada veštom određena?

Zapovjednik Jurišnih odreda

Godinu dana poslije, odlaze i s jednog skupa na kojem je bio i Hitlera, Göring se povjerava svojoj budućoj ženi: »Ja sam dušom i tijelom za toga čovjeka.«

I zbilja sutradan je otišao u sjedište NSDAP-a, u Corneliusstrasse br. 12. Tu je s Hitlerom imao privatni razgovor i, budući da su se potpuno slagali, Göring pristupa stranci.

Na procesu u Nürnbergu, sam je Göring rekao:

Hitler je odavno tražio jednog vođu u koji se na neki način već odlikovao u ratu i koji će, osim toga, imati potreban autoritet... Injenica da sam mu se stavio na raspolaganje ja, posljednji komandant Richthofenove eskadrile, učinila mu se darom sreće. No, ja sam mu odmah odgovorio da ne želim nikakav komandni položaj, jer će ljudi pomisliti da sam upravo radi toga i došao k njemu. Onda smo se ipak dogovorili; mjesec-dva ostao u sjedištu, a dužnost šefa preuzet tek kad to vri-

jeme protekne. Me utim, moja se li nost morala pokazati odmah ...

Hitler je povjerio Göringu zapovjedništvo nad Sturmabteilungen, glasovitim »Jurišnim odredima«, ili skraćeno SA, kojima je na čelo Glavnog štaba bio kapetan Roehm.

O preobražaju koji je Göring izvršio u mnogim jedinicama SA imamo jednu zanimljivu Hitlerovu izjavu:

Göring je bio jedini njihov stariješina sposoban da njima zapovijeda kako treba. Tu nediscipliniranu skupinu on je za kratko vrijeme pretvorio u organiziranu diviziju od jedanaest tisuća ljudi.

Dok je bio na čelu SA, Göring je smatrao potrebnim da stanuje u Münchenu, kako bi bio blizu ljudi od akcije kojima je morao svakodnevno upravljati. Hipotekom i zaduženjem pribavio je novac i preselio se u Obermenzing, na periferiji Münchena, u novu, svježe obojenu kuću. Odatle je svakog dana odlazio tramvajem u Hitlerov ured, u samo srce stranke, mašineriju pokreta i stvaranja karijere.

Ranjen u »pu u«

Njegova karijera bila je brza i munjevit. Za vrijeme neuspjelog »pu u« u Münchenu, 8. i 9. studenog 1923. godine, Göring je stupao na čelo povorke uz Hitlera, Hessa i generala Ludendorffa, te bio ranjen hicima policije. Neki drugovi iz SA odveli su ga krišom na kliniku jednog prijatelja, profesora von Acha. Nakon prve pomoći, Göringa su prenijeli najprije kod nekih prijatelja u Garmisch-Partenkirchen, gradiću blizu austrijske granice, budući da je za njim izdan i nalog za hapšenje, a onda su ga odveli u Austriju, u innsbrušku bolnicu. Da mu ublaže bolove, davali su mu morfij, pa je tako, 24. prosinca 1923. ranjenik mogao napustiti bolnicu i smjestiti se u hotel *Tiroler*, gdje je direktor bio nacistički simpatizer.

U veljači 1924. godine Göring se potpuno oporavio i mogao je nastaviti svoju političku aktivnost. Putujući i po Austriji, organizirao je nacističke redove. Ali, njegovom obiteljskom životu prijetile su

dvije opasnosti: Karin se razboljela (umrijet e od tuberkuloze), a on se po eo pretjerano služiti morfijem da smiri bolove koji su ga mu ili.

U travnju 1924. godine bra ni par je otputovao u Italiju gdje je ostao godinu dana. Zatim u Švedsku. Karinini roditelji neugodno se iznenadiše kad su vidjeli što je postalo od smionQg avijati ara otprije tri godine. U svojoj trideset i drugoj godini Göring se ugojio i izgledao mlohav kao kakva babetina. Osim toga, postao je narkoman i po eo pokazivati opasne znakove ludila.

Jednog dana pokušao je zadaviti bolni arku u Aspuddenu, jer mu je ova uskratila morfij. Zbog toga su ga morali zatvoriti u odjel za opasne pacijente ludnice u Langbrou. Lije nik koji ga je pregledao i lije io postavio mu je slijede u dijagnozu:

Kao psihijatar mogao sam sagledati Göringa bez maske i mogu ustvrditi da to nije bilo ugodno. Bolovao je od onoga što mi nazivamo »histeri nim temperamentom«, tj. bio je potpuno neuravnotežena li nost, koja se može povremeno prikazati u dva potpuno opre na svjetla: biti, naime, vrlo osje ajan prema svojim, a savršeno neosjetljiv prema drugim osobama.

Nakon tri mjeseca Göring je, kao zdrav ovjek, napustio Langbro.

U jesen 1927. godine Hindenburg, novi predsjednik Njema ke republike, podario je op u politi ku amnestiju i Göring se sada mogao vratiti u domovinu.

Hitler je svoga starog druga primio bez oduševljenja, gotovo hladno, vjerojatno pod utjecajem onoga što se pri alo o njegovom zdravlju. Zapovjedništvo nad SA imao je i dalje Franz Pfeffer von Salomon, a Göring, iako nerado, morao je oti i u Berlin i tražiti posao. Ipak se nije udaljavao od Ilitlera i nacisti ke stranke.

Tada se prihvatio mjesta predstavnika triju tvornica aviona (BMW, Heinkel i Tornblad). U svibnju 1928. godine kandidirao se na izborima u Bavarskoj, na listi Nationalsocijalisti ke stranke i bio izabran. Taj svoj izbor potvrdio je i u rujnu 1930. godine, u nacisti kom »potresu«. Na tim izborima, naime, Hitlerova stranka dobila je 6,409.600 glasova (nasuprot 810.000 u 1928. godini) i 107 sjedišta u Reichstagu (nasuprot 12 na prijašnjim izborima).

Ta Göringova radost bila je ipak zagor ena: kad je ve mislio da e preuzeti zapovjedništvo nad SA, Hitler je pozvao kapetana Ernsta Roehma, tada u Boliviji, i na Göringovu veliku žalost i bijes postavio ga za vo u Sme ih košulja.

Uz to ni Karinino zdravlje se nije poboljšavalo. Naprotiv, esto je gubila svijest i umrla je 17. listopada 1931. Göring je bio vrlo tužan: tada i za cijela života, gotovo e strastveno poštovati uspomenu na tu ženu.

30. lipnja 1932. godine održani su novi izbori koji su nacistima donijeli još ve u parlamentarnu pobjedu nego prije: 230 od 608 sjedišta koliko ih je bilo u Reichstagu. Hindenburg je ipak odbijao imenovati Hitlera kancelarom, odredivši za taj položaj svoga prijatelja von Papena. 30. kolovoza koalicijska centuma, tj. nacista i Bavarske narodne stranke, imenovala je Göringa za predsjednika Reichstaga.

Od tog trenutka Hermann, koji se ponovno sprijateljio s Hitlerom, posve uje sve svoje snage da na položaj kancelara dovede svog Fihrera.

»Dobri debeli« Göring postaje policajac

Berlin, 30. sije nja 1933. Ve tjedan dana nad gradom vlada velika studen. No je.

Usprkos mrazu, ulice gradskog centra krcate su oduševljenim narodom. Grad je prepun razdraganih nacista u sme oj uniformi. Sve ve a gomila svijeta tiskala se duž Wilhelmstrasse i na Wilhelmplatzu. Sme e košulje, sa glazbom na elu i šumom zastava sa svastikama, defilirale su beskona no pred Kancelarijom Reicha na ijem je balkonu stajao Hitler s ispruženom rukom, pramenom kose koji mu je padao na elo, neodre ena pogleda i bez trunke osmijeha. Tre i se Reich upravo ra ao. Kakva e biti sudbina Njema ke pod upravom nacionalsocijalista i vlaš u Hitlera, kojeg e Hindenburg upravo imenovati kancelarom?

Gromoglasnim i trijumfalnim rije ima Hermann Göring zanosno govori u mikrofon državne radio-stanice:

Trideseti sije nja, kaže on, u i e u povijest Njema ke kao dan u kojem je narod opet vratio nekadašnju slavu, kao dan kad se narod probudio i odbacio od sebe 14 godina sva a,

patnji i sramote ... Evo, ovdje, pored slavnog i glasovitog feldmaršala iz prvog svjetskog rata, mladog Führera koji će povesti narod i Reich putem nove i ljepše budu nosti. Neka cijeli njemački narod prihvati ovaj dan s istim zanosom kakav pokazuju stotine tisuća građana Berlina okupljenih pod ovim prozorom ... I neka nam budu nost pruži ono za što smo se uvijek borili: kruh i rad našim ljudima, slobodu i slavu našoj naciji!

Zaista, od tog trenutka, taj »dobri, debeli« Goring, koji tako zanosno govori na njemačkom radiju, ima u ruci strašnu moć koja će stvoriti organizam od ijeg će imena zadržati cijelu Evropu — Gestapo.

U novoj vladi Goring vrši tri funkcije: on je ministar bez portfelja, komesar Reicha za zrakoplovstvo i ministar unutrašnjih poslova pruske vlade. Prva funkcija daje mu položaj Hitlerova potpunom ovlašteniku, »dofena«, njegovog posebnog ambasadora; druga dužnost povlači i za sobom specijalnu zadaću da razvija i jača zračnu snagu Reicha; treća dužnost, na prvi pogled, ne izgleda tako važna, ali za Nijemce i to kako jest. Kao što je poznato, u Berlinu su, u teoriji, sve do 1935. godine postojale dvije vlade: vlada Reicha, u širem smislu, i vlada Pruske koja je vlast obuhvaćala oko dvije trećine Njemačke. Na taj način, kako se već dogodilo i za vrijeme Weimarske republike, kao ministar unutrašnjih poslova Goring je pod svojom komandom imao dvije trećine njemačkih policijskih snaga, a posebno one u Berlinu koje su bile ključ državne sigurnosti.

Znaju i dobro koliko moć jednom političkom vođi daje komanda nad policijom, odmah nakon svog imenovanja Goring prelazi u akciju. Započinje radikalnom promjenom u pruskoj policiji. U veljači 1933. godine, od 32 policijskih komesara smjenjuje s dužnosti njih 22, a na njihovo mjesto odmah postavlja naciste odabrane iz SA. Zatim ukida gumene pendreke i palice, koje smatra prostakim, i naoružava policiju vojnim revolverima i puškama, što je mnogo efikasnije. 17. veljače izjavljuje:

Terorizam i napadi komunista ne smiju se olako uzeti i policija ne smije oklijevati da puca

u slu aju potrebe. Ja u osobno zaštititi svakog agenta koji upotrijebi svoje oružje, bez obzira na posljedice.

Nešto poslije, u Dortmundu, još je odre eniji:

U Pruskoj e odsada samo jedan ovjek imati vlast i odgovornost za sve — ja!

Zatim nadodaje:

Onaj koji bude vršio svoju dužnost u službi države i koji, u izvršavanju mojih zapovijedi, nemilosrdno upotrijebi oružje protiv svakog napada, imat e moju zaštitu.

Pa dalje:

Svaki hitac ispaljen iz policijskog revolvera moj je hitac i ako vi to nazivate ubojstvom onda sam ja ubojica. Za mene postoje samo dvije vrste zakona i dvije vrste ljudi: oni koji su s nama i oni koji su protiv nas.

Hitler je zahtijevao i isposlovao raspuštanje skupštine, tj. Reichstaga. Novi izbori raspisani su za 5. ožujka. Göring nije ni trenutak oklijevao da angažira državnu policiju u propagandnoj kampanji za NSDAP. U manifestu od 17. velja e jasno stoji:

Ra unam na sve policijske vlasti da budu u najtješnjoj vezi s nacionalnim udruženjima i strankama, u ijim se redovima nalaze najvažnije snage politi ke obnove. Tražim da se poti e, potpomaže i podržava svaki oblik propagande u nacionalnom cilju.

Nasuprot tome, treba se najenergi nije suprotstaviti svim »subverzivnim« aktivnostima koje podrivaju mo države. Zato se zabranjuju svi sastanci komunista, sve »defetisti ke« publikacije. I socijalisti ka e štampa pasti pod cenzuru.

Kao što se moglo i predvidjeti, te direktive policiji izazvale su nered. Za vrijeme sastanka i zborova socijaldemokrata, pretu eni su antinacisti ki i katoli ki govornici. Samo u velja i ubijen je 51 antinacist. 22. velja e Göring ide korak dalje u reformi nacisti ke policije. Posebnim dekretom osni-

va specijalnu miliciju koju sa injavaju pripadnici SA i SS. Na taj na in 25 tisu a pripadnika SA i 10 tisu a esesovaca dobivaju uniformu u kojoj e odsada operirati kao državna policija. Te iste oznake dobit e uskoro i 15 tisu a lanova Stahlhelma — eli nih šljemova — udruženja ratnih veterana, zagriženih antikomunista i nacionalista dušom i tijelom. Rezultat svega toga: režim terora. Berlin ga je prvi osjetio: mu enja, samovoljna hapšenja i ubojstva bili su svakodnevna pojava.

24. velja e Göring nare uje premeta inu u komunisti kom glavnom štabu u Karl-Liebknecht-Hausu. Nakon te operacije, kojom je otkriveno skladište antinacisti ke literature, skrivene u podrumu zgrade, slijede likvidiranja i hapšenja. Tako je SA u Oranienburgu osnovao »svoj« koncentracioni logor. Da ne zaostane za njima, i Göringova berlinska policija stvara u Papenstrasseu, u Columbia-Hausu, »svoj« zatvor, izvan nadležnosti doktora Gürtnera, ministra pravde. Velikim se koracima ide prema režimu bodljikavih žica. Nacizmu se žuri.

Požar Reichstaga

27. velja e, izme u 21.05 i 21.14 sati, buknuo je požar u Reichstagu. Tko ga je podmetnuo?

»Komunisti!« urla Göring. »Ne«, odgovara šaica još slobodnih antinacista, »to je djelo SA!« Ima i onih koji vi u: »To je u inio Göring!«

Zgradu, koju je zahvatio plamen, potresla je strahovita eksplozija, a kad je nekoliko minuta poslije stigao Göring, Reichstag je ve bio ogromna loma a koja je obasjavala nebo. Zatim je na mjesto požara stigao i Hitler, pra en Goebbelsom. Bulje i u taj plamen, razroga enih o iju, Hitler je uzviknuo: »To je božji znak!« Imao je pravo — i jest bio božji znak. Hitler je shvatio simboli ni smisao doge aja; po njegovu mišljenju, paliku e, bez obzira kome pripadali, po inili su »djelo pro iš enja«.

Jedno je sigurno: u toj je loma i izgorio i parlamentarni sistem. Visoki plameni jezici najavljiivali su veliku nacionalsocijalisti ku ofanzivu koja e se razmahati po Njema koj. Srušila se u pepeo »zgrada brbljarija«, kako je Goebbels nazvao Reichstag, a s njom i posljednji stupovi weimarskog ustava. Republika je mrtva. Sad je red na Tre i Reich da isti ruševine i stvara novi poredak.

Göring nije gubio ni trena. Odmah se baca na politiku ko tumači enje atentata. Naročito se okomljuje na komuniste, optužuju ih još jednom da su »pravi neprijatelji države«.

Dekret od 28. veljače

Ve sutradan, 28. veljače, Hitler je položio na stol predsjednika Hindenburga jedan dekret o zaštiti naroda i države, kao »obrambenu mjeru protiv komunisti kog nasilja«. Važnost toga dekreta je ogromna jer ukida svaku garanciju individualne slobode, ograničava osobnu slobodu i štampu, zabranjuje okupljanje i udruživanje, poništava tajnost pisama i uvodi kontrolu nad poštanskim, telegrafskim i telefonskim komunikacijama, dozvolu ku njih premeta ina, rekviriranje i konfisciranje imovine ... Osobito je značajan peti član kojim se predviđa smrtna kazna za zločin veleizdaje, sabotaze i »trovanja svijesti«, tj. subverzivne propagande. Za atentate na članove vlade, naravno, smrt a u najboljem slučaju prisilni rad. Tako se, malo-pomalo, sve više usavršava mehanizam potpunog podjarmljivanja ličnosti.

Uz Göringa kao stručnjaka radi i mladi policijski službenik pruskog ministarstva Rudolf Diels, koga je Göring upoznao 1932. godine. Elegantan ali opasan, spletkar ali vrlo oštrouman, Diels je uvijek spreman beskrupulozno laskati moćnijima. Prešao je iz krajnje desnice na socijalizam, ali kad je uoči da nacisti ki vjetar puše prema vlasti, promijenio je zastavu. Sad je on Göringova desna ruka, a oženio se i njegovom nećakom Ilsom. Te pojedinosti su vrlo važne za upoznavanje Dielsove ličnosti. Taj funkcionar već odavno ima veza s najozloglašanim krugovima Berlina. Uspio je dotle doći na epati se nekih Roehmovih pisama u kojima šef Glavnog štaba SA otvoreno iskazuje svoje homoseksualne sklonosti. Ta je pisma poslije pokazao Göringu uz neke druge tajne dosjee s takvim »eksplozivnim« podacima, da se s pomoću u njih mogao uništiti svaki protivnik bivšeg avijati kog asa, kako u stranci tako i izvan nje. Göring je znao dobro cijeniti takav rad oko prikupljanja dokumenata. Tako je Diels postao prijeko potreban novom šefu pruske policije.

Zakon o neograni enoj vlasti

Izbori od 5. ožujka 1933. godine predstavljaju još jedan uspjeh nacista. Dobili su 44 % glasova. I katolici su pove ali svoje: od 4,230.600 glasova sad imaju 4,424.900 kojima treba pridodati i one njihova saveznika, Bavarske katoli ke stranke, koji iznose 1,075.100 glasova. Socijaldemokrati su na drugom mjestu sa 7,181.621 glas dok komunisti ka partija gubi oko milijun glasa a, spustivši se tako na 4,848.058 glasova. Posljednji su nacionalisti von Papena i Hugenberg sa 3,136.706 glasova. Hitler, dakle, u Reichstagu raspolaže sa 288 nacisti kih sjedišta i 52 nacionalisti ka, dobivši tako ve inu od 16 glasova. To mu je dovoljno da može vladati. Hitler, me utim, traži od Reichstaga neograni enu vlast na etiri godine i da se izglasa »zakon o zaštiti naroda i Reicha«. No, da to postigne, potrebna mu je dvotre inska ve ina koju u tom trenutku još nema. Što sada? Problem je ubrzo riješen hapšenjem 81 komunisti kog i 12 socijaldemokratskih poslanika. Tako je, 23. ožujka 1933. godine, Hitler bez poteško a dobio traženu ve inu sa 441 glasom za i 94 protiv (socijaldemokrati). Reichstag je tako potpisao smrtnu presudu sebi i — požarom od 27. velja e — parlamentarnom režimu. I na taj na in zapo e nacionalsocijalisti ka diktatura.

31. ožujka, koriste i se prvi put »zakonom o neograni enoj vlasti«, Hitler je objavio još jednu zakonsku odluku, kojom se poništavaju ugovori izme u centralne vlasti i njema kih država. Onda, novim zakonom od 7. travnja imenuje guvernera Reicha (Reichsstaathaltere) u tim državama. Na taj je na in kona no ostvario potpuno jedinstvo, što nisu smjeli pokušati ni Bismarck, ni Wilhelm II, ni revolucionari iz 1918—1919, ni bojažljivi vo e Weimarske republike. Od toga datuma, stare njema ke države postale su samo pokrajine ovisne o vlastima u Berlinu.

8. travnja još jedan zakon: on omogu ava Hitleru da makne s puta sve lanove opozicije i — ve tada! — »nearijce« (tj. Židove). Od toga trenutka po inje sve ve a i brža hajka na funkcionare židovske vjere. Goebbels govori o »arijevizaciji« države, koja e biti dovršena u rujnu 1933. godine, kad visoke funkcionare bude imenovao ministar i Führerov opunomo enik Rudolf Hess. •

Da dovrši tu prvu »revoluciju«, Hitler je morao iz bubrega nove države što se stvarala iscijediti mokraću u kiselinu političkog stranarenja. Sve stranke — *kaputt*, osim naravno NSDAP-a! Operacija završava izmeću 26. svibnja i 5. lipnja. Treba napomenuti da su se političke stranke prepustile operaciji bez mnogo prosvjeda.

14. lipnja Führer objavljuje »zakon o zaštiti naroda i Reicha«. U njemu se, među ostalim, kaže da je »NSDAP jedina njemačka politička stranka«.

Göring osniva Gestapo

Dekret od 26. travnja 1933. godine, koji je objavio Göring, nije tako spektakularan kao već spomenute političke mjere, ali je zato bitno mnogo opasniji. Na temelju toga dekreta stvara se tajna državna policija — *Geheime Staatspolizei* — ili skraćeno Gestapo, pod zapovjedništvom pruskog ministra unutarnjih poslova, tj. pod izravnom Göringovom kontrolom. Toga istog dana Diels je imenovan pomoćnikom komandanta nove organizacije. Politička policija napušta tada prostorije koje je imala u policijskoj prefekturi na Alexanderplatzu i prelazi jednim dijelom u Karl-Liebknecht-Haus, a drugim dijelom u Prinz-Albrecht-Strasse broj 8, nedaleko od Göringove rezidencije. Svaki kotar Pruske dobio je po jedan gestapovski ured potčinjen centralnom uredu u Berlinu.

Godinu dana poslije Göring je u jednom članku, namijenjenom nacističkoj propagandi u Velikoj Britaniji, pisao:

Tajnu državnu policiju stvorio sam ja na svoju inicijativu. Te se ustanove neprijatelj toliko plaši da upravo zbog tog straha u Pruskoj i Njemačkoj nema više komunisti koje ili marksisti koje opasnosti... Ono što su napravili Diels i njegovi ljudi, ostalo je uvijek kao slavna stranica povijesti prvih godina njemačkog otpora. S neprijateljima države morali smo nemilosrdno postupati. Stvorili smo i koncentracijske logore, u koje smo za po etak zatvorili komunisti koje i socijaldemokratske vođe. Prirodno je da je u po etku bilo ekscesa i surovosti, ali ako se uzme u obzir važnost zadataka .. .

Protiv »sme ih legija«

Me utim, Göringov položaj u policiji nije nipošto siguran: s jedne strane on se mora braniti od napada Roehma i njegovih moćnih SA, a s druge strane mora se opirati Himmlera i njegovih esesovaca.

Roehmove »sme ih legije« predstavljale su brojno veliku snagu i potpuno se razlikovale od crne SS-milicije koja je bila malobrojna i predstavljala neku vrstu aristokracije, strogo odabrane i formirane krutom disciplinom, homogenošću i rigoroznošću u svoga ustrojstva. SS ni po čemu nisu nalik na SA. U SA se regrutiraju srednja klasa i sitna buržoazija, a isto i seljaci i radnici. Tako SA tvore masovnu organizaciju, ali heterogenu. Održavaju se na okupu zahvaljujući i Roehmovoj željeznoj ruci. Svake nedjelje, a isto i nekoliko puta tjedno, Roehm okuplja stotine tisuća a građana, koji dobrovoljno napuštaju posao i svoje obitelji, oblače uniformu i potčinjavaju se vojnoj disciplini. Ta heterogena masa mogla bi postati velika snaga, i to mnogo zabrinjava — iako zbog različitih razloga — tri ugledne ličnosti: Hitlera, Göringa i Himmlera.

Roehm je, ne bez žući njih diskusija s Hitlerom, ipak napustio svoj stari san o državnom udaru.

Iako i u najkritičnijim trenucima, kao na primjer u travnju 1932. godine, kad je general Groener naredio raspuštanje SA, Roehm se — iako mu je teško padalo — pokorio zahtjevu Hitlerove strategije: ostati pošto-poto u granicama legalnosti i zakonskim putem boriti se za vlast, tj. izborima, samo uz propagandu i uz pomoć zastrašivanja. No, ako je »prvom revolucijom« Roehm razočaran, on je sebi postavio cilj da mu ne izmakne »druga«. Idućih mjeseci, od 30. siječnja 1933, efektivna snaga SA stalno raste i jača a Roehmova moć; u jednoj godini SA je od 400.000 narastao na 3.000.000 članova. Napustivši sve ministarske dužnosti, Roehm postaje sve opasniji. U jednom članku u lipnju 1933. godine piše:

SA i SS, koji imaju veliku zaslugu da su pokrenuli njemačku revoluciju, ne bi dopustiti da ih izdaju na pola puta ... Ako buržoazija misli da nacionalna revolucija već dugo traje, mi ćemo nastaviti borbu s njom ili »bez nje. Za narodnu revoluciju nastupio je trenutak da

ide do kraja i da postane nacionalsocijalisti -
ka revolucija.

I sam Hitler sve je manje raspoložen da sluša takve riječi. Dolaskom na vlast on sada nije više samo vođa jedne stranke, nego je Führer njemačke države. Zato mu je pažnja usmjerena na horizonte vanjske politike.

Roehm prijeti

U svom govoru guvernerima Reicha i vođama SA, sazvanim u Kancelariji Reicha 6. lipnja 1933, Führer ističe što je Njemačka koja prijeko potrebno: osim ostaloga, i prije svega, unutrašnji red, neodoljivi i strogi red koji će on, ako bude potrebno, i oružjem uspostaviti. »Revolucija«, izjavljuje Hitler, »ne mora biti permanentna.« Isti je da je došao trenutak kad »treba kanalizirati revolucionarnu bujicu u mirnije korito evolucije; ne smije se otpustiti vrijedan poslovanje uvijek samo zato što još nije nacionalist, a pogotovu ako nacionalsocijalist, koji bi imao doći na njegovo mjesto, nema pojma o poslovanju«.

6. kolovoza 1933, pred 80 tisuća pripadnika SA okupljenih u Tempelhofu, na periferiji Berlina, Roehm odgovara Führeru kako već mnogi članovi SA smatraju da je on, Hitler, u rukama industrijalaca, bankara i reakcionarnih vojnika, pa prelaze i od konstatacija na prijetnje kaže:

Tko misli da je završena a jurišnih odreda završena, morat će se pomiriti sa činjenicom da smo mi uvijek na bedemu i da ćemo tu i ostati, što god se dogodilo.

Kao što se vidi, već od ljeta 1933. godine stajališta su nepomirljiva. Kriza između u stranke i SA neizbježna je, čak postoji opasnost i konačnog raskida, još i više — opasnost bratoubilačkog rata između u Hitlera i Roehma.

Ipak, Hitler ne uzima još dovoljno ozbiljno sve što je vrenje u redovima SA iju snagu potcjenjuje. Da umiri Roehma, Hitler mu nudi ministarski položaj. Roehm prihvata ali u isto vrijeme želi se i dalje držati na odstojanju.

Ja ću i dalje živjeti u Münchenu. Izjavljujem da se moj glavni stan ne mijenja i da će

me SA i dalje smatrati na elniku Glavnog štaba.

Ulazak Roehma u vladu nije smirio sukob, nego ga je i zaoštrio. Udno da Göring, od svoje strane, nije u inio ništa za zbližavanje Hitlera i Roehma. Zašto?

SA stvara nemire i pustoši

»Dobri Göring« ipak je zabrinut za Hitlera. SA mu zadaju mnogo glavobolje. Njihovi pripadnici kontroliraju gradove i sela i vlast je u rukama Roehma. »Jurišni odredi« rastu iz dana u dan: pristupaju im ljudi svih mogu ih političkih boja, čak i neki bivši socijalisti i komunisti koji žele zaboraviti svoje prijašnje »subverzivne ideje« i, po mogućnosti, dobiti neki unosan položaj u Njemačkoj koja se rađa. Zašto to nijekati? Roehm to i priznaje: ima »odlikih vojnika među komunistima, a naročito među članovima organizacije Stari crveni borci«. Naravno, odgovara Göring, misle i na neke berlinske »jurišne odrede«, to su boljševici u smeđoj košulji. »Zaslužuju«, kaže, »da ih nazovemo *Beef-steak-Sturme*, tj. smeđi ima izvana, crvenima iznutra.«

Međutim, Roehmovi SA »iste« po cijeloj Pruskoj ne vode i mnogo radi o Göringovoj policiji. Bande smeđih okošuljaša jure ulicama gradova i sela, hapse, batinaju, a katkada i ubijaju. Göringovi policajci promatraju, nemo ništa vrte i glavom. Barem za sada.

Držovito ponašanje »smeđih« — treba reći — nije potpuno jasno. činjenica je da se SA ne zadovoljava samo razbijanjem stakala ili glava. Uskoro postaje svakodnevna pojava hvatanje tobožnjeg protivnika i ubijanje u kakvom podrumu ili šumi. Roehm igra svoju ulogu. Ne propušta nikad priliku da podsjeti druge na zahvalnost koju duguju njemu i njegovoj miliciji: »Smeđi e okošulje«, veli on, »škola su nacionalsocijalizma. One su Adolfu Hitleru prokrivile put do vlasti.« Dakle?

Dakle — ništa! 31. lipnja 1933. Hitler podsjeća Roehma da njegovi SA moraju poštovati određena pravila. čini se da ta preporuka nije bila osobito stroga jer Roehm piše:

Ja u svim mogu im sredstvima garantirati prava SA, jer se radi o vojsci nacionalsocijalisti-

sti ke revolucije ... Zbog toga ja odgovaram za sve njihove akcije, pa iako nisu uvijek u skladu s postoje im zakonskim propisima.

Roehm nema dlake na jeziku; on dodaje:

Jasno je da u slu aju ubojstva kakva lana SA, vo a sme e milicije može za odmazdu strijeljati do 12 pripadnika neprijateljske organizacije koja je taj zlo in izvršila. Isto je tako jasno da e takvo smaknu e, po kratkom postupku prijekog suda, biti izvršeno po nalogu Fihrera, vrhovnog vo e svih SA Njema ke.

A što je sa ekscesima? Što je sa samovoljom? SA, valjda, nemaju uvijek pravo! Naravno, odgovara Roehm, i toga na žalost ima. Ali »imam to ne informacije«, kaže,, »da su lažni pripadnici organizacije SA (ne želim ih nazivati SA, jer to oni nisu) krivi za sve te neuobi ajene ekscese kao što su osobne osvete, nedopustiva okrutnost, grabež, plja - ke«. On je ogor en na te »oskrvnitelje asne odore SA« i prijeti »sigurnom smr u, koja e poslužiti kao primjer« onim starješinama koji su odgovorni zbog blagog postupka prema podre enima, krivcima za zlodjela.

Usprkos upornom nagovaranju Rudolfa Dielsa, Hermann Göring je oklijevao. Nije se osje ao još podobnim da se sukobi s onim »bjesomu nicima« iz SA.

No, ipak, došlo je do otvorenog neprijateljstva izme u Roehma, Dielsa i Göringa. Ali, dok je sukob izme u avanturista homoseksualca i pruskog satrapa bivao sve teži, »drugi ovjek« Tre eg Reicha primijetio je da se ra a još jedan protivnik, ne tako mo an, doduše, ali vrlo opasan — Heinrich Himmler, vo a SS-odreda.

Fanati ni Himmler

Himmlerovu li nost teško je shvatiti. I onaj koji ga je dobro poznavao ne može ga lako opisati. O njemu su nam ostali samo djelomi ni opisi i svjedo anstva: »Odlikovao se upornom marljivoš u ograni enog u enika, ali s metodi noš u nekog automata« (Krl I. Burckhardt). »Osoba vrlo ljubaznog ponašanja, nalik [kako se i meni u inilo kad sam

ga prvi put vidio] na kakva u itelja male seoske škole« (William L. Shirer). »Dobar u o, ali nipošto vo a« (general Walter Dornberger, »otac« VI i V2). »Hladan ra undžija, željan vlasti, Hitlerov zao duh, najbeskrupulozniji ovjek Tre eg Reicha« (general Friedrich Hossbach). »Nikad mu nisam mogao uhvatiti pogled s onim njegovim bježe im i žmir-kavim o ima iza cvikera« (Alfred Rosenberg, pisac *Mita XX stolje a*). »Na tom ovjeku nije bilo ni eg demonskog: ljubazan, šaljiv, volio je duhovite do-sko ice koje stvaraju raspoloženje« (grof Folke Bernadotte).

Nema, me utim, sumnje da je u svojoj nutrini Himmler bio sušta suprotnost svojoj prividnoj lju-baznosti, krajnje bezosje ajan i hladan. Gotovo svi koji su živjeli uza nj slažu se u tvrdnji da je bio licemjer i hipokrit, prožet bolesnom željom za nad-mo noš u koju je jedino pred Hitlerom obuzdavao. Zaista, kad mu je Hitler štogod predbacivao, Himmler je samo stajao kao premla en i pokisao pas i nije se branio. Bio je u stanju da strahovito mnogo radi, a zažareno mu lice i elo odavali su krajnju unutrašnju napetost. Njegov prividno hla-dan fanatizam bio je dubok, buran, slijep i iskren. Dovoljno je pro itati njegove govore ili poslušati magnetofonske vrpce koje su nam ostale, pa se uvjeriti kako je taj mistik »mita krvi« vjerovao u ono što je govorio i kako nije prezao ni od kakva zlo ina samo da ostvari cilj koji mu je odredio nje-gov Führer.

Katoli ka i tradicionalisti ka obitelj

Heinrich Himmler rodio se 7. listopada 1900. u Münchenu, u Hildegard-Strasse broj 2, na drugom katu. Otac, profesor Gebhard, imao je tada 35 go-dina i predavao u münchenskoj gimnaziji, a prije toga bio je ku ni u itelj princa Heinricha Bavar-skoga. Tata Himmler bio je kulturni i pedantan ovjek. Naro ito je vodio ra una o društvenom ugledu što ga je imao zahvaljuju i službi kod ba-varske kraljevske obitelji; ak je zamolio princa Heinricha da bude kum njegovu drugoro enom si-nu (prvi sin, Gebhard, rodio se 1893. godine, a po-sljednji, Ernst, rodit e se 1905.) koji e postati vo a SS-odreda.

Tri mlada Himmlera odgajali su se prema tadašnjim normama katoličke obitelji koja je strogo vodila računa o moralu, poslušnosti i obijajima. Odgajani su u ljubavi prema domovini i poštovanju obitelji. Mali Heinrich bio je nježan, poslušan i krotak, a u izvrsnim odnosima sa svim članovima svoje porodice ostao je sve do svoje smrti. Izvrsno je završio školu i posvetio se na kraju vojnoj karijeri, iako mu zdravlje nije bilo najbolje. Da o vrsne, bavio se i gimnastikom, ali bez osobitih rezultata. U svojoj je kulturnoj prtljagi imao i nešto muzikologiznanja; uio je naime klavir, ali bez uspjeha jer za glazbu nije imao nikakva dara.

Prvi svjetski rat nije prekinuo Himmlerove nauke: primili su ga u vojsku tek 1917. godine. U njoj je prošao oficirski artiljerijski tečaj, ali su ga demobilizirali još prije nego što je stigao otići na frontu. Tada je odlučio da se posveti agronomiji pa je od proljeća do jeseni 1919. radio u jednoj bavarskoj gospodarskoj školi, iako je u to doba bolovao od paratifusa koji ga je iscrpio. 18. listopada 1919. Heinrich se upisao na Münchensko sveučilište na kojem je 1922. s nepunih 22 godine diplomirao agronomiju.

S diplomom agronomskog stručnjaka, Himmler se nastoji zaposliti u inozemstvu. Da ostvari svoje planove, morao je uiti ruski i turski jezik, što je kasnije napustio. Nesiguran je u sebe, što piše i u svom dnevniku: »Iako je mnogo želim, nemam okretnost kojom su obdarena viša bića.« Predbacuju mu da previše brblja i da mu »nedostaje kontrola jednog džentlemana«. U međuvremenu, Himmler doživljava religijsku krizu koja je uzdrimala njegovu vjeru. Doduše, drži se vjerskih propisa, redovito ide na misu i često se pričešćuje. To i bilježi u dnevniku: »Mislim da sam došao u sukob sa svojom vjerom, ali na koju god obalu pristao, ljubiti ću uvijek Boga i ostati vjeran katoličkoj crkvi, koju ću i dalje braniti, čak ako me se ona jednog dana i odrekne ...«

Od studenog 1919. godine dalje, Himmler je bio u raznim desničarskim političkim pokretima. 26. siječnja 1922. na jednom sastanku u *Arlbergerkelleru* u Münchenu, upoznao je kapetana Roehma. Taj ga je susret toliko impresionirao i oduševio da je odlučio pristupiti nacionalističkom pokretu poznatom

pod imenom Reichskriegsflagge ili »Ratna zastava Reicha«. Roehm je u tom pokretu bio tajnik, predsjednik i sve ostalo. U kolovozu 1923. godine, uvijek u istom zanosu, Himmler pristupa NSDAP-u, iako se ne divi Hitleru nego Roehmu koji je u njegovim oima uvijek budu nosti. To divljenje pokazao je 8/9. studenoga 1923. za vrijeme »pu a« u Miinchen. Njegov komandant povjerio mu je zastavu Reichskriegsflaggea. Himmler je stezao motku zastave, bez straha od mitraljeske vatre policije koja je bila opkolila zgradu bavarskog ministarstva rata što su je Roehm i njegovi ljudi već bili zauzeli. Himmler je vjerno ostao uz svoga šefa sve do konca.

Ipak ga nisu zatvorili, dapače, ostavili su ga na miru. Još prije Münchenskog pokušaja državnog udara on je kao laboratorijski asistent u jednoj tvrtki u Schleissheimu, 35 km od Miinchena, pro- uavao kemijsku strukturu gnojiva i istraživao nove vrste biljaka i žitarica. Ali nakon pu a gubi namještenje i, usprkos suprotnom mišljenju svoje obitelji, odbija da traži novi posao jer želi, kako kaže, »osloboditi se svake obaveze i potpuno se posvetiti politici«.

Politika... Kad je NSDAP stavljena van zakona, Himmler pristupa Nacionalsocijalističkom pokretu za slobodu (Nationalsozialistische Freiheitsbewegung) koji je bio pod okriljem generala Ludendorffa, a vodio ga je Gregor Strasser. Ovaj ga imenuje tajnikom, ali tada e koje obavlja bivši agronom više odgovaraju položaju zamjenika vođe. Otto Strasser e kasnije pisati da je njegov brat Gregor primio Himmlera vrlo rado »jer mu je taj momak bio dvostruko koristan: prvo, zato što je imao motocikl, a drugo, zato što je bio duboko pogođen u svojim vojničkim ambicijama«.

Time je htio re i da se veliki fanatici računaju od velikih nezadovoljnika.

Nacisti i Ignacije Loyola

Godine 1925. Himmler i Goebbels sreću se u Landshutu na poslu, budući da su obojica bili u službi Gregora Strassera. Ali Goebbels, kojemu je tada bilo 28 godina i izjedala ga ambicija i izuzetna taština, gledao je u Himmleru samo organizatora

niza predavanja — Goebbelsovih predavanja. A baš te godine Himmler je stupio u SS, pod matičnim brojem 168.

Ne zna se to ni datum prvog susreta Himmlera i Hitlera. Pisalo se da je Himmler upoznao Fiihrera 12. ožujka 1925. u Miinchenu, u Tiersch-Strasse broj 41, odmah po Hitlerovom izlasku iz zatvora, ali o tome ne postoji nikakav dokument. Bilo kako bilo, sigurno je da je od te 1925. godine Himmler o aran Hitlerom. Potpuno mu se potčinio i primjerno mu je odan. Doista, »Vjerni Heinrich«, kako ga je zvao Hitler, najprije je postao uvijek kome je Hitler povjeravao svoje najtajnije planove, a onda je postepeno postao izvršitelj vrlo važnih zadataka Hitlera o njemu kaže: »Himmleru treba zahvaliti što su SS postale izvanredne trupe, vjerne do groba. Taj uvijek je naš Ignacije Loyola, koji je inteligentno i uporno iskovaio takvo efikasno borbeno oružje.« Uza sve to, Himmler nije nikada pripadao Hitlerovom intimnom krugu, ili barem ne toliko kao Hess, Göring i Goebbels koji su, kao njegovi privatni savjetnici, svuda pratili Hitlera pa su s njime i jeli. Evo što je doktor Francois Bayle, koji je dugo proučavao ličnost Heinricha Himmlera, napisao o odnosima između u budućnosti SS-a i Fiihrera:

Himmler je bio među prvimima koji je potpao pod Hitlerov magični utjecaj, pokazuju i mnogi prilici nepokolebljivu vjernost. Nakon Miinchena između te dvojice uspostavljaju se prisni osobni odnosi: budući da su jedna drugu privlačile, te dvije ličnosti su se dopunjavale i uzajamno pomagale. Hitler je bio pokretačka sila, a Himmler ulijevao snagu da se izdrži do kraja. Himmler se, mnogo više nego ostali nacisti i funkcionari, poistovjetivao sa svojim vođom. A bio je i jedini od moćnika koji nikad nije došao u sukob s Hitlerom. Sve je od njega primao bez prigovora. Dapače, došao je dotle da je prije shvatio narječje nego govor i primio. Nikad se nije usudio sam donositi odluke ...

Tako je Himmler uvijek pobjeivao, i u oštrim sukobima SS-a s drugim važnim faktorima kao, na primjer, s Wehrmachtom. Ukratko, već od početka Hitler je vrlo snažno utje-

cao na ovu zaku astu dušu željnu da potajno vlada ljudima. Od svoje pak strane Himmler je bio shvatio da je za nacisti ku državu od životne važnosti kontrola nad policijom i unutrašnjom sigurnoš u.

Od tog trenutka Himmler se brzo penje na hijerarhijskoj ljestvici NSDAP-a. Godine 1925. postaje Gauleiter Donje Bavarske, 1926. godine Gauleiter Bavarske i švapskih zemalja; iste godine direktor propagandne službe.

Zbog strana kih poslova Himmler mora esto u Berlin i upravo na jednom takvom putu upoznaje jednu lije nicu pruskog porijekla, Margaretu Boden, plavokosu i plavooku k er zemljoposjednika iz Goncerzewa u zapadnoj Pruskoj, koja je ina e razvedena i starija od njega sedam godina. »Marga«, kako su je odmila zvali, bila je u Berlinu upraviteljica male klinike i imala nekakva neortodokсна medicinska shva anja koja su Himmlera privla ila i navodila na diskusije kao za studentskih dana. Zapravo, lije nica je prou avala homeopatski pristup lije enju na temelju trava. Zato su njihovi razgovori pobudili u Heinrichu želju za radom na otvorenom i usprkos razlici u godinama inilo se da su kao stvoreni jedno za drugo. Voljeli su se baviti gospodarstvom, voljeli su jednostavan život, težili su za radostima bra nog života, a bili su uvjereni da im se zajedni ki interes za medicinu i biljke mora razviti u ljubav. Tako su se vjen ali u lipnju 1923. pošto je Marga prodala kliniku i tim novcem kupila jedno seosko gazdinstvo.

U Himmlerovom dosjeu prona eno je pismo koje je pisala Marga osam dana nakon vjen anja, u kojem govori o ku i i malom zemljištu, kupljenom u Waltruderingu, petnaestak kilometara od Miinchena. Imanjem je upravljala žea a bavila se i gajenjem kokoši za prodaju. Tako je Himmler, koji je tada imao 200 maraka mjese ne pla e, tom prodajom uve avao svoje prihode.

Stvoriti red SS-a

6. sije nja 1929. Hitler je imenovao Heinricha Himmlera Reichsfiihrerom-SS, sa sjedištem u Miinchenu. U Berlinu pak, epicentru Strasserova i Goebelsova radikalnog nacizma, Hitler je imenovao ko-

mandantom SS-a Kurta Daluegea, ovlastivši ga da svoj rad obavlja neovisno o Himmleru. Zbog toga ograničavanja vlasti moglo bi se činiti da je **Himmlerova** djelatnost bila skromnog opsega. Međutim, Hitler je Himmleru povjerio jedan mnogo važniji zadatak: stvoriti *ex novo* jedinicu odabranih ljudi prokušane vjernosti, a koja će vrijednošću daleko nadvisiti one razmetljivce iz SA. Himmler se odmah baca na ostvarenje Hitlerova sna. To će njemu biti najviši životni cilj.

U travnju 1929. godine Himmler podastire Hitleru i Franzu Pfeffern von Salomonu (tadašnjem na čelu Glavnog štaba SA, kojem je Himmler teorijski još bio podređen) plan stvaranja pravog pravcatog reda SS. Taj plan duboko je nadahnut Hitlerovim govorima i teorijama Walthera Darrëa izloženim u djelu *Krv i zemlja*, štampanom u Münchenu, u nakladi NSDAP-a. S tim u vezi Himmler piše:

Nacionalsocijalizam treba provesti do njegove posljednje konsekvencije. Kad Führer želi ojačati SS, onda je sigurno da ne možemo izvršiti povjerenu nam zadaću ako do kraja ne ostvarimo direktive koje je Adolf Hitler dao NSDAP-u. Zato će SS, sastavljen od ljudi međusobno povezanih isto om krvlju, marširati s Adolfom Hitlerom prema dalekoj budućnosti. Tako će postati samosvjesni i uvjereni da nisu samo bolje naoružani potomci nego i preci buduće generacije potrebnih vječnoj životu njemačkog i germanskog naroda ...

Od 1929. do 1931. godine mala grupa SS-a polako raste. Druk ije i nije moglo biti ako se uzme u obzir strogi kriterij odabiranja. Dvije kategorije regruta ponos su pripadnika te »elite«. Prvu kategoriju čine veterani Freikorpsa, poluvojne organizacije ogorčeni antikomunista, što je krstarila cestama Njemačke za vrijeme »burnih godina« poslijeratnog prevratničkog razdoblja. Tu kategoriju sačinjavali su bivši oficiri i aristokrati, kao Friedrich Karl Freiherr von Eberstein, Udo von Woyrsch i poznati Erich von dem Bach-Zalewsky. Drugu kategoriju čine žrtve njemačke ekonomske krize, kao bivši poručnik Karl Wolff. 29. siječnja 1930. Himmler može slavodobitno kazati: »SS raste i nadamo se da će nas, koncem ovog tromjesečja, biti dvije tisuće!«

2. rujna 1930. Himmlerov se položaj ojačao Hitlerovom odlukom da sam preuzme komandu nad SA i SS. Teorijski je SS i dalje biti potčinjen šefu SA, Franzu von Salomonu, ali je praktički biti samostalan. Hitler je otvoreno izjavio da »nijedan oficir SA ne može naređivati esesovcima«.

Pobuna SA u Berlinu

Sutradan pošto je Hitler preuzeo komandu nad SA i SS, glavni komesar štaba SA Wagener obavještava sve članove komande da se moraju »svetovno zakleti na vjernost Adolfu Hitleru, vrhovnom vođa i stranačkim odreda SA«. Roehm, novi načelnik Glavnog štaba SA, igra do kraja na pobjedničku kartu, koja se u tom slučaju zove Hitler. Ali, u Berlinu se javlja opozicija Führeru u ličnosti Paula Schulza i Stennesa koji su obojica drugovi Gregora Strassera.

Izbuja, 2. travnja 1931. godine bukne otvorena pobuna berlinskih SA protiv Hitlera u korist Stennesa. Pobuna se širi kao kakva masna mrlja i zahvaća cijelu sjevernu i istočnu Njemačku. Onda Kurt Daluege sa svojim esesovcima pokušava popraviti situaciju i ograničiti pobunu na sam glavni grad, ali je morao ustuknuti pred brojanim daleko jačim SA. Ali Stennesov pokret, bez novaca i dobre organizacije, raspada se. Tada ojačani Hitler naređuje Göringu lišenje SA od Stennesovih pristalica. U jednom svom govoru javno pohvaljuje esesovce, a Kurtu Daluegeu upućuje slijedeće riječi: »SS, tvoja se vlast zove vjernost!« Te riječi bit će kasnije utisnute na kopir i opasna za esesovce i postaju motto Crnog reda: »Moja vlast je moja vjernost«.

Međutim, iz nezdravog ambijenta SA sve se više širi smrdljiv zločin, ucjena i homoseksualnog erotizma. Nasuprot tome, esesovci počinju smatrati, čak i izvan nacističke stranke, vojskom istunaca pozvanom da stane na kraj ekscesima šefova SA »nedostojnih nacionalsocijalističke revolucije Adolfa Hitlera«.

Tako ulazimo i u 1933. godinu. Hitlerov dolazak na vlast duboko je razočarao Heinricha Himmlera. Naime, Führer mu nije ponudio onu ključnu poziciju koju je on priželjkivao, štoviše, red na ulicama zasad održava SA. Svi neposredni Hitlerovi surad-

nici imaju sada prilike zgrabiti državne uzde u svoje ruke, dok on, Himmler, sa svojim SS-om, kao da je isključen iz struktura novog režima.

U tom trenutku, pojavom jednog ovjeka mijenja se položaj Himmlera i SS-a. Ta nova ličnost je mladi od 29 godina potpuno nepoznat široj javnosti pa i većini nacista koji ga glavešina. Zove se Reinhard Heydrich i odnedavna vrši dužnost pomoćnika Reichsführera-SS Heinricha Himmlera.

Prvi susret Himmler—Heydrich

Prvi put su se ta dva ovjeka sreli 14. lipnja 1931. godine. Himmler je na svom gospodarstvu u Waltruderingu, kod Münchena, primio toga mladog, plavokosog, tada dvadesetsedmogodišnjeg mladika, visokog, mršavog, hladnih plavih očiju, duga nosa kao kljun grabežljive ptice, kojeg mu je preporučio njegov prijatelj i suradnik barun von Eberstein. Himmler je tada bolovao od želje anih grčeva pa je nastojao odložiti dolazak Ebersteinova štetnika u Waltrudering ispričavajući se svojom bolešću. Zapravo, on se osjećao manje vrijednim od toga mladog profesionalnog oficira, za kojeg je, prema površnim informacijama, mislio da pripada mornari koji obavještajnoj službi (što nije bilo točno, jer je Heydrich bio u službi za vezu mornarice). Ipak, na barunovo navaljivanje pristao je primiti toga Heydricha.

Himmler, osjećajući se nelagodno pred svojim gostom zbog njegova visokog stasa, najprije je nešto promućao a onda ga je htio iskušati: »Želim u okviru SS-a stvoriti službu sigurnosti i obavještavanja. Zato mi je potreban sposoban ovjek. Ako mislite da ste sposobni za to vrlo važno mjesto, napišite mi na ovom papiru kako biste je vi organizirali. Imate dvadeset minuta vremena.«

Iako u tom predmetu nije mnogo znao, Heydrich je i otkrivao takav zahtjev. Kako bilo da bilo, ipak se pokazalo da u tome zna mnogo više od Himmlera. I tako je za dvadeset minuta Heydrich skicirao kakva bi imala biti ta »obavještajna služba« u okviru NSDAP-a a pod upravom SS-a. Himmler je bio duboko impresioniran. Da, ovaj Heydrich je upravo ovjek koji mu je potreban, to prije što je fizički idealan tip nordijske rase, toliko drage Himmleru, ime se on, na žalost, nije mogao podići.

Reichsführer-SS odmah je odlučio. Heydrichu je povjerio da stvori taj novi organ. I tako se rodila strašna esesovska »služba sigurnosti i obavještavanja« (Sicherheitsdienst, ili skraćeno SD). Pridošlica je tako započeo svoj uspon u stranicama koje hijerarhiji, koji ga je doveo do neslušane moći i u godini 1941. kao »dofena Adolfa Hitlera«. Taj naizgled beznačajan prvi kontakt imao je, međutim, tragične posljedice za povijest Evrope tokom idućih jedanaest godina. Za jedan sat bio je stvoren rukovodeći tandem u SS-u. »Veliki inkvizitor« podlegao je arima »Ani i zla«.

Talenti i biće

»Ani i zla«, Reinhard Tristan Eugen Heydrich, rođen se 7. ožujka 1904. u saskom mjestu Halleu, u Gutchenstrasse br. 20. Otac mu, Bruno Heydrich, bio je direktor konzervatorija i operni skladatelj, a majka Elisabeth Maria Anna Amalia Krantz, kćerka jednog dresdenskog profesora. Kao i za Hitlera, rano porijeklo Reinharda Heydricha vrlo je nejasno: čini se gotovo sigurno da je majka Elisabeth Heydrich, rođena Krantz, bila Židovka što potvrđuje i njeno ime Sara.

Mladi Heydrich završio je odlično svoje muzičke nauke i istakao se kao vrstan violinist. Osim toga bio je natprosječno inteligentan. Osim svojih intelektualnih sposobnosti isticao se i kao sportaš, osobito u tenisu, plivanju i jedrenju. U jedanaestoj godini već se isticao i kao mladić, pa je za nekoliko slijedećih godina postao jedan od najboljih mladića. Njemačke. Građanski rat, nakon poraza 1918. godine, poremetio je život njegove zemlje i to ga je duboko potreslo. Zato se u šestnaestoj godini prijavio kao »kurir« u Freikorps Maercker. Zatim je bio dobrovoljac u Freikorps Halle, ali ipak nije zanemariti svoju intelektualnu i sportsku aktivnost. U sedamnaestoj godini položio je *abitur* (ispit zrelosti), a to je bio velik uspjeh ako uzmemo u obzir da njemačke škole u ono vrijeme nisu dopuštale »skokove« i prerano stjecanje diplome. U proljeće 1922. napustio je Halle i otišao u Kiel, gdje je primljen kao mornarički »pripravnik«. Zahvaljujući svojim izvanrednim sposobnostima i velikom smislu za matematiku, tehniku dio studija nije mu zadavao brige. Osim toga, život mornaričkih kadeta na istom zrakoplovu vrlo mu je godio.

U službi Canarisa

Malo poslije svoga dolaska u Kiel, Heydrich se ukrcao na staru krstaricu *Berlin*, školski brod oficirskih kandidata. Tu je na se privukao pažnju zamjenika komandanta, kapetana fregate Wilhelma Canarisa, vrlo interesantne i tajanstvene ličnosti, koji će kasnije postati šef njemačke vojne obavještajne službe (Abwehra). Heydrich koji se, kao dobar violinist, zajedno s Erikom, Canarisovom ženom, oduševljavao Mozartovim i Haydnovim kvartetima, ubrzo je postao stalan posjetilac kuće svoga komandanta. Canaris je u oči imao mladića a bio legendarna ličnost: njegove priče o svojoj aktivnosti u njemačkoj špijunaži budile su u mladom slušaču strastveni interes.

Heydrich je ostao pod Canarisovom komandom dvije godine (od 1922. do 1924.), tj. do dana kad je Canaris pozvan u Berlin, u Ministarstvo obrane.

Godine 1924, u svojoj dvadesetoj godini, Heydrich je unaprijeđen u čin poručnika korvete pošto je uspješno položio još tri ispita: iz francuskog, engleskog i ruskog jezika. Kao i većinu njegovih drugova, i Heydricha zanimaju lijepe djevojke.

U lipnju 1928. godine, u svojoj dvadeset i četvrtoj godini, ukrcao se kao oficir za vezu i odmah unaprijeđen u čin poručnika bojnog broda. Godine 1930, u svojstvu oficira za vezu obavještajne službe (Nachrichtenmittelfizier), a ne kao obavještajac, kako se često pisalo i kako je sam Himmler mislio, Heydrich je postao član glavnog štaba Admiraliteta, sa sjedištem u Kielu.

Istjeran iz mornarice

Tada se naglo prekida Heydrichova pomorska karijera. Travnja 1931. godine udaljen je iz mornarice kao »nedostojan«. Razlog? Čini se da je kod jednog direktora brodograevnog pogona firme *I. G. Farben* u Kielu, intimna prijateljica budućeg velikog admirala Raedera, priznala da je s Heydrichom ostala u drugom stanju. On je ogorčen poricao grijeh. U to doba bio je zapravo zarobljen za lijepu osamnaestogodišnju plavojku Linu Mathilde von Osten i mislio se s njome vjenčati. Zbog skandala, mladić je oficir izveden pred sud vlastiti koji ga je prisilio na ostavku. Ratna mornarica ne do-

pušta takve neoprostive povrede forme. I tako, bez posla, a osobito zbog nagovaranja Line, fanati ne nacistkinje, bio je preporučen Himmleru kojeg je, kako smo vidjeli, upoznao 14. lipnja 1931.

Za ona dva mjeseca od odlaska iz mornarice Heydrich nije stajao skrštenih ruku. Otputovao je u München i došao u dodir s Ebersteinom. Tu je rekao da ga pozove Reichsführer-SS Himmler.

I tako, Heydrich je u lipnju službeno stupio u redove SS-a. Vrtoglavo brzom peo se hijerarhijskim stepenicama tako da je 21. ožujka 1933. godine, u svojoj dvadeset i devetoj godini postao Oberführer (brigadni general), a u asu svoje smrti 4. lipnja 1942. bio je dostigao in Obergruppenführera, tj. armijskog generala (naravno, SS-a).

Skrivene pobude

Prije svega Heydrich je supertehnokrat koji priznaje samo jednog boga — vlast, za kojom teži kao takvom i u tome je izrazito suprotan Himmlerovoj ideologiji. Pseudonau ne brbljarije njegovog šefa bile su mu vrlo dosadne. Dapa e, na nacionalsocijalisti ku filozofiju, na *Mit XX stolje a*, na Darreove i Günterove teorije, na misti ko-magijski jezik Rudolfa Hessa ili Karla Hannshofena, samo je slijegao ramenima. Pa ni Hitlera nije mnogo volio; svojim malobrojnim prijateljima Heydrich je priznavao da u *Mein Kampfu* gleda »samo gomilu lažnih ideja«.

Budu i da su se Himmler i Heydrich izvanredno slagali, teško je odrediti prirodu odnosa te dvojice vo a SS-a. Premda je bio u drugom planu, Heydrich je nesumnjivo imao dominantan položaj. Poznavaju i savršeno slabosti Reichsführera-SS, svjestan njegove taštine i kompleksa manje vrijednosti, Heydrich mu je vrlo spretno i »umiljato« nametao svoje ideje i odluke, Walter Schellenberg, Heydrichov pomoćnik, piše:

Bio sam vrlo iznenađen snagom njegove ličnosti. Nikad nisam vidio odluku osobe. Taj uvijek bio je skriveni stožer oko kojeg se vrtio nacisti ki režim. Ta snažna ličnost indirektno je upravljala životom i razvojem cijele nacije. Toliko je bio superioran svojim političkim kolegama da je uspio nadzirati i njihovo vladanje.

nje ... Tako je, za malo godina, Heydrich postao najopasniji ovjek Trećeg Reicha, dok je Himmler ulijevao najviše straha.

Heydrichova ambicija nije poznavala granica. Tako je razvio svoju osobnu obavještajnu službu, da je ona postala sila kojom se on služio na najnevjerojatniji način. Nitko i ništa mu se nije moglo oprijeti. U podmukloj i okrutnoj borbi između 1935. i 1942. godine on je uspio uništiti moćnog »Malog admirala« Wilhelma Canarisa, svoga bivšeg starješine i jedinog šefa Abwehra (vojne obavještajne službe, koja nije ovisila o stranci).

Već 1931. godine Heydrich je uvjeren da će prije ili kasnije Hitler doći na vlast. Zato, čim je stupio u SS stvorio je, gotovo bez Himmlerova znanja, svoju unutrašnju organizaciju koja mu je omogućavala da nadzire i ako treba smijeni cijeli aparat buduće vlade. Na taj način stvorio je svoju državu u državi. Drugima je prepustio ideološke rasprave, ritualna istraživanja koja će zadovoljiti mit krvi, i stvaranje vojnih jedinica (Waffen-SS). Osim što je bio tehokrat, Heydrich je bio i političar pa je smatrao da SS mora biti u svakom slučaju spreman preuzeti vlast u svoje ruke. Tada su snage SS-a bile još malene a intelektualna razina prosječna vojnika SS-a vrlo niska. Zato Heydrich u svoj SD dovodi mnogo mladih inteligentnih ljudi, uglednog društvenog položaja, sposobnih izvršavati njegove naredbe energično, smjelo i efikasno. Tako su se uza nj našli mladi pravnici i filozofi kao Walter Schellenberg, Hermann Behrends, doktor Franz Six i doktor Helmuth Knoch, ekonomisti kao Otto Ohlendorf i Herbert Melhorn, poduzetni inženjeri kao doktor Wilhelm Albrecht i doktor Otto Skorzeny, talentirani novinari kao Günter d'Alquen. Tako je SD uskoro postao stjecište mlade nacionalsocijalističke elite. Takav priliv intelektualaca veselio je Heydricha: oružje afirmacije kovao je vlastitom rukom i tako omogućio crnoj hobotnici da polako ispruži svoje pipke u sve slojeve njemačkog društva. Sam Himmler će jednog dana morati priznati da »SD raskrinkava protivnike nacionalsocijalističkih ideja i prema tome usmjerava i samu akciju policije«. Šefovi organizacije SD nisu bili skloni da im Gestapo odredi strogo ograničene uloge, nego su sebi postavili ambiciozniju zadaću: SD će

biti »duhovna policija«, ili, to nije, instrument kontrole mišljenja. Toj zada i SD e ostati do kraja vjeran. Ali istaknimo da e, osim toga, predstavljati i još nešto drugo.

San o Berlinu

Vratimo se sada na po etak stvaranja Tre eg Reicha, tj. na godinu 1933. U svojstvu šefa bavar-ske policije, Himmler upravlja, uostalom, i kao vo e SA u Pruskoj, zatvorima i koncentracionim logorima povjerenim esesovcima. Jedan od tih logora je i Dachau. Treba ipak napomenuti da taj posao Himmler radi prili no površno: on bi, naime, više volio biti u Berlinu nego u Miinchenu. Heydrich pak sve svoje snage usredoto uje na SD koji ne e napustiti ni onda kad ga postave za šefa bavarske tajne policije. Hitler kao da je zaboravio na Himmlera. Ali Himmler i Heydrich, razo arani u nadama da e se do epati pruske policije, toga Göringova lena, odlu e pribje i taktici infiltriranja. I tako dvojica vo a SS-a postepeno zauzimaju politike odsjeke i policijske službe mnogobrojnih pokrajinskih vlada koje su još postojale kao ostaci nekadašnjih starih kneževina. Tako se oblikuje instrument što ga oni misle skovati da bi njime zagospodarili Reichom. S pomo u svog najboljeg oružja, njuha, Heydrich usmjerava akcije SD-a protiv neprijatelja SS-a pa i u samom NSDAP-u. A tajni dosjei puni su podataka o vo ama NSDAP-a, ubra-jaju i tu i Hitlera i Himmlera, te predstavljaju njegove najsnažnije poluge.

U tom poslu pomaže mu i jedan inspektor bavar-ske policije, strog, profesionalno vrlo sposoban, jedan od najboljih specijalista za pra enje djelatnosti sovjetske špijunaže u Njema koj. Zove se Heinrich Müller; kasnije e preuzeti upravu nad Gestapom i dobit e nadimak »Gestapo-Müller«.

S druge strane, centralisti ka politika koju provodi Hitler izvrsno ide u prilog Himmlerovim i Heydrichovim težnjama jer na taj na in mogu pružiti svoje pipke po cijeloj Njema koj osim u Pruskoj koja je još Göringov feud. Me utim, i sām Göring im pomaže da ostvare svoje planove.

Zaista, »dobri Göring«, sve zabrinutiji zbog previranja u SA kao i zbog Roehmove želje da SA sje-

dini s vojskom i tako preuzme sve u svoje ruke, odlučio je da razmotri mogućnost povezivanja s Himmlerom.

Diels odlazi ali se opet vraća

Tada nastaje dramatski preokret, preokret koji pokazuje svu Heydrichovu demonsku spretnost. Da dokaže nužnost povezivanja svih policijskih službi pod jednom vlašću, Heydrich se pretvara da je od jednog svog agenta iz SD-a dobio izvještaj o trockisti koji zavjeri pripremanoj pod nosom Göringovu Gestapou a uperenoj protiv samoga Göringa. Prije nego što su o tome obaviješteni Göring i Hitler, Heydrich pristupa hapšenjima. Vidite li — kaže — što može SD? Preduhitriti, intervenirati, otkloniti opasnost! Moralna pouka: treba ujediniti službe sigurnosti ...

Himmler se služi tom inscenacijom kako bi natjerao Fiihrera da sve njemačke policijske snage preda SS-u. U isti mah dokazuje Göringu kako mu je SD spasio život, dok njegov SS ništa o tome i ne zna! Kao da je i to malo, napominje da SD ima zahvaljujući Heydrichovoj spretnosti — dokaze o šurovanju Dielsa i Roehma. Radi se o ito o lažnim podacima ali spletku je oštroumna. Što time žele postići i Heydrich i Himmler? Vidjet ćemo.

Hoće li Göring, dakle, otjerati Dielsa? Neće. Zadovoljio se time da ga koncem rujna 1933. godine degradira i postavi za upravnika berlinske policije. Diels, koji je nanjušio opasnost, smatra mudrim napustiti Njemačku i otići u Švicarsku. Umjesto njega Göring imenuje Paula Hinklera, starog i poštovanog člana stranke, i velikog prijatelja Wilhelma Kubea, bivšeg predsjednika nacionalsocijalističke grupe u pruskom Landtagu. Taj Paul Hinkler, međutim, žestoko voli piti i u rekordnom se vremenu opija i pravi razne nesmotrenosti. Međutim, Diels, nalazeći se na sigurnom u šumskoj šumi, prijeti opasnim otkrićima o Göringovu načinu života i vladanju, pa ga Göring, popustivši ucjeni, ponovo vraća na prijašnju dužnost. Ali Göringov prestiž i njegova policija okaljani su tim sukobom. Osim te teške situacije, dogodio se još jedan, tragikomičan incident. Pošto je opozvan sa svoga položaja, Hinkler se plaši da ga Diels, koji je ponovo zauzeo svoje mjesto, sada ne uhapsi. Bojeći se toga, stara

pijanica proveo je no u sjedištu Gestapoa u Prinz-Albrecht-Strasse. Ne zna se da li iz naivnosti ili zbog pijanstva, Hinkler se prestrašio agenata, koji su zaista došli po nj, i u pidžami skoio kroz prozor u vrt pred kuom i trkom došao do Landtaga ijeje no nog uvara poznavao. Odatle je šmugnuo u Tiergarten gdje je prestrašio ljubavne parove koji su se u taj sat još nalazili u perivoju. Obuzet pani nim strahom, približio se jednom paru i zamolio nov i da može telefonirati. Htio je, naime, tražiti pomo od svog prijatelja Kubea. Ali nije stigao do telefonske govornice jer ga je uhvatila policijska patrola koja ga je, usprkos njegovu prosvjedu, odvela u najbliži komesarijat. Objašnjavanje je bilo burno jer jasnog komesara nije bilo lako uvjeriti da ispred sebe ima nikog drugog nego šefa Gestapoa. Uslijedili su mnogi telefonski pozivi koji su stigli i do Göringa i tako se Hinkler spasio od Dielsove »odmazde«.

Göring pruža ruku Himmleru

»Drugi ovjek« nacizma nalazi se u teškom položaju. I on to zna. U taj položaj doveli su ga incidenti s Hinklerom i Dielsom, Heydrichovi tajni dosjei, neugodna strast prema morfiju, žalosna naivnost njegove vlastite službe koja je dopustila da je zasko e i prevare Heydrichovi lisci. Osje a da je došlo vrijeme da igru prepusti drugom.

Na tu odluku utje e u prvom redu opasnost od Roehma i SA, koji ga pokušavaju maknuti s položaja u Pruskoj, a priliku mu pruža sam Hitler. Popustivši pritisku Wilhelma Fricka, ministra unutrašnjih poslova Reicha, Führer je odlučio Prusku uključiti u Reich. Prirodno je onda da se i dvije policije ujedine i Göring prihvata da Gestapo preda u ruke Himmleru, koji je tom prilikom imenovan šefom državne tajne policije Treteg Reicha. Igra je završena."

Godine 1946. u Nürnbergu, Göring je Saveznicima rekao:

U to doba nisam se protivio takvoj formuli, iako mi nije bila ugodna, jer bih više volio da sam upravljam svojom policijom. Ali, kad me je Führer zamolio da prihvatim, tvrde i da je nužno voditi borbu protiv neprijatelja države

na jednoobrazan na in u cijelom Reichu, ja sam predao policiju u ruke Himmleru a ovaj je komandu povjerio Heydrichu.

Ostavši sam, Göring organizira novu službu za osobnu sigurnost, Landespolizeigruppe — da ga uva u slu aju opasnosti. Ta nova jedinica ima sjedište u Lichterfeldeu, kod Berlina. 10. travnja 1934, u prisutnosti Himmlera i Heydricha, okupljenim šefovima Gestapoa Göring objavljuje da e od sada služba biti pot injena Reichsführeru-SS na koga prenosi vlast. Zato nare uje da se svi zakunu na apsolutnu poslušnost novom šefu, u borbi protiv neprijatelja države. Himmler, od svoje strane, iskorištava priliku da Göringa uvjeri u svoju lojalnost i zahvalnost: »Ostat u vam uvijek vjeran i mene se nikad ne ete trebati bojati«, rekao mu je.

Diels, me utim, definitivno je torpediran i postavljen za šefa policije u Kölnu. Godinu dana poslije, nakon likvidacije Roehma u koju je i sam bio upleten, na i e se iznova pred SA ali sada sa zada om da ih nadzire.

Sad je za Himmlera i Heydricha došao trenutak da se premjeste u Berlin. Prvi se smjestio u glavni štab Gestapoa, u Prinz-Albrecht-Strasse br. 8, drugi je premjestio svoj centralni ured SD-a u Wilhelmstrasse br. 103 i nazvao ga »Uredom sigurnosti Reichsführera-SS«. Ekipa Himmler—Heydrich postigla je svoj cilj i do epala se glavnoga grada, policije Reicha i Gestapoa. Pred dvojicom esesovaca otvaraju se beskrajne perspektive, iako horizont još uvijek mute sme e mase Roehmovih SA koje e trebati kad-tad ukloniti s pozornice.

SS NA ELU SVIH POLICIJA

Postavši šefom svih političkih policija Trećeg Reicha, 20. travnja 1934. godine, Heinrich Himmler je želio naći red u sektoru koji je tek primio pod svoju komandu. Najprije je počeo s čišćenjem pruske policije, a naročito Gestapoa, uklanjaju i sve vjerojatne Göringove prijatelje. Na upražnjena mjesta postavio je svoje ljude. 22. travnja Heydrich postaje šef SD-a i Gestapoa. Od drugih zanimljivih ličnosti, pravnik doktor Werner Best postaje savjetnik u Gestapou, a Heinrich Müller šef interne policije (Innere Polizei).

Gestapo je sada uzeo na se dužnost psuživanja režima: eliminirati sve antinacističke elemente i sve one koji stoje na putu Führera.

Hitler je pak, od svoje strane, odredio nadležnosti novoga Gestapoa: sve događaje političkog obilježja treba odmah prijaviti nadležnoj službi Gestapoa »sada kao i prije«. Jasno? »Napose inzistiram na tome da i stranka, ako dozna za kakve intrige i zavjere protiv države, obavezno ih prijavi tajnoj policiji.« Jasno?

Prije nego što ući u politički svijet SS-a potrebno je analizirati njegovu podjelu zadataka. SD, kao organ NSDAP-a, ima zadatak da prikuplja informacije unutar Njemačke (SD-Inland) i u inozemstvu (SD-Ausland). Gestapo pak ima zadatak da hap-

si, vrši premeta ine i istrage. Prvi je um a drugi je pesnica stranke. Savršen tandem. Heydrich je neposredni šef tih dvaju organa i ima potpuni nadzor nad javnim mnijenjem. Taj nadzor ostvaruje s pomo u desetina tisu a obavještajaca, a da ne govorimo o špijunima kojima raspolaže u ime Fiihrera. U doba niirnberškog procesa, pomo nik ameri kog tužioca Thomas J. Dodd s pravom ere i:

U cijelom nacisti kom bloku nije mogao izmai ni jedan pokret, ni jedan pomak na skali radio-aparata, ni jedan izraz neslaganja. Gestapo je imao svoja ticala u ispovjedaonicama, u obiteljima, ak i u ložnicama. Zada a Gestapoa bila je da sve zna i stvarno je sve znao.

Koncentracioni logori SS-a

Neprijatelji nacionalsocijalizma su svi: komunisti, socijalisti, demokrati, Židovi kao i svi oni koji imaju posla sa sudom. Zatvori se brzo pune. Ve smo vidjeli kako je SA, još u po etku, organizirao koncentracione logore. Me utim, o esesovskim koncentracionim logorima još se ništa ne govori. Osobito dobro funkcionira logor Dachau. Himmler ga je osnovao 22. ožujka 1933. dekretom koji je bio ovako sastavljen i objavljen u strana kom službenom listu:

U srijedu 22. ožujka, otvorit e se u Dachau prvi koncentracioni logor za pet tisu a zatvorenika. Prilikom te odluke nismo dopustili da na nas utje u neki sporedni obziri, jer smo uvjereni da e takvo rješenje umiriti sve one kojima je na srcu dobro naroda.
Potpisan: Himmler, šef münchenške policije.

Himmler je povjerio nadzor nad konclogorom jednom dobrovolja kom odredu esesovaca koji su se obavezali na dugotrajnu službu. Ta specijalna straža, nazvana Totenkopf, ili »Mrtva ka glava«, ima svoj znak: lubanju i dvije prekrížene kosti. Zapovjedništvo nad tim odredom povjereno je Theodora Eickeu, bivšem oficiru i veteranu iz prvog svjetskog rata. Mjesto njegova pomo nika pripalo je najprije jednom Austrijancu, Adolfu Eichmannu,

a zatim, 1934. godine, Rudolfu Hoessu koji e poslije upravljati logorom Auschwitz u Poljskoj.

Koga sve treba, prema Gestapou, slati u koncentracione logore? U prvom redu pet kategorija ljudi: političke protivnike, pripadnike »nižih rasa«, »niža bi a s gledišta rasne biologije«, kriminalce i »asocijalne elemente«.

Druga kategorija odnosi se osobito na Židove i Cigane. Ta »fukara«, kako je nazivaju esesovci, najmiliji je gost. Premda se malo o njima govori, Cigane su najokrutnije uništavali, tako da ih je preživjelo samo nekoliko desetina. Zapravo je postotak žrtava 99,9 %. Što se pak Židova ti e, o njima emo govoriti malo poslije.

Iako ovdje ne mislimo izlagati povijest koncentracionih logora (njih se, naravno, ne smije zaboraviti), moramo ipak naglasiti da su oni bili tipi na SS-ustanova i da je slanje ljudi iza bodljikave žice bio krajnji cilj Gestapoa.

Sjetimo se, osim toga, opravdanog užasa i dubokog ogor enja što su ih, nakon drugog svjetskog rata, izazvale okrutnosti vršene u tim logorima smrti, jer su to osje aji koje ni vrijeme još nije uspjelo ublažiti. Ipak, u prolje e 1934. godine, iako je život u njima bio težak i likvidacije se vršile kratkim postupkom, ti logori još nisu bili postali onaj »organizirani pakao« koji je svijet s užasom imao prilike vidjeti 1945. godine.

Dok su Himmler i Heydrich stvarali svoju »SS-državu« u okviru nacističke države, za ovoga drugog nazire se opasna kriza. Ali oba šefa SS-a izi i e iz te krize mo niji nego ikad. Bliži se, naime, trenutak odlu nog obra una izme u Roehma i Hitlera. Šef SA pokazuje sve ve e neprijateljstvo prema Hitleru. Ovaj pak oklijeva udariti po svom starom drugu iz borbe, osim Rudolfa Hessa još jedinom lanu stranke s kojim je na »ti«.

Heydrich protiv Roehma

Göring, Himmler, a osobito Heydrich, ine sve mogu e da navedu Hitlera na sudbonosnu odluku i pokre u prve pione za fizi ko eliminiranje Roehma i glavnih vo a SA. Heydrichu je dužnost da namješta zamke. Cijeli mjesec svibanj prošao je u organiziranju »komandosa ubojica«, u pripremanju popisa budu ih žrtava i u prikupljanju što ve eg broja

dokaza o zavjeri SA protiv Führera. Žetva je, međutim, mršava: otkriveno je samo nekoliko malih, tajnih skladišta oružja i nekoliko više ili manje buntovnih, naba enih i odmah odba enih planova ... Zapravo ništa na temelju čega bi se Roehma moglo optužiti zbog veleizdaje. Prema informacijama svojih špijuna, Heydrich je doznao da su dva stara druga, Hitler i Roehm, razgovarali pet sati i složili se u sporu između SA i Reichswehra, tj. Smeih košulja i vojske. Taj delikatni problem mu je bio Hitlera jer je otkriveno da Njemačka ne može imati dvije vojske. Jedna mora nestati — ili Roehmova ili generala von Blomberga. Roehm najavljuje da će svojim SA jedinicama dati mjesec dana dopusta, to nije, cijeli mjesec srpanj. I on sam otišao na liječenje u Bad-Wiessee.

Hoće li pasti u vodu Heydrichovi planovi? Bit će mu dosta teško uvjeriti javno mnijenje da SA spremaju državni udar, kad su raštrkani po cijeloj Njemačkoj pa čak i u inozemstvu. Ali demonski genij šefa SD-a ima još sredstava. Nema dokaza? Vrlo važno, stvoriti ih sam!

Uz podršku Göringa i sudjelovanje Goebbelsa i Rudolfa Hessa, Heydrich ubrzava pripreme da uguši SA a u isto vrijeme ubacuje razne tendenciozne glasine. Plan se već nazire. Međutim u vojnicima se šapuće o neminovnosti pa čak i SA još prije nego odu na dopust. Te glasine, međutim, ne ostaju samo u okviru vojske. Heydrich ih vrlo vješto protura i do uha samog Hitlera. Führer ipak kao da nije u to uvjeren. Doduše, on ne vjeruje odveć marljivim suradnicima, makar to bili Göring ili Roehm, pa po svom običaju rado izaziva suparništvo između njih i tako izvršuje svoju ulogu vrhovnog arbitra. Ali Heydrich se previše upleo u svoj plan da bi sada mogao uzmaknuti. To išta enje SA izvršiti će se brzo, još prije 1. srpnja.

Je li Roehm uistinu kovao zavjeru?

Je li Roehm uistinu kovao zavjeru? Nije isključeno. Nemamo nikakvih dokaza ni za ni protiv te tvrdnje. Treba ipak objektivno priznati da ga je, po svemu sudeći, privlačila ideja da provede neke planove kojih bi ostvarenje dovelo do eliminiranja Hitlera. Žele prikazati Hitlera u što mračnijoj slici, mnogi su povjesnici ari zapravo Roehma opisali

kao žrtvu. Ali šef SA nije bio nikakav svetac pa je mogu e, ako ne i vjerojatno, da je u tom važnom trenutku svoga uspona Roehm imao u planu da upotrijebi i silu kako bi sebi osigurao politiku karijeru. Taj uvijek je bio gord, borben, ohol, tvrdoglav i cinizman. Nije volio biti u drugom planu nego je želio da reflektori obasjavaju samo njega. Ideološki bio je daleko od Reicha kakav se već nazirao. Prezirao je hijerarhiju, raskošne uniforme funkcionara i diplomatska primanja. Inače, bio je zagriženi protivnik mističnog »reda krvi«, nadahnutog Hitlerovim vizijama, Rosenbergovim »razonodama« i Himmlerovim lukavim operenjem. »Ti teutonski snovi«, govorio je Roehm, »namijenjeni su nemojima...« On je želio, naprotiv, neku vrstu pretorijanske socijalne i vojne republike — u stvari, jednu SA-državu u kojoj će Smeće košulje imati svu vlast.

Sukob Hitler—Roehm oko Reichswehra bio je, dakle, mnogo dublji nego što se čini. Ipak, treba se zapitati je li Roehm zaista namjeravao djelovati tako brzo kao što su Himmler i Heydrich na to upozoravali Hitlera. Sigurno je jedno: Roehm i njegovi pripremali su psihološki teren za proglašenje »druge revolucije«, kako se rado izražavao Roehm.

Roehmova zabluda

S obzirom na Hitlerovo stajalište, Heydrich je gutao svoju gorčinu i usavršavao svoje spletke. Ali za sada sve njegove makinacije ostale su bez rezultata. Što uiniti ako Hitler i dalje bude oklijevao, a osobito ako odbije zamisao o fizičkoj likvidaciji Roehma?

Stjecaj prilika bio je naklonjen krvavom planu terceta Göring—Himmler—Heydrich; događaji se odvijaju vrtoglavom brzinom. Evo ih: 8. lipnja Roehm se pokajao što je popustio Hitlerovoj volji na sastanku četiri dana prije i pristao na demobilizaciju SA, makar i za mjesec dana, pa je u štampi objavio ovakvo prijeteće saopćenje: »Neprijatelji SA dobit će u pogodno vrijeme odgovor koji zaslužuju. Naši se neprijatelji varaju ako misle da se SA neće vratiti s dopusta jer one jesu i bit će uvari sudbine Njemačke.« Taj neoprezni Roehmov potez silno je obradovao Heydricha — on zna da će se Hitler sigurno razbjesniti na ovaj »smećak« izazov.

U me uvremenu zbio se i jedan važan me unarodni događaj. 14. lipnja Hitler leti u Veneciju da se sastane s Mussolinijem. Vijest o tom susretu izaziva veliko uzbuđenje u me unarodnim krugovima, a u Njemačkoj podiže val oduševljenja. Ali za Hitlera se taj susret završio fijaskom, tako da se vratio ponižen i uvrijeđen. Mussolini je zapravo s Hitlerom postupio kao u Italiji s uenikom zasipaju i ga savjetima i poučnim primjerima. Preporučuje mu da članovima svoje okoline ne dozvoli da postanu moćni i savjetuje ga da ih neće smjenjuje s položaja. Štoviše, Mussolini spominje Roehma, koji mu je antipatičan, pa Hitleru, me u ostalim, kaže: »Ponite malo istiti svoje redove i otresite se agitatora koji kompromitiraju nacionalsocijalistički režim u oima me unarodnog javnog mnijenja.«

I von Papen se pridružuje

Dva dana poslije, vice-kancelar von Papen drži na marburškom sveučilištu govor, inspiriran kršanstvom i monarhijom, u kojem optužuje Hitlerov režim da dopušta razmnožavanje »fanatika koji žele izazvati drugu revoluciju«. Okomio se tako er i na »sve što pod firmom njemačke revolucije krije u sebi goli egoizam i gramzivost«. Nije krio ni svoje negativno mišljenje o »brkanju muževnosti s brutalnošću« me u pripadnicima NSDAP-a. Na kraju je osudio »terorističke metode kojima se služe i pravosuđe i policija«.

Iako ga je Goebbels cenzurirao, taj govor odjeknuo je kao bomba. Istog dana, na jednom sastanku NSDAP-a, Hitler odgovara:

Svi ti patuljci i koji misle da imaju nešto reći, bit će pometeni snagom naših ideja. Uza sve svoje kritike, koje smatraju da mogu izricati, oni zaboravljaju jedno a to je: gdje će na i, gdje im je to »bolje« ime će zamijeniti ono što danas postoji? Taj mali crv koji želi zaustaviti tako snažnu narodnu obnovu apsolutno je smiješan! ...

...
Na koga to Hitler misli? Da li samo na von Papena? Ili možda na Roehma? Tko je taj »patuljak«? Možda obojica.

I drugi nacisti ki vo e, kao na primjer Rosenherß 20. lipnja u *Völkischer Beobachtern* i Goebbels 21. lipnja u svom govoru u Berlinu, oštro reaguju na govor von Papena i upozoravaju neprijatelje režima, i one zdesna i one slijeva, tj. von Papena i Roehma, kako se »varaju ako se nadaju da ne e biti kažnjeni«. 25. lipnja Rudolf Hess, u govoru preko kölnskog radija, kao da želi psihološki pripremiti zemlju za nastupaju e teške doga aje. On zahtijeva bezuvjetnu vjernost Hitleru. Evo što kaže:

Jao onome koji misli da može služiti revoluciji organiziraju i pobune! ... Adolf Hitler je veliki strateg revolucije ... Jao onome koji se nada sti i prije njega jer e se time pokazati kao neprijatelj revolucije ak iako je dobro namjeran.

Izazov Roehmu je o it. 26. lipnja, u isto tako žestokom govoru održanom u Hamburgu, Göring poja ava ton:

Tko nema povjerenja u Hitlera, taj je veleizdajnik! Tko uništava to povjerenje, uništava Njema ku i mora strepiti za svoj život.

Falsificirani podaci

U takvoj, dakle, atmosferi Göring donosi Hitleru jedan dosje koji su pripremili Himmler, Heydrich i Dalwege a koji se odnosi na vladanje SA po cijeloj Njema koj. U tom dosjeu su mnoga pisma do kojih je došla cenzura. Osim magnetofonskih vrpca na kojima su snimljeni telefonski razgovori izme u šefova SA, tu su i optužbe, više-manje anonimne, i izvještaji agenata Gestapoa koji su budno motrili na vo e SA. Cijeli dosje brižljivo je pripremio Heydrich. Ne radi se tu ni o pu u protiv Fihrera, ni o atentatu, ni o pobuni. Ali, kad ga ovjek pro ita, dobiva još gori dojam jer iz svega jasno proizlazi da SA ne e nikada dopustiti da im se oduzme vlast. To otvoreno govore. Odlu ni su da raskinu »okove kojima su reakcionarne stranke i krupna industrija sputale Hitlera«. Ne radi se, dakle, o uklanjanju Fihrera nego o njegovu »osloba-anju« iz pandža reakcionarne okoline koja ga je prakti ki zarobila i u inila taocem me unarodnog kapitala.

Kad je Führer pro itao taj izvještaj uvjerio se da raspoloženje duhova u SA brzo vodi u gra anski rat. Na samu pomisao da bi se mogli vratiti mra ni i krvavi dani zime 1918—1919. prožima ga jeza i vidi sve crveno. Shva a da se mora suprotstaviti situaciji i ne zadovoljiti se polumjerama. Zato e pristupiti akciji dok SA budu na dopustu. Tako je dao svoj *placet* operaciji koju je pripremio Heydrich iako nije odredio datum izvršenja. Adolf Hitler oklijeva udariti po svojim starim drugovima. Zapravo on bi više volio da se sve sredi bez prolijevanja krvi.

Ali trio Göring, Himmler, Heydrich nestrpljiv je i odlu uje da pre e u akciju i stavi Hitlera pred gotov in. Datum je odre en za 30. lipnja. Heydrich i Himmler, uz podršku generala Reichenaua koji je 25. lipnja isklju io Roehma iz udruženja njema kih oficira, izradili su i posljednje detalje » istke«.

23. lipnja Hitler odlazi u Neudeck da »obavijesti« feldmaršala Hindenburga o predstoje oj odluci. Ali prije nego što je Hitler i otvorio usta, stari ga je vojnik oštro ušutkao predbacuju i mu da je »dozvolio nekim mladim ljudima da misle na mogućnost druge revolucije«. I, kao da ni to nije bilo dosta, otpustio ga je, ne davši mu prilike ni da progovori, zaklju ivši kako je »vrijeme da se napravi malo reda«!

I tako, nakon Mussolinija sad i Hindenburg! Trebat e, dakle, zakrenuti vratom Roehmu. Svi to traže, ak i general von Blomberg koga je Hitler susreo izlaze i iz rezidencije starog feldmaršala. Ministar Reichswehra mu je rekao: »Da se vojska preobrazi, za to treba i vremena i razbora. Ako se stranka mora stopiti sa državom, to mora u inita da joj ne naškodi. Vrijeme je, stoga, da se u ini kraj toj nezdravoj agitaciji i urazume ekstremisti u vašoj stranci.«

Vrlo uljudno ali jasno pranje ušiju.

Hitler na Terbovenovu vjen anju

SS završava posljednje pripreme, 28. lipnja sve je spremno. eka se samo Hitlerov znak. Ho e li se, naposljetku, prije i na akciju?

Tog istog dana Hitler i Göring otputovaše u Essen, na vjen anje Josepha Terbovena, Gauleitera Westfalije. Tom prilikom e se sastati i s važnim

osobama iz metalurške industrije, me u kojima i s Kruppom von Bohlenom. Mnogi povjesnici tumače ili su to putovanje kao Fiihrerov pokušaj da odvрати pažnju i sumnje budu ih žrtava. No, na temelju dokumenata na enih u arhivu Reichsfiihrera-SS, može se ustvrditi da Hitler, putuju i u Essen, nije još bio odlučio da akcija po ne 1. srpnja. Naprotiv, Hitler je pomišljao na mogućnost ponovnog sastanka s Roehmom prije nego što donese konačnu odluku na koju su čekali SS i Göring. Hitler se bio upravo pridružio uzvanicima kad su ga hitno pozvali telefonom iz Berlina.

Zvao ga je Himmler. On je obavijestio Fiihrera 10. »posljednjoj alarmantnoj vijesti«, o zavjeri SA. Smisleno, Hitler napusti primanje i povuče se s Göringom, Goebbelsom, Viktorom Lutzeom i svojim najužim suradnicima na vijest. Međutim, telefonski pozivi iz Berlina i Essena bivaju sve češći. Prema Himmleru (ali sasvim netočno) SA se aktivno spremaju, po cijeloj zemlji, da ustanu protiv Reichswehra. Takve su informacije. Što uiniti? Hitler je nervozan, nešto plane i viče: »Sit sam svega! Treba dati poučajan primjer!« Zato naredjuje Göringu da odmah ode u Berlin, izvidi situaciju i čeka njegovo naredjenje za eventualnu akciju. Zatim telefoniра Roehmu u Bad-Wiessee, poručuje mu da treba što prije srediti sukob između SA i Reichswehra 1. predlaže Roehmu da 30. lipnja u 11 sati okupi sve Gruppenfiihrere, Obergruppenfiihrere i inspektore SA na plenarnu skupštinu kojoj će prisustvovati i on — Hitler.

Roehm još ništa ne sumnja i, vješaju i slušalicu, govori von Eppu: »Konačno će se svi nesporazumi izgladiti!« Zatim je rezervirao stolove u hotelu *Metropole* u Miinchenu, gdje će Hitlera pozvati na ručak. U Berlinu, međutim, Göring, Himmler i Heydrich pojačavaju svoje napore. SS Leibstandarte »Adolf Hitler« i Landespolizeigruppe »General Göring« stavljene su u stanje pripravnosti. Od svoje strane, von Raichenau naredjuje Reichswehru ratnu spremnost. Na Himmlerov nalog esesovci se po cijelom Reichu vraćaju u svoje kasarne.

Schellenbergovo svjedokanstvo

Godine 1952. bivši šef SD-Auslanda, Walter Schellenberg, koji je bio izišao iz američkog zatvora, a

malo poslije toga e umrijeti, ispriao je autoru ono što je vidio 29. lipnja 1934. godine u hotelu *Dressen*, u Bad Godsbergu, gdje je stražario kao običan esesovac.

Cijeli dan stizali su mojoj jedinici uznemiravaju i glasovi; govorilo se o zavjeri, o razmišljanju u NSDAP-u, o skoroj katastrofi i o Fiihrerovim radikalnim odlukama. Ja sam bio na straži u hotelu, kod verande preko koje se išlo u blagovaonicu. Odatle je pucao pogled na mutne, nemirne, wagnerijanske vode Rajne i na litiaste obronke masiva Siebengebirge. U dvorani je bilo sve pripremljeno za konferenciju i oni su ubrzo stigli. Me u tim visokim stranama funkcionarima prepoznao sam Adolfa Hitlera, koji je, kao i Goebbels, imao mrak i namršteno lice. Najednom se nebo namrgodilo i zrak postao težak. Tada se sruila oluja strahovitom snagom. Bilo je oko 16 sati. Kad je poela kiša, ja sam bio na terasi i, da previše ne pokisnem, naslonio sam se na staklena vrata. Munje su paralelno nebo i osvjetljavale kraj strašnom i udnom svjetlošću. S vremena na vrijeme Führer bi se približio staklenim vratima na koja sam se ja bio naslonio, i gledao bi oluju odsutnim pogledom. Bilo je jasno da su ga u tom trenu tištale misli na teške i ozbiljne odluke.

Wilhelm Brückner, Hitlerov aulant, stalno je odlazio i dolazio s prispjelim porukama. Razgovor Hitlera i Goebbelsa bio je žuban. Najednom, po kiši, do e u hotel motociklist, koji se u trku popeo uza stepenice i brzim koracima donio poruku ministra Reicha Göringa. Brückner je preda Hitleru koji je pro ita pa bez rije i pruži Goebbelisu. Prema toj poruci, u Berlinu je Obergruppenführer SA Karl Ernst ve u petak, 29. lipnja popodne, naredio svojim vojnicima da budu spremni. Göringova informacija, dakle, potvrjuje Himmlerovu. Toga trenutka Hitler, pod pritiskom Goebbelsa, malo-pomalo se uvjerava da su SA stvarno odlučile prije i u akciju.

Tko je Karl Ernst? Ernst, koji još nema ni 35 godina, odlučan je uvijek koji zapovijeda stranama vojskom SA od 250 tisuća ljudi odlučnih

kao što je i on sam. Hitler ga dobro poznaje i zna
— ak da je taj bivši hotelski vratar i konobar, koji
sada nosi blistavu uniformu punu odli ja, prožet
izuzetnim cinizmom. Ima prosta ko lice debelih
usana koje odaju ovjeka sklona užicima i suro-
vosti. U Berlinu ga se boje i njegovi su SA tabu:
mogu krasti, silovati, ak i ubijati, jer ih Ernst uvi-
jek štiti. Za mnoge je on obi an sadist koji se pre-
tvorio u oficira i predstavnika reda i države. Uosta-
lom, Ernstov dosje, koji je pripremio Heydrich i
koji je pro itao sam Hitler, porazan je. Ernst je,
me utim, Roehmova desna ruka, stoga pogoditi
Ernsta zna i pogoditi Roehma. Bilo kako bilo, pre-
ma Göringovu izvještaju upravo je Karl Ernst digao
na noge SA ... Hitler je napet, oklijeva s odlukom.
Goebbels šuti.

Sepp Dietrich dolazi u Berlin

Sve do osam uve er — rekao je Schellenberg
— nevjeme se nije ni na trenutak smirilo.
Zatim je oluja prestala. Oblaci su se razili i,
malo-pomalo, kao nekom arolijom, vratila se
vedrina. ... Konferencija se nastavila nakon
ru ka i tada sam ugledao Seppa Dietricha, za-
povjednika SS-Leibstandarte »Adolf Hitler«.
Taj bivši bavarski narednik, prije nego što je
stupio u NSDAP i bio unaprije en za koman-
danta Hitlerove osobne garde od 200 ljudi, bio
je mesar i konobar. Od kongresa u Niirnergu
1933. godine, njegovi ljudi uvali su strana ki
amblem, zastavu iz münchenskog pu a koju
je do svoje smrti nosio mladi dobrovoljac
Baurieil.

Sepp Dietrich imao je etvrtasto lice i bio osred-
nje visine, iako je u crnoj uniformi, sa zlatnim hra-
stovim liš em svoga esesovskog ina, izgledao viši.
On je vjerni vršilac naredaba i stalno živi s klikom
oko Hitlera. Jedan je od onih ljudi kojima Hitler
može slijepo vjerovati. Doista, Dietrichove o i jasno
govore da je u svom fanatizmu spreman umrijeti i
ubijati za Fiihrera.

Schellenberg je dalje rekao:

SS-Gruppenführer Dietrich je pozdravio kan-
celara Reicha, a ovaj mu je izdao nare enje

koje sam savršeno dobro uo: *Odmah uzмите avion i odletite u München. Kad stignete tamo, nazovite me ovdje u hotel. Tada u vam dati to ne instrukcije.*

»To je pu !«

Kad je Sepp Dietrich telefonirao iz Münchena, dobio je od Hitlera drugu naredbu: »Po ite odmah u Kaufering, uzмите dvije ete SS-a i s njima se uputite prema Bad-Wiesseeu.« Zatim dodaje: »Ja u ubrzo sti i.« inisi se da je jedna vijest ubrzala Hitlerovu odluku: Adolf Wagner, Gauleiter i bavorski ministar unutrašnjih poslova, javio je telefonski da su tokom ve eri SA izišli na ulice Miinchena, izvikivali parole protiv Hitlera i Reichswehra, i pjevali buntovni ke pjesme. Jedna od tih pjesama imala je znaajan refren: *Naoštrite svoje duge noževe na rubovima plo nika!*

Wagnerov izvještaj samo je djelomi no istinit, jer je Gauleiter, ovjek SS-a, uveli ao stvar. Hitler mu ipak vjeruje. I tada je Führer odluo oti i osobno, najprije u München a zatim u Bad-Wiessee. im se razgovor sa Seppom Dietrichom završio, telefon je opet zazvonio. Iz Berlina traže Hitlera: Reichsführer-SS želi razgovarati li no s Hitlerom. Hitler pri e telefonu i dok je slušao na licu mu se itala nervoza. Odgovara kratkim jednosložnim rije ima. Onda spusti slušalicu, pri e Goebbelsu i re e mu kako Himmler javlja da je za subotu 30. lipnja predvi ena op a uzbuna SA a Gestapo je osim toga doznao da e u 17 sati SA zauzeti državne zgrade. »To je pu !« povi e nekoliko puta Hitler. On je sve nervozniji. Na licu mu se itaju nemir i bijes. Najednom sko i: »To zacijelo Ernst vodi pobunu u Berlinu, kad nije oputovao u Bad-Wiessee gdje je morao i i...« Goebbels nije poricao Himmlerove vijesti, iako je znao da je Ernst iz glavnoga grada oputovao u Bremen da bi se ukraao za Tenerife i Madera na bra nom putovanju. Gruppenführer Ernst, naime, upravo se bio oženio.

Došao je trenutak za akciju. Kancelar Reicha donio je sudbonosnu odluku. Na njema koj pozornici po inje »No dugih noževa«, koja e ozna iti važnu etapu u povijesti nacizma.

Hitler putuje u München

Walter Schellenberg je dalje rekao:

Bilo je oko jedan sat ujutro kad mi se približi poru nik Brückner, zahtijevaju i od mene da osiguram put do aerodroma Bonn-Angerar, petnaestak kilometara od Godesberga, jer da je Führer odlu io odmah oputovati. Ja sam odmah prenio tu naredbu svom šefu, dok je Hitler izlazio sa svojom pratnjom.

Prilikom oproštaja, Hitler je stegao ruku vlasniku hotela Antonu Dressenu koji mu je bio stari drug iz ratnih rovova. Zatim je s Goebbelsom ušao u »mercedes«, koji ga je ekao u podnožju stepeništa, a Brückner je sjeo uz šofera. Iza njih, kao pratnja, išli su kamioni. Svi smo se u njih ukrcali, pa smo pratili Führerova kola do aerodroma Bonn-Angerar, gdje je Hitlera ekao njegov osobni pilot s tromotor-nim Ju-52. im je vidio grupicu s Hitlerom i šestoricom koji su ga pratili, i pilot je usko io u kabinu da upali motore. S Hitlerom su putovali Joseph Goebbels, Otto Dietrich, šef ureda za štampu, Viktor Lutze i tri osobna uvara (Brückner, Schaub i Schreck). Kad su se svi popeli, veliki se avion teško odlijepio oda tla i usmjerio let prema Münchenu. Bilo je 2 sata ujutro.

A evo što je o tome rekao Otto Dietrich:

Adolf Hitler je sjedio naprijed kod pilota. Ništa nije govorio i pilot je poštovao šutnju svojega vo e. Napeta i podbuhla lica zbog nespavanja, s pramenom kose što mu je neuredno padao na elo, Hitler je gledao u šešir na svom koljenu. Kapci su mu bili poluzatvoreni. Utonuo u svoje misli, bio je više nego ikada tajanstven i dalek, dok je avion svojim snažnim motorima letio prema Bavarskoj. Na nebu pred nama malo-pomalo je svitalo najavljuju i zoru 30. lipnja. U 4 sata ujutro spustismo se na münchenski aerodrom.

U Berlinu i u Wiesseeu

Himmler i Heydrich bili su ve u dva sata ujutro u svom uredu, u sjedištu Gestapoa u Prinz-

-Albrecht-Strasse. Po posljednji put pregledali su dug popis ljudi koje će uskoro pobiti. Ekaju samo znak iz Miinchena. U 3,45 sati zazvoni telefon u Himmlerovom uredu. Gauleiter Wagner javlja iz Miinchena da će ubrzo sti i Führer i osobno dati upute šefu SS-a. Himmler obavještava Heydricha koji to poprađuje ledenim smiješkom: »U redu. Naš Führer bit će poslužen i bolje no što se nada!«

Dotle, u pansionu *Hanselbauer* u Bad-Wiesseeu, Ernst Roehm, gol do pojasa, promatrao je, i ne zna ju i, svoju posljednju noć. Pošto je do kasno u noć sa svojim oficirima i pomoćnicima pjevao i prazio velike, ražom pune vrčeve piva, Roehm je ostao sam na terasi svoje sobe. Kao i svake noći, svjež povjetarac pirkao je sa šumovitih brežuljaka i dolina Wiessacha, dok je jezero Tegern blistalo na mjesecini. U takvom dekoru Roehm je pomišljao na telefonski razgovor sa svojim prijateljem Adolfom, ne sumnjaju i ništa. Dapače, razmišljao je o posljednjim uputama koje mora dati von Eppu poradi ružice u kosi Führera, u hotelu *Vier Jahreszeiten*, u Münchenu, kojim će, kako on misli, zapoeti dogovor o rješenju sukoba između SA i Reichswehra. Zatim uđe u sobu i, jednako gol do pojasa, baci se na krevet i utone u dubok san.

Reichswehr mora ostati izvan događaja

Sišavši brzo niz metalne ljestvice aviona, Hitler pođe dugim koracima prema automobilu, odaju i tako nervozu koja ga trese. Nikoga nije pozdravio. Iza njega Goebbels svojim hodom gorda šepavca nastoji držati korak s njim. U taj čas Hitler opazi kod svog automobila vojni kamion: vojnici Reichswehra, u šljemovima i s puškama meću koljenima, tu su da prate i štite kancelara Reicha. Kad mu je oficir odreda prišao i pozdravio ga, Hitler mu reče glasom koji ne trpi prigovora: »Izručite moju zahvalnost generalu Adamu za pruženu vojnu pomoć, ali mu recite da Reichswehr mora apsolutno ostati po strani i ne smije se miješati u ono što će se dogoditi. Zahtijevam da vojska ostane izvan događaja.« Zatim je tiho: »Ovo je najgori dan mog života. Ali, vjerujte mi, znate u pravedno presuditi. Idem u Bad-Wiessee da se malo pozabavim s onim svinjama!« Napravi par koraka i, prije nego što će ući u kola, još naredi: »Odmah obavijestite generala Adama o mojim namjerama!«

Nebo je još jasnije, zora rudi. Jutro je vrlo hladno. Hitler u e s Goebbelsom u kola i naredi šoferu da ga vozi u Ministarstvo unutrašnjih poslova. U nekoliko asaka stigoše do prvih ku a Miinchena. Grad još spava. Po ulicama rijetki prolaznici. Kad su kola kona no stigla do ministarstva, Hitler si e prvi. Tu su ga, osim Emila Mauricea, Bucha i Essera, do ekali i vjerni esesovci, spremni »srediti rane« s vo ama SA. Adolf Wagner, Gauleiter Bavarske, stoji Hitleru slijeva i objašnjava mu situaciju: za sada u Miinchenu — kaže — ne treba se bojati nikakvog pu a. Pa onda — što? Hitler nije potpuno shvatio smisao tih rije i i ide dalje. Na drugom katu, u predsoblju Wagnerova ureda, stoji Obergruppenführer-SA Schneidhuber koji eka drimaju i na stolici. Kad opazi Führera htjede skotiti i pozdraviti strogo vojni ki, ali ga ovaj napadne vi u i: »Izdajni e! ... Izdajni e! ... Uhapsite ga!« Zatim u e u ured. Goebbels i Gauleiter sastavljaju popis ljudi koje treba uhapsiti. Wagner telefonira Gruppenführern Schmidtu, i nare uje mu da smjesti do e u Ministarstvo unutrašnjih poslova jer ga ekaju. Kad je ubrzo nakon toga stigao Schmidt, bijesni Hitler napadne ga, ne daju i mu vremena za rije : »Izdajni e! Bit ete uhapšeni i strijeljani!« I strgne mu oznake komandanta. Schmidt je zaprepasten i ne može ni rije i izustiti, toliko se Hitler razgalamio. Tako se Schmidt pridružio Schneidhuberu, dok je Hitler i dalje kao opsjednut urlao: »Bit ete strijeljani! Bit ete strijeljani!«

Još nije bilo 6 sati kad je Hitler napustio ministarstvo i usko io u kola, pošto je sredio najhitnije poslove — hapšenje vo a SA koji su se zatekli u Münchenu i onih koji e još sti i tokom jutra. Odmah e ih odvesti u zatvor Stadelheim. Gauleiter Wagner, koji ga je ispratio do izlaza, ostao je na stepenicama ministarstva. Dužnost mu je da ostane u Münchenu, bdije nad situacijom i obavještava o svakoj akciji SA.

Hapšenje Roehma

Hitlerov automobil, u kojem se nalazio i Schreck, uputio se u pravcu Bad-Wiesseea. Za njima, u svojim kolima, Goebbels, Walter Buch, šef nacisti kog suda sigurnosti, Emil Maurice i Hermann Hesser. Na kraju povorke nekoliko taksija

koje su esesovci s oružjem u ruci rekvirirali. Šest je sati ujutro. Pola sata poslije vozili su se uz obalu Tegernseea i ve su se pojavile prve ku e Bad-Wiesseea. Automobili su tada zaustavljeni da priekaju kamione s esesovcima iz Leibstandarte »Adolf Hitler« i njihovim vo om Seppom Dietrichom, a onda svi zajedno produžiše prema pansionu *Hanselbauer*. Esesovci s revolverima u ruci potraše prema zgradi na kojoj su žaluzije bile još spuštene; a kako je trava prigušila topot vojni kih cokula, opkoljavanje zgrade izvršeno je brzo i tiho. Hitler pri e glavnim vratima zajedno s Briicknerom i Emilom Mauriceom. Na njegov znak situacija se brzo po ela odvijati. Vrata su provaljena udarcem noge. Goebbels e pri ati:

Prodrli smo u ku u ne nailaze i ni na kakav otpor i iznenadili smo urotnike u snu. Jedan esesovac, gledaju i Fihrera kako pristupa hapšenju, viknuo je: »Kako bih volio da se sruše ove zidine i da cijeli njema ki narod bude svjedok ovih doga aja. Nijemci bi tada shvatili kako Führer ima pravo da smr u kazni zlo ine ovih izdajnika koji su se urotili protiv nacije!«

Esesovci su najprije ušli u sobu grofa Spretija, Standartenführera-SA iz Münchena, koji nije imao vremena ni ustati. Bacili su ga s kreveta i odvukli u hodnik obasipaju i ga uvredama. Dotle su Emil Maurice i Brückner provalili vrata susjedne sobe u kojoj zatekoše generala šleskih SA, Edmunda Heinesa, starog nacista koji je sudjelovao u münchenkom pu u 9. studenog 1923, kako spava zagrljen sa svojim mladim šoferom. Heines je bio atletski razvijen ali ženskih crta lica. Munjevitom brzinom pokušao je dohvatiti revolver na no nom ormari u, ali Emil Maurice opali prvi i Heines klonu. Zatim su i njega i šofera vezali, odvukli iz sobe, i izbacili u dvorište gdje su obojicu ubili hicem u sljepooicu.

Istu e sudbinu do ekati svi ostali lanovi Roehmova Glavnog štaba. U jednom kutu dvorane leži Julius Uhi, Standartenführer i vo a Roehmove osobne straže, pored njega je drugi Roehmov a utant, Obersturmführer Reiner, obojica su vezani a lice im je krvavo od udaraca esesovaca.

Dok se to događalo, priprema se jedan još tragičniji i užasniji prizor; Hitler pokuca na vrata Roehmove sobe i povika: »Otvori!«

Za u se Roehmov pospan glas: »Tko je?«

»Ja sam, Adolf, otvori!«

»Ti? Veš li tu?« uzviknu Roehm. »Očekivao sam te u podne ...«

»Otvori!«

Roehm tada otvori. Pojavio se na vratima u svojoj svojoj veličini, gologrud, podbuhla i crvena lica. Izobličen izgleda, pjene i se od bijesa, Hitler srušio na nj bujicu psovki dok ga je Roehm slušao zapanjeno i bez riječi. Zaista, iako je više puta bio prisutan Hitlerovim naglim provalama srdžbe, Roehm ga još nikad nije vidio tako bijesna i histerična. Pokušavao je protestirati, ali je Hitler još više bjesnio, ugrao ga u sobu i za sobom zatvorio vrata. Ostali su sami. Kancelarov glas postojeći je tada tiši pa se s druge strane čuo samo šum razgovora dvojice ljudi. Zato nikad nitko ne može znati što su rekli jedan drugom u tom svom posljednjem dramatičnom susretu. Ipak, iz hodnika se čuo glas Roehma koji je sada došao k sebi od iznenađenja i oštro odgovarao. Hitler, blijed, najednom je otvorio vrata sobe i viknuo: »Ova me svinja ne poštuje! Odmah ga uhapsite!« Tada su Roehma, koji je još bio u hlače ama pidžame, zgrabila dva esesovca i odveli ga u dvoranu pansiona.

Tako je završila operacija i sad još preostaje povratak u München sa zatvorenicima i leševima.

U tom trenutku — 7 sati i 45 minuta — zbio se nepredviđen događaj: u Bad-Wiessee stigao je jurišni odred SA, koji je Roehm pozvao da ođast po Hitleru i vođama SA koji će prisustvovati konferenciji. Hitler ga zaustavi, prije vođe i grupe i oštrim tonom naredi mu da se vrati u München. Vođe a odreda, ništa ne sumnjaju i, izvrši naredjenje. I tako, zahvaljujući Hitleru, sukob je izbjegnuto.

Sad se i Hitler mogao vratiti u München sa svojim zarobljenicima. Na povratku, povorka susreće automobile koji voze vođe SA na sastanak. Kako je na njih nailazio, Hitler ih je zaustavljao i ispitivao one u kolima. Ako su na upit: »Jeste li uz Roehma?« odgovorili »Naravno!«, on ih je dao uhapsiti, pošto bi ih ispsovao i razoružao. U protivnome pozivao ih je da se priključe koloni i vrate u München.

Podvala uspijeva

Za to vrijeme Wagner, Lutze i Rudolf Hess, koji su došli avionom iz Berlina, pripremili su pravu stupicu na miinchenskom kolodvoru. O emu se radilo? Pri dolasku vlaka iz Berlina, oficiri SS-a pohapsili su sve vo e SA koji su se u njemu nalazili, zajedno s još drugima koji su pristizali iz raznih pravaca. SA odvedeni su u miinchenski zatvor Stadelheim, gdje red održavaju Dietrichovi esesovci.

im je stigao u München, Hitler je otišao na kolodvor koji se nalazi u središtu grada. Tu je, zajedno s Goebbelsom, Hessom i Lutzeom, saslušao raport esesovaca i Gauleitera Wagnera prema kojem je sve teklo u najboljem redu. Tada Führer odlučio i oti i u sjedište SA, u Briennerstrasse, stotinjak metara od kolodvora.

Bilo je to no 10 sati kad je Hitler ušao u sjedište stranke, koje su već uvali esesovci i odredili vojske razmješteni i po susjednim ulicama. Führer je pročitao poruke iz Berlina iz kojih je vidio da su Göring i Himmler »ugušili ustanak«.

U me uvremenu pokrajinski šefovi SD-a razaslaše po cijelom području zapisa a ena pisma s Heydrichovim uputama. Treba potpuno oistiti SA, po cijeloj Njemačkoj. Po et e se od Münchena.

Führer tako hoće

Isto poslijepodne u Münchenu počinje krvava represija. Nakon kratkog preslušavanja, vo e SA odvođe jednog za drugim u zatvorsko dvorište gdje vlada zagušljiva vrućina. Tu su i vodovi za izvršenje smrtnih kazni od po osam odabranih esesovaca. Oni slušaju naredbe. »To je Führerova volja! Heil Hitler! Pali!«

Prvi plotun namijenjen je generalu Augustu Schneidhuberu, Obergruppenführeru-SA Bavarske i miinchenskom šefu policije. Zatim je red na Gruppenführera-SA Saksonije, generala Hansa Hayna. Pred tragičnim niz uperenih pušaka slijede redom: Gruppenführer-SA Münchena general Schmidt, onda general Fritz von Kraussner, pukovnici Lasch i Kopp, grof Erwin von Spreti, kapetan Uhl, poručnik Reiner i drugi...

A kako je završio Roehm? Inni se da mu barem za sada ne prijete nikakva opasnost: Hitler e ga pomilovati — pri a se — zbog usluga koje mu je u inio u svoje vrijeme.

»Uza zid! Uza zid!«

Teror hara i Berlinom. U pala i na Leipzigerplatzu Göring, Himmler i Heydrich daju to ne upute.

Göring poziva Gildischa i nare uje mu da pro-na e Klausenera, predsjednika Katoli ke akcije, i da ga na mjestu ubije. Hauptsturmführer-SS Gildisch udari petama, ispruži ruku u nacisti ki po-zdrav i uz sada ve obavezni »Heil Hitler!« ode u Ministarstvo transporta u potragu za svojom žrt-vom.

Dok poslužnici u livrejama donose vo ama SS-a sendvi e i pivo, gestapovci polažu na Göringov stol bijele papiri e s imenima onih koji su uhapšeni i odvedeni u Kadetsku školu u Lichterfeldeu. »Debeli dobri« Göring as bijesno as radosno vi e: »Uza zid! Uza zid!« Sje aju i se tih sati, kao o evidac **pokolja**, Gisevius e poslije pisati:

Najednom mi se grlo steglo od zebnje. Disao sam, u atmosferi nabijenoj mržnjom, razdra-ženoš u, napetoš u, a naro ito krvlju, mno-gom krvlju. Na licima sviju, po evši od straža-ra i uvara, italo se nešto strašno.

Doznalo se da su umoreni stari kancelar Reicha, general von Schleicher i njegova žena. Istu sudbi-nu do ekali su Brick Klausener, desna ruka von Papena, savjetnik von Bose, von Papenov šef kabi-neta, general von Bredow, antinacist i bivši šef Abwehra, Egard Jung, von Papenov savjetnik, Wal-ter Schotte, doktor Karl Ernst, pukovnik von Det-ten i avijati ki as Gerd ... Kao što se vidi, iš enje se proširilo na sve neprijatelje režima. Kad se ve jednom uzela metla, onda vrijedi o istiti cijeli am-bijent.

^{od} vremena na vrijeme, u kasarni i u Lichterfeldeu, izvode zatvorenike u lisicama, stavljaju ih uza zid, na svega pet-šest metara od voda za strije-ljanje. Zid je ubrzo sav poprskan krvlju. Dotle Gö-ring, u svojoj pala i na Leipzigerplatzu, i dalje vi e: »Uza zid! Uza zid!«

Smrt Gregora Strassera

U me uvremenu je u zatvor u Prinz-Albrecht-Strasse stigla jedna ugledna ličnost. Im su o tom izvijestili Heydricha, on se nasmiješio i javio odmah tu vijest Himmleru i Göringu. »Moji su ljudi uhvatili Gregora Strassera i odveli ga u Prinz-Albrecht-Strasse! Napokon ćemo i tog prasca zaklati!« »Da, moramo ga strijeljati!« složio se Göring. Ali na to je Heydrich: »Nikako to, s vašim dopuštanjem! Mnogo je bolje metak u glavu. Prevelika je kazna za takvog nitkova gnjaviti vojnike voda za strijeljanje!«

Gregor Strasser bio je jedan od najuglednijih ljudi nacizma što se računalo. Njemu Hitler duguje veliku zahvalnost, ako zbog njega drugog a ono zbog na čijem je čelu organizirao NSDAP. Bio je uvijek velikih umnih sposobnosti i vrlo vješt političar. Raskinuo je s Führerom jer nije umio lagati. Bio je vidno svaku stvar nazivati njenim pravim imenom. Iako ni pred Führerom nije ublažavao izraze kad je govorio o Göringu, Goebbelsu, Hessu ili Himmleru. Naravno da su ti ljudi imali s njim računa i sad je došao trenutak da mu ih zauvijek naplate. Uhapšen je dok je bio sa ženom i sinovima-blizancima kojima je sam Hitler bio kum. Osam inspektora Gestapoa, poslanih za tu rabotu, nisu mu postavili nikakva pitanja niti su mu dali vremena za razjašnjavanje. Strasseru su stavili na ruke lisičine i odveli ga u zatvor Gestapoa, u ćeliju koja gleda u hodnik. Tako je ostao sam nekoliko sati u polumračnoj ćeliji, izoliran, a da pojma nije imao što se događa, niti je bilo ikoga tko bi mu što objasnio. Najednom, kroz otvor koji je osvjetljavao ćeliju, Strasser ugleda neku sjenu. Nagonski se povukao i tek što se naslonio uza zid, kad odjeknu hitac i metak se zabije u zid tridesetak centimetara od njegove glave. Strasser se tada pokušao prišuljati do prozora i na vratima — jedinom mjestu gdje ga metak ne može pogoditi. No, drugi hitac pogodi ga u leđa i on padne na krevet. Još dva zrna pogodiše ga u trbuh i bedro. Tada se otvoriše vrata i u oštre tri esesovca. Prema izjavi Otta Strassera, Gregorova brata, i stražara koji je bio zadužen da ukloni svaki trag krvi u ćeliji i za epi rupe od zrna u zidu, od tih esesovaca su dvojica navodno bili Reinhard Heydrich i Theodor Eicke. Što se prvog

ti e to je i mogu e, dok za drugoga ta izjava ne **može** biti to na jer je Eicke u to vrijeme bio u **Miinchenu**. Trojica esesovaca imala su dužnost da likvidiraju Strassera. Ranjenik je hroptao a Heydrich je na to samo planuo: »Pustite toga prasca da iskrvari!« Predve er ipak u e u eliju jedan esesovac i ispali Strasseru metak u tjeme.

Krvava kupelj proširila se cijelom Njema kom: ini se da e represalija prije i granice koje su joj odre ene. Svak doprinosi svoj udio. Göring po i nje likvidirati sve one koji su mu stajali na putu. Njegovim primjerom pošli su i Himmler i Heydrich jer i oni imaju s mnogima raš istiti ra une. I raš istili su ih sa svima.

Tako su uklonjeni i esesovski komandant Anton Freiherr von Hohberg und Buchwald, zatim von Kahr (bivši šef bavarske vlade, koji je imao veliki udio u münchenskom pu u 1923. godine), doktor Fritz Beck (vo a katoli kih studenata u Miinchenu), doktor Willy Schmidt (ugledni muzi ki kriti ar, ubijen omaškom), otac Stempfle, sve enik, koji je korigirao rukopis *Mein Kampfa* a uz to je bio Hitlerov stari prijatelj.

Ta »No dugih noževa« .kao da nikad ne e završiti. Nikad nitko nije doznao to an broj žrtava. Hitler je priznao da ih je bilo 77 ali se ra una da ih je zapravo bilo oko 500.

Hitler se vra a u Berlin

U subotu poslije podne, 30. lipnja, Hitler je otputovao iz Miinchena u Berlin. Dok su na berlin-skod aerodromu Tempelhofu ekali Führerov avion, na pisti se pojavio mali Junkers koji se polako valjao prema kontrolnom tornju i zaustavio blizu crnog »mercedesa« Gestapoa. Iz njega iza e Obergruppenführer-SA Karl Ernst, uhapšen u Bremenu u trenu kad se spremao da sa svojom mladom ženom ode na bra no putovanje. Gisevius e zapisati:

Ernst je izgledao raspoložen. Smiješio se desno i lijevo kao da je želio svima pokazati da ne uzima ozbiljno svoje hapšenje.

U stvari, ovaj vo a SA nema ni pojma o onome što se zbiva. Prije nego što je pao pred plotunom viknuo je »Heil Hitler!« uvjeren da pada kao žrtva tko zna kakve »reakcionarne urote«.

Kona no se na nebu pojavio veliki Hitlerov tro-motorni avion Junkers-52 koji se, nakon nekoliko krugova iznad aerodroma, tromo spustio na pistu i zaustavio pred postrojenim oficirima. Kad su zamukli motori, u napetoj tišini pojavio se Führer. Gisevius, koji je bio prisutan, pri tome je rekao:

Adolf Hitler izišao je prvi. Sav mu je izgled, po evši od odijela, bio crn. Na tamnoj košulji imao je crnu kravatu. Bio je u kožnom kaputu i teškim izmama. Lice mu je bilo blijedo i neobrijano, izraz napet, ugašene su oči i zurile u prazno, a po ešljani pramen kose što mu je padao na čelo kao da je htio sakriti taj ukorenjen pogled... Šutke je pružio ruku najbližima. Za njim su iz aviona izašli Brüchner, Schaub, Sepp Dietrich i ostali. Goebbelsov demonski lik bio je posljednji. Polako i teška koraka, Hitler je izvršio smotru po asfaltnim stazama. Hod mu je bio toliko umoran da je izgledao kao da će se svakog trena srušiti. Dok je išao prema poredanim automobilima, zadržao se s Göringom i Himmlerom da dobije detaljniji opis događaja, iako je bio s njima cijeli dan u izravnoj telefonskoj vezi... Tada Himmler izvadi iz džepa jedan zgužvani list s dugim popisom, Hitler ga je preletio očima, dok su Göring i Himmler neprestano govorili tihim glasom. Führer je prstom pratio čitanje popisa, zadržavajući se tu i tamo duže na nekom imenu. Onda bi šaputanje bilo življe. Najednom on naglo podigne glavu, pokretom dubokog uzbuđenja, da ne kažem i protivljenja, što su primijetili svi prisutni. Ja i Artur Nebe znajmo smo se pogledali. Obojica smo pomislili isto, tj. da je Hitler bio upravo doznao kako je Strasser »počinio samoubojstvo«.

Krvavocrvena boja wagnerijanskog sutona odgovala je tom prizoru.

No, posljednji čin tragedije još nije završio: u Münchenskoj obitelji Roehm je još živ. No od 30. lipnja na 1. srpnja proveo je u okrutnoj neizvjesnosti što će s njime biti. Međutim, nije samo on u strahu da mu je smrt tek privremeno odložena. I esesovac Kurt Daluege, šef pruske policije i u potpunosti pod etkom Himmlerov »alter ego«, obuzet je istim strahom koji je

prožeo Njema ku. Iako se ini da mu ništa ne prijeti, s obzirom da je bio s ubojicama i s njima suraivao, ipak se ne osje a sigurnim pa je stoga naredio da mu se spremi krevet u uredu Ministarstva unutrašnjih poslova.

»Krasan primjer revnosti!« kaže Gisevius jednom svom kolegi.

»Vraga revnost!« ovaj odgovara pa spušta glas: »To je od straha!«

Tokom no i Himmler, Sepp Dietrich i Heydrich (ini se da Hess nije bio prisutan) sastali su se u Göringovom uredu da smisle na kakav na in nagovoriti Hitlera da smakne Roehma. Cijelo jutro 1. srpnja Himmler i Göring trudili su se svim silama da sklone Fiihrera da prihvati njihov prijedlog jer dobro znaju da im ma visi nad glavom dokle god je Roehm živ. Hitler oklijeva; ne može zaboraviti prošlost i pomo koju mu je šef SA pružio u više prilika. U 13 sati on ipak pristaje. Nekoliko trenutaka poslije, Hitler je telefonirao Ministarstvu unutrašnjih poslova u Miinchenu i dao to na nareenjeja Oberfiihreru-SS Theodoru Eickeu: Roehma treba likvidirati ali bi bilo zgodnije nagovoriti ga da se sam ubije. Hermann Göring likuje. Himmler pak, kao uvijek, odli no prikriva zloradost koja ga prožima.

Umorstvo Roehma

Theodor Eicke spusti telefonsku slušalicu i traži od dvojice povjerljivih esesovaca, Sturm-bannfiihrera Michaela Lipperta i Gruppenfiihrera Schmausera, da ga prate u zatvor Stadelheima.

Tek nakon dvadeset i tri godine saznale su se i rekonstruirale okolnosti u kojima je umoren Roehm. Taj doga aj osvjetlit e proces u Miinchenu zbog istke SA, koji sam pratio kao specijalni izvijestitelj jednog velikog pariškog dnevnika. Na tom su enju pojavila su se i dva važna šefa SS-a: Sepp Dietrich i Michael Lippert, koji su omogu ili da se prvi put potanko rekonstruira kako je umoren Roehm.

Evo kako se to dogodilo: Roehm je sjedio, gol do pojasa, na krevetu svoje elije broj 474. Vrata su se otvorila, u eliju je ušao Theodor Eicke, položio na stol revolver s jednim metkom i tek štam-

pani primjerak *Völkischer Beobachtera* koji je velikim slovima objavio smjenjivanje Roehma. Obratite se zatvoreniku, Eicke mu reče: »Führer nije zaboravio svoga staroga druga i zato vam pruža mogućnost da sami stvorite sad već neizbježiv zaključak. Imate deset minuta vremena.« Roehm ništa ne odgovara. Eicke iza njega. Nakon četvrt sata, kada se nije pojavio nikakav hitac, Eicke izvuče iz svoje futrole revolver, a za njim to isto učini i Michael Lippert. 18 je sati. Dva esesovca ponovo ulaze u Roehmovu ćeliju, dok je Schmauser, također s revolverom u ruci, ostao u hodniku. Eicke povika: »Roehm, spremite se!« Tvorac SA stoji na nogama svejednako gol do pasa, i drži u rukama *Völkischer Beobachter*, Lippertu ruka drži ga od uzbuđenja, ali ipak ispaljuje dva hica. Pogađeno, Roehm pada na leđa i izmeće u kreveta istola, mucajući: *Mein Führer! ... Mein Führer!*« Onda ga Theodor Eicke dokrajči i hicem u grudi.

Prema nekima, Roehmovo su tijelo idućeg dana prenijeli u dvorište zatvora Stadelheima gdje su ga zakopali, a prema drugima su ga spalili u pećini krematorija Istočnog groblja u Münchenu.

U prijevoju Kancelarije Reicha

U nedjelju 1. srpnja poslije podne, Führer je priredio primanje u prijevoju Kancelarije Reicha. Tu su se okupili diplomati, ministri, poslanici Reicha, ugledne ličnosti stranke i SS-a. Svjetina okupljena ispred Kancelarije Reicha oduševljeno je pozdravljala Führera koji je, i sam radostan, prišao prozoru da odzdravi. Gisevius, koji je izbliza promatrao Hitlera, kaže:

U tom sam trenutku čuo i koliko je Hitler nervozan i kako se trudi savladati unutrašnji nemir, zauzimajuć i pozu koja je od tada postala njegovo najdjelotvornije oružje.

Göring, okružen diplomatima i elegantnim damama, nije bio nimalo nemiran. Naprotiv, zračio je trijumfom. Himmler je, međutim, rezerviran. Heydricha nema. Kad je neki mladi oficir SS-a pružio Hitleru brzojav u kojem stoji da je Roehm odbio izvršiti samoubojstvo pa su ga stoga ustrijelili, Führer je vidljivo poblijedio. Gurnuo je brzojav u

džep i povukao se u svoje odaje. Predveer, je dobio brzojav u kojem mu von Hindenburg estita:

Obavijestili su me da ste vi, svojom osobnom intervencijom, energično i hrabro sprije ili spletke i pokušaj izdajstva. Spasili ste njema - ki narod. Stoga Vam upu ujem svoju duboku zahvalnost i iskreno poštovanje.

Kona no, 2. srpnja 1934. godine, Hitler je naredio Heydrichu da prestane s ubijanjem.

SS trijumfira

Istog dana Hitler upu uje odredima SA dnevnu zapovijed kojom zahtijeva »najpotpuniju disciplinu i bezrezervnu vjernost vojsci Reicha«. Sutradan, 3. srpnja, novi na elnik Glavnog štaba SA, Viktor Lutze, obra a se svojim ljudima jednim saop enjem kojim im daje jednomjese ni dopust. Nare uje im, osim toga, da sa sje iva svojih bodeža izbrišu Roehmovo ime.

SA se reorganiziraju i snage koje su u prolje e 1934. godine imale više od 3 milijuna ljudi sada su malo-pomalo svedene na samo milijun i dvjesto tisu a. Osim toga, SA više nisu naoružani i njihova je zada a isklju ivo politi ka, da služe NSDAP-u kao organ zaštite i ideološke propagande.

Od toga trenutka po inje pravi Heydrichov uspon. Osim što je promaknut u in Gruppenführera-SS, dobio je i Hitlerovo povjerenje. Tandem Himmler—Heydrich sigurniji je no ikad i položaj mu je vrlo vrst.

Heydrich malo-pomalo postaje samostalan

Pokoljem vo a SA u »No i dugih noževa«, Himmler i Heydrich po inju primjenjivati onu ekspeditivnu metodu koja e od tada dalje biti zna ajka nacisti ke »pravde«.

Postavši nezavisna sila, SS sada traži vrsto ustrojstvo. Opsjednut idejom rasne isto e i mitom Crnog reda, Himmler ostavlja Heydrichu slobodne ruke da »policijske snage Tre eg Reicha pretvori u isklju ivo esesovsku snagu«.

Heydrich pak, u svojoj neobuzdanoj ambiciji, stvorit e od svoje policije državu u SS-državi koja je sa svoje strane i sama država u nacionalsocijali-

sti koj državi. Njegova strategija nije nikako pogrešna: u jednom takvom totalitarnom režimu, nalo državne sigurnosti ne zna za ograničenja. Prema tome, onaj tko je šef policije ima gotovo apsolutnu vlast. Kad je Himmler 17. lipnja 1936. postao šef svih njemačkih policijskih snaga, uključivši tu i kriminalističku policiju Arthura Nebea, njihov je stvarni gospodar postao zapravo Heydrich.

Dekret od 17. lipnja 1936. godine, koji su potpisali Hitler i ministar unutrašnjih poslova Frick, ovako je sastavljen:

1) Pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Reicha uvodi se mjesto šefa njemačke policije [Chef der deutschen Polizei], koji će koordinirati policijske djelatnosti. Stoga će u njegovoj nadležnosti biti sva policijska djelatnost Ministarstva unutrašnjih poslova Reicha i Ministarstva unutrašnjih poslova Pruske.

2) Reichsführer-SS Heinrich Himmler, zamjenik šefa pruske tajne policije, imenuje se šefom njemačke policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Reicha. On je osobno i neposredno podređen ministrima unutrašnjih poslova Reicha i Pruske. U njihovom odsustvu, on ih i zamjenjuje u granicama svoje nadležnosti. Službena titula mu je »Vođa SS-a Reicha i šef njemačke policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Reicha«.

3) Šef njemačke policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Reicha prisustvuje sjednicama ministarskog vijeća kad god se raspravlja o predmetima iz njegove nadležnosti.

4) Ministri unutrašnjih poslova Reicha i Pruske zadužuju se da postupe prema ovom dekretu.

Tako ministri unutrašnjih poslova teorijski mogu zahtijevati od Himmlera da im polaže račune o svojoj djelatnosti, ali je u praksi administrativna vlast ministara nad policijskim odjelima samo fiktivna. Uostalom, Himmler nije uvijek koji će se zaustaviti na neodređenim granicama nadležnosti. Onim je stupio na dužnost, odmah je isprevrnuo ne samo policijsku službu nego i prateće službe (izdavanje pasoša, dozvole za nošenje oružja, kontrola štampe itd.). Nova organizacija prožeta je predodž-

bom da je svaki potencijalni protivnik nacional-socijalisti kog režima običan kriminalac.

Zbog toga su kriminalci tretirani kao politički neprijatelji režima, a ideološki protivnici smatrani su kao obični kriminalci. Savršen silogizam!

Sama policija, u pravom smislu riječi, ima dvije glavne službe (Hauptämter):

1. Policiju za održavanje reda, koja je uniformirana, i to Hauptamt Ordnungspolizei (ili Orpo), a koja obuhvaća općinsku policiju, žandarmeriju i Schutzpolizei (ili Schupo) pod zapovjedništvom Obergruppenführera-SS Kurta Daluegea.

2. Policija za državnu sigurnost, kojoj zapovijeda Reinhard Heydrich.

Tako Heydrich, iako jednako podređen Himmleru, malo-pomalo postaje samostalan. Doista, stvorivši pravi labirint različitih službi, izradio je sistem nadzora koji će uskoro svojim divovskim aparatom nadzirati cijelu Njemačku i velik dio Evrope. Naravno da je sve to moralo izazvati i izvjesnu napetost između Himmlera i Heydricha. Gospođa Heydrich mi je povjerila da su diskusije između te dvojice bile žučne i često završavale eksplozijom bijesa Reichsführera-SS koji bi često znao uzviknuti: »Vi... i ta vaša logika! Uvijek uplićete tu vašu logiku! Što god ja predložim, vi to logikom odbijate. Dosta mi je i vas i vaših hladnih i razložnih sudova.«

Heydrichov šef

Himmleru je ipak potrebna logika, tj. potreban mu je Heydrich i dobro se zna da ga ne izgubi.

U početku njihove suradnje Himmler je mislio da je u svom pomoćniku našao drugu osobu, iako je izvanredno nadaren, nikad neće postati njegov suparnik u borbi za vlast, to prije što je onemogućeno činjenicom da mu je jedna baka bila Židovka. Sada pak Himmler mora promijeniti mišljenje. Svi nacistički vođe, pa i oni najviši, boje se mnogo toga Heydricha. Samo Martin Bormann, zahvaljujući povjerenju koje u nj ima Führer (osobito od godine 1941.), ima sreću da se može smatrati tabuom. U razdoblju od 1934. do 1939. godine, a osobito 1939., dovoljno je bilo spomenuti Heydrichovo ime pa da se na bilo kakvom skupu u Berlinu meću prisutne uvuče osjećaj straha. Heydrich je ipak izbjegavao

da stavlja sebe u prvi plan. U tome se mnogo razlikuje od Goebbelsa, Göringa ili Ribbentropa. Suprotno njima, on ne voli publicitet i ini se zadovoljnim svojom, ali samo na izgled, sporednom ulogom: u besprijekornoj crno-srebrnoj uniformi, uvijek se pojavljuje uz bok Reichsführera-SS, ali nekoliko centimetara iza njega.

Odmah u po etku Heydrich je uo io vrijednost Himmlerove osobne kartoteke. Nije gubio vrijeme; po eo je sakupljati podatke »kako o posluži, tako i o ministrima«, uvjeren da ljude može držati u vlasti samo ucjenjuju i ih njihovim slabostima. Tajna njegove mo i nalazila se u sefu njegova ureda SD-a iji je klju imao samo on. U tom sefu gomilali su se podaci o porijeklu i prošlosti svih pripadnika nacionalsocijalizma: o nesigurnoj Hitlerovoj genealogiji, o Židovima u svojti Himmlera, Rosenberga, Hansa Franka i generali Wehrmachta; o privatnom životu Goebbelsa, Bormanna, Hessa, von Ribbentropa i von Papena; o karakteru Göringa (koji je bio vrlo sklon korupciji). Osim toga, svaka grupa ili organizacija koju je smatrao opasnom po Tre i Reich ili po njega samoga, postajala je odmah predmetom njegova zanimanja. Zato se može lako shvatiti da su se, nakon eliminacije SA, na prvom mjestu popisa našli lanovi njema koga Generalštaba. Ne samo to, nego Heydrich, kako emo vidjeti poslije, proširuje krug svojih istraga i na druge države.

udna SS ustanova: »Salon Kitty«

Alojziju, barmanu hotela *Adlon* u Berlinu, vrlo je neugodno što je »šef« pomalo nacrvcen; a u društvu je svoga pot injenoga koji je tako er pijan. Radom za SD dobro se zara uje, a uz to i uživa, ali kad se »šef«, Reinhard Heydrich, pretvori u gosta, i to pijana gosta, onda je Alojzije u velikoj nepriklji. Heydrich i Naujocks piju gin za ginom. Heydrich se ljulja na stolici i stalno dobacuje teške komplimente nekoj plavoj i jednoj djevojci što sjedi na drugom kraju bara i pravi se gluhom.

Ve je 1 sat i 30 minuta po polno i. Silaze i sa stolice, djevojka ispruži noge, uska joj se suknja podiže, pa se uputi prema garderobi, prolaze i pokraj dvojice SS-oficira. Heydrich, jednako se njišu i na stolici, okrene se i objesi djevojci oko vrata

šap u i: »Lijepa plavojko, znaš li ti tko sam ja?« Djevojka nije znala. Alojzije se pravi da ništa ne vidi, a Naujocks, dodirnuvši »šefa« za lakat, predloži da iza u. Ali Heydrich ne e. štoviše, približi djevoj ino lice svom, pogleda je u o i i re e: »Ja sam Heydrich ... Reinhard Heydrich ... šef Gestapoa i SD-a, razumiješ li? Ho eš li raditi za mene?« Okrenuvši se Naujocksu nadoda: »Imam ideju, Alfrede ... Mogli bismo iskoristiti našu prijateljicu, Alfrede, zar ne?« I naslanjaju i se na djevojku nastavi: »Svidjet e ti se... Hajdemo! Do i u moj ured da malo porazgovaramo.« Alfred Naujocks, koji je ipak bio još malo trijezan, pokušao je razdvojiti par ali bez uspjeha. Heydrich je otišao sa djevojkom ostavivši Alojziju dobru napojnicu.

Sutradan, Heydrich je pozvao u svoj ured Naujocksa, koji je još osje ao posljedice sino nje pijanke, i djelomi no mu izložio svoj plan: »Proveo sam dosita ugodnu no , iako mi vi možda ne vjerujete. Pala mi je na um sjajna ideja koja e vam se zasigurno svidjeti... Ho u da opremim jednu prvoklasnu, ekskluzivnu javnu ku u za diplomate, političare, visoke funkcionare, strane poslovne ljude i uop e sve ugledne osobe. Ako budemo znali organizirati stvari na pogodan na in, mo i emo dobiti korisne informacije, koje e nam pružiti same te uvažene osobe, jer je vrlo vjerojatno da e, u svom zanosu, izlanuti kakav važan podatak.« Naujocks je iznena eno šutio a Heydrich e još zanosnije: »Walter Schellenberg ve traži jednu lijepu ku u, a Arthur Nebe ima da na e i osoblje za prisluškivanje. Ku a e se zvati 'Salon Kitty'. I ta Kitty do i e k vama.« Naujocks je zapanjen, nema pojma koja je ta Kitty o kojoj Heydrich govori. Ovaj mu protuma i da je to neka Kitty Schmidt, žena za koju mu je be ki ured potvrdio da je stru njak u tom poslu, a neobi no je sli na plavojci s kojom je Heydrich proveo cijelu no .

Naujocks iza e iz ureda potpuno zbunjen; jer, ta nova zada a prelazi okvire njegova posla. Ipak shva a da se radi o ozbiljno smišljenom planu koji spada u tajne djelatnosti. Schellenberg se dao na posao. Našao je jednu ku u: zgradu od etiri kata, koja ima prostran podrum, dvanaestak soba, salu za bilijar i etiri salona. Ku a je luksuzno namještena a nalazi se u Giesebrechtstrasseu, u vrlo elegantnoj etvrtoj Kurfürstendamm.

Opremanje je naporno i komplicirano. Po svim su sobama smješteni kilometri žice, vješto skrivene u zidu, što povezuju mikrofone kojih ima posvuda — iza slika, u lusterima, ispod fotelja, pod krevetima. U podrumu pak, koji je središte iz kojeg se grana cijela oprema, postavljeni su magnetofoni. I naposljetku tu su i filmske kamere postavljene iza prozirnih zrcala.

Na dan koji je predvidio Heydrich, uz šampanjac, otvoren je »Salon Kitty«. Ta je ustanova dugo raditi i s velikim uspjehom. Mnogi su diplomati i poslovni ljudi do i tu da se zabavljaju u društvu djevojaka koje su isto iz uglednih obitelji i koje se tim poslom bave dijelom iz svoga osobnog zadovoljstva, dijelom da ponešto i zarade, i dijelom — zašto ne? — da služe domovini. Sam Mussolinijev zet, grof Galeazzo Ciano je za svojih posjeta Berlinu redovito zalazio u taj veseli kutak. Jednom prilikom, kad ga je von Ribbentrop pozvao u svoju vilu u Dahlemu, na vrtnu zabavu, i kad su mu tamo predstavili neke glumice iz filmske kuće UFA, grof Ciano se pobunio pa je tuma u, esesovcu Dollmannu, rekao: »Zar ta budala od von Ribbentropa misli da se mora pobrinuti i za moje no i? Unatoč svim mikrofonima, ipak više volim diskreciju vašega Heydricha koji je u Salonu Kitty okupio najljepše djevojke Berlina!«

I sam Heydrich povremeno odlazi u »inspekciju« svoga »Salona«. Ali, kad je on tu, onda se isključuju mikrofoni. U vezi s tim Schellenberg priča:

Tu se Heydrich prepuštao seksu i više nije bio oprezni raundžija kao u ostalim poslovima. Ipak se uvijek znao pravodobno kontrolirati i tako izbjeći eventualnim težim posljedicama.

Jedne večeri Naujocks, popustivši svojoj znatizelji, pustio je da se snimi sve što »šef« govori, ali s nakanom da uništi vrpce im ih poslušati. Ali je to »šef« doznao i pozvao Naujocksa, koji je naravno sve poricao. Onda se Heydrich, koji je znao istinu, razbjesnio i uzviknuo: »Vi ili lažete ili ste najednom postali nemaran. Vama je dužnost da iskopate i mikrofone i magnetofone kad sam ja tamo. Možda kanite i mene prisluškivati, ali vam savjetujem da dobro promislite prije nego što ponovo pokušate nešto sli no. A sad odlazite!«

Nacisti ki pu u Be u

Heydrichov je uspon tek započeo, a meunarodno javno mnijenje tek se smirilo nakon ogorčenja zbog masakra u »No i dugih noževa«, kad je još jedan zločin uzvatio val ogorčenja protiv nacista.

25. srpnja 1934, u 11 sati ujutro, u Beču se sastalo ministarsko vijeće pod predsjedništvom kancelara Dolfussa. Već su donesene i prve odluke, kad se iznenada pojavi Fey, ministar policije, prekine sjednicu te pozove Dolfussa na stranu i uzbućeno ga obavijesti da austrijski nacisti pripremaju udar. Dolfuss ne vjeruje, ali ga njegov seljački nagon upućuje na oprez. Svojim suradnicima objavljuje netom primljenu vijest. »Ne znam«, kaže, »koliko su to ne sumnje u predstojeći i državni udar.« Smatra uputnim prekinuti sjednicu. Svak neka ode u svoje ministarstvo i čeka instrukcije. Ministri, uzbućeni viješću, žurno se povlače. Oko kancelara ostadoše samo Fey, general Zehner, državni sekretar za narodnu obranu, von Karwinsky, državni sekretar za sigurnost, i general-major Wrabel. Ovi još nisu poduzeli nikakve protumjere, kad u 12,30 sati zazvoni telefon i jedan Feyov policajac, neki Anton Marek, na straži u Siebensterngasse, uzbućeno javi: »Dolaze nacisti. Ne smije se gubiti ni trenutak.«

U stvari bilo je već prekasno kad je von Karwinsky, u 12,35 sati, naredio šefu policije da opkoli četvrt Ballhausplatz i pošalje naoružane odrede u Siebensterngasse i sjedište kancelara. Pred glavni ulaz sjedišta kancelara već su stigli kamioni krcati esesovcima, njih 154 iz bečkog 89. (Standarte 89) tajnog puka SS-a. Vrata su otvorena zbog smjene straže pa nije teško provaliti unutra. S oružjem u ruci esesovci jurišaju, provaljuju u sva krila zgrade. Oni imaju izričit nalog da se ne smiju poslužiti vatrenim oružjem, osim u slučaju prijeko potrebe. Jedna grupa esesovaca, pod zapovjedništvom Otta Pianette, stiže na prvi kat, provali unutra, ali tu nije bilo nikoga. Onda ih šef grupe povede kroz mračni hodnik prema kongresnoj dvorani koja je još sva osvijetljena. Najednom, nasuprot svjetlosti, Pianetta ugleda pet ljudi kako žurno prilaze. Trojica od njih bili su u uniformi Heimwehra.

»Ruke u vis!« poviče Pianetta.

Fey, Karwinsky, Wrabel i vratar Hedvisek pokoriše se zapovijedi. Ali peta osoba, malen uvijek

u gra anskom odijelu, koji je dolazio iza njih, odgurne ih, uputi se prema Planetti da govori s njim. Planetta, zatečen, podigne revolver i vikne:

»Ruke u vis!«

Odjeknuše dva hica i uvijek u gra anskom odijelu sruši se na pod. Planetta se nagne nad njim i tek tada ustanovi da je to kancelar Dolfuss. Prvi metak mu je prošao kroz vrat, a drugi se zaustavio u kralježnici.

Dolfussova smrt

Kancelaru su odmah pritekli u pomoć i prenijeli ga u njegov ured, na divan, dok su esesovci tražili vatu i zavoje da ga privremeno previju.

Za to vrijeme ostali esesovci, koji su se raštrkali po gradu još u 12,30 sati, zauzeli su radio-stanicu. U sukobu s policijom, jedan je policajac ubijen. Policija je svojim vozilima opkolila zgradu *Ravaga* (radio-stanice) drže i je pod mitraljeskom vatrom. Dramatičan je moment; u zgradi se razvila prava pravcata bitka između esesovaca i policije. Dok radio-stanicu proždire vatra, u sjedištu kancelara Dolfuss umire. Esesovci, koji ga ni na tren ne napuštaju, žele pošto-poto iznuditi od njega izjavu kojom predaje svu vlast doktoru von Rintelenu, nacisti kom simpatizeru. On je bivši Landeshauptman Štajerske, sada ambasador u Rimu, pošto ga je iz austrijskog Ministarstva unutrašnjih poslova izbacio Starhemberg. Dolfuss, koji je izgubio mnogo krvi, moli: »Pustite me da umrem na miru ... Svak je bio dobar prema meni... Zašto ste vi tako okrutni?« »A zašto vi«, odvrati mu njegov ubojica, »odbijate da povjerite vlast nacistima?« »Djeco moja, ima stvari koje vi ne razumijete«, odgovara Dolfuss.

Onda Planetta odustaje da od umirućeg iznudi bilo kakav ustupak. Otrči da pronađe Feyu, koga uvaju u kongresnoj dvorani, i odvede ga u kancelarov ured. Fey se približi Dolfussu i šapne mu slabim glasom: »Spriječi te prolijevanje krvi... Moramo se izmiriti s von Rintelenom.«

Tako kaže Fey. Međutim, Greiffeneder i Messinger, obojica događaja, tvrde da je Dolfuss umro izgovaraju i Schuschniggovo ime. U 15,45 sati kancelar je izdahnuo. Planetta, Holzweber i ostali su tu; Dolfuss je umro, a nije prenio vlast na von

Rintelena. Jäsno je da pu nije uspio. Kancelarija je opkoljena jakim vojnim i policijskim snagama; ne preostaje im drugo nego da pregovaraju o predaji i da eventualno dobiju dozvolu da se prebace u Bavarsku.

U prvi mah njihovi su zahtjevi prihva eni, ali im je otkriveno kancelaravo tijelo pobunjenici su razoružani, izudarani i zatvoreni.

U isto vrijeme predali su se i nacisti opkoljeni u zgradi radio-stanice. Morali su baciti oružje i brzo iza i da ih dim požara ne zaguši. Von Rintelen, me utim, pokušao je izvršiti samoubojstvo.

Heydrichov udio u državnom udaru

Hitler je za državni udar u Austriji i Dolfussovo umorstvo doznao u Bayreuthu, u loži *Festspielhaus*, gdje je gledao izvedbu Wagnerova *Rheingolda*. Führer se u prvi mah iznenadio, ali mu je u enje brzo ustupilo mjesto žestokom bijesu kad je doznao da je Mussolini mobilizirao i poslao na granicu, na Brenner, pet divizija s nalogom da krenu na Be ako njema ke snage prodru u Austriju. »Be ki slu aj« bio je težak crijep koji mu je pao na glavu upravo u najgorem trenutku za me unarodne »neugodnosti«. Austrija je bila još kiselo voe koje se nipošto ne smije brati, dok se Reichswehr tek organizira, jer nema obavezne vojne službe, a Rajnsko je podru je još demilitarizirano. Führer je dobro znao da se ne može suprotstaviti eventualnim talijansko-francuskim represalijama. Ponašanje ša ice zanesenih nacista Austrijanaca moglo je izazvati teške posljedice.

Oporavivši se od šoka, Hitler je odmah poduzeo politike protumjere. Javno je osudio pu i u Be poslao Franza von Papena sa zada om da popravi po injenu štetu. Me utim, još i danas se postavlja pitanje je li nacisti ki pu u Austriji »spontano« nastao, dakle, bez ikakve veze s njema kim nacizmom. Iako nije prona en nikakav dokument o tome, ipak se može ustvrditi da je Hitler možda i bio »nevin«, ali da je Himmlerava i Heydrichova sukrivnja gotovo sigurna to prije ako se razmotre tri doga aja koja potvr uju takvu sumnju.

Prvo: veli anje austrijskih esesovaca koji su poginuli u neuspjelom pu u. To je nekoliko godina poslije u injeno na stranicama Heydrichova tjedni-

ka *Das Schwarze Korps*. U njemu se neuspjao državni udar u Austriji uspore uje s Münchenskim pučem u studenom 1923. godine.

Drugo: general von Lahousen, koji je u vrijeme udara bio oficir austrijske obavještajne službe (zatim je postao jedan od najvažnijih suradnika admirala Canaris), tvrdio mi je, nakon rata, da je postojao dosje, koji je nestao poslije *Anschlusa*, tj. nakon pripajanja Austrije njemačkom Reichu, a prema kojem je Heydrich izdaleka upravljao tom urotom.

I, napokon, treće: od srpnja 1934. godine Heydrich se nekoliko mjeseci morao držati u defanzivi. Oni se čak da je Hitler prema njemu bio prilično hladan, a Himmler je, po svemu sudeći, pokušavao kontrolirati pothvate njegovog pomoćnika.

Heydrich je iz svih tih neuspjeha izvukao važnu pouku: naučio je da Hitler ne voli nagle akcije koje on nije odobrio, a što se zločinac, oni se moraju u svakom pogledu činiti »zakonitim«.

GESTAPO PRUŽA SVOJE PIPKE

25. sije nja 1935. godine pojavljuje se na teleprinterima njema kih dnevnika povezanih s agencijom DNB ova vijest:

U no i izme u 23. i 24. sije nja je hicem iz revolvera ubijen jedan njema ki emigrant u ehoslova koj. Njegovo tijelo na eno je u jednoj hotelskoj sobi u Pridamu. eške vlasti izjavljuju da su kao po initelji zlo ina osumnjičeni dva ovjeka i jedna žena, njema ki državljani.

Drugih pojedinosti nema.

eška policija uspjela je identificirati ubojice, ali ne zna razlog zlo ina. U izvještaju eškog kriminalisti kog ureda kaže se:

Troje Nijemaca, koji su izvršili zlo in nad emigrantom Rudolfom Formisom, na enim mrtvim u hotelu *Zahori* u Pridamu, stigli su u našu zemlju 20. sije nja. To su Alfred Gerber, 23 godine, iz Berlina, Edith Karlebach, 27 godina, profesorica gimnastike, tako er iz Berlina, i neki Gert Schubert. Edith Karlebach napustila je zemlju vlakom, a druga dvojica prešla su granicu kod Teschena »mercedesom«

s registarskim brojem IP 48259. Vlasnik hotela *Zahori* uhapšen je pod sumnjom sudionništva.

Heydrichovi ljudi

eške su vlasti to no identificirale mladu ženu, ali su se prevarile u pogledu muškaraca. Naime, Alfred Gerber zove se Alfred Naujocks, a Gert Schubert je Gert Gröthe. Obojica su u SD-u i izravno pot injeni Heydrichu.

Desetak dana prije šef SD-a pozvao je u svoj ured, u Prinz-Albrecht-Strasse, Alfreda Naujocksa i pokazao mu fotografiju nekog visokog i mršavog ovjeka, simpati na lica, blistavih o iju i senzualnih usana. »Ovo je«, rekao je Heydrich, »Rudolf Formis, neprijatelj nacionalsocijalizma, koji je pobjegao u ehoslova ku. Führer osobno naredio mi je da prona em tu individuu i ja sam mu obe ao da u ga dovesti živa. Mogu samo re i...«, i tu se Heydrich okrenuo prema ogromnoj karti Evrope, upro prstom u jedan kraj ehoslova ke, i nastavio: »...da on operira negdje tu, etrdesetak kilometara od Praga.« Tome je dodao još neke pojedino sti: ne zna se to na lokacija Formisova radio-odašilja a, jer na tolikoj udaljenosti radiogoniometrijski stru njaci ne mogu utvrditi koje mu je to no mjesto; Formis emitira izme u 8 i 10 sati uve er, na valu koji se može uti po cijeloj južnoj Njema -koj; radi se o propagandi kojom dirigira »Crna fronta« Otta Strassera; iskreno govore i, ona ne predstavlja neku osobitu opasnost, ali Führer ipak želi da to prestane i dao je Heydrichu slobodne ruke; bitno je brzo djelovati.

Je li to sve? To je sve. Da ima alibi, Naujocks pozove jednu svoju prijateljicu, baš tu Edith Karlenbach koju smo spomenuli, a zajedno provedu nekoliko dana na snijegu u ehoslova koj, ali ne otkriva joj pravi razlog puta. Edith je lijepa plavojka, skladno gra ena, a drži te aj gimnastike za poslovne ljude koji imaju problema s debljanjem. Kad je Naujocks izvijestio Heydricha o izboru, ovaj je prasnuo u ironi an smijeh: »Zbilja vam je pala na um izvrsna ideja, dragi moj Naujocks«, re e. »Uvjerem sam da e vam biti jako lijepo na ovom zadatku.« Nakon kratke stanke nastavi: »Ipak, ne- mojte zaboraviti da morate izvršiti i taj posli .«

Što se sredstava ti e, neka ne vodi brigu: SD e mu dati jedan »mercedes«, s kielskom registracijom, i svu potrebnu opremu za zimski sport. » im prona ete Formisa«, re e Heydrich, »malo ga pratite a onda se vratite u Berlin da dobijete sve što vam treba za uništenje radio-odašilja a. Za sada se ne želimo nepotrebno izlagati i kriti takvu opremu u vašim kolima, dok još ne znamo to no gdje se nalazi Formis. Dosta je ve samo to što moramo u kolima sakriti toliki novac.«

Zimski sport

Granicu su prešli bez smetnja. Sre a kao da se odmah nasmiješila Naujocksu. Ve drugog dana nakon dolaska u ozna eni kraj, kad je ušao sa svojom prijateljicom u hotel *Zahori* da popiju kavu, opazio je kod salonskog kamina Rudolfa Formisa kako doru kuje. Taj neo ekivani susret postavio je Naujocksa pred tisu u pitanja: živi li Formis u hotelu, pod kojim se imenom krije, radi li sam ili u društvu, je li vlasnik njegov suradnik? S veseljem Naujocks utvrdi da ga Formis još nije opazio, jer ga je privukla lijepa Edith u tijesnim skijaškim hla ama i puloveru koji isti e njene savršene grudi. O aran pojavom te žene, Formis se približi novodošlima i predstavi se. Naujocksu se u inilo da sanja, a onda je u razgovoru, postavljaju i Formisu uobi ajena, konvencionalna pitanja, uspio doznati da je Formis tu pod svojim pravim imenom, hotel je slu ajno odabrao, a sam živi. Na to Naujocks re e kako je vrlo zadovoljan poslugom i položajem hotela, pa e zato ostati tu barem tjedan dana.

Nakon doru ka, Heydrichov agent ode s prijateljicom u šetnju. I tada, tko zna iz kakvih pobuda, sve otkrije Edithi i nadoda: »Sutra se moram vratiti u Berlin gdje u se zadržati jedan dan. Taj put je strašno važan. Dok mene nema ti ga moraš pratiti, a ako odlu i da otputuje, odmah mi telefoniraj u Berlin na broj koji u ti dati.«

Kad se vra ao u hotel, Naujocksu je odjednom srce posko ilo; na krovu, na svega koji metar od njegove sobe, stršio je kratak cilindar u kojem je prepoznao teleskopsku antenu visoke frekvencije. Za antenu nije vezana nikakva žica, što zna i da se odašilja nalazi ispod nje, u Formisovoj sobi. Naujocks i Edith ru ali su s Formisom, pa su s njim

otišli i na skijanje. Uve er, kako se moglo predvidjeti, Formis se udaljio dva puta, to no u 20 i u 22 sata. Sutradan su opet sve troje zajedno na skijanju. Formis obavijesti svoje prijatelje da sutra mora oti i u Prag, ali da e se vratiti predve er.

Uli sati je otputovao. im su kola nestala s vidika, Naujocks nije gubio ni trenutka. Žurno je uzeo otisak klju anice na vratima Formisove sobe, brzo se presvukao i otišao na vlak za Berlin. Kakvim e se uspjehom podi iti svome šefu!

Heydrich šutke sluša izvještaj svog agenta i, smiješe i se, preporu uje mu neka se ne prepušta pretjeranom optimizmu. Bilo bi teško zlo da Formisa ne uhvati živa! Zatim se raspitao bi li Edith, u slu aju potrebe, pristala da se pokaže »ljubaznom« prema Formisu. Na tu aluziju Heydrichu se o i cackle, on se dvosmisleno smiješi. Naujocks odgovara nešto neodre eno, kako se nada da se ipak ne e morati služiti takvim sredstvima. Utoliko bolje. Heydrich mu onda daje jednog ovjeka, nekoga Gerta Gröthea, i sat kasnije predaje im klju eve Formisove sobe izra ene prema otisku što ga je napravio Naujocks. Tako su Naujocks i Gröthe, pošto su detaljno razradili plan i opskrbili se fosforom, kloroformom i revolverima, s aerodroma Tempelhof otputovali za Prag. Gröthe je postao Gert Schubert i ostao u ehoslova kom glavnom gradu, pošto se dogovorio s Naujocksom da e sutra do i za njim.

Formis nešto sumnja

Kad je Naujocks stigao u hotel *Zahori*, Edith mu pritr i u susret i uzevši ga za ruku re e: »Sretna sam što si se vratio. Hajdemo u našu sobu, moram ti nešto re i.« Na stepenicama susretoše Formisa koji ih hladno pozdravi, samo je kimnuo glavom i nije se zaustavio s njima. Naujocks je zbunjen. Kad su ostali sami, Edith mu vrlo uzbueno povjeri svoje sumnje: mora da je Formis otkrio sve. Nakon povratka iz Praga bio je s njom gotovo prosta ki neuljudan i zatvorio se u sobu iz koje je tek sad izašao.

Naujocks razmisli. Pitao se je li Formis zbilja otkrio tko su oni ili je samo oprezan prema njima. Ali, što on može sumnjati? Na temelju ega? Zašto je odlazio u Prag?

Naujocks i. Edith ve erali su u tišini. Formis, me utim, nije im pristupio. Eno ga tamo, sjedi kod bara. Lice mu je mračno i im je ugledao djevojku, udaljio se jedva promrmljavši »Dobra ve er«!

Idu eg jutra stiže Gröthe koga odmah obavijestije o situaciji. Zajednički su odlučili da ubrzaju posao: zadatak je izvršiti još veeras.

U 18 sati Naujocks i Edith vrata se u hotel. Ve je no i termometar pokazuje 4° ispod nule. Oboje se popnu u svoju sobu. Nisu sreli nikoga. Po inje ekanje. Edith se opružila na krevetu i zadubila u itanje nekog kriminalističkog romana. Naujocks, me utim, utonuo u naslonjač, puši cigaretu za cigaretom. U 21 sat Naujocks otvori prozor i spusti užice koje Gröthe zgrabi i popne se u ortakovu sobu. Nekoliko minuta poslije 22 sata, Naujocks izvadi iz džepa ključ Formisove sobe, uzme kloroform pa taho re e: »A sad, oprez! Ako je to an, sad se sigurno popeo na krov da izvuče antenu.«

Neokivani dolazak

Naujocks, s rukom na kvaki vrata koja je bešumno otvorio, eka zgodan trenutak da izađe na hodnik. Edith, me utim, i dalje sjedi na krevetu, zatvorenih očiju, sklopljenih ruku i lica bijela poput pulovera koji nosi na sebi. Gröthe stoji iza Naujocksa i grize usne.

Najednom sve troje za uše o ekivani bat koraka što su se peli stepenicama, asak se zaustavili pred njihovim vratima, a onda su prosljedili hodnikom, prošli ispred vrata Formisove sobe i izgubili se uza stepenice koje vode na krov. Naprijed! Naujocks izađe i tiho se uputi Formisovoj sobi. Polako uvuče ključ u ključanicu, malo ga gurne i htjedne okrenuti... Le ima mu pro oše žmarci užasa, probi ga leden znoj: u ključanici je ključ, s druge strane vrata! Formis je dakle u sobi, a onaj što je maloprije otišao prema krovu morao je biti netko drugi. »Tko je?« odlučio nim glasom upita Formis.

Naujocks, grla suha od uzbuđenja, odgovori: »Ja sam, Gerbert... Možete li mi... možete li mi... posuditi sapun?«

Nastane tišina, zatim šum koraka, a onda ponovo tišina. Malo zatim vrata se odškrinu nekoliko centimetara i ukaže se lice upitna izgleda i dva prsta što pružaju komad sapuna.

Sve se munjevito zbilo: Naujocks se baci na vrata, provali ih i pokuša zgrabiti za grlo Formisa koji izgubi ravnotežu i pade, povukavši za sobom svoga napada a. Nastala je ogor ena borba i u tom rvanju razbije se boca s kloroformom. Formis je u prvi tren bio spretniji, uspio je izvu i revolver pa je opalio tri puta i pogodio Naujocksa u šaku i stopalo. Ali je u to stigao Gröthe koji je bez oklijevanja ispalio metak Formisu u glavu.

Naujocksov je plan propao. Ne preostaje drugo nego bježati. Ipak, u posljednjem trenu trijezna razmišljanja, Naujocks se dov u do odašilja a i izli na nj bocu fosfora. Na nesre u, u o ajnom pokušaju da spasi ono što se može spasiti, nije se sjetio da je zrak zasi en kloroformom i da e, dodavši mu fosfor, izazvati eksploziju. im je izlio fosfor, odjeknula je jaka detonacija i za njom plamen obavi cijelu sobu. Kao da ni to nije bilo dovoljno, Naujocks prekasno primijeti da je dodirnuo žuti prah i da su mu sada ruke opržene.

Za to vrijeme dotr ali su, užasnuti, svi hotelski gosti. Gröthe ih munjevito zaustavlja uperenim revolverom. štoviše, najprije ih natjera da stanu uza zid, a onda ih potjera u podrum gdje ih zaklju a. Dotle je pokidao telefonske žice a onda je, uz pomo svoga ortaka, odnio Edith na krevet da se osvijesti. Naime, kad je ula pucanje, djevojka je dojurila u Formisovu sobu, ali je ugledavši mrtvacu pala u nesvijest. im se osvijestila Naujocks joj naredi da se spusti kroz prozor i u e u automobil koji je ekao spreman za bijeg.

Put do Praga, gdje e se Edith ukrcati u vlak, Naujocksu je bio prava mora, rane su ga boljele sve gore. Pošto su na glavnom kolodvoru ostavili Edith, on i Gröthe uputiše se prema granici. Kad su opazili svjetla grani noga bloka, ostavili su kola i nastavili pješke. Tako su bez ikakvih zapreka stigli u Njema ku. im su se našli na svom podru ju, svratili su u prvi hotel na koji su naišli. Da bi nekako opravdali Naujocksove rane, rekli su da su imali nezgodu s kolima koja su ostavili na drugoj strani granice. Hotelijer ih nije ništa pitao nego je na njihovo traženje pozvao lije nika. I ovaj je bio vrlo diskretan, ali ih je upitao za imena i adrese. Zašto? Zato što mora, re e, izvršiti svoju dužnost, to jest obavijestiti policiju.

Sutradan Naujocks i Gröthe odoše u Berlin, pošto su po njih došla kola. Kad se Naujocks javio Heydrichu da mu podnese izvještaj o pothvatu, ovaj se nije pokazao odveć blagim prema svome podre enom. Šefa su prožimali suprotni osje aji: ako je s jedne strane bio zadovoljan što je uništena gusarska radio-stanica, s druge strane nije znao kako e Hitler reagirati na Formisovu smrt.

Ali Hitler ne samo da se nije ljutio, nego je i estitao Heydrichu što je ušutkao glas »Crne fronte«. Heydrich se, me utim, dobro uvao da to saop i i Naujocksu. Takav mu je bio stil; nikada ne bi podre enoga pohvalio. Cijedio bi iz njega sve što bi mogao, a onda ...

Heydrich-novinar

A onda bi ga odbacio.

Kriminalna djelatnost SS-a pod Himmlerovom a osobito pod Heydrichovom komandom predstavlja samo jednu stranu njihova »rada«. Ambicija, strast za borbom i že za uspjehom tjeraju »sjajnu drugu li nost« stalno na nove makinacije. Osobito ga privla e »izravne« informacije i špijunaža.

U sije nju 1935. godine zbiva se jedan »kvalitetan skok«: Heydrich se uvukao u podru je informativne službe, koje je do tada bio »osobni revir« doktora Goebbelsa.

Heydrich je predložio Himmleru osnivanje jednog esesovskog tjednika s rje itim nazivom *Das schwarze Korps* (»Crni korpus«), koji e biti list Schutzstaffeina NSDAP-a, organ Reichsführunga-SS. Ta je ideja oduš vila Himmlera koji o tom odmah obavještava Hitlera. Führer rado daje svoj pristanak, dok se Goebbels ograni io na toleriranje tog novog tjednika, smatraju i ga namijenjenim malom broju upu enih u nacionalsocijalisti ku mistiku.

Sve do po etka rata Heydrich e biti duša *Das schwarze Korpsa* i on e stalno »usmjeravati« u željenom pravcu ideje glavnog urednika Güntera d'Alquena i direktora von Becka. Prvi broj izašao je 6. ožujka 1935. u 40 tisu a primjeraka. Koncem 1935. naklada mu je ve bila 189.317, a za vrijeme rata dosegla je 750.000 primjeraka! Razlog takvom uspjehu leži vjerojatno u injenici što je *Das schwarze Korps* bio jedini nekonformisti ki list Tre eg Reicha, bolje re i, takav list kakav se svi a

intelektualnim nezadovoljnicima i zanima itaoce. Ve u prvom broju izdava i otvoreno izjavljuju da je režimska štampa, kojom upravlja Goebbels, iznevjerila svoju zada u. Novi organ bit e nezavisan: ne samo da e obavještavati esesovce o događajima, nego e im pomo i u otkrivanju pravih neprijatelja režima i omogu iti im da steknu filozofsko shva anje dužnosti prema Führern, narodu i državi.

Kampanje *Das schwarze Korpsa* protiv »neprijatelja režima« bile su ne uveno oštre. Heydrich se osobito okomio na katolike, prepustivši Streicherovu *Der Stürmern* dužnost da napada i vrije a Židove cijelog svijeta. Treba napomenuti da Heydrichu ne smeta toliko katolicizam sam po sebi, koliko supremacija Rima. Zato se on bori protiv Crkve i Vatikana na politi kom podru ju.

Nezavisnost *Das schwarze Korpsa* o ituje se na svim podru jima. Kad je 1935. godine zapo eo talijansko-etioipski sukob, Heydrich piše otvoreno neprijateljski protiv Italije, sasvim suprotno liniji Goebbelsove štampe. Heydrich ne krzma napasti lanove i vo e samog NSDAP-a: napada nepotizam, režimske parazite, birokraciju i socijalne nepravde, kritizira Goebbelsove metode, ali pritom ipak nikada ne spominje njegovo ime.

Da se pokaže vjernost prema Führern — piše on — nije dovoljno utisnuti njegovu sliku na kavene šalice, ni ucrtati kukasti križ na pivske vr eve. Ne živi se od samih parola! Povijest ne pišu oni koji brbljaju, nego oni koji djeluju!

Naravno, takvim pisanjem Heydrich stje e mnogo neprijatelja, ali se ton novina svi a javnosti i Hitler to dopušta. Me utim, stvari se pogoršavaju u samom *Das schwarze Korpsu* jer se glavni urednik Günter d'Alquen esto ne slaže s Heydrichom. Trvenje izme u te dvojice postaje sve eš e, tako da Himmler mora imenovati i jednog posrednika izme u SD-a i *Das schwarze Korpsa*. Taj posrednik, Otto Ohlendorf, analiziraju i narav sukoba, kaže:

lanci *Das schwarze Korpsa* puni su neto nih pretpostavki i pretjeranih uop avanja. Ljudi od duha ne uzimaju ozbiljno takva sistemati-

ska klevetanja i to kompromitira doktrinu SS-a u o ima naroda i stranke ... Suradnja izme u *Das schwarze Korpsa* i SD-a bit e mogu a samo ako list svoje kritike bude temeljio na stvarnim, neprijepornim injenicama i u tom smislu bude prihva ao mjerodavne savjete funkcionara SD-a.

Ali takva suradnja ne e nikada biti mogu a. Od izbijanja rata pa dalje uredništvo *Das schwarze Korpsa* izmicat e sve više Heydrichovu utjecaju, a Günter d'Alquen nastavit e svoj posao izvan okvira svake cenzure SD-a.

Tu treba napomenuti da Gestapo, SD i *Das schwarze Korps* nisu jedine aktivnosti Reinharda Heydricha, zvanog još » ovjekom vu jih o iju«: njegovi pipci protežu se posvuda.

Suparništvo Abwehr—Gestapo

U sije nju 1935. godine kapetan bojnog broda Wilhelm Canaris preuzima komandu nad Abwehrom (vojnom obavještajnom i kontraobavještajnom službom). Abwehr je izravno podre en Ministarstvu rata, zna i, izvan kruga utjecaja SS-a. Heydrich se i tu nastoji uvu i, ali Canaris je budan i zna kako je bilo teško njegovu prethodniku da spre ava taj pokušaj svoga rivala pronalaženjem jednog *modus vivendi*: ja ne zabadam nos u tvoje poslove, a nemoj ni ti u moje. U redu?

Prvi susret Canarisa i Heydricha zblio se na neutralnom terenu, to nije, u jednom berlinskom restoranu. Sastanak se odvija u na izgled mirnoj i prijateljskoj atmosferi, to više što bivšem mornari kom kadetu o ito laska da sjedi nasuprot svome bivšem starješini kojem se neko vrijeme toliko divio. Heydrich se od tada mnogo izmijenio i ima svoju »filozofiju mišljenja«. Ljude dijeli u dvije kategorije: u prvoj su oni s kojima treba privremeno postupati obazrivo, ekaju i pogodan trenutak kad e ih zaskoiti i pretvoriti ih u svoj instrument; u drugoj su oni koje, na ovaj ili onaj na in, treba ukloniti. Za sada Canaris spada u prvu kategoriju. Heydrich je uvjeren da »Malog admirala« zna do dna duše. Zna da je inteligentan, ali ga drži više mondenim nego djelatnim ovjekom i misli da e ga lako mo i u i-

niti neškodljivim. Heydrich rauna da će, manevrirajući i sa »Malim admiralom«, ograničiti djelatnost koja je u nadležnosti Wehrmachta i još više proširiti utjecaj SS-a. Njegovoj ambiciji i ideji u prilog i činjenica što je Wehrmacht prisiljen da se obračuna sa policijom, koja od svoje strane opet ovisi o SS-u, kad se radi o hapšenjima i premeta inama budući da Wehrmacht — a to je vrlo važno — nema vlastiti policijski izvršni organ. Također je važno istaknuti da Canarisove starješine, feldmaršal von Blomberg i general von Reichenau, žele po svaku cijenu izbjeći sukob sa vojskom SS-a i nadaju se da će se novi šef Abwehra sporazumjeti s političkom policijom. Prema tome, Heydrich se psihološki osjeća superiornijim od Canarisa i prirodno je, dakle, da ga potcjenjuje.

Od svoje strane Canaris postupa s Heydrichom srdačno, kao sa starim drugom, ali shvaća da će s takvim protivnikom borba biti žestoka, pa u svom dnevniku i bilježi takav dojam o njemu: »Heydrich je fanatičan barbarin s kojim će biti teško otvoreno i lojalno surađivati.« Iako je odnedavna preuzeo komandu, Canaris je odmah uočio da je Heydrich, a ne Himmler, pravi šef »zgrade preko puta«, kako je nazivao sjedište Gestapa. S Himmlerom, zapravo, dodiri su vrlo rijetki i beznačajni, a osim toga Canaris ne poštuje Reichsführera-SS jer ga smatra okrutnim i vrlo neinteligentnim.

... Sve do groba

Admiral Canaris nema iluzija: on zna da mu je put posut preprekama. Sumnje mu je potvrdio slučaj Heydrich—Gisevius, koncem veljače 1935. godine.

Hans Bernd Gisevius, vladin savjetnik u službi kriminalističke policije, već odavno pokazuje stanovito, manje-više prikriveno neslaganje s metodama kojima se služi Gestapo. Osim toga, kao funkcionar Ministarstva unutrašnjih poslova, osobito se protivio izravnoj vezi Gestapa s Ministarstvom rata. Smatrao je da suradnja, ako je već nužna, mora biti sprovedena preko Ministarstva unutrašnjih poslova, jer je taj resor nadležan za ispitivanje slučajeva špijunaže. Naravno, Giseviusovo gledište, njima neprijateljsko, bilo je poznato Himmleru i Heydrichu.

Kad je Canaris imenovan šefom Abwehra, naimenik njegova glavnog štaba pukovnik Oster, uvjereni antinacist, rekao je Giseviusu da u Canarisa može imati potpuno povjerenje i s njim slobodno razgovarati o svim problemima koji mu leže na srcu. Stoga je prva Giseviusova briga bila da se sastane s Canarisom i izloži mu svoje gledište, ne skrivajući i neprijateljstvo prema SS-u. Prilikom tog razgovora, kojem je prisustvovao i Rudolf Bamber, šef III sekcije Abwehra (kontrašpijunaža), Gisevius je govorio uistinu otvorena srca. Ali Canaris, iako je pokazivao veliko razumijevanje, ipak je bio pomalo sumnjiav; admiral ne vjeruje da su esesovci takvi kriminalci. Je li možda znao da je major Bamber Heydrichov agent, koji Heydrichu mora do posljednje rije i referirati o razgovoru? To se ne zna. Gisevius to svakako nije znao.

I zaista, sutradan, šef SD-a telefonski nazove Giseviusa. Porugljivim glasom saopćuje mu da je doznao kako je iskalio svoju žu u uredu novog šefa Abwehra. Gisevius isto tako porugljivo odgovori da mu je žao što i sam Heydrich nije prisustvovao razgovoru, jer su doušnici ke izjave esto iskrivljene. Na to se Heydrichov glas najednom izmijenio, on je zaurao: »Znam to no što vi radite i da me želite najuriti s položaja koji zauzimam!« Gisevius mu je odgovorio da on toliko snage nema, jer nije ni član stranke ni esesovac. »Da, znam dobro s kim imam posla«, odvratio Heydrich, »a znam i još mnogo više no što vi mislite. Zato, molim vas, imajte na umu da sam u stanju progoniti svoje protivnike čak i nakon njihove smrti.« A Gisevius na to: »U to nisam nikad sumnjao, gospodine Heydrich! Zahvaljujem vam na iskrenosti koju pokazujete i o kojoj u odmah obavijestiti svoga šefa, ministra doktora Fricka. Zbogom!«

Odmah nakon toga, Gisevius zaista ode ministru unutrašnjih poslova Fricku koji, kad se upoznao sa situacijom, oštro ukori Heydricha. »Šef« je uvukao svoje kandže, ali tu epizodu ne e nikad zaboraviti. Napetost izmeu te dvojice trajat će godina, sve do Heydrichove smrti.

Taj sukob pomogao je Canarisu da štošta shvati. Admiral zna, naime, da su oni iz »zgrade preko puta«

1. dobro obaviješteni,
2. da munjevito napadaju,

3. da nisu tako mo ni kako žele da ih se smatra, i

4. da treba biti oprezan s ljudima kao što su Heydrich i Gisevius koji glume razli ite uloge, posljedice kojih nije lako sagledati.

Zato Canaris cijelu jednu godinu izbjegava do dir sa Giseviusom.

Sporazum o špijunaži, ali ...

Tokom narednih »pregovora« s Heydrichom, Canaris pokazuje za u uju u pomirljivost, popušta ju i to ku po to ku, ali... kad se radi o vitalnim pitanjima, šef Abwehra je nepopustljiv. U redu, do bio je nalog da se dogovori sa SS-om, prema tome dogovorit e se, ali samo u onome što je mogu e.

Kona no Canaris i Heydrich postižu sporazum u deset to aka, koje e se porugljivo nazvati »deset zapovijedi«. Na temelju toga sporazuma, Abwehr e se i dalje baviti obavještajnom i kontraobavještajnom djelatnoš u. Reklo bi se da je sad sve u redu. Na papiru i jest, ali na terenu je sasvim druk ije. Sukob i dalje traje, pa e se ak i poja ati, a to prakti ki postavlja Wehrmacht nasuprot SS-u, kao dva neprijateljska tabora. Sukob e postati dramati an kad Himmler bude pokušao da Wehrmachtu oduzme pravo isklju ivo vojne snage, a u korist Waffen-SS, tj. borbenih SS-jedinica.

Na Heydrichov zahtjev bilo je utvr eno da e Abwehr zadržati isklju ivo pravo na obavještajnu i kontraobavještajnu djelatnost, ali samo na vojnom podru ju. Iz njegove nadležnosti, me utim, otpast e sve što se ti e politi kog podru ja a što e prije i u nadležnost SD-a. SD se od svoje strane obavezuje da e Abwehru dostavljati sve informacije vojne naravi do kojih e eventualno do i. Ali...

Ali — a tu je bolna to ka — granica izme u politiki h i vojnih informacija i odve je nestalna; prakti ki je nemogu e razgrani iti jedne i druge. Canaris se, uostalom, ne zavarava. On dobro zna da Heydrich nije ovjek koji se pridržava dogovora. im potpiše sporazum, odmah e se naglava ke baciti i na vojnu špijunažu, bez ikakvih obzira prema Abwehru. I Canaris se nije prevario. Heydrich ne namjerava postaviti neke granice djelatnosti svojih ljudi, to prije što mu je cilj da istra žuje živote visokih oficira Wehrmachta, tih ljudi

s monoklom za koje osje a da ga iz dna duše preziru.

No, i Canaris je tvrda kost: on nema namjeru biti u drugom planu i baviti se samo vojnim informacijama. Zato je nakanio operirati na političkom terenu izvan Njemačke, što je i inič vrlo vješto i oprezno, kako bi svojim vojnim starješinama pružio sve informacije koje im mogu trebati.

Schellenberg se zanima za Ruse

Za po etak, Heydrich bilježi sjajan uspjeh u vojnoj špijunaži u inozemstvu. Upravo njegovom zaslugom izbija poznati »slučaj Tuhačevski«, koji će imati tako teške posljedice četiri godine poslije, kad Wehrmacht krene na osvajanje Sovjetskog Saveza.

U početku proljeća 1936, malo poslije okupacije Rajnske oblasti, Canaris je kupio kućicu kod Schlachtenseea, u četvrti Zehlendorf, na rubu šume Grünewald. I Heydrichu je to mjesto ubavo pa se i on tamo nastanjuje. U početku služi kao pomoćnik šefa Abwehra, pukovnik Hans Oster, šef berlinske policije Wolf Heinrich grof von Helldorf, državni savjetnik Hans Bernd Gisevius, šef kriminalističke policije Artur Nebe i Walter Schellenberg.

Ovaj posljednji, koga je autor pronašao i ispitao u Italiji nekoliko mjeseci prije njegove smrti, bio je miljenik Heydrichove grupe. Rođen je 1910. u odličnoj obitelji, a njegov sportski i elegantan izgled, lijepo lice, duboke oči i zavodljiv smiješak pribavili su mu mnogo uspjeha kod žena. Ali s gospođom Heydrich, inače, nije imao ništa drugo osim dubokog i snažnog prijateljstva i međusobnog povjerenja. Na žalost, Heydrich je bio bjesomučno ljubomoran uvijek, usprkos svojoj sklonosti prema vanbraćnim pustolovinama. Tako, jednog dana, kad se Schellenberg vratio s jednog izleta na jezero Ploen s Lenom Heydrich, njezin muž priredio mu je bučnu scenu. Schellenberg se kleo da se nije ništa dogodilo što bi moglo opravdati takav bijes, ali je ipak smatrao razboritim da izbjegava druženje sa ženom svoga šefa. To mu je omogućilo da nastavi karijeru uz Heydricha i da bude prisno povezan s njim. Tako su njih troje često viđeni zajedno u visokom berlinskom društvu ili su zajedno provodili večeri igrajući i bridge u »slatkoj intimnosti obitelji« kako je govorio Heydrich.

Jednog je dana u Heydrichovoj ku i Schellenberg upoznao Canarisa. Mladi esesovac, privučen admiralovom snažnom ličnošću, od toga je sasvim s njim u vrlo srdačnim odnosima. Redovito se nalaze na jahaćim terenima Tiergartena, gdje zajedno jaha i razgovaraju o svojim poslovima.

Prilikom jedne takve šetnje na konju — u siječnju 1937. godine — Schellenberg povede razgovor o SSSR-u i tadašnjim odnosima između u Berlina i Moskve. Spominje kako je Staljin uveo u maršala Sovjetskog Saveza, i govori o Mihailu Nikolajevu i Tuha evskom, najmlađem maršalu Crvene armije. Canaris prizna da ga ne poznaje.

Canaris odbija Heydrichov zahtjev

Nekoliko dana poslije Heydrich, s nekom izličkom, pozove ku i šefa Abwehra. Nakon ručka i on započinje razgovor o SSSR-u; htio bi znati politiku i vojnu strukturu te zemlje i informirati se o komandantima Crvene armije. Heydrich zna da admiral ima slobodan pristup arhivi Generalštaba Wehrmachta: ne bi li mu mogao priskrbiti koji dosje? Koji? Na primjer, koji od onih u kojima se spominju neki sovjetski generali koji su boravili u Njemačkoj prije dolaska nacizma. Htio bi što god doznati o Tuha evskom. Pri spomenu toga imena Canaris je dobro na ulio uši: sjetio se da je to ime spominjao i Schellenberg. Nije mu jasno namjerava li Heydrich optužiti neke njemačke generale protivne nacizmu, ili možda smišlja što drugo ... Ali, što? Vrag bi ga znao. Canaris je zato oprezan i vrlo neodređen. Heydrich navaljuje, ali usprkos pritisku glavešine SS-a Canaris se vrlo spretno izvlači i na kraju šuti, iako bi mu mogao bez ikakvih teškoća dati informacije o maršalu Tuha evskom dobivene iz Londona i Pariza. Ali Canaris ne vjeruje Heydrichu koga je dobro upoznao. Esesovac ne skriva svoje razmišljanje zbog admiralove odluke. »Nisam zaboravio, admirale, da na temelju sporazuma od 'Deset zapovijedi' vojna špijunaža i kontrašpijunaža spadaju u vašu nadležnost; ali tu se sada ne radi o vojnim pitanjima, jer me je sam Führer, koji iz političkih razloga želi imati to neinformacije o sadašnjim šefovima Crvene armije, ovlastio da povedem jednu istragu.« »Žao mi je«, odvrati Canaris, »ali bez Führerova odredbenog i izričitog

nare enja ne smijem dati dosje iz Generalštaba Wehrmachta.«

Idu ih dana Canarisu više nitko ne spominje dosjee o Rusima. Me utim, jednog lijepog jutra bude ga viješ u da je u no i izbio požar u prostorijama Abwehra i Generalštaba Wehrmachta. Odmah ode na mjesto događaja i sa u enjem ustanovi da su vatrom ošte eni samo oni uredi u kojima su bili pohranjeni »ruski« dosjei, a posebno oni koji govore o odnosima izme u njema ke vojske i sovjetskih generala ...

Požar je o ito Heydrichovo djelo. Ali, što u i niti? Potužiti se Fihreru? Nikako, jer bi se moglo dogoditi da mu Hitler ne vjeruje. Najbolje je rješenje da eka i dozna što smjera Heydrich, pa e se prema tome i vladati.

Dva zna ajna saop enja

Mjeseci prolaze i Canaris je zaboravio, odnosno, bolje re eno, kao da je zaboravio taj incident, kadli, 11. lipnja 1937. godine, na e na svom pisa em stolu tekst jednog službenog saop enja što ga je objavio Radio-Moskva a u kojem stoji:

Organi Narodnog komesarijata unutrašnjih poslova uhapsili su Tuha evskog, Jakira, Uborevi a, Korka, Ejdemana, Primakova i Putnu, koji e biti izvedeni pred specijalno vije e Vrhovnog suda. Oni su optuženi da su odali vojne tajne, izdali domovinu i narode SSSR-a i izdali radni ku i selja ku Crvenu armiju. Prema injenicama utvr enim tokom istrage, optuženi su-zajedno sa Gamarnikom, koji se nedavno ubio, sudjelovali u jednoj zavjeri upejenoj protiv države. Zapravo je utvr eno da su optuženi bili povezani s vojnim krugovima jedne strane države koja vodi otvoreno neprijateljsku politiku prema SSSR-u. Proizlazi tako er da su optuženi bili u službi vojne špijunaže te države, kojoj su prenosili povjerljive informacije o Crvenoj armiji i da su, povrh toga, namjeravali sabotажom podrivati sovjetsku vojnu snagu. Na taj na in htjeli su izazvati poraz Crvene armije i povratak veleposjednika i kapitalista u Rusiju. Svi optuženi priznali su krivicu. Su enje e po eti danas, 11. lipnja 1937. godine, i bit e tajno.

Sutradan je Canaris našao na svom stolu još jedno saop enje, tako er iz Moskve, kojim se kratko objavljuje da su Tuha evski, Jakir, Uborevi , Kork, Ejdeman, Feljdman, Primakov i Putna strijeljani. Iako još nije mogao naslutiti pravu istinu, admiral je ta sovjetska saop enja odmah povezoao s razgovorima što ih je vodio sa Schellenbergom i Heydrichom u sije nju. Je li možda SS odigrao važnu ulogu u toj aferi? Ako jest — kakvu?

Staljin sumnja

Tko je i kako montirao tu »afetu Tuha evski«, jednu od najstrašnijih političkih makinacija našeg vremena?

Canaris nema nikakve određene podatke, iako može »zamisliti« ove i dio istine, barem one istine koju smo i mi doznali nakon rata, to nije, nakon govora Aleksleja Šeljepina i Nikite Hrušov ova na XXII kongresu KPSS, 27. listopada 1961. godine.

Staljin je 20. studenog 1935. godine dodijelio Vorošilovu, Bljuheru, Bu oniju, Jegorovu i Tuha evskom in maršala Sovjetskog Saveza. Ali on ubrzo »otkriva« da su oni, a naročito Tuha evski koji je i najpopularniji, prožeti jakim duhom samostalnosti i nekakvom »klasnom sviješću« koja Staljinu mnogo brine.

Tuha evski je od 1925. do 1928. godine na elniku štaba Crvene armije. Od 1931. do 1934. godine je na elniku Uprave za naoružanje Crvene armije, a od lipnja 1934. godine je zamjenik narodnog komesara obrane SSSR-a. Sa 42 godine, 1935, postaje maršal Sovjetskog Saveza. Bio je na vrhuncu vojne karijere. Ali, Tuha evski je ono što se zove »neugodan tip«, teško mu je zauzdati jezik. Dogodilo se da je na jednom skupu kudio Staljinu da je 1920. godine slomio posljednji nalet Crvene armije, kada je s poljske fronte povukao konje ka pojanja pod komandom Bu onija. Tu izjavu su odmah dostavili Staljinu, koji je je dobro zapamtiti.

Staljin sve više vjeruje da Tuha evski i još poneki general »bonapartist« kuju zavjeru protiv njega. Ipak, još ne može maršala zgrabiti za gušu. Onda je svojom uobičajenom lukavošću u našao rješenje koje će biti i najsramočnije: uiniti će tako da Tuha evskog osudi vojska, kojoj će dati »dokaze izdaje«.

Staljin otkriva Ježovu, novom šefu NKVD-a, svoje sumnje u Crvenu armiju uopće a o Tuha evskom napose. Zato ga zadužuje za istragu koju će voditi u određenom pravcu, kako bi dala određene rezultate. Staljinov izbor uvijek bio je za njega sretan; Ježov je savršen spoj sadista, hipokrita i oportuniste. On će pronaći potrebne »dokaze« preko kanala carskog generala Nikolaja Skoblina, koji je sa suprugom stanovao u Parizu kao »izgnanik«. Tu je Skoblin službeno a utant generala Milera, predsjednika »Svjetske organizacije ruskih vojnika u izgnanstvu« (ROVS). Zapravo, injenice su malo drukčije: Skoblinova supruga, bivša balerina petrogradskoga kazališta, oduvijek je radila za GPU, odnosno za NKVD, pa je tako postepeno uvukla i muža. Skoblin je bio s Nijemcima u vezi. Zna Heydricha.

U početku prosinca 1936. godine Ježov, koji zna da Skoblin radi za Nijemce, šalje u Pariz svoja dva najbolja agenta, Saroskoga i Spidelglasa. Posao sa Skoblinom brzo je uglavljen. NKVD se obavezuje da će maknuti generala Milera kako bi Skoblinu otvorio put do komande nad ROVS-om. Zauzvrat Skoblin će pomoći NKVD-u da eliminira Tuha evskog, tako što će dati »dokaze« o tobožnjoj vezi Tuha evskog s trockistima i nekim važnim lano-vima njemačke koga Generalštaba. Ne gube ni vrijeme, Skoblin piše izvještaj o dogovorima Tuha evskog sa Zapadom, a naročito u Londonu gdje je prilikom pogreba Georga V maršal predstavljao SSSR, i u Parizu gdje se sastao s generalom Gamelinom, načelnikom francuskog Generalštaba. Zatim Skoblin odlazi u Berlin da se sastane s Heydrichom.

Heydrichova makijavelistička ideja

Sastanak Heydricha i Skoblina održan je u privatnom salonu hotela *Adlon*. Ne zna se šta su ta dvojica razgovarala. O tome će Schellenberg prići:

Te iste večeri Heydrich, koga odavno nisam vidio tako sretna, pozvao me i rekao da ima senzacionalne podatke prema kojima se Tuha evski dogovorio s Englezima i Francuzima za »preventivni rat« protiv Njemačke... Kad Führer bude pročitao taj izvještaj, rekao je Heydrich, pobjesnit će i odmah prekinuti od-

nose s Moskvom. Njegov e bijes biti znak za po etak njema kog pohoda na Istok i ostva-
renje programa iz *Mein Kampfa*.

Schellenberg nastavlja:

U tom trenutku nisa mimao još jasnu ideju kamo vodi ta spletku koju je Heydrich savršeno zamislio. Uo i Boži a Heydrich i Himmler odoše Hitleru ku i, gdje su se ve nalazili Hess i Bormann, da Fiihreru izlože svoj plan. O kakvom se planu radilo? Doista avolskom, savršeno makijavelisti kom.

Radilo se o sakupljanju odre enih dokumenata kojima e se dokazati izdaja Tuha evskog i nekih njegovih kolega iz Crvene armije. Nije bilo dovoljno stvoriti samo dokaze. Trebalo je raditi tako da oni do u u ruke Staljinu, a da u njemu ne pobude nikakvu sumnju. Heydrich mi je povjerio da je Hitler odmah pristao na takvu operaciju, ali je zahtijevao da se njema ki generali, koji se spominju u izvještaju, nipošto ne optuže da su se urotili protiv njega osobno, jer ne želi i sam izazvati nepotrebnubujicu naklapanja.

Nakon dogovora s Führerom, Heydrich je ponovo pozvao Schellenberga i s njim još SS-generalu Hermannu Behrensa, Wilhelma Höttla i agenta SD-a Alfreda Naujocksa, o kojem smo ve govorili. Heydrich je u velikoj formi i izlaže u glavnim crtama svoj plan. Govori mirno, sigurno i jasno. Nepobitnom logikom zaklju uje da u sefu Generalštaba Wehrmachta postoje kompromitiraju i dokumenti koji se odnose na prošle dodire Tuha evskog i nekih visokih njema kih generala. U redu! Treba do njih do i, malo ih znala ki dotjerati i naposljetku ih dostaviti Rusima a da to kod njih ne pobudi nikakvu sumnju.

Zatim su podijeljena zaduženja. Schellenberg, koji u okolini admiralu Canarisa ima svoje ljude, zadužen je da pripremi teren. Onda e sām Heydrich stupiti u dodir sa šefom Abwehra. Behrens i Naujocks, me utim, morat e »dopuniti« izvorne dokumente. A onda? »Onda emo«, re e Heydrich, »fotokopirati dokumente i fotokopije emo prodati Rusima, prave i se da smo ih ukrali iz SD-a. Isto-

dobno emo izmisliti jednu zavjeru i fingirati istragu nad nekim Nijemcima koji su navodno iz SD-a ukrali dokumente za ra un jedne strane sile. Ne emo navoditi imena jer to Führer ne želi. Tako e Staljin, kad primi te dokumente od svoje obavještajne službe, biti uvjeren da su autenti ni i udariti e po Tuha evskom.»

Spletka je, me utim, zbilja vrlo zamršena i zapletena, pošto je Staljin zapravo potaknuo i stvorio cijeli »slu aj« da bi se oslobodio svoga maršala. Tu smo na granici špijunaže i politi ke fantastike.

»Kra a« u Abwehru

Znamo Canarisa. Admiral zacijelo nije bio glupan. Znamo s kakvom se upornoš u znao oduprijeti pritisku svoga bivšeg podre enog, Heydricha. ini se pravim misterijem kako je ovaj ipak uspio sprovesti svoj plan. Ali misterija nije bilo.

Hitler je bio zatražio da Generalštab Wehrmachta uop e ne bude upoznat s onim što se prema Tuha evskom, iz straha da bi neki njema ki generali eventualno mogli upozoriti sovjetskog maršala. Taj zahtjev otežao je posao Heydrichu koji o ito nije mogao odve uporno tražiti od Canarisa da mu dade potrebne dokumente. Ali to ga nije obeshrabrilo. Vide i da legalnim putem ne može djelovati, šef SD-a je organizirao pohod u samo sjedište Abwehra gdje e se silom domo i što je mogu e ve eg broja dokumenata. Operacija je nalik na kriminalisti ku pri u, ali je — kako smo vidjeli — izvrsno uspjela.

Benešev udio

Sto se ti e rabote s lažnim dokumentima, koje je SD »blago« retuširao, postoje razli ite verzije: o njihovoj važnosti, o na inu kako su fotokopije tih »dokumenata« upu ene Rusima i uz koju cijenu. Koliko su, doista, za njih platili Staljinovi agenti? Spominje se svota od tri milijuna rubalja u zlatu.

Famozni ukradeni dosje imao je petnaestak stranica izvještaja što ga je sastavio jedan njema ki kontraobavještajni agent, zadužen da ispita tadašnje veze izme u njema koga Generalštaba i Crvene armije; dalje, tu su bili registrirani telefonski raz-

govori oficira njema kog Generalštaba, kopije nekih zaplijenjenih šifriranih pisama, i naposljetku najja i »dokument«, to jest pismo, naravno lažno, samoga Tuha evskog, popra eno jednim Canarisovim izvještajem Führern (koji je tako er Heydrich »stvorio«).

Šef NKVD-a Ježov ne e se zadovoljiti radom nacista. On zna da bi maršal Vorošilov mogao posumnjati u autenti nost dokumenta. Da teza o izdaji i zavjeri bude što vjerodostojnija, morat e neka ugledna strana li nost, koja ima odnose s Moskvom, a koja nije ni im umiješana u aferu, upozoriti Staljina na urotu koju sprema Tuha evski. Takvo bi upozorenje zbilja osnažilo valjanost njema kih dokumenata.

S tom pretpostavkom, postavlja se pitanje gdje na i pravog ovjeka koji e imati ulogu posrednika. Tko e to biti? Izbor je pao na Eduarda Beneša, predsjednika ehoslova ke. Beneš je bio upravo opsjednut službom obavještavanja; tako se, na primjer, služio jednim obavještajnim centrom u Ženevi koji je vodio neki Nemanov.

U tom trenutku na scenu uska e general Skoblin, koga smo ostavili u razgovoru s Heydrichom. Što je šef SD-a rekao »dvostrukom agentu« Skoblinu to se ne zna, ali se može zamisliti prema događajima koji su uslijedili. Evo tih događaja: Skoblin prenosi Nemanovu informaciju da Radek, iz ruske antistaljinske opozicije, kuje s Nijemcima zavjeru protiv sovjetske vlade, a Tuha evski je pak u do sluhu s Radekom, prema tome Tuha evski je njema ki agent. Taj silogizam potvr uje još jedan agent NKVD-a, neki Grilevi .

Grilevi ne samo da potvr uje tezu o krivnji Tuha evskog nego je još i dopunjuje novim dokazima. Nemanovu dostavlja obavijest da su se trockisti i njihovi ortaci iz opozicije dogovorili s Nijemcima i da se ehoslova ki trockisti pripremaju da organiziraju štrajkove kojima e paralizirati ratnu industriju.

Potrebno je, me utim, sve te informacije, dostavljene Pragu preko Ženeve, potkrijepiti i drugim obavještenjima iz drugih izvora. Stoga se u Parizu jedan Skoblinov suradnik, neki Nikolaj Aleksejev, daje uhvatiti pri pokušaju kra e planova jedne francuske podmornice. Aleksejev je tako optužen za špijunažu i zatvoren u vojni zatvor Cherche-Midi.

Prilikom ispitivanja Aleksejev »priznaje« da mu se jedan ruski izbjeglica povjerio i otkrio mu neke tajne sovjetskog Generalštaba. Da bi svom priznanju dao što vjerodostojniji ton, Aleksejev odaje i neke to ne, ali ina e nezanimljive informacije, i u jednom trenutku spominje i Tuha evskog: sovjetski maršal, kaže, navodno je u dosluhu s nacistima. To je bilo nešto posve novo francuskoj kontrašpijunaži koja je požurila da vijest prenese obavještajnim službama savezni kih zemalja. I talco je predsjednik Beneš bio »obaviješten iz još jednog izvora«.

Na kraju, da bi slika bila potpuna, a opet na Heydrichovu inicijativu, von Weizsäcker, visoki funkcionar u Wilhelmstrasseu, u strogoj tajnosti je ehoslova kom ambasadoru Mastnyju »povjerio« slijede e: neki sovjetski vojni krugovi natuknuli su vo ama Tre eg Reicha kako postoji mogućnost da se likvidira napetost između u Moskve i Berlina; s druge strane, ako se grupa koju vodi Tuha evski ugnijezdi u Kremlju, u trenu bi se mogla promijeniti politika SSSR-a prema Pragu.

Tada Beneš, opskrbljen svim tim informacijama koje se me usobno dopunjuju, poziva u privatnu i strogo tajnu audijenciju ambasadora Aleksandrovskeg i otkriva mu sve obavijesti koje je dobio iz tolikih razli itih izvora. Tako je »vojna urota«, na elu s Tuha evskim, nesumnjivo i kona no dokazana.

Ambasador nije ni trenutka gubio nego je vijest odmah prenio Staljinu koji je, malo nakon toga, to no 15. svibnja 1937. godine, primio i nacisti ke krivotvorene dokumente.

Tuha evski je »likvidiran«

Tuha evski je uhapšen 23. svibnja dok je išao na vlak da preuzme novu dužnost koju mu je Staljin dodijelio u oblasti Volge. U tom premještaju, odlučnom nekoliko dana prije, Tuha evski je vidio nagovještaj neminovne nesre e. U Staljinovom režimu prvi korak prema vodu za strijeljanje bio je upravo premještaj, za kojim je slijedilo smjenjivanje, pa poziv na sud i fizi ka likvidacija.

Ako emo vjerovati glasinama koje su tada kružile Moskvom, Tuha evski se u zatvoru pokušao ubiti ali nije uspio, pa su navodno maršala, na Sta-

ljinov nalog, na nosiljci odnijeli u Kremij, pred diktatora. Kažu da je Tuha evski Staljina optužio za izdaju, ni više ni manje, tj. da mu je rekao:

Nije vam dosta što ste uništili najviše kadrove sovjetske uprave, nego se sada spremate da razbijete i Vrhovnu komandu, upravo u trenutku kad našoj zemlji prijeti opasnost od Njema ke.

Nakon tog burnog susreta, Tuha evski je navodno ambulantnim kolima preba en u zatvor Lefortovo. 10. lipnja 1937. godine zapo eo je proces, iza zatvorenih vrata, protiv maršala i još sedam generala koji su svi osu eni i pogubljeni. Likvidacija Tuha evskog ozna ila je po etak velike istke koja je uzdrmala redove Crvene armije. Od 9 vojnih sudaca, koji su sa injavali specijalno vije e Vrhovnog suda SSSR-a, 7 ih je pogubljeno, me u njima i maršali Jegorov i Bljuher i general avijacije Alksnis. Osim njih, Staljinova istka likvidirat e trojicu od pet maršala, 75 od 80 lanova Vrhovnog ratnog savjeta, 13 od 15 visokih vojnih zapovjednika, 57 od 85 komandanata armijskih korpusa, 110 od 195 komandanata divizija, 200 od 400 komandanata brigada... ini se da je likvidirano ukupno 30 tisu a oficira ili gotovo polovina cijelog oficirskog kora. Žrtve su bile gotovo sve iz visoke sovjetske komande. Stoga je i razumljiva injenica što se tako dijelom obezglavljena Crvena armija u lipnju 1941. godine inila tragi no slabom pred Wehrmachtom.

Zlo ina ko provo enje u djelo »Mita krvi«

U Tre em Reichu Gestapo djeluje u ime državnih razloga, strana kih razloga i li ne vlasti. Danas se uz ime Gestapo u ljudskoj svijesti javlja pakleni lanac hapšenja, mu enja, koncentracionih logora i krematorijskih pe i. Ako želimo izvršiti istinsku povijesnu analizu, moramo se izdi i iznad toga klišea i nepristrano shvatiti realna zbivanja.

U svom razvoju Gestapo je imao niz etapa koje su malo-pomalo vodile onim užasima iz godina 1944. i 1945. a koje me utim ne nalazimo u prvim godinama njegova osnivanja. Tako i u povijesti logora (1933—1945) opažamo postepenu evoluciju koja se

posljednjih godina završava zločinom, kao rezultat sve veće vojnih osvajanja, potrebe za radnom snagom i različitih vrsta ljudi koje Gestapo drži u bodljikavoj žici. Osim toga, treba razlikovati koncentracijske logore namijenjene protivnicima nacizma, i logore za istrebljenje u koje je Himmler zatvarao one koje je nazivao »nižim bićima«, tj. Židove i Cigane. Jedno je sigurno: da takva eksplozija barbarstva poiva na kafkističkom podlozi. Himmlerova esesovska totalitarna birokracija bila je izuzetno prosta; s pravom se govorilo o »prostoti zla«. Bilo bi bolje reći i o zlu tehnici organiziranom i po prvi put pretvorenom u sistem, koje ljude upliće a ne ih individualno odgovornim. Pakleni stroj koji funkcionira sam od sebe.

RSHA

Bilo bi ipak suviše pojednostavljeno poistovjetiti taj pakleni stroj s Gestapom, koji je, istini za volju, bio njegov osnovni zupčanik ali samo jedan zupčanik. Stroj se zvao Reichssicherheitshauptamt — skraćeno RSHA, tj. Glavni ured sigurnosti Reicha.

Pogledajmo sada kako su Nijemci došli do organiziranja takvog strašnog represivnog instrumenta.

Treba se najprije prisjetiti da su esesovci osvojili policijski aparat 17. lipnja 1936. godine, na dan kad su Hitlerovim i Frickovim dekretom njemačke policijske službe fuzionirane i stavljene pod Himmlerovu komandu.

Dobro. Ali, iako fuzionirane i povjerene SS-u, ne zna i da su tvorile jedinstven organizam a još manje da su se poistovjetile s Crnim redom.

Sam Himmler odlučio je da SS-u ne povjeri ni redovnu policiju ni koncentracijske logore. Dakle, Heydrich jest postao šef Kriminalpolizei, ali je za komandanta regularne, uniformirane policije (Orpo), postavljen Kurt Daluge, iako je pod Himmlerovom komandom za upravu nad koncentracijskim logorima postavljen Oswald Pohl, a nadzor nad istim logorima povjeren je Theodora Eickeu, zapovjedniku specijalnih SS-jedinica zvanih SS-Totenkopf-Sturmbanne (s amblemom mrtvačke glave).

27. rujna 1939. Heinrich Himmler preuređuje tu organizaciju i osniva Glavni ured sigurnosti Reicha (RSHA) koji povjerava Heydrichu, iako za sebe za-

država neke nadležnosti nad koncentracionim logorima.

U trenutku svoga stvaranja RSHA je podijeljen na 7 odjela (Amta):

Amt I, *Personal Ausbildung Organisation* (Odjel za organizaciju osobnog obrazovanja).

Amt II, *Haushalt und Wirtschaft* (Odjel za pitanja doma instva i privrede). Do 1940. bio mu je šef dr Werner Best, a za njim Nockemann, Siegert, Spacil.

Amt III, *Deutsche Lebensgebiete* (Odjel njemačkog područja) SD-Inland (SD za tuzemstvo). Njime je upravljao Brigadeführer-SS Otto Ohlendorf, a bavio se obavještenjima iz Njemačke i anektiranih zemalja. Imao je gustu mrežu obavještajaca koji su djelovali u Njemačkoj, a zanimao se javnim mnijenjem, etničkim problemima, kulturom i znanostima, štampom, propagandom, vjerskim, ekonomskim i industrijskim problemima, radnom snagom itd.

Amt IV, *Geheime Staatspolizei*, ili Gestapo (Odjel državne tajne policije). Na čelu mu je bio Heinrich Müller; odjel je imao izvršnu vlast, tj. vršio hapšenja, otkrivao i gušio režimu neprijateljsku djelatnost. Bio je podijeljen u 6 odsjeka, koji su se opet dijelili na pododsjeke s posebnim zaduženjima. Na primjer, pododsjek IV B 4 bio je zadužen za »konačno rješenje« židovskog pitanja, a vodio ga je Adolf Eichmann, dok je pododsjek IV D 4 imao da bdije nad okupiranim teritorijima Zapada (Francuska, Nizozemska, Belgija), a vodio ga je Karl Heinz Hoffmann.

Amt V, *Kriminalpolizei* ili *Kripo* (Kriminalistička policija). Imao je, kao i Gestapo, izvršnu vlast, ali dok je Gestapo djelovao na političkom području, ovaj je odjel bio zadužen za gonjenje kriminala. Vodio ga je Arthur Nebe, koga je 1945. objesiti zbog sudjelovanja u uroti protiv Hitlera. Njega je naslijedio Panzinger.

Amt VI, *Sicherheitsdienst-Ausland* (Služba sigurnosti za inozemstvo), ili kratko SD-Ausland, zadužen za informacije iz inozemstva. Vodili su ga najprije Heinz Jost, a zatim Walter Schellenberg.

Amt VII, *Weltanschauliche Forschung* (Odjel za ideološko istraživanje), imao je zadaću da proučava razne ideologije suprotne nacizmu, kao što su judaizam, masonstvo, crkva i marksizam.

pu anstvo logora prema Himmleru

Za upoznavanje duha u kojem su djelovali šefovi policije s jedne i šefovi koncentracionih logora s druge strane, bit će dovoljna dva govora koja je Heinrich Himmler održao vo ama SS-a. U jednom govoru o »karakteru i zada i SS-a i policije«, Himmler izlaže pitanje koncentracionih logora ovim rije ima:

Želim vam govoriti i o koncentracionim logorima koje imamo u Njema koj. Za sada emo se ograni iti na logore Dachau, Sachsenhausen, Lichtenburg i Sachsenburg, ali e im se broj, gospodo, po svemu sude i pove ati. Za sada ima 8.000 interniraca, a taj prili no visok broj opravdan je injenicom da je Komunisti ka partija dobro organizirana. Iako su njezini funkcionari dijelom pobjegli u inozemstvo, mnoge smo mi uhapsili. Zatvorili smo ih u koncentracione logore i držimo ih pod klju em: radni ka je masa s nama i ostat e s nama sve dok joj se ne ponude kakve nove ideologije i novi ideali. Ipak, aktivnost Komunisti ke partije je znatna: i Kominterni i boljševi ka tajna služba imaju na raspolaganju za svoju propagandu budžet od milijardu i 300 milijuna maraka u zlatu. Osim toga, mi smo okruženi zemljama koje dopuštaju komunisti ku djelatnost, nalazimo se na raskrižju njihovih putova, a taj položaj otežava našu situaciju. Odatle i naš zakoniti oprez. Zbog toga, u suglasnosti s Führerom, odlu io sam internirati sve komunisti ke funkcionare; spre avaju i njihovu aktivnost izbje i emo opasnost osnivanja ilegalnih organizacija.

Analiziraju i zatim ljude zatvorene u logorima, Himmler izri e prezrive rije i:

Vjerujte mi, nitko nije zatvoren bez razloga. **Tu** se nalazi cvijet kriminala i nižih bi a. Nema nepobitnijeg dokaza o to nosti nasljednih i rasnih zakona, od tih koncentracionih logora **u** kojima su zatvoreni hidrokefali, bogalji, Zidovi i mnoga druga bi a koja su s rasnoga gledišta niža. Izme u tih interniraca mi, naravno, razlikujemo one koji moraju biti zatvo-

reni po koji mjesec i one koji moraju ostati duže vrijeme. Tamo se oni odgajaju isključivo na radu, jer interniranci nisu drugo do robovi.

Himmler dalje objašnjava:

U svakom logoru imamo oko 500 okorjelih zločinaca, osuđenih na 8 do 10 godina zatvora; ima tu i kriminalaca koji su osuđeni i na 30 godina. Jednom godišnje posjećujem te logore i uvijek dolazim nenajavljen. Nedavno sam vidio uvijek od 72 godine koji je poimeno 73 zlodjela. Sad, zna li bi vrijediti životinje ako bismo s takvim uvijekom postupali kao sa životinjom, jer se životinja nipošto ne ponaša tako kao on. Osim toga, namjeravam zatvoriti sve nepopravljive kriminalce nakon njihova trećeg ili četvrtog zlodjela.

Himmler je 14. listopada 1943. godine iznijeti bilancu rezultata postignutih za proteklih 10 godina ovim riječima:

Broj zlodjela osjetno se snizio zahvaljujući i mjerama koje smo poduzeli 1933. godine. Doista, 1941. godine, iako smo bili u ratu već dvije godine, registrirali smo najmanji broj slučajeva kriminala od osnutka Trećeg Reicha. To zahvaljujemo zakonima koji dopuštaju eliminiranje ili onesposobljavanje kriminalnih elemenata, koji su ili kažnjeni smrću, a ona se sada primjenjuje već nego u prošlosti, ili su izolirani u zatvorima i koncentracijskim logorima ... U ovom posljednjem slučaju korisno upotrebljavamo snage zatvorenika, snage i ih da rade za ratnu industriju. Zbog toga se naša sigurnost svake godine povećava.

Obojeni trokuti

Pošto je spomenuo da se defetizam gotovo redovito kažnjava smrću, Himmler je razmotrio djelatnost Židova i masona:

Oduvijek, u cijelom svijetu, dižu se protiv nas neprijatelji Njemačke i nacionalsocijalističke doktrine. Međutim u njima su prvi Židovi, a ipak ima ljudi koji od nas zahtijevaju da se druk-

ije ponašamo prema njima... Iako se mi 1917—1918. nismo bavili antisemitizmom, Židovi su se borili protiv Njema ke svim svojim snagama i poslužili su se svim sredstvima kako bismo mi izgubili rat. Ta se pojava sad ponavlja. Na drugom mjestu kao neprijatelja Njema ke treba smatrati masone, za koje mnogi misle da su lanovi neškodljive organizacije koju ne bi trebalo progoniti. Masonerija je zapravo židovska organizacija koja naoko bezopasnim sredstvima regrutira glupe i bezazlene arijce. Osim toga, uza židovstvo i masoneriju uvrstio bih razne crkve koje se bave politikom. S jedne strane je protestantizam, koji je u Engleskoj prava državna vjera, a s druge strane katoli anstvo sa svojim idejama, planovima i mo i.

Neprijatelj »broj jedan« ipak ostaje židovski narod. Svima je poznato kako su se na nj surovo oborili. Tužna je to povijest. Ovdje ne emo govoriti o brojkama, jer nemamo to njih statistika, ali broj židovskih žrtava nacizma kre e se izme u milijun i pol i šest milijuna, ako ra unamo masovna strijeljanja i ubijanja u »logorima smrti« kao što su Treblinka, Auschwitz i Majdanek. ak da uzmemo u obzir onaj manji broj, svejedno se radi o golemoj masi koje se istrebljenje s pravom naziva »najve im politi kim zlo inom u povijesti«.

Me utim, Židovi, koji su kao znak raspoznavanja morali na uzni koj odje i nositi žutu Davidovu zvijezdu, nisu bili jedine žrtve nacista, jer su u koncentracionim logorima zbog masovnih smaknuća, medicinskih eksperimenata, bolesti i loših životnih uvjeta gubili život i drugi, posebno ozna eni prema svojoj vrsti: Cigani ljubi astim trokutom, »asocijalna bi a« crnim, antinacisti svih narodnosti plavim, homoseksualci ruži astim, oni što su izbjegavali vojnu obvezu i koji su k tome pripadali sekti »Jehovinih svjedoka« ljubi astim, i prekršitelji zakona zelenim trokutom.

Smrt nije najgore zlo

Iako se danas nastoji zaboraviti, treba se sjetiti da deportiranje i zatvaranje u logore nisu imali isklju ivo rasni karakter. Ali pitanje koliko je bilo

zatvorenika i kako su ginuli, ostaje tajna. Ni približno se ne može odgovoriti na to pitanje, budu i da su arhive logorskih uprava ili esesovci uništili na kraju rata ili su se izgubile nakon savezničkih bombardiranja. Prema tome, ni jedna iznesena brojka nije to naša. Sigurno je da je zatvorenika bilo na milijune i da je na milijune bilo žrtava. S druge strane, nije toliko važan to naš broj žrtava, koliko sistem koncentracionih logora i sredstva kojima se služila ta zločinačka etika.

To znaju oni koji su imali jezivu nesreću da se tamo naša u. Oni znaju da u koncentracionim logorima smrt nije bila najgora zlo. U rasnoj politici esesovaca doista se težilo uništavanju, ali se također htjelo u zatvorenika stvoriti osjećaj inferiornosti, ponižavati ih, praviti od njih divljake, otupiti ih svim sredstvima i naša inima. Krajnji cilj bio je stvoriti u našim kim masama svijest o njihovoj nedostojnosti i držati ih stalno pod pritiskom te negativne svijesti. Jedan naša ki politički internirani, neki E. Krupfer-Koberwitz, zatvorenik od 1940. do 1945. godine, objašnjava kako se tokom vremena provedenog u zatvoru postepeno i sistematski uništavao duh:

Uništili su naša volju i oduzeli naša »ja« koje su nadomjestili apsolutno smiješnim glupostima ... Ošišali su naša i obukli u prugastu odjeću i tako smo, najednom, prestali biti ličnosti. Zatim su naša sve više uvjerali da smo glupi, jer, eto, ni krevet više ne znamo namjestiti, ni zdjelu oprati, ni pod ošistiti. Kad su naša konačno ipak naučili ili kako treba obaviti te poslove, shvatili smo da ne znamo kako treba stajati u stavu mirno pred esesovcima, kako se zakopati u dugmad na odjeći, pa zbog toga moramo biti kažnjeni mnogim naša u njevim. Katkad to i nisu bili samo naša u njevi, nego smo naša u e i morali i skakati. Nitko nije bio pošten, ni starci koji su se morali valjati u blatu. I tako smo, malo-pomalo, postali lutke, ali je svakodnevno trpljenje takvih poniženja zahtijevalo užasne psihičke napore. A sutradan, jednako umorni od minulog dana, našli bismo se pred novim, beskrajnim i mukotrpnim danom. Uvečer, nakon rada, morali smo stajati po sat, sat i pol, čak i pod kišom, prljavi i izgladnjeli,

i tako iz dana u dan, iz godine u godinu. Živjeli smo bez ikakve nade i bez ikakvih izgleda da ćemo se osloboditi.

... Naši mušketjeri pretvorili su naše »ja« u brojčani materijal, knjige, štoviše, rugali su nam se i govorili: »Vi niste ništa, vi ste govna!« A mi smo osjećali ali da u nekom smislu imaju i pravo, jer su nas oni, svojom brutalnošću, prisilili da budemo ono što nismo. Ali zašto bismo gordo pošli na njihove puške? Možda zato što nam je bilo stalo do života i nismo im htjeli pružiti zadovoljstvo da nas ubiju? Ili zato što smo se nadali da ćemo, usprkos svemu, jednog dana ipak biti slobodni? ... Ne znam, ali mislim da to možda nismo učinili zato što smo, unatoč svemu, u dnu svog srca ipak bili i ostali slobodni a oni nas svojom silom nisu mogli ponižiti.

Sudbina Židova

Židovi, označeni žutom zvijezdom, živjeli su uglavnom u posebnim barakama i bili su uzeti na nišan jače nego ostali. Ali tek od 1941. godine počinje masovno uništavanje. U početku, naime, nije se radilo na tome da se evropski Židovi istrijebe, nego da se protjeraju iz »životnog prostora njemačkog naroda«.

Sve je pošlo od »niirnberškog zakona« objavljenog na jednom kongresu Nacionalsocijalističke stranke. Kao što je poznato, nacisti su obično avali okupljati se na kongrese kojima je tema svaki put bila drukčija. Tako je bio »Kongres pobjede«, nakon zauzimanja vlasti 1933. godine, zatim »Kongres trijumfa volje«, godine 1934. nakon »Noć i dugih noževa«, i konačno »Kongres slobode«, u Niirnbergu, na kojem se i raspravljalo o »krvi i rasi«. Upravo je tokom toga kongresa Reichstag, koji je za cijelo vrijeme kongresa zasjedao također u Niirnbergu, izglasao tri zakona od kojih se jedan ticao »isto e njemačke krvi i rasi«.

Evo toga teksta:

Uvjeren da je isto a njemačke krvi bitni životni uvjet njemačkog naroda i u želji da osigura vječnost nacije, Reichstag jednoglasno prihvata a slijedi i zakon:

Član 1. Zabranjuju se brakovi izme u Zidova i Nijemaca ili izme u srodnika. Takvi su brakovi, ako se sklope u inozemstvu kako bi se izbjegao zakon, nevaljani i nepostoje i. Odluku o poništenju braka donosi državni tužilac.

Član 2. Zabranjuju se vanbra ni odnosi izme u Zidova i njema kih gra ana ili osoba s njima u srodstvu.

Član 3. Zidovi ne mogu uzeti za poslug u njema ke gra ane ili njihove srodni ke mla e od 55 godina.

Član 4. Židovima je zabranjeno isticati njema ku zastavu i grb Reicha; me utim, mogu izvjesiti židovsku zastavu i to im pravo jam i država.

Član 5. Svako kršenje Člana 1. kaznit e se prisilnim radom; kršenje Člana 2. prisilnim radom ili zatvorom; kršenje Članova 3. i 4. zatvorom i globom ili samo jednom od tih dviju kazni.

Član 6. Ministar unutrašnjih poslova, predstavnik Fihrera i ministar pravde nadzirat e primjenu ovog zakona.

Član 7. Zakon stupa na snagu dan nakon njegova objavljivanja, osim Člana 3. koji e stupiti na snagu 1. sije nja 1936. godine.

Kao što se vidi, u tom tekstu još nije bilo obaveze nošenja žute zvijezde. Na tom istom kongresu osobitu pažnju zaslužuje Hitlerov govor o novom zakonu:

»Ovaj je zakon«, kaže Hitler, »pokušaj normativnog reguliranja problema koji e se u slu aju o itog neuspjeha morati zakonski povjeriti Nacionalsocijalisti koj stranci, kako bi se došlo do kona nog rješenja židovskog pitanja [*entgültige Lösung des Judenproblems*].«

Treba, dakle, istaknuti da Hitler govori o »kona nom rješenju«, dok su se drugi nacisti ki upravljali i, koji su radili na onome što su oni nazivali »židovskim pitanjem«, od tog trenutka služili drugim izrazima, kao što su »globalno rješenje«, ili »totalno rješenje« židovskog pitanja (*die Gesamt-lösung der Judenfrage*), u smislu likvidiranja problema, što tada nužno još ne zna i — kako se ve pisalo — »fizi ko likvidiranje« onih kojih se taj zakon ti e. Uostalom, u svim prona enim dokumen-

tima koji se odnose na »kona no rješenje« židovskog problema, Nijemci izražavaju svoju zamisao analognim riječi ima kao što su *Ausrottung* (uništavanje) ili *Ausschaltung* (odstranjenje). Sam Himmler služi se izrazima *Judenevakuierung* (evakuacija Židova) i *Ausrottung des jüdischen Volkes* (uništavanje židovskog naroda), u jednom, uostalom vrlo žestokom, govoru u Poznanju 4. listopada 1943. tj. usred rata. Na takvu konstataciju moglo bi se prigovoriti da nacisti takvim prigodnim izrazima samo skrivaju svoje prave, istrebljivačke namjere. Ipak ostaje činjenica da povijest antisemitizma za vrijeme Trećeg Reicha neosporno pokazuje kako se želja da se Židovi unište, iako postoji od samog početka, provodi u praksi tek od 1941/42. godine, tj. od ulaska SAD u rat.

Osim toga, treba reći i da niirnberški zakon nije nikoga u to doba zaudio. On je bio potvrda jedne činjenice. Antisemitizam nije Hitler izmislio, nego je taj rak već odavno izjedao tijelo Njemačke, dapače Evrope.

Od 30. lipnja 1933. godine Židovi su u Njemačkoj smatrani građanima drugog reda i u nekoliko mjeseci našli su se gotovo potpuno izolirani od nežidovskog pučanstva. Usprkos tome, njemački Židovi nisu posve negativno ocijenili niirnberški zakon; ako ništa drugo, sad ih više nisu smatrali ljudima izvan zakona. Stoga su i sami Židovi predložili suradnju za »rješenje židovskog pitanja«.

Nacisti i cionizam

Hitler, Himmler i Rosenberg dugo su se nosili idejom da njemačke Židove pošalju u Palestinu. Međutim, tu treba nešto napomenuti: da u to doba još nije postojala država Izrael; dapače, Englezi su se žestoko protivili takvoj ideji. Poznato je da su Englezi imali, na području oko rijeke Jordan, mandat Društva naroda kojeg su se držali vrlo ozbiljno i spremali, a naročito silom, svaki pokušaj Židova da se usele u Palestinu. Isto je tako poznato da je 1938. godine Nijemac Schacht donio iz Londona odluku no odbijanje Hitlerovog prijedloga da se Židovi iz Njemačke i Austrije prebace u Palestinu.

Kad je 1935. godine Adolf Eichmann, zadužen za židovsko pitanje, prvi put uspostavio kontakt s odgovornim cionistima, ovi su počeli govoriti o veli-

kom »židovskom preporodu«. Eichmann, koji je zapravo bio oduševljen knjigom Theodora Herzla *Der Judenstaat*, zamišljao je jednu izvanrednu mogućnost »političkog rješenja«, to jest protjerivanja Židova iz Njemačke, njihovim preseljenjem na teritorij namijenjen isključivo njima i stvaranjem židovske države u zemlji Abrahama, Jakova i Davida. Hegel je s pravom govorio o »ironiji povijesti«; zar se treba udiviti da je ideja o stvaranju izraelske države potekla baš od nacista?

Eichmann se zagrijava tim planom, piše i drži predavanja, počinje propagirati tu ideju u esesovskim krugovima. Naučio je i malo jidiša, pa i novine čita na tom jeziku, potkrepljuje svoju ideju dokazima i čita *Povijest cionizma* Adolfa Bohma.

Godine 1938. upućeno je u Palestinu 40 tisuća arijanaca, a slijedeće godine 78 tisuća, kojima se pridružilo još 78 tisuća iz Češke i Moravske. Tako je broj izbjeglica koji su ilegalno stigli do obala Palestine, s dozvolom samih Nijemaca, iznosio 358 tisuća ljudi. Čudno je u tome i to što su putovanja brodom bila pod okriljem Haganahe, tajne cionističke organizacije, i Heydrichova SD-a! Ali do konačnog cilja trebalo je zaobići i još jednu prepreku — Engleze koji su svojim topovima ama krstarili duž palestinske obale upravo zato da se ne bi ni jedan Židov iskrcao! Početkom drugog svjetskog rata 1939. godine prekinuo je to čudno savezništvo cionista i esesovaca.

U Austriji evakuacija Židova iziskivala je rješavanje niza složenih administrativnih problema i upravo u tome poslu trebalo je stvar uprostiti. Dobivanje pasoša ubrzano je postupkom »parcelizacije«, kako bi se to danas reklo, vrlo sličan našem poslovanju. Ured funkcionira tako dobro da Eichmann poziva glavare židovske općine u Berlinu da ga posjete. Njegovi »gosti« ovako opisuju ono što su vidjeli:

Ured koji smo posjetili sličan je automatiziranoj tvornici, u kojoj se sve odvija s nevjerovatnom preciznošću. Da uvijek bolje shvatimo ono što se tu događa neka zamisli na jednom kraju sobe Židova koji posjeduje još štogod dobara (recimo, neku tvornicu, trgovinu ili bankovni račun). Taj Židov ide od šaltera do šaltera, od stola do stola, i na koncu odlazi bez prebijene pare i bez ikakvih prava, a u

ruci mu je pasoš u kojem piše: *morate napustiti Austriju u roku od petnaest dana, u protivnom bit će te upu eni u koncentracioni logor.*

»Otkri e« **Nisko**

Rat je sve izmijenio i omeo.

Mjesec dana nakon početka operacija, Heydrich pozove Eichmanna u Berlin da ga postavi na mjesto Heinricha Miüllera koji je imenovan šefom Gestapoa. Eichmann je sada upravljao »Centrom za židovsku emigraciju« koji je nekad bio pododsjek IV B 4 Gestapoa.

Sada, kad je buknuo rat, nema ni govora o mirnom nastavljanju emigracije. Jasno je da se rješenje židovskog pitanja mora postaviti na druge osnove. Putovanje morem postalo je teže no ikad. Osim toga, zauzeće Poljske i aneksijom zauzetih područja Reichu je pripalo oko 2 milijuna i 500 tisuća Židova. Emigriranje na temelju već prokušanog »planiranog poslovanja« sad je zastarjela metoda. Novi šef »Centra za židovsku emigraciju« zamišlja kako bi bilo u tek osvojenoj Poljskoj odrediti jedno područje u koje će »istovariti Židove«. Neka oni tamo zasnuju svoju autonomnu državu, neka je urede kako hoće, samo neka odu.

Eichmann odlazi samoinicijativno u Poljsku, u oblast Radom, nedaleko od ruske granice, gdje nalazi »ogromna prostranstva sa selima i gradovima«. Izvanredno! Eto »Obećane zemlje«, a glavni grad te države bit će Nisko. To novo rješenje traži hitno ostvarenje. Pošto je konsultirao Heydricha, koji je na to pristao, Eichmann deportira u »novu domovinu« 300.000 Židova, gotovo sve iz Austrije. A evo kako će Erich Rajakowisch, oficir SS-a zadužen za deportaciju nacističkih Židova, njima opisati novu domovinu:

Na području što je vama dodijeljeno nema kuća, ali, ako ih sagradite, imat će krov nad glavom. Nema vode, jer su zdenci zaraženi mikrobima kolere, dizenterije i tifusa. Ali, ako budete kopali, naći će vodu.

Doista, lijepu su zemlju ponudili Židovima! Pa ipak, uza svu njenu turobnost i bijedu, Hans Frank, nacistički guverner Poljske, neće da prepusti tu

zemlju. Ona je u njegovoj nadležnosti i on stvara tisu u poteško a. Frank se ide žaliti u Berlin i izaziva pravi sukob nadležnosti izme u Gestapoa, Ministarstva unutrašnjih poslova i SS-a. Guverner Poljske želi sam riješiti svoje židovsko pitanje i ne želi primiti na svoje područje druge Židove, to više što oni koji se već tu nalaze moraju uskoro nestati. On je bio uvijek koji obično i čini ono što hoće. Jednom, kad je čuo da je njegov kolega Neurath, koji je bio ministar vanjskih poslova prije von Ribbentropa a onda »protektor češke«, oblijepio Prag plakatima kojima je objavio izvršenje smrtne kazne nad sedmoricom čeških studenata, Frank je prasnuo u smijeh: »Bilo bi apsurdno kad bih ja morao proglasom obznaniti svako smaknuće od sedam Poljaka! Sve poljske šume ne bi bile dovoljne za proizvodnju potrebnog papira.«

Ne moramo ni reći i jesu li strijeljani bili Židovi.

»Plan Madagaskar«

Eichmann pokušava i treću mogućnost — objavljuje »plan Madagaskar«. Treba priznati — nemoran uvijek! Tim se planom predviđa da se iz Evrope evakuiraju oko četiri milijuna Židova koji bi se imali nastaniti na otoku Madagaskaru (tadašnja francuska kolonija) kod jugoistočne obale Afrike. Mjesta ima. Na otoku živi 4,470.000 domorodaca na površini od 364.227 km². Za Eichmannov plan čuo je Hitler, koji je 18. srpnja 1940. godine govorio o tome s Mussolinijem. Što Duce misli o stvaranju židovske države, tamo, usred oceana? Duce, ne misli ništa — neka pokušaju!

Idućeg godine »plan Madagaskar« je konačno napušten. Budući da na ovoj planeti nema mjesta za Židove, samo se po sebi razumije da je preostalo jedino moguće rješenje — njihovo uništenje.

U susret uništenju

U vrijeme priprema za realizaciju »Plana Barbarossa«, tj. napada na SSSR, njemačka antisemitska politika dobila je novi vid. Nema više vremena ni za barem fiktivnu obzirnost. Hitler je naložio da Einsatzgruppen idu iza vojske na sovjetski teritorij i prihvate se »fizičkog uništavanja« komunističkih i ruskih Židova. Tako je ukinjen odlučan korak prema fizičkom uništavanju evropskih Židova.

No, kad se kona no po ela primjenjivati takva politika?

Na procesu u Nürnbergu sucima je pokazana jedna zapovijed koju je Göring uputio Heydrichu 31. srpnja 1941. godine. Tu me u ostalim stoji: »... Dajem vam slobodne ruke što se ti e kona nog rješenja ...«

Iz ispitivanja dokumenata i svjedoka proizlazi da esesovci nisu bili inspiratori nego samo izvršioци onoga što se s pravom smatra najmonstruožnijim zlo inom protiv ovje anstva. Nema sumnje da je ideja o »kona nom rješenju«, u smislu uništenja, nikla u glavi Josepha Goebbelsa, a ne Himmlera ili Heydricha.

U studenom 1941. godine Himmler priznaje svoje maseru Felixu Kerstenu: »Znam da e iza toga kona nog rješenja neizbježno uslijediti mu enja i patnje, ali se zbog toga ne osje am nimalo krivim. Amerikanci su to isto radili s Indijancima, koji su jedino tražili da žive na svojoj rodnoj grudi... U svakom veli anstvenom pothvatu postoji i tragi-an trenutak koji se upravo i sastoji u tome da se stvara novi put, ali prelaze i preko leševa. Naša je dužnost da stvorimo novi put. Zemlja, ako se najprije dobro ne obradi, ne e donijeti ploda. A ja u na svojim le ima ponijeti taj teški teret.«

To je moralni zakonik do kojeg dovodi »mit krvi« i to su nare enja novog moloha.

GESTAPO PROTIV WEHRMACHTA

Kad se jedna zemlja predaje diktatoru, u po et-ku se sve ini jednostavnim i lakim. Nacionalsoci-jalisti ka Njema ka izgleda zaista jedinstven blok bez napuklina — *Ein Reich, Ein Volk, Ein Führer* (jedna država, jedan narod, jedan vo a). S fanfa-rama na elu, vojnici polaze na osvajanje svijeta. Ispod okovanih cokula vrcaju iskre po plo nicima osvojenih zemalja, a kopita konja, na kojima jašu neustrašivi oficiri pod eli nim šljemovima, topo u po asfaltu. Oni stariji borili su se kod Verduna i sada, ljeti 1940. godine, uživaju u odmazdi. Wehr-macht defilira ...

Iza vojnika koji stupaju na svjetlosti sunca idu ljudi koji rade u mraku. Oni sastavljaju popise, hvataju sumnjivce, ispituju bez prestanka i udaraju bez milosti, i na koncu sastavljaju duge izvještaje koji e donijeti još mnogo žrtava.

Vuci se tuku s lavovima oko ovaca

I jednog lijepog dana, u užasu i krvi poraza, raskida se koprena i vidi se da sve ima i svoje nali je. Otkriva se da na podru ju obavještava-nja, špijunaže i kontrašpijunaže (gdje se RSHA bo-rio za primat nad Abwehrom) Gestapo nije nikad prestao špijunirati Wehrmacht, a Crni red poduzeo je sve kako bi zamijenio vojsku. Sve je to klupko

spletaka, laži, zakašnjelih kajanja i varljivih obećanja što tvore dramu kojoj ništa ne manjka: ni tragedije s ubojstvom Roehma, ni komedije s von Blombergovim vjenčanjem, ni wagnerijanskih intermezza na strana kim kongresima što se održavaju u mjesecu rujnu u Nürnbergu. Dapače, ta drama ima i svoj prolog koji ćemo upravo vidjeti i koji je pun tajnih skupova i neuspjelih zavjera što od 1920. do 1940. godine prate nezadrživ hod prema ratu, a kojem je prethodila vojna šetnja na lijevu obalu Rajne jednog ožujskog dana 1936. godine.

Iza kulisa, s upornošću u svojstvenom pedantnim ljudima, Heinrich Himmler upravlja koncima koje drži u ruci kako bi okončao bitku na dvije fronte koju je postavio za cilj svoje političke djelatnosti: s jedne strane on nastoji ukloniti sve one koji daju otpor u oficirskom koru, slavne oficire bivše carske vojske, a s druge strane namjerava stvoriti jednu *ersatz* vojsku apsolutno odanu Führeru i nacional-socijalizmu.

Da postigne te ciljeve, Himmleru su na raspolaganju dva oružja: Gestapo i Waffen-SS. Ipak, njegova se djelatnost može shvatiti samo u sklopu borbe koju Hitler vodi protiv nekih svojih generala. To trvenje izmeću Gestapo i Wehrmachta samo je jedna strana suparništva izmeću stranke i vojske, divlja i okrutna borba vukova i lavova koji se ipak slažu kad se radi o proždiranju ovaca...

Hitler i njegovi generali: razoružanje u ljubavi

Adolf Hitler, koji je nakon objave rata 1914. godine kao dobrovoljac stupio u bavorsku vojsku, više je borac nego vojnik. On je zapravo i prije svega poraženi vojnik koji to sebi ne priznaje. I kao što se prije dušom i tijelom smatrao djelićem vojske, tako se sada smatra posve enim da služi domovini. Ako nemamo na umu tu fanatiku, mistiku - nu vojnika ku strast, ne možemo ga ni uopće razumjeti — ni njega, ni nacizam, ni ono što će se dogoditi 20 godina poslije. Mržnja koju osjećati prema generalima nije drugo do razoranje u ljubavi ... Za nj, kao i za Clausewitza, rat je nastavak politike, a one drugim sredstvima.

Preletimo za trenutak razdoblje te ljubavi-mržnje izmeću uvijek s bratom i ima i ljudi s monoklom,

izme u bivšeg kaplara Kaiserove vojske i profesionalnih generala. 16. rujna 1919. dolazi u dodir s iniinchenskom grupicom nacionalista nazvanom DAP — Deutsche Arbeiterpartei (Njemačka radnička stranka) ali kojoj on dodaje pridjev »nacional-socijalistička«. Kao bivši borac, zajedno s drugim borcima, on sastavlja prvi politički program. No, 25. veljače 1920. godine Hitler i njegovi drugovi, ogorčeni primirjem iz 1918. i revolucijom iz 1919. godine, izjavljuju: »Mi tražimo raspuštanje plaćenih trupa i osnivanje nacionalne vojske.«

Ostracizam

Kad je 9. studenog 1923. godine Hitler pokušao u Münchenu državni udar, vojnici »zelene policije«, u uniformi Reichswehra, dočekali su ga pušanim paljbom, iako u redovima pobunjenika stupa general Erich von Ludendorff, bivši komandant Kaiserovih armija. U sukobu je palo 16 nacista, a značajno je da su pali upravo ispred *Feldherrnhalle*, tj. ispred spomenika vojskovođama. Hitler nikad ne zaboraviti ni oprostiti taj događaj, iako je na sudu, što je ga pokrenulo protiv njega, proročki nagovijestiti: »Vidjet ćete, do i dan kad se te dvije formacije, stranka i vojska, stopiti u jedinstvenu snagu.«

Ali, da se to proročanstvo ispuni, trebalo je čekati deset godina za koje je vrijeme Reichswehr sumnjivo gledati na planove Nationalsocijalističke stranke.

Nakon puštanja iz zatvora 1925. godine, Hitler se ponovo našao nasuprot generalima Reichswehra koji su u dva navrata nastojali da mu prepričaju put k vlasti: prvi put 13. travnja 1932. kad je general Groener, ministar Reichswehra, potpisao dekret kojim raspušta sve poluvojne formacije Nationalsocijalističke stranke; drugi put nekoliko mjeseci poslije toga kad je novi predsjednik vlade, general von Schleicher, pokušao otresti se nacionalsocijalista uz pomoć Gregora Strassera, bivšeg nacista koji je, zbog ideoloških neslaganja s Hitlerom, u sjevernoj Njemačkoj osnovao »Crnu frontu«.

Hitler zna da generalima nije simpatičan i da su politički veštom protiv njega. Iako vatru polijeva vodom i nastoji smiriti uzbuđene duhove onih svojih pristaša koji žele frontalni sukob s vojnicima

ma, on je ipak duboko uvriježen tim ostracizmom što ga Reichswehr primjenjuje prema njemu. Uoči preuzimanja vlasti, opet je von Schleicher zadužio generala von Hammersteina neka ode k feldmaršalu Hindenburgu i »zamoli ga« da ne povjeri nikakvu funkciju Adolfu Hitleru.

Jedan drugoga treba

Po etkom 1926. godine Hitler osniva svoju stranku NSDAP, na vojnom osnovi. Tako se bivši bečki nezaposleni radnik pretvorio u vojnika koji je došao i do Führerprinzipa, tj. do uvjerenja da je i u ratu potreban vođa. Zato je stranka vođena željeznom rukom imati uza se i vlastitu miliciju, Sturmabteilung, bolje poznatu pod kraticom SA.

Dvadeset godina situacija u Njemačkoj nije ružičasta — pod pepelom tinja vatra građanskog rata. Zbog najmanjeg razloga upotrebljava se oružje. Množe se poluvojne organizacije: na lijevoj su spartakovci, na desnoj Freikorpsi, pa borbeni »smeđi košuljaši«, strana koja jurišni odredi.

Već u početku Hitler poziva bivšeg kapetana Ernsta Röhma da preuzme komandu nad SA. Kao što smo vidjeli, Röhm je uvijek koji pozna samo jedan državni oblik — vojnu diktaturu. Pošto je izme u 1925. i 1930. godine boravio u Boliviji, vratio se s nekakvim kvazijužnoameričkim shvaćanjem njemačkog političkog života. A budući da »političarski« generali Reichswehra — kako je on shvaćao — ne samo što ne trpe u svojim redovima ljude zaražene ideologijom i dobrovoljcima zatvaraju u lice vrata, nego prije nego vojsci da izađe na ulicu i pridruži se borbenim odredima, zna i da su oni, SA, pozvani da upravljaju vojskom domovine.

Tako sve više raste napetost između Röhmovih »smeđih košulja« i profesionalnih vojnika. Ove sad otvoreno optužuju zbor birokratskog mentaliteta. I tako »smeđi košulje«, koje uopće nemaju stružne izobrazbe i vojne discipline, smatraju sebe jedinim uvarima njemačkog ratnog duha. I zbilja, ako je oficirima Reichswehra vojna služba zanat, strana koja jurišnim odredima je vojnički život poziv.

Hitlerova se politička drama već nazire: s jedne strane on je sklon onim bavarskim rasistima kojima sanjarima koji žele obnoviti mitsko carstvo svih njemačkih naroda, a s druge strane nagnje onim pru-

skim generalima bivše carske vojske koji su, razoarani i besposleni, opsjednuti idejom revanša zbog poraza. Budu i je Führer u dilemi: jer, ako je istina da su profesionalci Reichswehra aristokratska kasta stru njaka bez koje se ne može, isto je tako tako istina da samo stranka može stvoriti velike bataljone i mobilizirati narodne mase. Zato, bez obzira na atmosferu koja vlada izme u bivšega kaplara i »gospodara rata«, neprijeporna je injenica da su jedni drugima potrebni.

U osnovi, me utim, konzervativni generali i revolucionarni nacionalsocijalisti slažu se u jednoj to ki: u shva anju života što ga je sâm Hitler iznio u *Mein Kampf*. Hitler je više puta rekao i napisao da pravo na pobjedu pripada boljem i ja em: »Tko želi živjeti, a tko se ne želi boriti na ovome svijetu, u kojem vlada zakon neprekidne borbe, zaslužuje smrt.« S takvim se mislima slažu i oni u kasarnama i oni na ulici, u njima se oni pronalaze i uzajamno prepoznaju.

Jedan narod u izmama

Pošto je izabran za kancelara 30. sije nja 1933. godine, Hitler izbjegava odluku — je li za stranku ili za vojsku. Izvla i se iz te nezgodne situacije salomonskom izjavom:

Stranka opskrbljuje vojsku narodom, a narod daje vojsci vojnike. Prema tome, obje osiguravaju Reichu unutarnji mir i snagu da se brani i sve više ja a.

Me utim, on dobro zna da vojsci pripada dužnost i obaveza da nau i mlade Nijemce kako e ratovati s pomo u moderne ratne tehnike, ali isto tako zna da pravi ratni ki odgoj po inje još u djetinjstvu.

Ra a se tako, inicijativom stranke, itav niz poluvojnih organizacija: mladi se u tom pravcu odgajaju najprije u Jungvolku (Narodnoj omladini), zatim u Hitler-Jugend (Hitlerovoj omladini) i kona no u strana kim formacijama kao što su SA, SS ili NSKK. Ciklus se završava obaveznom izobrazbom u Arbeitsdienst (Radnoj službi). Tokom tog odgojnog patriotskog pripravnštva veli aju se vojni ke vrline, osje aj dužnosti, požrtvovanja i

drugarstva. U Tre em Reichu sve su »gra anske« organizacije zapravo poluvojne formacije. Cijeli jedan narod živi u skladu s novim moralom, koji je zapravo moral vje ne Pruske, gdje se valjda i djeica nadahnjuju na elima i juna kim borbama grenadira Friedricha Velikog.

Na tom putu njema kog naroda prema kasarnama, spomenimo jedan datum — 10. ožujka 1934. U Potsdamu, kolijevci pruskog militarizma, Hermann Göring pjeva slavopojku vojni kom duhu koji je duša nove Njema ke:

Pruski moral — kaže on — ne može se ni zamisliti ako nije prožet vojni kim duhom. Nekad se cijeli svijet možda rugao duhu i izmama Potsdama, kao što se možda smiješio gledaju i grenadirski korak. Ali neka ne zaboravi da su se taj duh i ti vojnici mogli oduprijeti cijelom svijetu. Moramo stoga biti ponosni što nas strane zemlje nazivaju nacijom u izmama, jer mi znamo što su bile te izme, a znamo i to da je povratkom pruskog duha i osjeaja dužnosti Njema ka našla svoju ast.

Pravi neprijatelj — Himmler

Odmah nakon zauzimanja vlasti, Hitler odlazi u jednu berlinsku kasarnu i govori vojnicima Reichswehra. On do toga mnogo drži, što i ne krije: njegov je prvi službeni in kao kancelar Reicha posjet jednoj kasarni gdje e kao vojnik govoriti vojnicima.

Mjesec dana poslije, požar Reichstaga svojim zlokočnim bljeskovima obasjava prve dane novog režima. Nationalsocijalisti to izrabljuju za nemilosrdan lov na komuniste. U toj hajci pomaže im vojska koja se još s užasom sje a nereda spartakovaca neposredno iza rata.

Na »Kongresu pobjede« u Nürnbergu, u rujnu 1933. godine, Hitler pla a jedan svoj moralni dug. On izjavljuje: »Da vojska nije bila uz nas za vrijeme revolucije, sada ne bismo bili tu.«

Ali sada je u SA 3 milijuna dobro naoružanih ljudi, a Ernst Röhm želi postati ministar Reichswehra. Nastaje kriza, neizbježna, snažna. Provalit e u strašnoj »No i dugih noževa«, 30. lipnja 1934.

Ernst Roehm je likvidiran. Glava SA je odrubljena. Zna ajna je injenica da ministar Reichswehra ne e biti šef sme e milicije, nego oficir regularne vojske, general von Blomberg. Tako su i vojnici odahnuli; kao da se Hitler priklonio vojsci, a ne stranci. »Gospodari rata« ostaju gospodari bojnog polja.

Ali generali još nisu shvatili jedno: da njihov pravi neprijatelj i nije bio Roehm, nego baš onaj koji je dao odrede za njegovu likvidaciju — Heinrich Himmler.

O toj osobi ve smo govorili: trideset etirigodišnjak bez ikakva vojni kog iskustva. Vojska se na nj i ne osvr e, jer u tom krhkom mladom ovjeku koji žmirk a iza svojih cvikera gleda bi e što ne pripada njezinu svijetu. Smatra ga najviše sanjarom, dapa e, policajcem-sanjarom. Uostalom, njegovih 50 tisu a ljudi u crnoj uniformi ne ine se nekim strašnim suparnikom, ve samim time što su samo policajci, iako nepokolebljivi u vršenju svoje dužnosti, koji se 30. lipnja nisu dvoumili da stave uza zid i strijeljaju svoje stare strana ke drugove.

Vojska ima još jedan razlog da miruje — Fiihrovu rije . Hitler je generalima obe ao da e jedino njihovi vojnici biti naoružani, a obe anje je zapetatio krvlju Roehma i drugih nacista iz prvih dana. Dakle ...

Ipak, uvijek ima sitnih razloga za srdžbu i ljubomoru, kao na primjer pogled na onih 120 esesovaca koji uvaju Fiihrera i koji su se smjestili u staroj kasarni carskih kadeta u Berlinu. Ti esesovci, iako su samo paradni odred, zamijenili su odred Reichswehra i predstavljaju po asnu etu u službi Kancelarije Reicha.

A obratno, kad je u rujnu 1933. godine, nakon »Kongresa pobjede«, jedinica SS-Stabswache postala Leibstandarte »Adolf Hitler« i od ete narasla na bataljon, njema ki vojni krugovi kao da i nisu toj injenici pridavali naro itu važnost. Valjda zato što je jedinicom zapovijedao Sepp Dietrich koji se nije, kao Ernst Roehm, igrao generala, iako je to mogao jer je imao poštovanja vrijednu bora ku prošlost. Godine 1914, sa svega devetnaest godina, prijavio se u 1. puk poljske artiljerije i s jedinicom odmah otišao na frontu. Zatim je prešao u pješadiju i borio se u prvim redovima u jednom juri-

snom bataljonu. Na koncu se našao u jednoj tenkovskoj jedinici. Tamo ga je i zateklo primirje. Vrativši se ku i, Sepp Dietrich ostao je i dalje aktivan. Pristupio je Freikorpsu Oberland koji se u Gornjoj Šleskoj borio protiv poljskih partizana.

Dietrich je bio dijete ulice. Badio se svim i svaim (bio je policajac, konobar, mesar, ak i carinik), uvijek spreman isprazniti vr piva i razbiti ga o glavu onome koji se usudi da mu se suprotstavi. Vrlo je cijenjen me u »starim borcima« Nacional-socijalisti ke stranke. Pošto je postao komandant Leibstandarte »Adolf Hitler«, zadovoljio se time da od te jedinice napravi najljepši paradni odred na svijetu. Pa iako Leibstandarte broji ve nekoliko stotina ljudi, to kao da još ne brine prave vojnike, ho emo re i profesionalce oružja, koji svisoka i dobrodušno gledaju toga bivšeg mesara što se igra vojnika. Sepp Dietrich, napokon, nije Ernst Roehm, njegova lojalnost razoružava svakog protivnika.

Vojnici se ne brinu mnogo zbog stalne i sve ja e militarizacije esesovaca, osobito onih koji imaju nadzor nad koncentracionim logorima. Njihov prezir prema tim odjelima toliko je dubok da ih nikako ne mogu smatrati opasnim rivalima. Što mogu u initi ti ljudi iz SS-Totenkopfstandarten, naoružani revolverima, puškama i mitraljezima?

Ipak, od 1934. godine gledamo kako rastu SS-Totenkopfstandarten; sada ih ima tri puka: »Oberbayern« u Dachauu, »Brandenburg« u Oranienburgu i »Thüringen« u Buchenwaldu. Ali vojska i dalje ignorira te trupe, koje su više političke nego vojne formacije i koje rade zakulisno, vezane uz jedan represivni sistem koji propaganda prekriva politajnoš u. Nitko i ne sluti da e njihov šef, Theodor Eicke, jednoga dana postati jedan od najboljih zapovjednika oklopnih divizija na istoj fronti i da e njegovi ljudi, kojih uo i rata ima ve deset tisuća, predstavljati elitu njemačkih oružanih snaga.

A dotle SS, to nije Leibstandarte »Adolf Hitler« i Totenkopfstandarten, ugušivši u krvi težnje SA da se natje u s Reichswehrom, stekli su pravo nošenja oružja, a vojska to pušta. Još je daleko pomisao da SS spadaju u Crni red Himmlera, bivšeg šefa bavarske policije, koji ve spletkari kako bi pod svojom vlaš u objedinio sve policije Reicha, po evši sa strašnim Gestapom.

Zakletva i jedna zna ajna sve anost

1. kolovoza 1934. umro je stari feldmaršal Hindenburg. Adolf Hitler tako postaje apsolutni gospodar Njema ke i preuzima titule Reichsführera i kancelara. Sutradan, general von Blomberg, ministar Reichswehra, i general von Fritsch, komandant kopnene vojske, položiše zakletvu na vjernost. To isto u inili su i oficiri svih garnizona u Reichu. Formula zakletve jednostavna je i kratka:

Kunem se Bogom da u se bez ustezanja pokoravati Adolfu Hitleru, Führern Reicha i njema kog naroda i vrhovnom komandantu oružanih snaga. Kao hrabar vojnik obavezujem se da u se uvijek držati ove zakletve, pa i uz cijenu vlastitog života.

Feldmaršalov pogreb bio je vrlo sve an. Trebalo je narodu pokazati da odsad više ne postoje dvije vojske, tj. revolucionarna i tradicionalna, nego samo jedna — Führerova. Pogrebna se povorka kretala izme u dva reda naoružanih ljudi: s jedne strane Reichswehr, s druge strane SA i SS.

Hindenburg je pokopan u Tannenbergu, gdje je u kolovozu 1914. godine, tj. prije dvadeset godina odnio pobjedu nad Rusima. Sam pogrebni obred označava ra anje novog doba. S feldmaršalovim zemnim ostacima zakopana je i stara Njema ka. Po inje nova era koju Führer želi označiti pomirenjem stranke i vojske. Ali, ho e li nova njema ka vojna sila uspjeti da u jedno pretopi te dvije stvarnosti — jednu koju predstavlja naoružani nacional-socijalizam, a drugu koja predstavlja vojna aristokracija?

Uz zvukove posmrtnog marša iz »Sumraka bogova« Hindenburgov kov eg odnesen je u Toranj feldmaršala, isprao en sto i jednim topovskim hicem. Hitler je ostao sam.

Nova vojska — Wehrmacht

16. ožujka 1935. godine, kao grom iz vedra neba, odjeknula je vijest koja je uzbudila ne samo Njema ku i Evropu nego i cijeli svijet: Hitler je potpisao »zakon o obnovi Wehrmachta« — njema ke oružane sile. Odsad unaprijed vojska se više ne e

zvati Reichswehr, nego Wehrmacht. A Wehrmacht e postati vojska koja e za sada biti stacionirana u kasarnama, ali e sutra biti spremna marširati. Prva je mjera — ponovno uvo enje obavezne vojne službe; druga je mjera — neodložno i efikasno naoružanje. Budu i da nacionalsocijalisti kontroliraju vojsku, od danas ona više ne e biti država u državi, nego vojska u službi nacionalsocijalizma.

U tome momentu ini se da je sukob izme u Gestapoa i vojske neizbježiv. Ali, pogledajmo što se doga a: Hitler se obra a svojim generalima ovim proglasom:

Od danas je garancija asti i sigurnosti Reicha ponovo povjerena njema kim nacionalnim snagama.

Novim zakonom 21. svibnja 1935. godine kona -no sa odre uje uloga koju e Wehrmacht imati u Tre em Reichu. U tom zakonu izri ito se kaže da vojna obaveza nije teret nego ast i da u ratno doba svaki muškarac i svaka žena moraju sudjelovati u obrani domovine.

Vrhovni komandant Wehrmachta je Hitler, »Führer i kancelar Reicha«. Stru no, administrativno i operativno vodstvo povjereno je ministru rata von Blombergu s kojim sura uju general von Fritsch, komandant kopnene vojske, admiral Raeder, komandant ratne mornarice, i general Göring, komandant ratnog zrakoplovstva. Osim toga, osniva se desetak Wehrkreisea (vojnih okruga) s po jednim armijskim korpusom od tri divizije. Pristupa se i motorizaciji jedinica. Ra aju se prve Panzerdivisionen — oklopne divizije — koje e biti samostalne jedinice i udarna snaga Tre eg Reicha. Naposljetku, 15. listopada 1935, vrlo sve ano se u Führe-rovu prisustvu ponovno otvara Kriegsakademie (Ratna akademija), ukinuta na temelju versailleskog ugovora.

I SS se sprema

U isto vrijeme kad je uspostavljena obavezna vojna služba, sve ano je ozakonjeno i uzveli ano na elo dobrovolja ke službe. Ra aju se SS-Verfügungstruppen — trupe na raspolaganju — koje ništa drugo nisu nego stalno mobilizirane oružane

formacije, upravo njema ka verzija talijanske fašisti ke milicije. To je još doba kad je Mussolini služio kao obrazac njema koj kopiji. I tako, dok je Gestapo po eo špijunirati snage Wehrmachta, SS priprema se da stvori drugu paralelnu snagu, sposobnu da jednog dana zamijeni Wehrmacht.

Nepune etiri godine poslije imat emo Waffen-SS, tj. borbene SS-jedinice, opasne, izvrsno naoružane, beskrupulozne, gospodarice svih ratnih poprišta. Ali njihovu prvu jezgru nalazimo ve u ožujku 1936. godine u Leibstandarteu Seppa Dietricha. Upravo e oklopne kolone pod komandom bivšeg mesara prve u i u demilitariziranu Rajnsku oblast. Gest je vrlo simboli an, ako pomislimo da je Hitler svoju prvu vojnu operaciju povjerio upravo Leibstandarteu Seppa Dietricha, a ne Wehrmachtu von Blomberga. Tako bavarski najamnici stupaju ratnom stazom ispred pruske aristokracije ...

Nije teško shvatiti da je tim postupkom vojni kom samoljublju zadana nova rana. Vojska se ipak brzo utješila, vide i kako se kasarne pune. Velik je odaziv mladih u Wehrmacht, a to generalima diže moral.

Me utim, tada se dogodila jedna ozbiljna stvar o kojoj kao da nitko i nije vodio ra una. 1. listopada 1936. godine, Himmler odlu i stvoriti inspektorat za Verfügungstruppen, kojem e dužnost biti da kontrolira upravu, a posebice vojnu obuku tih jedinica. Šef Gestapoa namjerava, osim toga, imenovati jednog vojnog savjetnika. Našao ga je u osobi Paula Haussera, pedesetšestogodišnjeg Prusa, inteligentnog, oštroumnog, iskusnog ovjeka, ukratko ovjeka stvorenog za šefa. On je imao dugu i sjajnu vojnu karijeru, postignutu korak po korak — sve do ina divizijskog generala. Nije, dakle, bio skorojevi . Krajem prvog svjetskog rata po eo je naglo napredovati. Bio je šef Stahlhelma, zloglasnih » eli nih šljemova«, berlinskog okruga. Zatim je postao nacist. U Roehmovim SA imao je in Standardenführera. I sad, eto ga tu, u SS-u, na raspolaganje Himmleru.

Nacisti ki »Saint-Cyr«

Za svoj SS Himmler traži, s potpunim pravom, ljude koji e znati svoj posao; ukratko, stru njake, a ne obi ne prevratnike, jer od SS želi stvoriti elitu.

Paul Hausser je tako postao prvi komandant SS-Junkerschule u Brunswicku. Ta škola budu ih SS-oficira nalazila se u jednom baroknom dvorcu; po strogosti i kastinskom ponosu malo podsje a na uglednu francusku vojnu akademiju »Saint-Cyr«, iako je vjetar nordijske ideologije u nju udahnuo nekakav misticizam velikih sjemeništa.

Paul Hausser tako je organizirao tu školu da je za kratko vrijeme postala suparnik Potsdamu. Bivši Kaisеров kadet je u Brunswicku stvorio rasadište ambicioznih vojnika. Iz Brunswicka e izi i SS-oficiri koji e nadmašiti mlade poru nike Wehrmachta. Tu e se formirati najfanati niji politi ki oficiri našeg doba. Uzgred re eno, Hausser e biti jedan od rijetkih vo a Waffen-SS-a koji e preživjeti Hitlerovu pustolovinu. Nakon rata napisao je mnogo knjiga u kojima neprekidno veli a hrabrost i vjernost svojih esesovaca. Iako je bio samo ratnik, i takvim su ga smatrali, ipak nije bio posve stran žestokoj borbi izme u Gestapoa i Wehrmachta.

Svoje oficire Paul Hausser odgaja u ratni kom i istodobno misti kom ambijentu, u kojem se ponovo ra a — ponešto preoblikovana germanskim poganstvom — epoha teutonskih vitezova. Kadeti koji završe školu u Brunswicku (oko 400 godišnje) odmah se upu uju u vojne i udarne jedinice Verfügungstruppen (VT). Toj malobrojnoj vojsci ništa ne nedostaje. Kadar joj je izvrsno spreman, a ideološki fanatizam krijepi njihovu volju i poti e njihove ambicije. Tako je Hausser stvorio dva puka: jedan u Münchenu, pod komandom Felixa Steinera, i drugi u Hamburgu, pod komandom Karla Demelhubera.

Kako smo ve rekli, radi se o pravoj pravcatoj profesionalnoj vojsci. Služba u njoj traje vojnicima etiri godine, podoficirima dvanaest, a oficirima dvadeset pet godina. Rasni i ideološki kriteriji su vrlo strogi. Od 1937. godine ljudi iz SS-Verfügungstruppen imaju poljsku sivu uniformu, a crnu zadržavaju kao paradnu. Mnogo im je stalo da ih ne brkaju s Wehrmachtom i zato nose svastiku na lijevom rukavu a ne iznad džepi a na bluzi.

Dok se budu a SS-vojska razvija i raste u Hausserovoj sjeni, Hitler nastoji da ne uplaši vojnike. Na jednom sastanku u glasovitoj Münchenskoj pivnici, gdje je vrcnula iskra pu a 1923. godine, okru-

žen svojim najstarijim pristašama, Führer govori o odnosima izme u stranke i vojske i kaže:

Od svega što sam u inio, ono ime se najviše ponosim i zbog ega e mi potomstvo biti zahvalno nije samo to što sam sa uvao Reichswehr od sto tisu a ljudi, za koji su mi neki savjetovali da ga likvidiram, nego što sam za manje od etiri godine Reichswehr pretvorio u njema ku narodnu vojsku s kojom mogu sura ivati svi oni koji bi, da nije bilo te pretvorbe, postali naši neprijatelji.

Po njemu, zada e stranke i vojske su jasne i prema tome nema i ne može biti razloga za sva u l ljubomoru.

Stranka je — kaže on — jamac narodu, a vojska je njegov zaštitnik.

I odmah zatim:

Nijemac je ili najbolji vojnik, ili uop e nije vojnik. Mi ho emo da budemo najbolji vojnici.

Te rije i do ekane su beskrajnim aplauzima.

Wehrmacht je apoliti an

U teoriji sve je u najboljem redu i major Jost može napisati u svojoj publikaciji *Die wehrpolitische Revolution des Nazional-Sozialismus*:

Zada a vojske je obrana zemlje, obuka i formiranje vojnika; zada a stranke je politiki odgoj naroda i države.

Tako u Tre em Reichu, u kojem je sve politično, apolitičnost vojske postaje za njene pripadnike bezuvjetno pravilo. Vojnici se ne smiju ni u kojem slu aju baviti politikom. Stoga, za cijelog kadrovskeg roka, onaj tko je član Nacionalsocijalističke stranke, ili kakve druge, za nju vezane organizacije, mora prekinuti svaki dodir s takvom organizacijom. Isto tako vojnik nema pravo glasanja ili sudjelovanja u plebiscitu. Vojska ima i svoje sudove. Osim toga, norme koje vrijede za javne i privatne usta-

nove, kao i za napredovanje u službi, ne vrijede za oružane snage.

Hitler u teoriji slijepo vjeruje u politiku lojalnost vojske. Ali, da li je on u tome iskren? To se naravno ne može znati. Injenica je ipak da Führer, i ni se, bezuvjetno vjeruje zakletvi koju su položili vojnici. S mladim oficirima nema problema — poru niki su s njim i on to zna. »Današnja vojska«, re i e jedan od njih, »jest i mora biti nacional-socijalisti ka, kao što je prije rata bila i morala biti monarhisti ka.«

Tajna sjednica o životnom prostoru

5. studenog 1937. godine Hitler saziva strogo tajnu sjednicu kojoj su prisustvovali ministar rata feldmaršal von Blomberg, general von Fritsch, komandant kopnene vojske, admiral Raeder, komandant ratne mornarice, i general Göring, komandant ratnog zrakoplovstva; osim njih, tu su još i ministar vanjskih poslova von Neurath, ina e jedini civil na tom sastanku, i pukovnik Hossbach, koji se drži malo postrance kako i dolikuje a utantu pozvanom da prisustvuje jednom politiku sastanku. Stižu jedan za drugim i zauzimaju mjesto za velikim stolom usred dvorane Vije a.

Führer odmah prelazi na stvar: »Ono o emu vas moram izvijestiti«, kaže, »tako je ozbiljno da se ne usu ujem o tome govoriti ministarskom vije-u.« Prisutni potvr uju kimanjem glave. Gledaju i jednog po jednog Hitler nastavlja: »Ja ve etiri godine upravljam našom zemljom. Sad vam želim povjeriti kakve sam dugoro ne planove nakanio ostvariti i molim vas da me pažljivo saslušate i da ih primite kao moj politiki testament u slu aju da iznenada nestanem.« Pošto im je ukazao na ozbiljnost i važnost onoga što e re i, nastavi: »Cilj je moje politike sigurnost i životni prostor njema -kog naroda; zato, kako ve naslu ujete, moja e politika biti nužno osvaja ka. Naš narod tvori u srcu Evrope jednu kompaktnu rasnu jezgru od 85 milijuna duša, a ni jedan drugi narod nije tako zbijen i u takvom položaju kao naš... Gospodo, htjeli-ne htjeli, neizbježno smo prisiljeni da pove-amo geografski prostor na kojem živimo.«

arobna je rije izgovorena: Lebensraum, životni prostor! Nastavljaju i dalje svoje izlaganje, Hit-

ler je rekao da ne vjeruje u ekonomsku autarhiju, osim možda u pogledu sirovina i prehrambenih proizvoda. Tvrdi da nije korisno ograničavati porode ili smanjivati životni standard, jer su to samo privremena rješenja, kao što je privremeno, uostalom, i povećanje trgovine s inozemstvom. Zato ostaje samo jedno rješenje: »Povećati životni prostor.« Kako? Kada? Hitler određuje da to bude do 1943. godine. Poslije bi bilo prekasno, prvo zato jer se Njemačka žuri, a onda i zato jer treba iznenaditi Evropu. Toga dana govorilo se i o aneksiji Austrije i o napadu na Čehoslovačku. Ima li primjedaba? Ima nekih: a Englezi? a Francuzi? što će oni učiniti? hoće li mirno gledati kako se Reich širi? hoće li pustiti da sve ide svojim tokom? Hitler tvrdi da se ne može ni maknuti jer su previše zauzeti situacijom u Sredozemlju gdje im zadaju brige talijanska ekspanzija i španjolska revolucija.

I tako, šestorici okupljenih u Kancelariji Reicha, kaže je posve jasan zaključak toga dugoga govora: treba računati na rat, na rat za sada još »ograničen«. Von Blomberg stidljivo upozorava na francuske snage i čvrsto utvrđuje...

Ali se nitko ne usuđuje iskazati svoju nedoumicu.

Jedan vojnik protiv Hitlera — Beck

Svi sudionici sastanka od 5. studenog 1937. godine obećali su čuvati tajnu. Ali pukovnik Hossbach, koji ne simpatizira režim, piše izvještaj na glavu Generalštaba, generalu Becku, za koga zna da ne voli Führera.

Taj general Beck, koji je po porodičnoj tradiciji stupio u vojsku i odrastao u Kaisеровu generalštabu, živi za jedan cilj: da na prijestolje vrati Hohenzollerne. Zagriženi je monarhist. U »Noć i dugih noževa« nije ga toliko pogodila likvidacija Roehma koliko ubojstvo Schleichera — jednoga generala... Zbog toga, a i zbog drugih razloga, Beck mrzi Adolfa Hitlera a najviše od Himmlera i njegova SS-a. Osim toga, rat koji Hitler sprema čini mu se ludost. Po njegovom mišljenju Njemačka još ne može započeti oružani sukob u Srednjoj Evropi jer se njena vojska ni sada ni u bliskoj budućnosti ne može suočiti ni s kakvim ratom.

Beck stoga odlu i poslati generalu von Fritschu memorandum u kojem jednu za drugom pobija sve Fiihrerove tvrdnje. Zatim stupa u dodir sa svima koji ne odobravaju nacionalsocijalisti ku politiku.

Najvažniji ali i najmisteriozniji Hitlerov protivnik je nesumnjivo admiral Canaris, šef vojne obavještajne službe. Canaris, koga svi zovu »Malim admiralom«, okružen je oficirima koji su, to svak zna, antinacisti; zato ih Gestapo strogo nadzire još od prvih dana Hitlerova dolaska na vlast.

Beck je, osim toga, povezan s ljudima kao što su pukovnik Oster, Canarisov na elnik štaba, i doktor Goerdeler, gradona elnik Leipziga, i s pripadnicima takozvane »polutajne gra anske opozicije«.

Od 1938. godine svi oni odlu ili su da se povremeno sastaju kako bi razmijenili svoja gledišta i pokušali »štogod u initi«. Tim sastancima prisustvuje i general von Fritsch koji im tako pruža priliku službeno pokri e.

Prvi izvještaji Gestapoa

Gestapo pažljivo prati to dolaženje i odlaženje. Onda otkriva jednu malu zavjeru koju su organizirali monarhisti ki oficiri. Oko sto i deset njih sastalo se u Stolpu da proslave ro endan Wilhelma II; na banketu, koji je tekao prema pravilima oficirskog kora, u trenutku zdravice oficiri nazivaju Kronprinza njema kim carem. Ali Himmler bdi je i...

Istinu govore i, služba Reichsführera-SS ima posla. Iako je obaveznim vojnim rokom u Wehrmacht ušao veliki broj vojnika iz redova SS-a i SA, dio viših vojnih kadrova ostao je vjeran starim vojnim na elima i ne slaže se s nacisti kim idejama. Treba ipak re i da su ti disidenti ne samo vrlo neodlu ni nego i veliki oportunisti. U svom srcu slažu se s Hitlerovim programom: zapravo i oni snivaju o ekspanzionisti koj politici, ali se s Führerom ne slažu u sredstvima i na inu kako posti i te ciljeve.

U toj klimi sumnji enja i nesigurnosti, neki se generali obra aju von Blombergu, kao da bi htjeli svjetla i utjehe u svom otpadništvu. Ali general reagira oštro i savjetuje ih da se ne bave politikom budu i da Wehrmacht mora, bez diskusije, samo izvršavati dobivena nare enja.

Himmler je u toku zbivanja. Na njegovom pisa-
em stolu gomilaju se izvještaji Gestapoa i SD-a
Reinharda Heydricha, koji se želi osvetiti tom ofi-
cirskom koru što ga je istjerao iz svojih redova.

Sve te vijesti zabrinjavaju Himmlera; istina, von
Blomberg je oštro ukorio disidentske oficire Wehr-
machta, ali je tako er istina da je on slabi na koga
se lako može utjecati i za koga se ne možeš zakleti
da je vjeran Hitlerovoj politici koj liniji. Najbolje bi
rješenje bilo maknuti ministra rata, a s njim i još
ponekoga, kao na primjer onoga Becka. Tako misli
Himmler.

Tog je mišljenja i Hitler, koga je Himmler izvi-
jestio što se kuje u Generalštabu. Dapače, razgova-
raju i s Goebbelsom o generalima, Hitleru se oma-
kao jedan gorak zaključak: »Svi su ti ljudi genera-
cijama krivo odgajani i sad vidimo rezultate.« A
pred Hansom Franckom je Hitler još oštriji i ne
oklijeva nazvati generale hirovitim i šupljim glava-
ma, ljudima koji nisu kadri formulirati makar jed-
nu pametnu misao a umišljaju da su sveznalice.

Stvaraju se specijalne jedinice

8. studenog 1937. godine, uoči obljetnice mün-
chenskog pučaja, Himmler, koji je sada šef svih poli-
cija Reicha, poziva na raport visoke SS-oficire da
im priopće vijest koja će značiti odlučan zaokret u
povijesti odnosa između stranke i vojske. Reichs-
führer-SS izjavljuje da su SS-Verfügungstruppen u
stanju boriti se kao i Wehrmacht: kompletne su i
kadrovski, i organizacijski, i naoružanjem. Svršeno
je s kompleksom inferiornosti. Koliko je to točno?
Ponešto i jest. Od tri opremljena pučaka, zapravo je
samo »Deutschland« u stanju bojne gotovosti, dok
su ostala dva, zajedno s Leibstandarte »Adolf Hit-
ler«, samo trupe za paradu.

Ali uz te pješadijske jedinice već se rađaju i jedna
grupa za vezu i jedna inženjerijska jedinica. To je djelo
Paula Haussera, koje već daje svoje rezultate.

Paul Hausser je u Felixu Steinern našao svoju
idealnu desnu ruku. Steiner je i sam profesionalni
oficir. Sa osamnaest godina u prvom svjetskom ra-
tu otišao je na rusku frontu u prvu pješadijskog
poručnika. Pošto je bio teško ranjen i dobio Želje-
zni križ I reda, poslan je na francusku frontu izme-
đu Noyona i Arrasa. Sliče li Hausseru, ni Steineru

konac svjetskog rata nije znao i konac oružanih sukoba. I on je odmah pristupio baltičkim Freikorpsima i žestoko se borio u Kurlandiji. Ali taj Prus okrugla i energična lica, koga je vojni karijera držala daleko od politike, primjenjuje nove i revolucionarne teorije u vojnom obrazovanju. Upravo mu SS pruža priliku da prekine svaku vezu s tradicionalnom kasarnom. Steiner zapravo želi od svojih ljudi stvoriti prave atlete sposobne da pod punom ratnom spremom pretrče tri kilometra za 20 minuta. Osim toga, moraju se osposobiti za borbu prsa u prsa i naučiti da se služe više automatima i bombama nego puškama. Klasi na vojska više ne odgovara zahtjevima modernog rata, zato treba stvoriti male pokretne jedinice u kojima je duh inicijative vrijediti koliko i sama hrabrost.

I tako, dok s jedne strane generali novog Wehrmachta uživaju što su im kasarne pune regruta i ne interesiraju se za vojni napredak Verfügungstruppen, dotle s druge strane Heinrich Himmler dobro zna što želi postići.

Himmlerov plan

Na jednom sastanku šefova Crnog reda, održana u neobičnom srednjovjekovnom ambijentu zamka Wewelsburg, Himmleru se omaklo jedno značajno priznanje. »Svaka revolucija«, rekao je, »želi ovladati vojskom i nametnuti joj svoje ideje; i tek kada postigne taj cilj, tek onda se revolucija može smatrati uspješnom.«

SS-generalisti što u svojim uniformama nepomično sjede oko dugog stola, slušaju taj šturi uvod šutke; ni najmanjeg znaka, ni odobravanja ni neslaganja. Situacija im je poznata; dobro znaju da novi Wehrmacht nije prožet prokušanim nacističkim uvjerenjem, iako se zakleo na vjernost Hitleru.

Prema tome, da bi se proveo Führerov program mogu se prihvatiti samo dva rješenja. Himmler ih izlaže SS-glavešinama onim njemu tako svojstvenim ledenim i uljudnim glasom. Njegove ideje, koliko god za sobom donijele užasa, ine se uvijek vrlo jasnim. Prvo rješenje: radikalni zahvat u oficirskom koru. »To rješenje«, kaže Himmler, »bilo bi najidealnije.« Ali je jasno da su za to potrebni ljudi, opreznost, a napose vrijeme. To ipak ne zna i

da ga treba odbiti. Ponešto tišim glasom Himmler nadodaje da e trebati, nakon odre enog vremena, pozabaviti se s nekim od »tih reakcionara koji žive i rade unutar vojske«.

Heydrich, koji je tako er prisutan sastanku, sluša i smiješi se: on u svojim dosjeima ima takve podatke da može, ako ho e, ve sada dignuti u zrak cijeli Generalštab. Te informacije su snaga njegove ocjene. One su dijelom to ne, a dijelom izmišljene. Znamo kako je on sposoban spretno »dopuniti« izvještaje, dodavanjem ili brisanjem, prema potrebama. Tu je on nenadmašiv majstor.

Drugo rješenje koje bi se moglo primijeniti jest mogu nost da se u okviru SS-a stvori vojska koja e biti utjelovljenje ideja što ih nacionalsocijalizam želi utuviti u glavu Wehrmachtu.

To je rješenje i prihva eno. U tom smislu podijeljena su zaduženja: Heydrichu i Mülleru da oslobode vojsku najreakcionarnijih i najkonzervativnijih elemenata, Hausseru, Dietrichu i Steineru da stvore revolucionarnu vojsku, koja e se kasnije nazvati Waffen-SS, tj. borbene SS-trupe.

Pošto su tako dodijeljena zaduženja, sad treba samo prionuti na posao.

Kad se Mars ženi Venerom

12. sije nja 1938. bio je vrlo hladan dan. Mrzli je vjetar svojim udarcima meo berlinske ulice, na njemu su žestoko lepršale ogromne crvene zastave s kukastim križem što su svojom grimiznom bojom davale malo života sivim fasadama glavnoga grada Tre eg Reicha.

U Ministarstvu rata, u Bendlerstrasse, vlada neobi na atmosfera. Tu je u velikom poslu nekoliko vojnika iz Generalštaba, idu amo-tamo, ure uju veliku dvoranu za jednu sve anost koja je ina e nesvakidašnja za to mjesto. Parket se blista kao da je od stakla. Što se doga a?

Jednostavno — toga jutra Mars i Venera sklapaju brak.

Mars je feldmaršal Werner von Blomberg, ministar rata. Rumen, sretan i uzbu en kako i dolikuje ženiku, prvi ma Reicha nosi »radnu uniformu« vojnika svoga ranga. Bluza je tek malo dotjerana. Jedina smetnja — trbuš i . A što se može? Feld-

maršal nije više momak, niti se prvi put ženi. Udo-
vac je i ima troje djece. Jesu li tu svi? Evo vlasti,
evo velikodostojnika režima... A evo i zaru nice,
Venere. Nevjesta, koja je utjelovljenje rasnog idea-
la nacizma, bila je još prije nekoliko dana tajnica
u Ministarstvu rata. Zove se Eva Gruhn. Ona je po-
malo miši ava Venera — njema ki ideal ljepote.
Odabrala je sasvim jednostavnu haljinu, možda i
odve jednostavnu: kostim od sive vune, bez ikakva
nakita. Jedinu življu boju predstavlja buket crvenih
ruža. Držanje joj je hladno, usprkos širokom osmi-
jehu koji me utim nikoga ne vara. Svi šute i eka-
ju njega, Fiihrera; morao bi sti i svakoga trenutka.

»Mladenci« šute. Petnaest minuta do podne. i-
novnik mati nog ureda priprema knjigu. Tri a u-
tanta stoje nepomi no.

Najednom buka automobila — to je on, Führer.
Hitler ulazi u dvoranu pra en Göringom. Vo a na-
cizma ne voli mnogo takve ceremonije — to svak
zna — a još manje voli i i u Ministarstvo rata gdje
kaplari, što je i sam bio za vrijeme rata, vrše skrom-
nu dužnost stražara. Ipak, Željezni križ I reda, koji
se isti e iznad zlatne strana ke zna ke, daje mu
odre eni izgled sigurnosti: jednakoga me u jedna-
kima.

Iza njega ogromni Göring. Za tu prigodu obukao
je uniformu generala Luftwaffe na koju je prika io
sva dobivena odlikovanja i mjeri od glave do pete
te vojnike iz Generalštaba koje je oduvijek prezirao.

Pri dolasku te dvojice, von Blomberg požuri k
njima i predstavi: »*Fräulein Gruhn, mein Führer!*«
Hitler se duboko nakloni lome i se u pasu prema
ugla enosti austrijske škole. On voli žene ali na svoj
na in: napokon, one ra aju vojnike! Vjen ani je
obred kratak. Von Blombergov »da« odzvanja sna-
žno i oštro kao topovski pucanj, a »da« Fräulein
Gruhn je rezak i tanak poput igle.

Preostaje još samo potpis u mati noj knjizi, a
zatim e dobiti, kao i svaki bra ni par, primjerak
Mein Kampfa uvezan crnom kožom i ukrašen zlat-
nim hrastovim liš em.

Obred je tako obavljen jer je ministar rata htio
da mu vjen anje bude u što intimnijem krugu. Bez
primanja, bez ru kova. Samo dva buketa cvije a,
i to je sve.

Vrata se zatvaraju i u sali nema više nikoga. Samo na tamnoj presvlaci stola leži primjerak *Mein Kampf*. Novi bra ni par zaboravio ga je ponijeti sa sobom na medeni mjesec.

Feldmaršal von Blomberg se oženio. U tom se trenutku otvara »slu aj Blomberg«.

udne glasine

Za razliku od tolikih doga aja što se zbivaju u Tre em Reichu, ženidba ministra rata nije imala nikakva odjeka. Usprkos tome što su svjedoci bili dvije li nosti prvoga reda, Hitler i Göring, štampa je gotovo šutke prešla preko toga. Samo nekoliko redaka na tre oj stranici. Ni jedne slike. Tek što se obred završio — samo gra anski obred, razumljivo — a ve kruže udne glasine: naklapa se da se feldmaršal von Blomberg oženio obi nom plebejkom, nedoli no svom rangu. Naravno, to su samo pri e. Ali ve 24. sije nja, to jest svega dvanaest dana nakon vjen anja, general Keitel povjerava svoju zabrinutost admiralu Canarisu. »Prus« Keitel i »Grk« Canaris su tradicionalisti ki oficiri, vrsto vezani za tradiciju i ugled svoje kaste. U njihovim o ima nedopustivo je da se oficir ženi »obi nom« djevojkom. Da seoski plemi iz zabave povali pod kakvim stablom neku seljan icu, to se može shvatiti; ali da se oženi njome... To je prosto. Glupo. Vulgarno. Treba voditi ra una o okolini. *Noblesse oblige!*

Bilo kako bilo, ali lisac Canaris želi doznati malo više. Pita svog subesjednika zna li kakve potankosti. Još ništa, kaže Keitel, ali dodaje da bi Göring zacijelo morao biti upu en u tu stvar.

»Zašto umiješati stranku u to što se ti e samo vojske?« oštro e Canaris.

Zašto? Ali, jasno je! Gospodin admiral neka ne zaboravi da je Göring bio najprije oficir a tek poslije nacist... kao takva, »skandal« ga se zacijelo ti e.

Šef Abwehra udi se što Keitel, kojem je sin zaru en s k erkom von Blomberga, nije upozorio feldmaršala na te »glasine«. Oni su ipak na neki na in povezani rodbinskim vezama, unato krutosti vojne hijerarhije koja još vu e korijene iz starog sistema carske vojske. Novo doba još nije uništilo onaj kastinski duh koji je ujedinjavao carske ofi-

ciré. Zna i, Keitel bi imao upravo razlog više da pote e u pomo svom »obla enom« kolegi.

General se izvukao da e, sve u svemu, Göring sigurno na i prikladno rješenje.

Admiral kao da je uvjeren. Ali on u duši osje a da rješenje koje e Göring na i ne e biti dobro.

Obi na bludnica

Situacija je svakog trena sve gora. Generalštabni oficiri u Berlinu više se ne zgražaju zbog jednog, da kažemo, plebejskog braka, nego idu i dalje, pa feldmaršalu spo itavaju da je uzeo za ženu djevojk u spremnu na svašta ...

I doista, na temelju izvještaja policijske službe za suzbijanje prostitucije, proizlazi da se po rang u najviši vojni šef Reicha vjen ao, u Ministarstvu rata i u Führerovoj nazo nosti, s jednom jeftinom prostitutkom.

Utvr eno je, zapravo, da je Eva Gruhn, ro ena u jednom vrlo »pu kom« berlinskom kvartu, pošla primjerom majke, koja je držala javnu ku u, pa se još od rane mladosti po ela baviti »najstarijim zanatom na svijetu«.

U informaciji se dalje kaže kako je djevojka, umjesto skitanja po gradskim plo nicima, bila više sklona da se specijalizira u onome što bi se danas zvalo »grupnim seksom«, dapa e, bila je postala »zvijezda« takvih susreta, s odre enom tarifom.

Na temelju dobivenih informacija grof von Helldorf, policijski prefekt Berlina, upoznao je Arthura Nebea s dosjeom Eve Gruhn. I Nebe, šef Kripoa (kriminalisti ke policije) — u službi je Heydricha, kao i Müller, Ohlendorf i Schellenberg. Brigadeführer-SS Nebe nije fanati an nacist. Njega smatraju vrsnim stru njakom i odli nim kriminologom, pa je u tom poslu stekao veliki ugled i prije nacizma, još za Weimarske republike.

Dakle, Nebe je u »slu aju Blomberg« prvi sagledao lukavu makinaciju Gestapoa. Doista, ne može se isklju iti mogu nost da su Himmlerovi agenti gurnuli tu ženu, kojoj su znali prošlost, u feldmaršalov naru aj. Nebe ne sumnja ni aska: iza te rabote kriju se Heydrichovi prsti. Zato i savjetuje von Helldorfa da radije obavijesti Göringa nego Himmlera, budu i da ovaj drugi zacijelo zna za tu intrigu.

Kad su ga upoznali s tim inženjericama, Göring je odlučio da se osobno zainteresira za to i da izvijesti Führera. Uvečer 24. siječnja ode u Kancelariju Reicha gdje ga je primio a utant pukovnik Hossbach. U o ekivanju da bude uveden, Göring se potuži pukovniku; stalno mu se nekakve nedaće svaljuju na leđa. Što se dogodilo? Kako? Pa svi o tome govore, o onoj gospođi i von Blomberg... Ali uto dolazi stražar: »Führer vas čeka.«

Göring se uzdišu i uputi u Hitlerov ured.

Göring i Hitler ostaju sami. Predmet je njihova razgovora jedna »afera«, ljubavna i — policijska.

Druga žrtva — von Fritsch

Tako se završava prvi čin komedije. A onda se diže zastor nad prvim prizorom tragedije koja će se sada razbuktati. Sutradan se Führern najavljuje novi posjetilac, Himmler, koji želi s njim razgovarati. Kaže da Gestapo ima jedan novi dosje za kancelara ...

Razgovor traje više od sata.

U predsoblju Hitlerova ureda pukovnik Hossbach šeta gore-dolje i pita se što sada snuju esesovci i protiv koga ...

Znatiželja mu je uskoro zadovoljena — riječ je o von Fritschu; on je nova žrtva protiv koje su pronašli argument koliko valjan toliko i ne astan.

Nakon Roehmova slušaja, Hitler gaji prema homoseksualcima gotovo eksplozivnu odvratnost. To što je sada doznao o komandantu kopnene vojske upravo ga je istjeralo iz kože; nakon »nedostojnog ponašanja prvog feldmaršala Trećeg Reicha« mogao je još štošta i o ekivati, ali da u vrhovima vojske ima pederastije, a, to ne... To je ipak previše.

Zbilja jest bilo previše. Samo, dokle seže istina a gdje počinje laž? O čemu je važno znati iz kojih izvora potječe takva kleveta.

Pukovnik Hossbach već ponešto sluti. Prema Himmlerovu izvještaju čini se da je general imao, recimo, neke osobite sklonosti, ukratko, da je homoseksualac. Je li to moguće? Podvala! tvrdi pukovnik. Onim je malo pregledao dosje, odmah se uvjerio da se optužba temelji na običajima, više ili manje maglovitim pretpostavkama. Zato pokušava braniti von Fritscha ali se tu više ništa ne može. Hitler je već uvjeren Himmlerovim argumentima ...

Führer traži od Hossbacha da sa uva tajnu: »Tražim od vas da o tome ništa ne govorite von Fritschu!«

»Ne mogu, *mein Führer!*« odvrati a utant. »To mi ne dopušta savjest. ovjeka treba obavijestiti za što ga optužuju!«

Hitler se u prvi as ini ljut. Nije navikao da netko odbija njegova nare enja. Ali ništa ne odgovara.

Iste ve eri Hossbach odlazi generalu i sve mu ispri a. Fritsch, duboko zga en i ogor en, kaže da u toj intrigi prepoznaje Himmlerove i Heydrichove prste. To isto misli, naravno, i pukovnik. On mrzi SS i uvjeren je da je ta splotka skovana u Gestapou u Prinz-Albrecht-Strasse.

Ali, što u initi? Izvršiti protunapad? A kod koga? Kod Hitlera osobno? Hossbach se obavezuje da e o tome razgovarati s Führerom u etiri oka.

Na Hossbachovo veliko u enje, Hitler je bio spreman da sasluša i shvati. Mirno i pažljivo sluša svoga a utanta. Najednom Hitler re e nešto što Hossbacha zaprepasti:

»Ako je istina da je von Fritsch nevin, onda bi on mogao posve dobro zamijeniti von Blomberga na položaju ministra rata!«

Ali, na žalost, nakon razgovora sa Hossbachom, Hitler se ponovo sastaje s Himmlerom i Heydrichom koji ubrzavaju rasplet situacije.

Poslije podne Hitler ponovo poziva k sebi Hossbacha. Bio je izvan sebe i napao ga ovim rijeima:

»Strašno ste se prevarili! Von Fritsch nije samo izopa en ovjek nego i lažac!« A onda e, kao da govori sam sebi: »Druk ije i ne može biti, jer su svi homoseksualci dvoli ni, a von Fritsch spada me u njih!«

Hossbach tada pokuša zaigrati na posljednju kartu. Predloži da se imenuje sud asti. Nikako, odlu no e Hitler, sve je uzalud. On je ve odlu io da suspendira von Fritscha. Naravno, prije nego donese kona nu odluku on e ga saslušati. Pozvao ga je u Kancelariju Reicha za tu istu ve er.

Susret je dramati an. Hitler nije sam. Zamolio je i Hermannu Göringa da bude uza nj. Göringu je neugodno, šuti, gleda u prazno kao da ga se to nimalo ne ti e. Hitlerov izgled ne ulijeva ohrabrenje.

Od samog je po etka oštar i odlučan: »Optuženi ste da ste prekršili član 175. Kaznenog zakonika ...«

»Apsolutna laž!« odgovara von Fritsch. »Nemate nikakav dokaz, *mein Führer*!«

Hitler ne odgovara. Njegov je »dokaz« u susjednoj sobi: svjedok optužbe, plaćena hulja, koji je već imao posla sa sudom. Ali Hitleru više vrijedi riječ hulje nego riječ generala.

Na Hitlerov mig uveli su tog tipa u sobu. »Svjedok« se zove Schmidt, Hans Schmidt, poznati homoseksualac. Taj nitkov, koji se tek oslobodio gestapovskih šaka, monotonim i bezbojnim glasom ponavlja svoju priču: »Ovaj«, kaže on, upiru i prstom u generala, »jedne večeri u studenom 1934. pratio je nekog mladog pederasta sve do kolodvora Lichtenfelde. U kakvim su odnosima, to je bilo odmah jasno jer je mladi bio poznat a poznato je i mjesto njihova sastanka. Odlučio sam da stisnem ovoga«, i pri tom ponovo pokaže prstom u generala. »Obećao je da će mi dati novaca ako budem šutio i sutradan mi je dao to novčano 1500 maraka.« Zatim je nastavio: »Tako sam više tjedana iz njega cijedio pare ... Sjećam se imena ... von Fritsch, prepoznajem ga savršeno dobro.«

General je bio blijed i gotovo obuzet bijesom.

»Kunem se svojom dušom da ne poznajem ovog ovjeka!«

Führer ga grubo prekine:

»Gubite mi se odmah s oči!«

»Nevin sam i tražim da me se izvede pred redovni vojni sud!«

»Nikako! Vi ste na dopustu do daljnjega i zato će vam suditi građanski sud.«

Tako se završio susret.

Međutim, za Führera dan još nije bio završen. U ponoć pozvao je u Kancelariju Reicha generala Becka, koji su mu antinacisti koji osjećaju dobro poznati. Hitler želi diskreditirati von Fritscha i u ovom vojnika, kako bi mogao slomiti pojedince iz oficirskoga kora.

I tom sastanku prisustvuje Göring, debeo, šutljiv, tužan. Na stolu je strani »dobri Hermann«?

Beck reagira isto kao i Hossbach. I on zahtijeva da von Fritsch izađe pred vojni sud, jer ne vjeruje ni riječi i tom neznancu, ne vjeruje ni jednoj riječi i optužbi; makinacija je ova, u njoj se vidi ruka...

Stoj! Rije mu naglo zastane u grlu. Na njegovu veliku sreću, jer je htio izustiti »Gestapoa«.

Uzalud, Hitler je neumoljiv: Fritschu mora suditi građanski sud.

»Mogu li ga barem posjetiti?« upita Beck.

»Ne branim vam«, odgovara Hitler.

Usred noći i Beck ode u Ministarstvo rata, von Fritschu, koji još jednom ponavlja da je nevin. Becku ne preostaje drugo nego da se odmah vrati Hitleru. U Kancelariji Reicha Hitlera se može naći i u svako doba.

Ali to je gubitak vremena; Hitler ne odustaje od svoje odluke. Dapače, tvrdi da za nj von Fritsch više ne postoji i da je Beck zauzeti njegovo mjesto.

»Odbijam!« odvrati Beck.

»Definitivno?«

»Dok se ne provede ozbiljna istraga koja će me dokazima uvjeriti u ono što vi sada tvrdite.«

Führer sliježe ramenima; zbilja, svi su ti oficiri iz oficirskoga kora isti, uvijek spremni jedan drugome priteći u pomoć.

»Zamah metlom«

Feldmaršal von Blomberg odmah je dao ostavku i ne trudeći se mnogo da obrani vlast svoje žene, barem ne tako žestoko kako von Fritsch brani sebe. Gak nije tražio ni da vidi izvještaj koji je izazvao skandal. Svukao je uniformu i obukao građansku odjeću, sprema se sa ženom u Rim i na Capri; Reich može čekati ali medeni mjesec ne može. On je lijepo šmugnuti, a Gestapo neka spletkari koliko hoće.

23. siječnja došao je u Kancelariju Reicha na oproštaj. Hitler ga je primio, ali je s njim razgovarao samo o vojnim problemima; ni riječi o razlogu skandala.

Ipak ostaje jedno neriješeno pitanje: von Blomberg odlazi, a tko će ga naslijediti u Ministarstvu rata?

»Predlažem von Fritscha ...«

»A, to ne!« zagrmí Hitler. »To pak ne! Uostalom, i on odlazi...«

Von Blomberg ne pita više ništa i pravi se da ništa ne zna. Tih je dana bio vrlo zauzet osobnim stvarima pa nije imao vremena baviti se još i svojim nasljednikom.

Onda tko? Von Blomberg tada predloži Göringa, ali Hitler to brzo odbija. Tada feldmaršal, tko zna da li ulagivanja ili duhovitosti radi, predlaže:

»U tom sluaju Führern jedino preostaje da osobno uzme u ruke Ministarstvo rata. To mi se ini najboljim rješenjem, ako se žele ujediniti stranaka i Wehrmacht.«

To je podmukao prijedlog koji se posve poklapa s Hitlerovom željom. Ali, da to ostvari, treba najprije na i nasljednika von Fritschu. Na prijedlog von Blomberga Hitler imenuje Wilhelma Keitela koji je poznat kao dobar organizator i odani pristasa nacionalsocijalizma.

U redu. Nekoliko dana poslije Keitel je pozvan u Kancelariju Reicha. Hitler mu suho saopava promaknu e: »Imam u vas povjerenja«, kaže mu, »i nadam se da e te u svakoj prilici biti uza me.«

Zajedni ki odluku smijeniti a utanta, pukovnika Hossbacha: on je odli an ordonanc-oficir ali ima predug jezik. Na njegovo mjesto do i e major Schmundt.

Hitler — vrhovni zapovjednik oružanih snaga

4. velja e 1938. godine Hitler objavljuje dekret od kapitalne važnosti. Taj dekret oznaava trijumf nacionalsocijalizma nad klasi nim duhom vojske i zna i pobjedu Gestapoa. Tekst je kratak i sastavljen na uobi ajeni birokratski na in:

»Od danas ja osobno preuzimam neposrednu komandu nad svim oružanim snagama. Stari Generalštab Wehrmachta pri Ministarstvu rata postaje Vrhovna komanda oružanih kopnenih, zra nih i pomorskih snaga i prelazi izravno pod moju komandu kao moj vojni vrhovni štab.«

Da bi itaocima bilo jasnije, podsjetit emo ih na nazive i kratice vrhova vojne hijerarhije. Na vrhu je *Oberkommando der Wehrmacht* — OKW, tj. Vrhovna komanda oružanih snaga. *Wehrmacht* — oružane snage — sastoje se iz tri vida vojske: kopnena vojska (*Heer*), ratna mornarica (*Kriegsmarine*) i ratno zrakoplovstvo (*Luftwaffe*). Svaki vid ima svoju komandu: *Oberkommando des Heeres* — OKH — Glavna komanda kopnene vojske; *Oberkommando der Marine* — OKM — Glavna komanda ratne mornarice; *Oberkommando der Luftwaffe* — OKL — Glavna komanda ratnog zrakoplovstva.

Sad se, dakle, prelazi na izbor komandanta. Komandantom kopnene vojske imenovan je general Walter von Brauchitsch, pruski plemić poznat zbog svoje poslušnosti režimu. Brauchitsch je s admiralom Raederom, komandantom ratnog zrakoplovstva, bit će unaprijeđen u ino feldmaršala. Na čelnik Vrhovne komande Wehrmachta je general Keitel.

Hitler zna da može računati na Keitela. Njegova je odanost bezgranična. On će režimu dati vojsku koja Führeru treba za provođenje njegove politike. Tako je vojska konačno »uhodana«.

Stoga su se stvari razvile tako da više nije bilo potrebno likvidirati cijeli oficirski kor, o čemu je snivao Himmler. Ipak je išlo i enja bilo, jer je umirovljeno 16 generala, a 44 ih je premješteno na druge dužnosti.

Prvi vojni pothvati sada mogu otpočeti: 11. ožujka 1938. godine njemačke trupe ulaze u Austriju radi provedbe Anschlusa, tj. pripajanja Austrije. Njemački vojci.

Na čelu kolone koja maršira prema Beču nalazi se jedan bataljon SS Leibstandarte »Adolf Hitler«, pod komandom Seppa Dietricha. Sepp je napravio karijeru, postao SS-Obergruppenführer i kao da je odlučio još više povećati svoj prestiž u vojsci. Zaslужio je i svog neposredno pretpostavljenog, generala oklopnih jedinica Heinza Guderiana, koji je tako i jedan od oficira najvjernijih režimu.

U Austriji SS dobiva nove pristalice. Tamo ima mnogo zagriženih nacionalsocijalista, dobro obučeni za gerilsko ratovanje. Tako se stvara i treći puk Verfügungstruppe, koji se naziva »Der Führer«, sa sjedištem u Beču i Celovcu, pod komandom Georga Kepplera.

Nov uspon SS-vojske

U ljeto 1938. godine Hitler određuje uloge pojedinim SS-jedinicama. Vješt potez koji zadovoljava Himmlera a ne vrijeđa generale.

U doba mira oružane SS-jedinice bit će pod komandom Reichsführera-SS, šefa njemačke policije, koji je odgovoran za njihovu organizaciju, obuku, naoružanje i upotrebu, u skladu sa zadanim unutrašnjim politikama koje se smatraju svrsishodnim da mu ih povjerim.

Me utim, te jedinice e oružje, municiju, materijale i priručnike potrebne za obuku dobivati izravno od Wehrmachta.

Služba u redovima Verfügungstruppe rauna se kao služenje redovnog vojnog roka, to jest jednaka je službi u Wehrmachtu.

Generalima je u injen samo jedan ustupak: oni e mo i »nadzirati« vojnu spremnost novih SS-jedinica; razumije se, takav je nadzor ograničen samo na stranu stranu.

U sluaju rata te SS-jedinice mo i e sudjelovati u operacijama na svim frontama. Na fronti izvan zemlje bit e podreene OKW-u, a na fronti u zemlji Reichsführeru-SS. To je namjerno dvosmislen položaj: jasno je da e u oba sluaja pravi šef biti Hitler koji e sam odlučiti o ve em ili manjem angažiranju oružanih formacija SS-a.

Za Himmlera taj dekret od 17. kolovoza 1938. godine zna i svakako veliki korak naprijed. 8. studenog 1938. godine, prilikom obljetnice münchenškog puca, mo i e svojim okupljenim oficirima ponosno re i: »Verfügungstruppe su formirane da sudjeluju u ratu i da se bore na bojnim poljima. Prolievaju i svoju krv, oni e ste i pravo da udaraju po huljama i saboterima koji djeluju unutar države.«

Oružane SS-jedinice istodobno su i milicija i policija i vojska. Ali one su u prvom redu škola. Broj ana im je snaga od najviše petnaest tisuća ljudi, organiziranih kao divizija koja ima svoj štab i udarnu trupu, potpuno motoriziranu, Leibstandarte »Adolf Hitler«, tri pješadijska puka, dva bataljona motociklista, jedan inženjerski bataljon, jedan bataljon za vezu i poljski sanitet.

Paralelno s njima militariziraju se i formacije Totenkopf od devet tisuća ljudi; one imaju 4 Standarten, ili puka, svaki puk ima po 3 Sturmabanne, ili bataljona, a bataljon ima po 3 pješadijske ete i jednu mitraljesku etu.

Vojne SS-formacije su ve od okupacije sudetskog područja kadre intervenirati uz bok regularnih trupa.

Iz tih e jedinica jednog dana niknuti Waffen-SS, s više od milijun vojnika odre enih da zamijene Wehrmacht.

Vrhovna komanda, naravno, nije mnogo oduševljena ra anjem te paralelne vojske, ali je tu Gestapo da tamo gdje treba malo udari po prstima one generale koji se opiru Waffen-SS-u.

Vojnici ustaju u obranu von Fritscha

Za sada treba srediti ra une s von Fritschem. Taj je posao povjeren ministru pravde Giirtneru. Istragu vode dva vojna i jedan gra anski savjetnik. Ovaj posljednji, doktor Hans Dohnanyi, Canarisov je prijatelj i ogor eni protivnik režima.

Ali Hitler nare uje da i Gestapo vodi paralelnu istragu.

Grof Rüdiger von Goltz, generalov branilac, zabrinut je jer se ne može predvidjeti ho e li i kako e intervenirati Müllerovi žbiri.

Me utim, branilac je pronašao upravo nevjerovatne dokumente na temelju kojih se utvr uje da postoji neki kapetan von Frisch (bez slova »t«), koji stanuje u etvrti Lichterfelde, baš u kraju gdje je operirao Schmidt, ve spomenuti ucjenjiva . Kapetana su odmah pronašli. Pritisnut, on priznaje da je bio žrtva ucjene kad su otkrivene neke njegove homoseksualne avanture.

I Gestapo je u toku tih otkri a. Zapravo, ve je proveo tajnu istragu o kapetanu von Frischu, saslušao ga i utvrdio njegovu krivnju... a prema tome i nevinost generala von Fritscha. Ali Gestapo šuti... »Ceh« ne treba da plati kapetan nego general. Spletka je bila o ita.

S druge strane, general von Fritsch se slabo brani, a još gore se vlada. Bilo bi bolje da je šutio i prekinuo svaki odnos s Gestapom. Me utim, on to nije u inio.

Umjesto da je, u najgorem slu aju, otišao u sje-dište tajne policije i tamo istresao svoje, pristao je da se polutajno sastane u jednoj osamljenoj vili s jednim agentom Gestapoa.

General nije poduzeo nikakve mjere opreznosti, ali su ih zato poduzeli mladi oficiri iz oficirskoga kora. Vilu su opkolili oružani kadeti u gra anskom odijelu, jer se boje da e esesovci likvidirati von Fritscha i ubojstvo prikazati samoubojstvom.

Ali se gestapovac ograni ava samo na pitanje o von Fritschovu politi kom mišljenju, ne diraju i u aferu. On zna kako se treba ponašati. Sve je ja-

sno: budu i da su se dokazi o homoseksualnosti rasplinuli, sada treba za von Fritscha na i »doka-ze« o njegovoj »ideološkoj nevjeri« prema stranci.

Za to vrijeme generalovi prijatelji daju uhapsiti kapetana von Frischa. Gestapo ga zlostavlja. Me u-tim, on ipak potvr uje svoju verziju, to jest da je on kriv. U ku i su mu prona ene potvrde o pla e-noj ucjeni. Kad su o tom obavijestili Hitlera, on je pozvao Himmlera koji je, izvanredno snalažljivo, izmislio novu verziju doga aja:

» injenica da je von Frisch kriv ne dokazuje da je general von Fritsch nevin! ... Zar u oficirskom koru ne mogu biti dva sli na slu aja nemorala?«

To je ve odviše. Besramnost je prešla svaku mjeru. Postojala je opasnost da izme u vojske i SS-a izbije kriza. I zbilja, pukovnik Oster, koji je najodlu niji, predlaže da se napadne sjedište Gestapoa i kasarna SS-a u Lichterfeldeu.

General von Brauchitsch ga smiruje, a što se ti e glavne li nosti afere, izjavljuje kratko ali do-stojanstveno:

Ni jedan narod, ni u jednom razdoblju, nije tako sramno postupao prema jednom svom vrhunskom generalu. Zato u u initi sve što je do mene da se dozna kako se godine 1938. postupilo sa šefom vojske. Sramota zbog tog slu aja pada ne samo na mene nego i na cijelu vojsku.

Uzaludno oprostjenje

Himmler i Heydrich uvidjeli su da su predaleko zašli, to više što e proces dokazati von Fritschevu nevinost. Ali sad su se vojnici uzjogunili i traže da se njihov šef pojavi pred sudom asti:

Generalu von Brauchitschu je do toga stalo. Pri-vatno se ne ustru ava govoriti o »razbojni kom br-logu Gestapoa«.

Proces je odre en za 11. ožujka 1938. Predsjed-nik suda je doktor Sellmer, a suci su Göring, von Brauchitsch i Raeder.

Ali baš toga dana njema ke trupe ulaze u Aus-triju. Zaokupljeni tom operacijom, vojnici više ne misle na su enje svom bivšem komandantu.

Na koncu, su enje ipak po inje 17. i završava 18. ožujka osloba anjem od krivnje koja je ve unaprijed okajana!

Na raspravi se jasno pokazalo da je Schmidt, lažni ucjenjivač, bio u službi Gestapoa. Heydrichovo ime nije spomenuto. Razvoj političkih i vojnih operacija zahtijeva da šef službe sigurnosti ima slobodne ruke...

Hitler je očekivao takav rezultat, ali se dobro uva da izvede potreban zaključak. Naprotiv, zabranjuje da se vijest o oslobođenju objavi najmanje još desetak dana. Ne nagovara generala von Fritscha da ponovo preuzme svoju dužnost. Ograničava se samo da mu pošalje svojeručno pismo kojim mu čestita na rezultatu procesa i zahvaljuje mu za sve što je učinio kao glavni komandant njemačkih kopnenih snaga.

Odgovaraju i na pismo, general von Fritsch zahtijeva da nastavi vojnu službu; to će ovaj put biti na čelu nekakva opskurnog artiljerijskog puka. To je uška njegovu dostojanstvu. Što se pak tiče druge ličnosti, onoga mračnoga Schmidta, on nestaje s pozornice; vjerojatno ga je Gestapo »likvidirao«, nezadovoljan njegovim uslugama.

To je konac von Fritscha. Odmah u početku rata pada na čelu svoga puka, u Poljskoj. Njegova je smrt vrlo slična samoubojstvu. Nekoliko dana prije toga napisao je: »U Hitlerovoj Njemačkoj za mene nema više mjesta ni u miru ni u ratu!«

Beckova opozicija

Nakon »slučaja von Blomberg« i »slučaja von Fritsch«, opoziciju Generalštaba režimu utjelovljuje u sebi jedan čovjek koji će postati meta Gestapoa, imati mnoge muke i na kraju će izgubiti život nakon neuspjelog državnog udara od 20. srpnja 1944. godine.

Ime mu je general Ludwig Beck. Nije ni plemić ni Prus, kako je to praksa zahtijevala, nego je sitni buržuj s Rajne. Ništa zajedničkog nema s tradicionalističkim oficirima, ali je ipak odlučio ući u oficirski kor. Kao svi skorojevići koji tek uđu u kakvu kastu, vrlo ozbiljno shvaća svoje dužnosti. Uvjeren je kršćanin i častan vojnik, i svi ga smatraju savjesnim čovjekom, dostojnim predstavnikom vojske i svega onoga što vojsku suprotstavlja stranci.

Iako nikad nije bio nacionalsocijalist, ipak je prije dolaska Hitlera na vlast branio dva oficira

svoga puka, Scheringera i Ludina, koji su bili optuženi zbog veleizdaje jer su pokušali me u oficirima stvoriti nacisti ke elije. Ako se 1938. godine protivi ratu, to je zato što mu se ini preranim, a pobjeda neizvjesnom. Hitleru zapravo zamjera nestrpljivost.

No, general Beck, koji je od 1935. godine na elnik Generalštaba kopnene vojske, osje a da je rat pred vratima i da se ne smije gubiti vrijeme. Povezuje se s pukovnikom Hansom Osterom iz Abwehra i s Dohnanyijem i pokre e nešto nalik na urotu. Održava veze i sa gra anskim osobama kao što su Goerdeler i Popitz.

Njegovo je stajalište jasno. Iznosi ga i von Brauchitschu u jednom svom memorijalu: »Planovi OKW-a mogu izazvati novi svjetski rat koji e za nas biti porazan.«

Sastanci von Brauchitscha i Becka sve su eš i i sve burniji. O njima je, naravno, obaviješten i Hitler, koji osje a da se grupa vojnih nezadovoljnika sve više širi pa, po svome običaju, vrši protunapad.

10. kolovoza 1938, usred ljeta, Hitler saziva najviše šefove u Berghof, u Berchtesgadenu, s namjerom da im »dobro opere uši«. »Pranje« traje nekoliko sati. Hitler govori bez prestanka i optužuje ih zbog defetizma. Oštro zaključuje:

»Gospodo, imajte na umu da od vas tražim slijepu pokornost!«

Vani je divan dan. Blistavo sunce mami i svojim zracima miluje vrhove planina što se dižu nad Führerovim »Orlovim gnijezdom«.

»Pranje« je završeno i svi su se složili. General Beck iz toga izvla i logičan zaključak i daje ostavku na položaj na elnika Generalštaba kopnene vojske. Nikakvo herojsko djelo, nego dosljednost. On, naime, nije bio stvoren za savijanje ki me.

Beckov gest nema odjeka. čak i Gestapo kao da se ne osvr e na nj. Taj oficir je samo neodgovoran uvijek, apsolutno neškodljiv. General je smrtno pogo en u svom samoljublju. Izgubio je sve, a bez borbe. Ignoriran je, ismijan i odba en.

Jedino mu je zadovoljstvo što ni njegov nasljednik, general Franz Halder, Bavarac iz porodice s vojnom tradicijom, nije i nikada nije bio nacist. Me utim, političko uvjerenje nije Halderu smetalo da se prijatelji s Roehmom kad se ovaj vratio iz Bolivije. Oni su ina e bili vrlo različiti: Roehm je

volio muškarce, a Haider žene. No, obojica su imali istu strast — Njema ku. I još ne eg zajedni kog: užitak u zavjerama. Nakon iš enja u »No i dugih noževa«, general je izgubio prijatelja i nikad ne e oprostiti esesovcima što su mu ga umorili. Ipak je ostao na svom položaju.

Rokambolski¹ Rubikon

Priprema se, dakle, urota u koju su upleteni i neki vojnici. To su: general von Hammerstein koji, iako nema nikakvu komandu, uživa odre en autoritet u oficirskom koru; general Erwin von Witzleben, zapovjednik vojne oblasti Berlina i Brandeburga; grof Walter von Brockdorff-Ahlefeldt, zapovjednik potsdamskoga garnizona; Karl i Heinrich von Stülpnagel i grof von Helldorf, berlinski kvestor i bivši glavešina SA, koji je urotnicima priveo i grofa Fritza von der Schulenburga, jednog od prvih pristaša nacista.

O emu se radi? Ništa manje nego o otmici Hitlera! Operacija bi se izvela to no onog asa kad Führer dadne znak za napad na ehoslova ku.

O ito je da sve to miriše na fantasti nu pustolovinu. Predvi eno je da se Führer uhvati i onda izvede pred »narodni sud«. Tada e se sucima pokazati jedan fascikl, spremljen u sefu vojne bolnice u Pasewalku, u kojem su spomenute neke Hitlerove psihi ke smetnje.

Beck je doslovno oduševljen tim planom. im sud utvrdi da je Führer duševno bolestan, strpat e ga u kakvu kliniku za umobolne, u to je Beck siguran. A dok se ne sastavi nova vlada, vojska e preuzeti vlast.

Dok u Španjolskoj bjesni rat, neki njema ki viši oficiri, u prvom redu Canaris, koji je starim prijateljstvom povezan sa španjolskim »Caudillom« Francom, misle da se i za Njema ku može na i rješjenje sli no onome što ga je Franco našao za Španjolsku: grupa vojnih nezadovoljnika.

Za to vrijeme Haider, koji je zamijenio Be ka u Generalštabu kopnene vojske, nalazi se izme u dvije vatre: izme u prijateljstva, zapravo sudionijstva sa zavjerenicima, i vojne discipline koja od

¹ Rocambole, li nost iz francuskih avanturisti kih romana (sredina prošlog stolje a) autora Ponsona du Terrail, junak nevjerojatnih pustolovina. — Prev.

njega traži detaljnu razradu plana napada na ehoslova ku.

Sve to mora obaviti za nekoliko sati i on se obavezuje da će obavijestiti urotnike čim dozna to an dan »X«.

Emisari idu u London

Ali njemački generali ne mogu samo vlastitim naporima zaprijeti put Hitleru. Zato bi trebalo probuditi i zapadne sile. Ako se one ne trgnu na opasnost od općeg sukoba, nego opet popuste pred ucjenom, onda se od njemačkog naroda i njegovih generala neće moći tražiti da se pridruže urotnicima.

Stoga treba poslati u London emisara da uspostavi odgovarajuće kontakte. Izbor je pao na staroga konzervativca Ewalda von Kleist-Schmenzina. Ovaj je u britanski glavni grad došao s izgledom čovjeka kojem je »konopac oko vrata i posljednjim naporom pokušava preživjeti«. O čemu nije bio pravi uvijek.

Nekoliko dana poslije poslali su drugoga, pukovnika Hansa Boehm-Tettelbacha. On će zamoliti Engleze da budu vršiti u svojim odlukama.

Ali Englezi su Englezi, tj. čuvaju nogama vrsto na zemlji. Taj rizik smatraju vrlo ozbiljnim. Znaju oni dobro da su njemački generali uvijek zadržali njemački patrioti što snivaju o oružanom revanšu u Evropi i da su protiv Hitlera samo u tome što misle da još nije vrijeme za odmazdu. Ukratko, Englezi su shvatili da su ti berlinski zavjerenici puni osobne mržnje, prožeti kastinskim duhom i ozlojeđeni pučkim i plebejskim karakterom nacionalsocijalizma. U biti od Führera ih dijele samo metode i ocjene momenta.

U Njemačkoj, međutim, Gestapo nadzire generale. Još nije došlo vrijeme za akciju, ali je sigurno da Führer zna što se priprema. Još će im jedanput »oprati uši«: »Gospodo, ne trpim ni kritike, ni oklijevanja, ni defetizam. Jasno?«

Još jednom generalima ostaje samo da lupnu petama, to prije što moraju, koliko god stegnutih zuba, priznati da Führer ima pravo: njegova se vanjska politika jednostavno nameće. Sva je Evropa stala. Nitko ni da prstom makne. Samo protestne note i — muk. Osim toga, priprema se sastanak u Münchenu, posljednji pokušaj spasavanja mira.

Sastanak je uspio i generalski se državni udar otkazuje. Nov uspjeh Führerove politike: okupacijom Sudetske oblasti Njemačka dobiva »tri milijuna ljudi njemačke krvi«. Ne samo to, nego bez i jednoga hica zauzima cijeli ehoslovački obrambeni pojas. To je velika vojna pobjeda postignuta bez mrtvih i ranjenih.

Tko će se u Njemačkoj usuditi i prstom maknuti protiv Fiihrera?

»Gospodari rata« moraju priznati da on ima pravo a oni krivo. »Nadajmo se da su sumnji avci, slabi i kukavice sada prigrlili nacizam i da će mu biti vjerni«, piše general Jodl u svom dnevniku.

Valjati će ekati da se divizije Wehrmachta zaglibe na ravninama Sovjetskog Saveza pa da se opet rodi jedna generalska zavjera — ovaj put nesumnjivo ozbiljnija i opasnija.

iš enje i novi trijumf

Za Hitlera je nastupio trenutak da ponovo udari po svim svojim protivnicima. U toj mu odluci pomažu izvještaji kojim ga opskrbljuje Gestapo. Prvi potez: u mirovinu šalje doajena najvišeg vojnog starješinskog kadra, generala Gerda von Rundstedta, a na raspolaganje stavlja generala Wilhelma Adama, u koga nikad nije imao povjerenja. Keitel je unaprijeđen u in general-pukovnika i njegov se uspon nastavlja.

A Halder? Halderu Hitler povjerava pripremanje plana za predstojeću u potpunosti okupaciju ehoslovačke. Premješten je i von Witzleben. Tako je Beck ostao sam, običan građanin koga su malo-pomalo napustili njegovi stari ratni drugovi.

Međutim, von Brauchitsch, »ovjek broj jedan« vojske, koji se rastavio od svoje prve žene i nekoliko mjeseci poslije oženio nekom Charlottom Schmidt, kerkom kasselskog suca i fanatičnom nacistkinjom, kao da ne odobrava nikakvu pomisao na zavjeru. I Halder je otkazao svoje sudioništvo; oklijeva i ne želi djelovati, osim u slučaju ratne opasnosti.

14. ožujka 1938. godine njemačka vojska maršira na Prag. Nitko u Evropi ne pokušava spriječiti taj novi udar. Samo se komentiraju događaji i tvrde da je »sreća na Fiihrerovoj strani«.

Me u onima koji nikako ne mogu probaviti nacional-socializam je i general Georg Thomas, šef naoružanja i ekonomskog odsjeka OKW-a, kojemu su, nakon von Schleicherove smrti 30. lipnja 1934. godine i prljave afere sa von Fritschem, izrasla dva otrovna zuba protiv nacizma. I zbilja, uo i rata bit e me u rijetkima koji se do zadnjeg trena protive Fiihrerovim planovima.

Polovinom kolovoza 1939. godine Thomas je sastavio memorandum koji e predati Keitelu. Memorandum je obradio samo jednu temu: da su kratkotrajan rat i brz mir utopija.

Thomas je iznio svoje argumente na elniku OKW-a koji ga je slušao bijesna izgleda.

»Napad na Poljsku neizbježno e izazvati op i sukob koji e se ubrzo pretvoriti u rat iscrpljenja u kojem mi nipošto ne možemo pobijediti.«

»A zašto?« prekine ga Keitel.

»Zato što nemamo ni jake saveznike, ni ve e rezerve, ni sirovine...«, odgovara Thomas, ali ga u tom trenutku šef OKW-a grubo prekida:

»Sve to nije važno jer svjetskog rata i ne e biti. Ako napadnemo Poljsku, nitko se ne e ni maknuti: Francuska je previše degenerirana, Engleska previše dekadentna, Amerika previše indiferentna ...«

Keitel ne spominje Sovjetski Savez. Njime se bavi osobno Führer. Nekoliko dana poslije, Berlinom kruže doista nevjerovatne glasine. Govori se o jednom velikom diplomatskom iznena enju.

Ujutro 22. kolovoza 1939. godine von Ribbentrop leti u Moskvu.

Po inje rat

Nekoliko sati poslije potpisan je njema ko-sovjetski pakt o nenapadanju.

Hitler odlazi u Berghof i u svom omiljenom ambijentu jela i ledenjaka saziva najviše vojne starješine.

Nikad nije bio ve i optimist i nikada takav optimizam nije bio zarazniji. Osim ostalog, Führer tvrdi:

Vjerojatno se više nikad ne e pojaviti ovjek koji e imati tako velik autoritet, kojem e njema ki narod više vjerovati. Zato je vrlo važno da ja budem živ. Ali ja se svakog dana

izlažem pogibelji da me neki zlo inac ili lu ak ubije. Zato ne smijemo gubiti vrijeme i moramo zapo eti rat dok sam ja još živ.

Nakon te prve melodramske sjednice kojom je privukao generale, Hitler saziva drugu: na dnevnom su redu prakti ni problemi.

Taj dnevni red je jednostavan: dan »X« odre en je za 26. kolovoza u 4,30 sati ujutro. Cilj: uništenje postoje ih snaga u Poljskoj.

Ni jedne protivne primjedbe. Ipak, u zapisniku sjednice stoji: »Neki prisutni, neodlu ni, šute.«

Poslije e se vojne operacije odložiti za nekoliko dana, što je neke natjeralo na pomisao da e se mir spasiti u posljednjem trenutku. Ali ne. Hitler je odlu io provesti svoje planove u djelo. To odlaganje je samo pauza, trenutak predaha prije po etka borbe. Führer se povjerava von Brauchitschu:

»Ako me prisile, ne u oklijevati povesti rat i na dvije fronte.«

Na to Beck upu uje vojnim šefovima još jedno, uzaludno pismo, a Thomas pokušava još jedan, posljednji korak. Ali — uzalud. Novi je datum ve odre en — 1. rujna 1939. godine.

U kampanji u Poljskoj prvi put jedinice SS-a bore se rame uz rame s Wehrmachtom. Nisu to veliki kontingenti ali je njihova prisutnost na bojnopolju važna. Stvara se vojska neovisna o Wehrmachtu, vojska s vlastitim starješinskim kadrom, naoružanjem i organizacijskom strukturom.

SS-jedinice — Leibstandarte »Adolf Hitler«, pukovi »Deutschland« i »Germania«, artiljerijski puk, izvi a ki bataljon i inženjerijski bataljon — doživljavaju svoje vatreno krštenje. U operacijama sudjeluje i jedna jedinica Totenkopfstandarten, to jest pješadijski bataljon »Heimwehr Danzig«.

Za *casus belli* pobrinuo se sam Heydrich. Da opravda agresiju, poslao je nekoliko svojih esesovaca, preodjevenih u poljske uniforme, da napadnu njema ku radio-stanicu u Gleiwitzu (danas Gliwice). I gotova stvar: »Poljaci su iz potaje prvi napali. Njema ka je prisiljena da se brani.«

Dok Wehrmacht pobjedni ki napreduje, SS-Einsatzgruppe »iste« okupirani teritorij, postupaju i užasno brutalno. Hitler je unaprijed upozorio vojnike da se u to ne miješaju. Neke mjere »ne e im

biti po ukusu«. Vojnici se moraju ograničiti »na strogo postavljene taktičke zadatke koji su im povjereni«.

Da onemogu eventualno reagiranje Vrhovne komande, SS-trupe i policija prelaze pod Himmlerovu neposrednu komandu. To, međutim, nije spriječilo generala Blaskowitza da ogorčeno protestira zbog ponašanja jedinica Totenkopf. Na taj prosvjed javlja se i von Brauchitsch. Traži razgovor s Himmlerom.

U tom razgovoru Reichsführer-SS, koji se ne osjeća dovoljno jakim da povisi glas, spreman je na nagodbu. On čak i smiruje von Brauchitscha: »Naša etnička politika«, kaže, »bit će ostvarena s najvećim mogućim obzirom i s najmanjim prolijevanjem krvi.« Kad je već na tome, umiruje i generale — on nema nikakve namjere da uz Wehrmacht stvara još nekakvu SS-vojsku ...

A to je upravo plan što ga Reichsführer-SS i ostvaruje bez ikakva zastoja.

Himmler sada ima oko 25 tisuća ljudi. Vrlo malo prema redovitoj vojsci koja će ubrzo imati stotinjak divizija. Da ojača svoju SS-vojsku, Himmler se zaklanja iza administrativnih propisa; stvar tumačenja. I tako, već od studenog 1939. godine SS-trupe obuhvaćaju, osim Leibstandarte »Adolf Hitler« koja je bila jedna jednog puka, tri divizije: Verfügungsddivision, koja će se kasnije nazvati »Das Reich«, Totenkopfdivision i Polizeidivision. Njima treba još dodati 14 pukova Totenkopf koji će malo-pomalo ući u sastav SS-vojske.

Gottlob Berger regrutira nove obveznike za SS-vojsku

Drugi dio plana Reichsführera-SS sastoji se u tome da se regruti upute izravno u SS-trupe. U Gottlobu Bergeru, bivšem komandantu jurišnih trupa iz prvog svjetskog rata, nalazi vrijednog i inteligentnog suradnika.

Berger je uvijek maštao o akcijama. Nakon prvog svjetskog rata predavao je gimnastiku, zatim je obučavao Henleinove Freikorps na sudetskom području. Brutalan je, ali zna biti i elastičan kad treba. Organizira posebne odrede za regrutaciju, pored onih Wehrmachta.

Pregovori s vojnim starješinama bit će naporni i dugotrajni. Stvaranje Waffen-SS u suprotnosti je s na elom koje je sam Hitler objavio: »U Njema - koj e jedino Wehrmacht okupljati one koji su odre eni da nose oružje.«

Kako izi i iz toga škripca? U me uvremenu, generali iznena eno utvr uju da formacije Totenkopf ve premašuju 30 tisu a ljudi. Ako i dopustimo da su to, zakonski, državni službenici a ne vojnici, svejedno se zna da sudjeluju u vojnim operacijama u kojima se, uostalom, isti u svojom okrutnoš u.

Ali se generali plaše. Umjesto da se sukobe s Reichsführerom-SS, šefom svih policija, korisnije im je da postupaju poput noja: praviti e se da ništa ne vide, ak ni to da ljudstvo Totenkopfa nije više u crnim uniformama. Uistinu, Himmleru i nije bio potreban nikakav alibi administrativnog zna aja da bi oja ao svoje SS-trupe. Zato Berger može mirno nastaviti poja anim regrutiranjem. On bira momke od 17, 18 i 19 godina, koji još ne potpadaju pod regrutaciju, i odrasle izme u 28 i 39 godina. Napose traži dobrovoljce izvan njema kih granica.

Koncem sije nja 1940. godine stotinjak Slovaka stupa u redove Waffen-SS-a. Od ožujka 1940. godine naziv Waffen-SS postaje služben.

Sad se, me utim, neki generali po inju odupirati i pokušavaju, ali uzalud, da zako e razvijanje tog novog tijela.

Wehrmacht nema nikakve namjere da opskrbljuje oružjem i opremom SS-trupe. Šefovi Waffen-SS-a obra aju se tada izravno Ministarstvu naoružanja i municije, tek nedavno formiranom, kojem je na elu Fritz Todt i tako zaobilaze i tu prepreku.

Takvo držanje vojnika ljuti Himmlera koji izlazi iz svoje rezerviranosti izjavom:

Reichsführer-SS ne namjerava prepustiti Wehrmachtu pravo detaljnog upoznavanja konna ne strukture i ciljeva jedinica Waffen-SS, to više što su zada e povjerene SS-u vrlo raznovrsne i mogu imati ne samo vojni, nego i politiki i policijski karakter.

SS name u se kao prijeko potrebne

Rat na zapadu omogu ava jedinicama Waffen-SS da pokažu sve svoje vojni ke kvalitete: pored ostaloga, jedan e borbeni odred iz Leibstandarte

»Adolf Hitler« prvi probiti obrambenu liniju Peel u Nizozemskoj.

U utrci koja će njemačke armije provesti kroz Francusku sve do granice Španjolske, u prethodnici su uvijek motorizirani SS-pukovi. »Deutschland«, »Germania«, »Der Führer« i nova Totenkopf divizija postižu spektakularne uspjehe. Za njima ništa ne zaostaje ni Policijska divizija, iako još nije motorizirana.

Neustrašivost i fanatizam tih jedinica plaše Wehrmacht. Gubici esesovaca su teški.

Ti ljudi, razjareni u bitkama, okrutni su u pobjedi. U Paradisu, u sjevernoj Francuskoj, neki vojnici iz divizije Totenkopf strijeljali su stotinjak engleskih zarobljenika. Taj čin izaziva gnjev oficira Wehrmachta pa čak i nekih esesovaca.

Nova uzbuna me u profesionalnim vojnicima nastala je kad su Waffen-SS, sad već na glasu po hrabrosti i okrutnosti, odlučili regrutirati i strance u svoje redove. Uistinu, već je 1938. godine u Crni red ušao izvjestan broj Amerikanaca, Šveđana i, naročito, Švicaraca njemačkog jezika. S ratom ta se pojava pojačala. Još od travnja 1940. godine puk SS-Standarte Nordland uzima u svoje redove dobrovoljce iz Danske i Norveške. Nekoliko mjeseci poslije jedna grupa Nizozemaca i Flamanaca formira SS-Standarte Westland. Tako se me u Waffen-SS nalaze i Finci i rumunjski folksdojčeri. O toj pojavi Himmler je dugo razgovarao s oficirima divizije »Das Reich« u Metz, u srpnju 1940. godine.

Želim stvoriti jedan red koji će izražavati i razvijati moju želju da sebi privuče sve ljude nordijske krvi raštrkane po svijetu. Tako ćemo ih oteti našim protivnicima, pa se više ne moraju boriti ni protiv njih, ni protiv onoga što oni predstavljaju. Taj moj prijedlog nije ništa novo. Sve što smo do sada radili, približilo nas je tom cilju, a još ćemo se više približiti onim što ćemo dalje raditi, uvijek u istom smjeru. Ali taj naš cilj možemo postići i samo ako svi mi do jednoga ne gledamo svoje osobne interese, svoj svijet, svoja prijateljstva, nego ako idemo do kraja. SS predstavlja sredstvo koje će nam omogućiti da postignemo vječni cilj: ideju koju je stvorio Führer, Reich svih Nijemaca, veliko sve.

Pukovi »Nordland« i »Westland«, sastavljeni od finskih, norveških, danskih, nizozemskih i flaman-skih dobrovoljaca, spojili su se sa starim pukom »Germania« u jednu novu diviziju Waffen-SS, koju su nazvali »Wiking« i koja je bila pod zapovjedništvom Felixa Steinera.

Nakon 1940. godine Waffen—SS postaju sve poznatije

Dok Heydrich nastavlja regrutiranje i krajnju indoktrinaciju, Hitler prvi put upu u je rije i pohvale svim esesovcima pod oružjem. Htio on to ili ne, ali to je napad na stajalište vojnika za koje se Führer zakleo da će ga poštovati.

To se dogodilo u Operi Kroll, gdje se sastao Reichstag, 19. srpnja 1940. godine, i gdje je Hitler pozdravio trupe koje su se odlikovale na zapadnoj fronti. Dodao je da su se divizije i pukovi Waffen-SS hrabro borili u okviru vojske, pa je naglasio:

»Njemačke oklopne snage dobile su svoje mjesto u povijesti; ali dio zasluge pripada ljudima iz Waffen-SS.«

Zatim Führer odaje priznanje rezervnim formacijama SS »bez kojih ne bismo dobili ni jedne bitke«. Naposljetku istaknu »strana kom drugu Himmleru koji je organizirao cijeli sistem sigurnosti našeg Reicha i jedinice Waffen-SS«.

Te riječi, javno upućene vrhovnom šefu Gestapo-a, znače važan zaokret jer pobjeda iz godine 1940. znači i konačnu pobjedu stranke nad vojskom.

Wehrmacht je konačno potisnut

Heinrich Himmler je već 1936. godine po njegovu razmatranju mogućnost postepene zamjene dijela oficirskog kora Wehrmachta s elementima vjernih nacionalsocijalizmu, proizašlim iz škola SS-a.

Ali, tek nakon urote od 20. srpnja 1944. godine morao je on srediti račune s onim malobrojnim generalima koji već nekoliko godina rade protiv režima. Waffen-SS je na koncu rata imati više od 30 divizija, odnosno onoliko koliko ih je 1935. godine imao Wehrmacht.

Međutim, paradoksalna je povijesna činjenica da ta fanatična i strašna snaga nikad nije imati u svojim redovima većinu Nijemaca iz Reicha: na vi-

še od milijun vojnika, 400.000 su Reichsdeutsche (Nijemci iz Njemačke), 300.000 su Volksdeutsche (Nijemci iz drugih zemalja), 80.000 »Germani«, 40.000 Baiti, više od 100.000 dobrovoljci iz Zapadne i Srednje Evrope, oko 100.000 iz isto njih zemalja i oko 50.000 Azijata.

I tako, u finalu borbe za primat izme u Wehrmachta i Gestapoa upravo e strani najamnici ostati do kraja na strani nacionalsocijalisti ke Njemačke. Oni, nesumnjivo, ni pojma nisu imali o programu što ga je Adolf Hitler izložio etvrt stolje a prije, 25. velja e 1920. godine:

Mi tražimo raspuštanje pla enih trupa i osnivanje nacionalne vojske!

GESTAPO VLADA EVROPOM

Užasni masakr nije se dogodio slučajno. Budimo iskreni — sve je unaprijed bilo pripremljeno, predviđeno, programirano.

Himmlerovi esesovci nisu se samo istaknuli u zločinima radionicama Gestapoa i SD-a, u žalosnom podizanju istrebljivih logora i u fanatizmom držanju jedinica Waffen-SS na bojištima, nego su također bili i instrument nepojmljivoga genocida u zemljama Istočne Evrope. Takav su instrument bili takozvani »akcioni odredi« Glavnog ureda sigurnosti Reicha i Sigurnosno-obavještajne službe SS-a (Einsatzgruppen der Reichssicherheitspolizei und des Sicherheitsdiensts); »akcioni odredi« imali su zadatak da likvidiraju svakoga koga je nacistička policija kanila uništiti iz ideoloških razloga.

Ta istrebljenja, kojima je uništeno oko milijun i pol do dva milijuna ljudi — ako računamo samo Slavene i Cigane, bez Židova — nisu bila improvizirana. Ta istrebljenja nisu bila, kako bi netko mogao pomisliti, ni žestok odgovor na terorističke akcije protiv njemačke vojske, to jest neka vrsta protužerile, nego su bila smišljena i predviđena još 1936—1937. godine, to jest mnogo prije ulaska Njemačke u rat.

Genocid je bio predviđen još 1937.

Tijekom jednog niza konferencija o karakteru i zadaći SS-a i policije, održanih od 15. do 23. siječnja 1937. u Berlinu, Himmler je nedvosmisleno odredio smjerove vanjske politike Trećeg Reicha, onako kako ju je Hitler kanio voditi idućih godina. Reichsführer-SS nadasve je naglasio boljševiku opasnost (na koju će se temeljito navratiti nakon 22. lipnja 1941.), isti uistinu kao činjenicu da je komunizam i neprijatelj na ideološkom nego na vojnom planu:

Mi u prvom redu moramo bdjeti nad unutrašnjom sigurnošću — rekao je Himmler. — Mora nam biti posve jasno da nam neprijatelj nije samo protivnik u vojnom, nego i u ideološkom smislu. Kad govorim o protivniku, mislim na našeg prirodnog neprijatelja, na židovsko-masonski boljševizam, kojem je središte u Rusiji, što time naravno ne podrazumijevam da nam boljševici ki napad prijeti samo iz Rusije. I države i narodi koji su ugroženi židovsko-masonskim klikama, ili su pod njihovim utjecajem, nama će uvijek biti neprijatelji i predstavljati nam stalnu pogibelj. U istom slučaju, moramo imati na umu da je boljševizam organizacija ljudi nižeg reda, kojom potpuno vladaju Židovi, i koja stoga predstavlja upravo suprotnost onoga što jedan arijski narod voli i cijeni. To je demonska doktrina koja priziva najniže ovjekove nagone i od njih tvori religiju. Tu je nemoguće pogriješiti: boljševizmu je potrebno svega dvadesetak godina da bi se uzdignuo do avolske religije, sa sjedištem u Aziji, odrediti da uništi cijeli svijet.

Zaključivši pregled svih mjera sigurnosti koje valja poduzeti — do »preventivnog rata, bude li potreban« — Himmler je emfatičnim riječima nikom definirao mistiku kojom se njemački narod mora nadahnuti za borbu u idućem desetljeću: uništenje ljudskih podvrsta cijelog svijeta, koje su se udružile protiv Njemačke, jedine nositeljice kulture ljudskog roda i voditeljice bijele rase:

Tražim od vas da razmislite o tim problemima ... U idućim se godinama neće raspravljati o velikoj ili manjoj prihvatljivosti ove ili one

politike koju bi vodila Njemačka. U godinama što slijede bit će svjedoci borbe za uništenje nižih rasa cijelog svijeta, ujedinjenih protiv Njemačke, jezgre njemačkog naroda, protiv Njemačke nositeljice kulture ljudskog roda; u idućim se godinama rješava pitanje »biti ili ne biti« za bijelog svijeta kojem smo mi narod-vodi. U jedno smo sigurni: da smo sretni što živimo upravo u ovom trenutku koji se zbiva samo jednom u dvije tisuće godina; u trenutku obilježenom rođenjem Adolfa Hitlera!

Određeni cilj bio jasan, točan, monstruozan: uništenje svih »nižih rasa« svijeta. To jest, divovski genocid. Ne zaboravimo taj datum: siječanj 1937. godine. Od tog je trenutka postojala određena želja za uništenjem, i ta želja, kako ćemo utvrditi, nije bila uperena isključivo protiv židovskog naroda, a kako bilo da bilo ne samo protiv Židova u Njemačkoj.

Poljska će biti zbrisana s geografske karte

Sutradan nakon objave njemačko-sovjetskog pakta, i to točno 22. kolovoza 1939. godine, Hitler je svojim generalima, što su se okupili oko njega u Obersalzbergu, otkrio svoje okrutne nakane u pogledu Poljske. »Poljska«, rekao je, »mora biti zbrisana s geografske karte.«

Himmler daje određene upute:

Osigurati da Poljska više ne može uskrsnuti. U tom cilju, uništiti poljsko plemstvo i inteligenciju, od uvođenja do uvođenja; također Poljaci biti svedeni na ljudsku podvrstu, na položaj helota.*

I dodaje da Židove treba, za sada, od toga razmjerno izuzeti (potvrđujući i time da u pogledu Židova još nije donio konačnu odluku o uništenju):

Odmah poduzeti mjere, ali ne obavezno definitivne, protiv poljskih Židova, to jest protiv

* Heloti su bili robovi u Sparti koji su za vrijeme ratnih pohoda kao sluge bili u pratnji svojih gospodara i u borbi falange sudjelovali kratkim kopljem i praćkom. — Red.

tri milijuna Poljaka što tvore židovski puk u Poljskoj.

Himmler izvla i zaklju ke: »Istok«, kaže on, »pripada SS-u.« Sve se može. I zbilja, Istok e postati lovno podru je njema kih vukova. Oni e po njemu sijati smrt u groznom znaku mrtva ke gnjileži.

Himmler odmah povjerava Heydrichu zada u da stvori specijalne odrede koji e nadzirati vitalne centre u oblastima koje je Wehrmacht osvojio i koje su priklju ene Tre em Reichu.

Za eci tih specijalnih odreda postojali su ve prije. Prva je grupa stvorena još 1938. godine, u doba Anschlusa. Po inila je užasna zlodjela u Austriji, iako ne takva kakva je po inila druga grupa, pod komandom generala Gottloba Bergera, koja je godinu dana poslije djelovala u Sudetima.

Heydrich odlu uje da za Poljsku formira pet Einsatzgruppen, to jest po jedan odred za svaku armiju angažiranu u ofanzivi »Plan Bijeli«. Svaka se Einsatzgruppe (EG) sastoji od pet Einsatzkommando (EK) od po 150 ljudi, što zna i po 750 ljudi uza svaku armiju; takva grupa ima dvostruku zada u: prvo, da po svaku cijenu sprije i stvaranje podru ja tajnog otpora ili gerilske aktivnosti; i, drugo, da u svim fazama provede plan »Intelligenzaktion«,* prema Hitlerovim direktivama o brisanju Poljske s geografske karte.

Wehrmacht reagira

Me utim, »iš enje« koje su Einsatzgruppen zapo ele ve 1. rujna poprima takve razmjere da komandanti Wehrmachta protestiraju. U jednom izvještaju glavnom štabu, jedan komandant armijskog korpusa piše:

Veliko djelo obnove nije nipošto olakšano intervencijom SS-jedinica koje su dobile specijalne zadatke i koje nisu pot injene guverneru. Svugdje u upravi osje a se njihovo prisustvo, one teže da stvore državu u državi... U gotovo svim velikim gradovima te su jedinice

* Plan *Intelligenzaktion*, šifra za likvidaciju poljske inteligencije. — Red.

izvršile javna strijeljanja. Žrtve su odre ene na vrlo proizvoljan, esto neshvatljiv i odvrat na in. U mnogim su mjestima mjere protiv Zidova popra ene teškim zloupotrebama.

Ve 8. rujna 1939. admiral Canaris, šef Abwehra, izražava svoje negodavanje generalu von Stülpnagelu, generalštabnom oficiru Wehrmachta, zato što se »Reichsführer-SS Heinrich Himmler usu uje hvalliti da dnevno strijelja po 200 Poljaka«!

etiri dana poslije, u razgovoru s Keitelom, u samom Führerovu vagonu, Canaris postavlja isti problem: »Cijeli e svijet«, on kaže, »držati Wehrmacht odgovornim zbog takvih odvratnih postupaka.«

Poljska elita uništena 97 posto

Zapravo, djelatnost Einsatzkomandi brzo poprima velike razmjere. Kako Wehrmacht napreduje, tako Heydrichovi ljudi odvoe u zatvor u itelje, profesore, funkcionare, trgovce, lije nike, sve enike i zemljoposjednike.

Na primjer, u biskupiji Hulm-Pelplin, od 690 sveenika uhapšeno ih je 518, a 214 ih je osu eno na smrt. Politi ke zatvorenike te oblasti skupljaju u jednom logoru, u Soldavu, gdje ih, prema Heydrichovoj naredbi, ubijaju na razne na ine. Još eš e Gestapo prema takvim zatvorenicima primjenjuje »specijalni postupak« (Sonderhandlung), službenu formulu koja druk ijim rije ima zna i »ubijen u pokušaju bijega«. Tako u tom logoru umire više od 600 poljskih intelektualaca.

Heydrich još 27. rujna 1939. može ovako rezimirati bilancu djelatnosti SD-a u Poljskoj: »Na teritoriju što smo ga mi okupirali, poljska je elita svedena na oko 3 posto.«

Uostalom, tim zlo inima što ih vrši SD treba dodati i zlodjela straža sastavljenih od ekstremisti kih elemenata iz zajednica njema ke narodnosti u Poljskoj, kojima u Danzigu zapovijeda Gauleiter Forster, a u zapadnoj Pruskoj Oberführer-SS Ludolf von Alvensleben.

Sve se to u Himmlerovim o ima još ini malim; on smatra da je broj »likvidiranih« Poljaka »odve skroman«. Zato Reichsführer-SS oko sredine rujna

1939. šalje u Poljsku još jednu, dodatnu grupu SD-a kojom zapovijeda Obergruppenführer Udon von Woyrsch. Ta grupa ima zadatak da likvidira Zidove i Poljake u sektoru Katovica.

Heydrich obavještava šefa njemačke koga generalštaba u Poljskoj Eduarda Wagnera da akcijom Woyrschove jedinice politika SS-a u Poljskoj ulazi u novu fazu: Zidove iz Danziga, zapadne Pruske, Poznanja i Gornje Šlezije, kojih ima oko 500.000, treba »koncentrirati u poljskim getima odakle će se poslije deportirati preko mora«.

U sredini listopada Hitler izlaže Keitelu ono što će general Haider poslije nazvati »dijaboličnim planom o Poljskoj«. »Životni standard«, kaže Hitler, »treba u Poljskoj smanjiti na drastičnu i ne smije prije i ono što je najnužnije potrebno da ljudi ne umru od gladi. Do i do žestoke borbe koja će se voditi metodama nespojivim s našim elima kojih se inače držimo ...«

Već u početku prosinca 1939. Poljska propada u kaos. Heydrich utjeruje poljske Zidove u geta, a Poljake sa zapada premješta na istok, prema koncentracijskim logorima stvorenim u Generalnom guvernerstvu (Generalgouvernement).^{*} Istodobno Himmler premješta na zapad, u nove njemačke provincije stvorene na bivšem poljskom teritoriju (Gau Danzig-Westpreussen, Gau Wartheland, Gau Oberschlesien), sve žitelje njemačke krvi bivše Poljake, a i one što su živjeli na području koje su, u dogovoru s Nijemcima, zauzeli Rusi.

Hans Frank, jedan od najstarijih Hitlerovih suradnika, imenovan generalnim guvernerom u Varšavi, prisiljen je tražiti od Berlina još 40.000 službenika kako bi u svoj guvernerat unio malo reda.

U međuvremenu, zločin Crnog reda množi se tako da se iz vojske ponovno javljaju glasovi protivnjaka. U jednom izvješću Hitleru general Johan-

^{*} Okupacijom Poljske, rujna 1939. godine, zapadni dio okupirane zemlje (91.700 km² sa 9,5 milijuna stanovnika) uključujući je u Treći Reich kao njegov sastavni dio. Od Varšavskog, Lublinskog, Kielckog i Krakovskog vojvodstva (93.900 km² sa 12 milijuna stanovnika) obrazovan je Generalni guvernerat (Generalgouvernement) sa centrom u Krakovu. Ostali dio Poljske pripao je SSSR-u (ugovorom od 28. rujna 1939. godine izmeđ u SSSR-a i Njemačke). — Red.

nes Blaskowitz piše: »Takvo je stanje pogibeljno za red i disciplinu. Potrebno je odmah zabraniti smaknu a po kratkom postupku ...«

Pa i uveni general von Reichenau, iako vjeran Hitlerov pristaša, prosvjeduje protiv Crnog reda.

Hans Frank se na svoj na in pridružuje prosvjedima. Žali se Bormannu zbog takvih zbivanja i traži da se to prenese Hitleru. »Bilo bi apsurdno«, kaže, »kad bih morao proglasom obznaniti svako smaknu e od sedam Poljaka! Sve poljske šume ne bi bile dovoljne za proizvodnju potrebnog papira!«

Admiral Canaris potpiruje vatru koja tinja pod pepelom. A general Gerd von Rundstedt, vojni upravitelj podru ja što ga je okupirao Wehrmacht, uvjerava Poljake da »Wehrmacht ne smatra civilno stanovništvo svojim neprijateljem« i da je »tu zato da ljudima štiti dobra i njihovo pravo da njima raspolažu«.

Hitler reagira na svoj na in. On obavještava generale Wehrmachta da:

... U svojoj borbi mi ne možemo voditi brigu o pojmovima kao što su zakonitost ili nezakonitost ... U ovom odre enom slu aju naše metode moraju biti suprotne našim na elima ... Treba prije iti mogu nost da kakva nova poljska inteligencija posegne za vlaš u i treba Veliki Reich o istiti od židovskog i poljskog ološa...

Himmlerova priznanja

Himmler ve 7. rujna 1940, na jednom sastanku u Metzu s esesovcima iz Leibstandarte »Adolf Hitler«, priznaje genocidne zlo ine po injene u Poljskoj:

Nema tu nikakve crne magije [keine Schwarzkunst] ... nego, kad raspolažemo višom voljom, kad u nama plamti sveta vatra što mora gorjeti u srcu svakog esesovca, kad se zdušno zalažemo, onda se uspjeh mora postignuti... Moji esesovci, ja vas u to uvjeravam, jer smo svi mi esesovci: ja sam prije svega esesovac, a tek onda Reichsführer-SS; apsolutno je nužno da branite svakoga tko nosi crnu ili zelenu uniformu, bio to esesovac iz nekog malog sak-

sonskog mjesta, ili gestapovac, ili policijski oficir. Druk ije stoje stvari me u nama samima. Onda se možemo služiti svojom kritikom ... Tako, u Poljskoj, kad su trupe otišle, Poljaci nas nisu gledali s velikom simpatijom, to treba otvoreno priznati. To su stvari s kojima ne možemo upoznati širu javnost. U nekim je mjestima došlo do prave pravcate gerile koja je bila mnogo bolnija od samog rata u užem smislu rije i. Upravo su nam tada zatrebale trupe, formacije i ljudi s odre enom ideološkom spremom, kako bismo ovladali okupiranim područjima, upravo kao u ehoslova koj ... Ho u vam nešto objasniti u pogledu deportacija koje su u Poljskoj vršene na temperaturi od minus 40 stupnjeva; mi smo morali deportirati tisu e i stotine tisu a Poljaka; morali smo biti strogi. Vi te stvari morate znati, a tako er ih morate zaboraviti. U svojoj strogosti strijeljali smo tisu e poljskih funkcionara; morali smo dokazati tu svoju strogost... Želim vam još jednom ponoviti, dapa e, doviknuti vam: esto je lakše s jurišnim odredom napredovati, nego obuzdati neprijateljski raspoloženo pu anstvo, s nižom kulturom, strijeljati, deportirati, tjerati žene što urlaju i pla u, omogu iti prelaz preko ruske granice njema kim gra anima i štititi ih ... Djelatnost pripadnika službe sigurnosti i policije morate smatrati neophodnom zadaom u složenom djelokrugu naše sveukupne djelatnosti, upravo kao što je vaša zada a da marširate s oružjem u ruci. Vama, vama treba zavidjeti, jer kad vi nešto u inite, kad se jedna jedinica pokrije slavom, o tome se može govoriti, jedinica se time može pohvaliti. Djelatnost u nekim drugim prilikama postaje katkad mnogo teža. Time nipošto ne želim potcijeniti vaše žrtve i važnost vašega djela, ali vas uvjeravam da je ona druga djelatnost, ona nijema, koja se mora držati u tajnosti, mnogo nezahvalnija. Vjerujte mi.

»Plan Barbarossa«

Šef službi sigurnosti brzo e se pripremiti da u »nijemoj djelatnosti« primijeni svoja zlokobna umije a. I taj e put Židovi biti sistematski istreblji-

vani. Sprema se »Plan Barbarossa«, napad na Sovjetski Savez. U toj novoj perspektivi Reinhard Heydrich razvija i organizira specijalne odrede istrebljenja:

Grupa A, pod komandom SS-Brigadeführera Stahleckera, a zatim SS-Brigadeführera Heinza Josta, operirat će u pravcu Lenjingrada, preko baltičkih država. Centar će joj biti u Gatini, a dva Sonderkommande, u Staraja Rusi i Revalu [Tallinu], i dva Einsatzkommande, u Rigi i Kaunasu. Jedan će Höherer SS und Polizei Führer¹ biti u Rigi, povezan s grupom armija Sjevernog feldmaršala von Leeba.

Grupa B, pod komandom SS-Brigadeführera Arthura Nebea, zatim SS-Brigadeführera Ericha Naumanna, operirat će u pravcu Moskve, južno od grupe A. Centar će joj biti u Smolensku, sa dva Einsatzkommande, u Vjazmi i Mogilevu, i dva Sonderkommande, u Tuli i Rževu. Jedan će Höherer SS und Polizei Führer biti u Minsku, povezan s grupom armija Centar feldmaršala von Becka.* I naposljetku, u Malojaroslavecima smjestit će se jedna specijalna jedinica odreda za Moskvu (Vorkommando Moskau).

Grupa C, pod komandom SS-Brigadeführera Otta Rascha, zatim SS-Brigadeführera Thomasa, operirat će u Ukrajini. Centar će joj biti u Kijevu, sa četiri Einsatzkommande, u Kijevu, Harkovu, Poltavu i Stalinu [Doneck]. Jedan će Höherer SS und Polizei Führer imati svoje sjedište u Kijevu, bit će povezan s grupom armija

¹ Hitler je još od početka rata dao zadaću u glavnim šefovima SS-a i policije (Höherer SS und Polizei Führer) da se brinu o sigurnosti u Njemačkoj i na okupiranim područjima. Na osvojenim područjima tu dužnost preuzimaju SS-generalisti iz Orlova. Oni treba da koordiniraju djelatnost službi Orlova, Sipo, SD i pukova SS-policije. Raspolazu priličnom autonomijom: na Istoku napose su zaduženi za borbu protiv partizana. Kako smo već vidjeli, u Francuskoj je 1942. postavljen Höherer SS und Polizei Führer, SS-general Karl Oberg koji je već radio u policijskoj službi u Poljskoj.

* General Ludwig Beck nikada nije zapovijedao grupom armija. Grupom armija »Centar« (Heeresgruppe Mitte) na istočnoj fronti 1941. godine komandirao je feldmaršal Fedor von Bock. — Red.

Jug feldmaršala von Rundstedta, a zapovijedat e i grupom C i grupom D.

Grupa D, pod komandom SS-Standartenfiihrra Otta Ohlendorfa, zatim SS-Oberfiihrra Breitzampa, operirat e južno od grupe C, u južnoj Ukrajini, na Krimskom poluotoku i na Kavkazu. Centar e joj biti u Simferopolu, sa pet Einsatzkommanda, u Stalinu, Taganrog-Rostovu, Jalti, Skadovsku i Odesi.

Te su etiri grupe potpuno formirane pri koncu zime 1941. One su izravno pot injene Heydrichu, a njihova ukupna snaga tijekom godina 1941—1945. bit e od najviše 3.500 ljudi.

Starješinski kadar tih odreda potje e iz državne tajne policije (Gestapo), iz sigurnosne i obavještajne službe SS-a (SD) i iz kriminalisti ke policije (Kripo). Ljudstvo je uglavnom preuzeto iz efektivna Waffen-SS-a i iz policije javnog reda (Orpo). Premještaj iz borbene jedinice Waffen-SS-a u Einsatzgruppen »smatra se teškom disciplinskom mjerom«, ali u svakom slu aju i »dobrovoljnom«. Zapravo, esesovac koji je predmet »teške disciplinske mjere« nema drugog izbora: ili u odred za istrebljenje ili pred vod za strijeljanje. Za itavo vrijeme njihove djelatnosti, u etiri Einsatzgruppen na i e se, na takav na in, oko 1.500 ljudi iz Waffen-SS-a i u svakoj grupi bit e uvijek nešto manje od tre ine bivših pripadnika Waffen-SS-a.*

Himmlerove i Heydrichove direktive

Na sastancima što su u svibnju 1941. održani, u najve oj tajnosti, u Pretzschu i Duebenu (Saska), zapovjednici odreda i komandi primaju od Heydricha osobno i od njegova šefa za kadrove Bruna

* Od ljudi iz SS i drugih, koji su kao osu enici bili na izdržavanju kazne za razne prijestupe, Himmler je formirao jedinice za borbu protiv partizana u SSSR-u 1941. godine i »komande za opasne zadatke« — Himmelfahrtskommando, odredi za »uzašaš e na nebo«, u slobodnom prijevodu — nazvani tako jer su vršili razminiranje minskih polja, neutraliziranje neeksploziviranih avionskih bombi i sli no. Te jedinice nemaju veze s Einsatzgruppen (EG) i Einsatzkommando (EK), koje nisu bile kažnjeni ke jedinice. — Red.

Streckenbacha upute o svojoj zada i. Oni se upoznaju s famoznim »Hitlerovim nalogom« (Führerbefehl):

Radi političke sigurnosti osvojenih teritorija, na područjima što ih je Wehrmacht zauzeo i u pozadini tih područja, odredi moraju bez milosti uništiti svaki bivši, trenutni i budući otpor nacionalsocijalizmu.

U jednoj tajnoj direktivi Himmler je odredio: »Taj narod od dvjesto milijuna bit će uništen na bojišnom polju, tako da na kraju iskrvari na smrt.«

Što se tiče držanja pravoga esesovca prema puanstvu Istoka, Reichsführer ga ovako odredio je:

Pripadnik SS mora biti čist, ispravan, vjeran i dobar drug svojim zemljacima, ali ne takav i prema pripadnicima drugih naroda. Na primjer, sudbina nekog Rusa ili Turčina ne smije ga zanimati. Od tih naroda uzet ćemo što je plemenite krvi, i djecu ćemo im otići pa ćemo je odgajati među nama. Nama je posve svejedno u kakvim uvjetima ti narodi žive, da li u blagostanju ili bijedi. To pitanje zanima nas samo s gledišta naše potrebe za robovima radi razvoja naše kulture. Mene ne zanima što će deset tisuća žena crknuti od napore kopaju i protutenskove rovove, zanima me samo to da se rov kopa za Njemačku. Mi, Nijemci, koji jedini na svijetu pravilno postupamo sa životinjama, podjednako ćemo pravilno postupati i s tim ljudskim zvijerima [*Menschentiere*]. Ali, bio bi zlo in prema našoj krvi ako bismo brinuli o njima i ako bismo im omogućili bilo kakve ideale koji bi otežali opstanak našoj djeci i unucima. Ako mi netko dođe i reče: *Ne mogu se služiti ženama i djecom za kopanje rovova, to je neljudski, oni će pomrijeti*, morat ću mu odgovoriti: *Ti si ubojica svoje vlastite krvi, jer ako se rov ne pripremi, onda će ginuti njemački vojnici, sinovi njemačke majke, ljudi naše krvi. U svojoj misli i u svojoj dužnosti moramo služiti našem narodu, našoj krvi. Na to moramo misliti, za to se moramo brinuti, za to moramo raditi i boriti se,*

i ni za što drugo... Za sve drugo smo ravno-
dušni. Želim da se pripadnici SS-a tako odnose
prema tu inu, prema nenjema kim narodima,
a pogotovu prema Rusima.

U bivšim balti kim državama, u Ukrajini i sa-
moj Rusiji, sad su uzeti na nišan u prvom redu
Zidovi, muškarci, žene i djeca, jednako kao i komu-
nisti ki funkcionari i partizani. Za njima slijede
»Azijati niže vrste«, Cigani, tzv. Krim ati (Krimt-
schates — sredozemno pu anstvo turskog jezika,
doseljeno na Krim, koje e biti uništeno zato što je
jedan esesovski funkcionar u Berlinu mislio da su
Krim ati židovske krvi!), itd. Smaknu a se vrše pe-
dantnom to noš u, metodi no. Možemo re i: svak
vrši svoju dužnost »savjesno«.

Statistika ubijenih

Statisti ki izvještaji o ubijenima šalju se u Ber-
lin redovito i u njihovu se autenti nost ne može
posumnjati.

Evo nekoliko nasumce uzetih izvoda iz tih zapre-
paš uju ih izvještaja:

Einsatzkommando 5: od 2. do 8. studenog
1941. ubijeno 15 politi kih funkcionara, 21 sa-
boter, 414 talaca, 10.650 Zidova. Od 16. stude-
nog do 15. prosinca 1941. ubijeno 17.645 Zido-
va, 2.504 Krim ata, 824 Cigana, 212 komunista
i partizana.

Einsatzgruppe D: od 1. do 15. velja e 1942.
ubijeno 1.451 osoba, od kojih 920 Zidova, 468
komunista, 12 sabotera i društvenih otpadnika.
Dosad ukupno ubijeno 86.632 osobe... Do
31. ožujka 1942. godine zbroj je 91.768 osoba.

Einsatzkommando 4: u oblasti Harkova ubije-
no je 11.328 Zidova.

Einsatzgruppe A: do 15. listopada 1941. ubije-
no Židova u Litvi 80.311, u Letoniji 30.025, u
Estoniji 474.

Einsatzgruppe C: do 12. listopada 1941. samo
od strane Einsatzkommando 4 ubijeno je više
od 51.000 osoba.

Einsatzgruppe A: do 1. sije nja 1942. je na
svim isto nim podru jima, osim Bjelorusije,
završeno fizi ko istrebljenje Zidova sa 229.052
ubijene osobe.

Neki su zapovjednici grupa, kao Otto Ohlendorf, Glume i Schubert, na procesu pred niirnberškim sudskim vijećem, dodali: »Sve su akcije izvedene bez incidenta.«

Tko su ti kriminalci? Možemo ih vidjeti na optuženičkoj klupi, tijekom suđenja njima, od 27. srpnja 1947. do 9. travnja 1948. godine. Optužene su 24 esesovske starješine, od kojih 6 generala (Ohlendorf, Naumann, Jost, Rasch, Schluz, Six), 5 pukovnika (Blobel, Blume, Sandberger, Seberg, Steimle), 6 potpukovnika (Biberstein, Braune, Haensch, Noske, Ott, Strach), 4 majora i 3 niža oficira. Između viših oficira je Otto Ohlendorf najstariji po dobi i najmlađi po godinama (u vrijeme procesa bilo mu je četrdeset godina, a od trideset i peti do trideset šest u doba istrebljenja); on je i najinteligentniji i svojim optuženicima služiti kao govornik i savjetnik.

Otto Ohlendorf objašnjava

Otto Ohlendorf pokušao je opravdati svoja nedjela ovim riječima:

Nisam poznao planove za uništenje Židova, ali jesam poznao povijest komunizma i znao sam kako su boljševici vodili građanski rat, ratove s Finskom i Poljskom, okupaciju baltičkih zemalja, i kako je Rusija otkazala međunarodne konvencije. Kako se god u zemlji mora uništiti neprijateljska klasa, tako se vani mora uništiti neprijateljska nacija. Što ja znam, Reich je bio u prekoj situaciji i u zakonitoj obrani, a mi nismo bili u mogućnosti da mirno rasudimo o situaciji.

Dijalog što se za njega izmeću Ohlendorfa s jedne, i predsjednika suda i tužilaca s druge strane, ubrzo je postao nemoguć. To se može prosuditi i po ovom kratkom izvodu:

Tužilac Heath: — Gospodine Ohlendorf, što se dogodilo s djecom Židova i Cigana?

Ohlendorf: — Izvršene su dobivene naredbe: ubijena su kao i njihovi roditelji.

Heath: — Hoćete li sudu objasniti kakvu je opasnost za sigurnost Wehrmachta predstav-

ljalo jedno dijete?

Ohlendorf: — Ja nisam bio dužan da ocijenim opasnost, nego da izvršim nalog prema kojem su svi Židovi, zajedno s djecom, predstavljali opasnost našoj sigurnosti.

Otto Ohlendorf opisivao je dalje svoju kriminalnu djelatnost na takav posve ravnodušan na in da bi to bilo neshvatljivo izvan konteksta esesovske ideologije. Taj tehnokrat smrti živio je i intelektualno i moralno u posve drugom svijetu nego što je naš.

Ohlendorf: — Što se ti e Židova, njih se op e nito skupljalo pod izlikom da ih se seli. Provjerila bi se imena okupljenih prema izvršenom popisu, pa bi se odre ene osobe kamionima otpremile na mjesto ubijanja. U Simferopol i Nikolaevu vojska je odlučila da se ubijanja izvrše podalje od grada. Ubijanja su redovito imala vojni karakter, žrtve su stajale ili kleale, leševi su pokapani u mjestu, tako da ne ostane nikakva traga. Osobna dobra su se oduzimala, a vrijednosti se slale Ministarstvu financija, odnosno Reichsbanci. U proljeće 1942. Himmler je izdao nalog da se žene i djeca ubijaju plinom u samim kamionima, ukratko re eno ispušnim plinovima. U tim je kamionima moglo stati od petnaest do trideset ljudi. Smrt je nastupala u roku od deset minuta. Kad smo se prvi put tako poslužili kamionom, ja sam se samo uvjerio da ljudi umiru bez nekih poteškoća, pa sam otišao ...

Te posljednje rije i, izgovorene ravnodušnim tonom, izazvale su zgražanje u auditoriju. Ohlendorf kao da to i nije primijetio.

Tužilac Walton: — U jednom dokumentu nalazim ovaj izvještaj upućen Berlinu: »Einsatzkommando su nastavila oslobađati područje od Židova i komunista; napose su gradovi Nikolaev i Herson o iš eni od Židova, a i s preostalim funkcionarima postupilo se na odgovarajuć način. Od 16. do 30. rujna ubijeno je 22.467 Židova i komunista; u kolovozu, 35.782.« Što ste htjeli re i takvim izvještajem Berlinu da je neki grad o iš en od Židova?

Ohlendorf: — Da na njegovu području više nema Židova.

Walton: — I gdje su se onda nalazili bivši židovski žitelji?

Ohlendorf: — Bili su ubijeni.

Walton: — Mogu li zaključiti da »odgovarajući postupak« znači: »likvidacija«?

Ohlendorf: — Da, svakako.

Walton: — Jeste li vi smatrali da morate izvršiti Fiihrerov nalog bez obzira da li se osobno slažete ili ne?

Ohlendorf: — Da!

Walton: — Bez obzira što se vama čini ljudskim ili neljudskim?

Ohlendorf: — Da.

Walton: — Jeste li vi smatrali da morate izvršiti taj nalog i uz cijenu smrti?

Ohlendorf: — I uz cijenu smrti, naravno.

Tužilac Heath: — Iako ste bili vojnik, vi ste još imali svoju moralnu savjest kojom ste mogli rasuđivati o primljenim nalogima. A činjenica je da niste htjeli a ni sada ne želite da donosite nekakav moralni sud.

Ohlendorf: — Tako je!

U ovom je kratkom dijalogu rečeno sve.

Također pred niirnberškim sudom, koji je sudio najtežim ratnim zločincima (Göringu, Hessu, Ribbentropu i drugima), esesovski general Erich von dem Bach-Zalewsky, koji je vodio protupartizanski rat na Istoku, sa svoje druge strane priznati:

Ta je borba uvelike prelazila okvire isključivo vojnih potreba. Vrlo je čestito ona bila samo izlika kojom se maskirali smišljene mjere istrebljenja. Da je njemačka okupacija istonjih područja potrajala koju godinu duže, takve bi metode dovele do uništenja oko trideset milijuna duša, što je odgovaralo planovima hitlerovskih vlastodržaca.

Tu je izjavu, pred istim sudom, točno potvrditi i general Heusinger:

Oduvijek sam držao da su neljudski postupak prema civilnom stanovništvu i određene metode u borbi protiv partizana bile samo izlika. U njima su politički i vojni šefovi gledali izvr-

snu priliku kojom e sistematski posti i smanjenje broja Slavena i Židova, koji su smatrali pretjerano velikim.

Treba li tome dometnuti ikakav komentar? Zacijelo su nadmašeni pothvati takve vrste kojima je povijest bila poprište, na primjer republikanskih »paklenih kolona« koje su 1794. po nalogu Konventa istrijebile pu anstvo rojalisti ke pokrajine Valois.

Heydrichova mo stalno raste

Dok esesovski odredi za istrebljenje vrše svoju strašnu zada u na Istoku, Heydrichov RSHA širi svoju vlast ne samo nad životom i slobodom Nijemaca, nego — na raznim razinama — i nad životom i slobodom stanovništva u podru jima koje je zauzeo Wehrmacht. RSHA postaje tako mo an aparat da e ubrzo, malo nakon izbijanja rata, prisvojiti pravo da »korigira« osude što ih izri u sudovi i posve svojevolljno vrši pogubljenja. Na prosvjede ministra pravde Franza Giirtnera, Heydrich odgovara kako je Reichsfiihreru-SS zada a da se brine o sigurnosti države pa su samom tom injenicom potpuno opravdana i pogubljenja koja nalaže. Heydrichov pomo nik, doktor Werner Best, piše:

Nikakvom se pravnom zaprekom ne može ograni iti djelo obrane države, obrane koja se mora podesiti prema neprijateljskoj strategiji. To je zada a Gestapoa koji u tom smislu vrši ulogu prave male vojske, i kao takav ne može dopustiti da pravna na ela umrtve njegovo pravo na inicijativu u borbi.

Nakon smrti Franza Giirtnera, u sije nju 1941. godine, državni sekretar Franz Schlegelberger, mnogo plašljiviji od svog prethodnika, dopušta da mu RSHA malo-pomalo oduzme vlast.

Sli no tome, povremeni otpor što ga poduzetnom RSHA pruža Ministarstvo unutrašnjih poslova, na elu s Wilhelmom Frickom, prestaje u kolovozu 1943. kad je sam Heinrich Himmler postavljen za ministra unutrašnjih poslova, umjesto Fricka. RSHA preuzima i ovlaštenja, to jest policijsku i kaznenu nadležnost Orpoa (Ordnungspolizei), kad za šefa te

službe dolazi Gruppenführer-SS August Franck, koji zamjenjuje Himmlerova teško oboljelog suparnika Kurta Dalugea.

Razumije se, toj sve ve o j mo i RSHA doprinosi svojom djelatnoš u Gestapo, bitni mehanizam nacisti kog politiki kog režima, koji vodi Bavarac Heinrich Müller.

»Gestapo-Müller« biva nagra en za svoju revnost: postaje zaredom SS-Brigadeführer i policijski brigadni general (16. prosinca 1940.), SS-Gruppenführer i policijski divizijski general, pa SS-Obergruppenführer, da bi na kraju, 3. studenog 1944. godine, bio predložen za viteza Željeznoga križa s ovim obrazloženjem:

Utv eno je da je Müller, tijekom minulih deset godina, svojim radom u borbi protiv neprijatelja i ulažu i sve svoje osobne i materijalne mogu nosti, omogu io državi da provede ponovno naoružanje tako da je javni život nastavio normalno svoj tok, bez ikakvih osjetnih trzaja.

Te rije i obilježene su jednim teško probavljivim crnim humorom: stotine tisu a ljudi moralo je izgubiti život u kandžama Gestapoa da bi »javni život nastavio normalno svoj tok, bez ikakvih osjetnih trzaja«.

Me utim, Heinrich Müller, »neumoljivi izvršitelj i organizator svih mjera koje Reichsführer-SS Heinrich Himmler smatra neophodnim za sigurnost Reicha«, u o ima svemogućega Reinharda Heydricha samo je kota ogromnoga stroja kojim on upravlja željeznom rukom i srcem.

Može se s pravom re i da je RSHA bio isključivo djelo Reinharda Heydricha, koje je on umio vješto prilagoditi vojnoj situaciji. Heydrich je zapravo, usporedo s Wehrmachtom, vodio svoj vlastiti rat. Umorstvo, ucjena, teror — to su bila oruđa RSHA. Zato je i logično da je autor ovog napisa 1957. godine, u Heydrichovu dosjeu, sa uvanom s arhivom SS-a, našao dokument s naslovom *Prijedlog broj... za dodjelu Željeznoga križa s ma evima prvog reda i s ovakvim obrazloženjem:*

Šef Sicherheitspolizei, SS-Obergruppenführer i policijski general Reinhard Heydrich, na dužnosti protektora Reicha u češkoj i Moravskoj,

nije samo preuzeo odgovornosti Sipoa u unutrašnjoj sigurnosti, nego je tako er vodio i potpuno reorganizirao SD u novoosvojenim područjima; organizirao je SD tako da je Wehrmacht oslobodio tereta policijske službe koja mu je u nadležnosti u neprijateljskim zemljama. Svojim je djelom Heydrich dobro služio vojnim ciljevima. Osim toga, njegova je zasluga što su se u vrstile i umnožile jedinice Sipoa, SD-a i SS-Totenkopfsturmbanne. Takvim je djelom on zajamio sigurnost Velikoj Njemačkoj na svim područjima, i u unutrašnjosti i na okupiranim teritorijima, omogućio Wehrmachtu da se posveti isključivo vojnoj djelatnosti, i ukinuo značajne usluge vojnoj strategiji...

Sam je vrag znati dokle bi Reinhard Heydrich raširio svoju moć da mu smrt u atentatu nije prekinula udesan uspon.

Heydrich, »protektor Reicha«

i
Upustivši se u pothvat protiv Sovjetskog Saveza, Hitler vodi brigadu da vrsto vlada ostalim evropskim zemljama koje je već okupirao. U ljetu 1941. obavještavaju ga da je češko-moravski protektorat zahvaćen »nemirima«. Odmah odlučuje da smijeni »protektora«, baruna von Neuratha. Ali, tko će zamijeniti Neuratha? Reichsleiter Martin Bormann predlaže Heydricha.

U visokim se nacističkim krugovima već duže vrijeme zna da opasni Himmlerov »pomoćnik« težiti za aktivnijom ulogom u politici koju upravlja Treći Reich, ali nitko ni na tren ne pomišlja da bi on ostavio svoju visoku dužnost šefa RSHA, kamena temeljca nacističkog policijskog sustava i nacističkih unutrašnjih i vanjskih obavještajnih službi Reicha. To zna i sam Hitler...

27. rujna 1941. godine, u 20,16 sati, u Hitlerov glavni stan dolazi ovaj brzoglasnik:

Moj Führeru, imam čast da Vas obavijestim da sam, u skladu s Vašim današnjim dekretom, preuzeo dužnost protektora češke i Moravske. Službeno će ustoličenje biti sutra, u 11 sati, u Hradčany.

Sve izvještaje i političke poruke uputiti u Vam preko Reichsleiters Bormanna.
Heil! mein Führer!
Potpisan: Heydrich, SS-Obergruppenführer.

Tom porukom obilježen je vrhunac hijerarhijskog uspona Reinharda Heydricha. Kao šef RSHA, koju dužnost i dalje vrši, on je i dalje potčinjen Himmleru. Ali u svojstvu protektora češke i Moravske on sada komunicira izravno s Hitlerom, nova ga dužnost podiže na rang ministra. S druge strane, istog dana ga je Himmler — na Führerov zahtjev — unaprijedio u in SS-Obergruppenführera. Heydrich ima trideset sedam godina. Njegova e ga okolina ubrzo držati »Führerovim dofenom«.

Bormannov manevar

Ne zna se to no kada je Hitler odlučio Heydrichu dodijeliti češko-moravski protektorat. Ako je vjerovati rije ima Waltera Schellenberga, »Bormann je bio za to postavljen, a Himmler, iako ne osobito oduševljen, hvalio se svojim odobrenjem jer nije htio pokazati kako se u tom pogledu ne slaže s Bormannom«.

ini se da su Heydrich i Bormann, dvije sive eminencije režima, skovali urotu da se iz Praga eliminira bivši ministar vanjskih poslova, barun von Neurath, koji je od ožujka 1939. bio na dužnosti protektora. Zna se da je von Neurath bio bolestan i da je bio okružen antinacistima. Bormann je Heydrichu napose predočio kako njegova nova dužnost predstavlja stepenicu više prema još višim funkcijama; ako Heydrich uspije riješiti ekonomske i društvene probleme čeha, Führer će mu zacijelo dodijeliti još važniji i ugledniji položaj. Bormann mu je tako i dao naslutiti da aludira na Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je držao Frick i koje je Himmler priželjkivao ... Heydrich se nije smio uzdati u Reichsführera. Bormann ga je mrzio, a Heydrich je to znao. Ali Bormann, iako je u svojim rukama držao mnoge pokrete i mehanizme Reicha, nije imao nikakav utjecaj u SS-u. Huškaju i Heydricha na Himmlera, cijepao je taj pogibeljni duet i s istim potezom stvarao od Heydricha svog saveznika.

Hitler pristaje da Heydricha postavi za protektora češke i Moravske, ali s tim da Heydrich zadrži svoju dužnost šefa RSHA, gdje je »nezamjenjiv«.

Heydrich kao da ne vidi kakvu spletku plete Bormann. Prilično ga privlači i položaj protektora. Počeli su mu dosiđivati problemi policijske naravi u RSHA. Drži da je konačno došao trenutak kada se posvetiti kakvu konstruktivnom i konkretnom djelu.

Zato toga ranog jutra 27. rujna 1941. radosno silazi s aviona na praškom aerodromu, prate ga malim štabom što ga je izabrao među svojim suradnicima u RSHA.

Gestapo na djelu: batina prije svega

Heydrich ne gubi vrijeme. Nekoliko sati nakon njegova ustoljenja u luksuznim odajama Hradčana, Gestapo ulazi u akciju.

Stari general Alois Elias, koji je već odavno u kontaktu s Beneševom emigrantskom vladom u Londonu, pada u šake Heydrichovim žbirima koji od njega žele iščupati sve što zna o tajnim vezama Prag—London. Međutim, iako mu je, Alois Elias ne može da govori. Nije važno! Predsjednik Volksgerichtshofa (Više suda narodnog suda), Otto Thierack, nacist iz Heydrichove pratnje, već je zadužio ulogom tužitelja SS-Obersturmbannführera doktora Hansa Geschkeja, šefa praškoga Gestapa. Gestapo nastavlja »saslušanja«. Na koncu, stari general više ne može odoljeti. Priznaje sve što zna. Kad ga konačno prijeknu sud 1. listopada 1941. osuđuje na smrt zbog »veleizdaje«, Alois Elias nije drugo ništa doli raskrnavljena karikatura svoje prošlosti. Otto Thierack dobro je obavio posao. Za to će biti nagrađen 20. kolovoza 1942, kad će ga Hitler postaviti za ministra pravosuđa Reicha.

Heydrichu je dodijeljena dvostruka zadaća u Pragu. U Berlinu se zna da je velika većina njezinih odluka protivna nacionalsocijalističkoj doktrini, da je Hachina slovačka kolaboracionistička vlada slaba i da se protektoratom množi subverzivna djelatnost kojom iz Londona upravlja emigrantska vlada bivšeg predsjednika Beneša. A protektorat je, s obzirom na razvoj rata, Njemačkoj sve važniji.

Osam milijuna Čeha raspolaže izvrsnom industrijom i visokom radnom vještinom, dok u Nje-

nia koj ratnu industriju sve teže pogađaju engleska bombardiranja i nedostatak radne snage, osobito nakon napada na Sovjetski Savez. U takvim prilikama, na Heydrichu je da zgazi pokret otpora i istodobno od njega dobije veći i doprinos njemačkim ratnim naporima. Gušiti i pridobiti — to je dvostruka zadaća novoga gospodara u Pragu.

Heydrich stiže u Prag uvjeren da teškim zastrašivanjem može dobiti sve i da mu je uspjeh zajamčen već uvelike iskušanim vlastitim metodama. Već prvoga dana, primivši novu dužnost, naređuje da se izvrši hitan niz preventivnih smaknuća koja ocjenjuje »odgojnim«. Takvim, mudro smišljenim i raspoređenim smaknućima, pogađaju odabrane osobe iz raznih društvenih slojeva; ljudi su naprečac optuženi za politička zlodjela i istoga časa prelaze u ruke krvniku. Na popisima žrtava nalazimo imena intelektualaca, političara, rodoljuba angažiranih u pokretu otpora, radnika osumnjičenih za sabotazu, poljodjelaca koji nisu pravodobno predali određene količine svojih proizvoda...

U dvorcu Hrad any, 4. listopada, Heydrich zacrtava osnovni smjer svoje politike.

Nama mora biti jasno da su u njemačkoj povijesti češka i Moravska bile srce Reicha... To područje mora ponovno postati njemačko i, naposljetku, ovdje nema mjesta na tom teritoriju... Prema tome, mi se sada trudimo da prema starim metodama germaniziramo taj češki ološ... Za njega je bitno dobro da shvate ovu ključnu postavku: »Uopće nije važno da li vi nas volite ili ne, nego je važno da znate da ćete skupo platiti svaku pobunu.« Pretpostavljam, dakle, da mi znamo što radimo, ali nam se valja držati nekih taktičkih uvjeta. Zato ja kanim s njima imati kurtoazne i uljudne odnose, ali u se dobro paziti da ne pređemo određene granice. Dobro je stalno imati na umu da su ti česi ništarije!

A zatim, podvala

Pri koncu listopada 1941. Heydrich je završio »ključnu istku« u češko-moravskom protektoratu. Na tisuć je njega upućeno u koncentracijske logore Mauthausen i Theresienstadt, na stotine ih je po-

gubljeno presudom prijekog suda ili ih je jednostavno likvidirao Gestapo.

To brzo i efikasno iš enje pobu uje divljenje Heydrichova pomo nika, K. H. Francka, koji e kasnije izjaviti kako ga je »zadivio politiki njuh kojim je Heydrich najprije uništio vo e otpora — predsjednika vlade, generale i visoke funkcionare — da bi zatim prešao na narodne vo e, crnoburzijance i Židove«.

1. studenog 1941. Heydrich je ve dovoljno uvjeren u rezultate dobivene takvim metodama, pa ostavlja batinu i prihva a se podvale. Vodi vještu politiku svojim javnim pojavama, ekonomskom i društvenom djelatnoš u, politiku popuštanja napetosti i stvaranja povjerenja. Izravno se zanima za eške radnike i seljake i poti e za njih poboljšanje životnih uvjeta. Njemu je »tehnički savjetnik« u društvenim pitanjima, pod pseudonimom, bivši njemački komunistički poslanik i šef komunističke grupe u Reichstagu Torgler. On je poslije su enja za paljevinu Reichstaga i odlaska u koncentracijski logor zavrbovan i postao suradnik Gestapoa.

Heydrich poti e u protektoratu za to doba izvanredno živ kulturni život, a osobito u prilog radnicima: po cijeloj zemlji veliki njemački orkestri izvode koncerte i nižu se turneje najboljih francuskih kazališnih družina i najslavnijih zvijezda *music-halla*...

Naposljetku Heydrich silazi me u ljude, bez osobne pratnje, sam prolazi Pragom za volanom svog automobila ili pra en samo svojim šoferom. Takvom politikom u cjelini on sebi želi osigurati psihološku prednost kod masa, a to zabrinjava eški pokret otpora i emigrantsku vladu u Londonu.

Heydrich nešto snuje

Heydrich, me utim, ne zaboravlja ciljeve koje je sebi odredio u RSHA.

Odavno mu u njegovoj igri nedostaje još jedna važna karta: Abwehr, to jest obavještajna služba Wehrmachta, koju admiral Canaris drži vrsto u svojim rukama. Unato njihovom sporazumu od »deset zapovijedi«, napetost izme u njih dvojice još nije popustila. Dapa e!

25. listopada 1941, Berlin. Canaris i Schellenberg jašu zajedno alejama Tiergartena. Debeli sloj suhog liš a guši bat kopita njihovih konja.

»Gospodine admirale«, kaže Schellenberg, »Heydrich živo želi razgovarati s vama. Vi zacijelo znate kakva napetost postoji i sve više ja a izme u vaše i naše službe. Heydrich bi htio s tim prekinuti...«

»Vaš šef«, prekida ga Canaris, »htio bi likvidirati sâm Abwehr. Poznate su mi njegove namjere.«

»Vjerujte mi, gospodine admirale, da se nipošto ne slažem s Heydrichovom orijentacijom«, uvjераva Schellenberg. »Me utim, i ja držim da bi trebalo poja ati našu suradnju. Što vi mislite o tome?«

»Mali admiral« ne odgovara odmah. Da bi dobio vremena za razmišljanje, poti e konja galopom niz jednu veliku, pustu aleju. Zabrinut je Schellenbergovim prijedlogom. Heydrich nešto snuje.

Što bi mogao snovati? Jest u Hitlerovoj milosti, ali, je li to dostatno da bi od Führera iš upao odluku o stapanju obavještajnih službi vojske i SS-a? Admiral to ne drži mogu im. Ima još dobrih karata kojima e razbiti i najzaobilaznije manevre šefa RSHA. Dosad je redovito uspio neutralizirati svaki pokušaj SS-a da na ra un Abwehra proširi vlast SD-a i Gestapoa. Teško je osvojiti utvrdu Abwehra. Duh kojim su mu prožeti i šefovi i svi pripadnici, ve inom protivnici SS-a, ini od Abwehra vrstu cjelinu koja ratoborno i ljubomorno uva svoju relativnu neovisnost. Heydrich e na tome razbiti glavu, Canaris je u to uvjeren. Ali je njegovo uvjerenje obojeno fatalizmom i on je unato svemu nemiran. Zaustavlja konja. Schellenberg ga stiže.

»Što zapravo ho e Heydrich?« pita admiral.

»Želio bi da što prije do ete u Prag i s njim raspravite o nekim novim problemima iz kojih nastaje napetost izme u naših službi.«

»Schellenberg, je li to zbilja sve?« pita sumnjičavi Canaris.

»Da, gospodine admirale, to vam mogu jam iti.«

Dva se ovjeka vra aju prema konjušnicama kasom. Canaris je svejednako zamišljen. Sjedokosi admiral silazi s konja, gleda svoga psa kako mu juri u susret iskazuju i svoju radost. Onda se okre e Schellenbergu:

»Vidite kako su životinje superiorne ... Ova je moja kuja obzirna, ona me nikad ne bi izdala ...

To ne bih mogao tvrditi za ljude ... Recite Heydrichu da se slažem, ubrzo u do i u Prag na razgovor s njim ... Pratit e me Bentivegni i Piki.¹ Ho ete li i vi biti na tom sastanku?»

»Svakako, gospodine admirale.«

Dvoboj Canaris—Heydrich u Pragu

Prag, nekoliko dana poslije. Sjede i izme u šefa Gestapoa, Heinricha Müllera i šefa Uprave VI RSHA, Waltera Schellenberga, Heydrich odmah otkriva Canarisu svoje namjere:

»Admirale, ako nastojim da s vama na em nekakva kompromisna rješenja, to zacijelo nije iz obzira prema vama nego jedino zbog vojne situacije. Ina e, ne u od vas kriti da e poslije rata SS preuzeti u svoje ruke sve što je još ostalo u nadležnosti Abwehra.«

»Dragi moj Heydrich«, Canaris e sa smiješkom, »poslije rata?»

Ali se Heydrich ne smiješi. Ponavlja svoju prijetnju, sad i odre enije:

»Možda još i prije svršetka rata.« i

Na to, ne dižu i glasa, a gledaju i sugovornika netremice u o i, »Mali admiral« otpovrne:

»Dragi moj Heydrich, oduvijek su mi posve jasne i vaše nakane i vaše težnje. Ve vas odavno znam, to i sami znate, odonda kad ste bili u mornarici. Ali ste i vi imali priliku da upoznate mene, pa dobro znate da nitko ne e ni dirnuti Abwehr dok sam ja živ.«

Heydrichu nije milo to spominjanje momenta kad ga je mornarica ponizila. Zato nagonski odmah postavlja stvari onako kako odgovara njegovoj novoj mo i:

»Zar nitko ne e dirnuti Abwehr, admirale? Ni Führer?»

»Ne stavljajte mi u usta ono što nisam rekao«, odvra a Canaris. »Nije Führer u pitanju, nego samo vi i ja. To je posve druk ije i dovoljno jasno.«

¹ Bentivegni, to jest pukovnik Egbert-Franz vor) Bentivegni, bio je šef III sekcije Abwehra (kontrašpijunaža); Pieckenbrock »Piki« bio je šef I sekcije Abwehra (špijunaža), jedan od najbližih i najpovjerljivijih Canarisovih suradnika.

»Admirale, zar zbilja mislite da se Führer ne e zamisliti nad Abwehrom kada dozna da je jedan važan pripadnik vaše organizacije u Pragu optužen za izdaju i dosluh sa eškim otporom i Intelligence Serviceom? Zar to zbilja mislite?«

»Valjda aludirate na Paula Thümmela.«

»Upravo tako.«

»Dopustite da vam predo im kako Paul Thümmel nije samo pripadnik Abwehra nego, još prije, lan stranke i k tome ... stari lan.«

»To je to no. Ali nije u SS-u. On je izravno potinjen vama. Ako Führern, preko Martina Borman-na, dostavim dosje o slu aju Thümmel, koji je u mojim rukama, posve dobro znam kako e Führer reagirati.«

»Varate se, dragi moj Heydrich. Ja ne bih bio tako siguran u Führerovu reakciju, barem ne u onu kojoj se vi nadate.«

Zatim, shva aju i da mora izbje gnuti još gore zaoštavanje razgovora, admiral dodaje:

»Unato tome, dragi moj Heydrich, tko vam kaže da nisam spreman s vama pošteno i temeljito razmotriti neka pitanja koja se ti u Abwehra i SD-a?«

Heydrich pak postaje ljubazan:

»Nikad vam nisam htio nauditi, admirale. To vam jam i naše ve dugogodišnje prijateljstvo. I naš dragi Schellenberg može to posvjedo iti. Uvijek sam branio Abwehr kad su ga kritizirali.«

Schellenberg, koji zna da je sve to gola laž, ne usu uje se ni pogledati onu dvojicu. Gleda preda se.

Canaris »dobiva rundu«

»Ako tako osje ate«, kaže Canaris, »onda se možemo mirne duše dogovoriti. Najprije vi pustite Paula Thümmela. On je izvrstan agent Abwehra. Obavio je dragocjen posao. Možda je i bio neoprezan u svojim dodirima s otporom, ali nije po inio nikakvu izdaju. U to sam siguran i znam da Reichsführer-SS Himmler misli navlas isto kao ja ...«

Heydrichu se lice stvrdne. Canarisove zadnje rije i pogodile su cilj. Ali admiral ne dopušta svom sugovorniku da se sredi. Zada je mu kona ni udarac:

»... Barem mi je tako rekao sino , u Berlinu. Tako er je dodao kako se i sam Bormann nada da

se našem Führern ne e predo iti taj slu aj, jer mu se ini da su optužbe protiv Paula Thümmela, jednog tako starog strana kog druga, u najmanju ruku... brzoplete, sro ene napre ac. U ovom trenutku naš Führer ima dovoljno briga oko vojne situacije. Nemojmo od njega tražiti da presu uje... Bilo bi poželjno ovjeka pustiti na slobodu, pa i pod nadzorom ako ho ete. Što vi mislite?»

Schellenberg, koji je autoru ovog napisa ispriao taj razgovor i prizor, rekao je da je Heydrich onda jako poblijedio. Osje ao je da ga »Mali admiral« nadmudrio. Upli u i u igru dvije sive eminenције režima, Himmlera i Bormanna, Canaris se pokazao od njega bržim i lukavijim.

Ali Heydrich umije vladati sobom, kao pravi dobar igra . Canarisu kaže:

»Admirale, Paula Thümmela emo pustiti i držat emo ga pod paskom. Dakle, slažete se?»

»Potpuno.«

»Me utim, ako dobijem takve neporecive dokaze protiv njega, obavijestit u Führera.«

»Savršeno se slažem. A što se ti e 'trenja' između Abwehra i SD-a, neka se naš prijatelj Schellenberg poveže s mojim šefovima sekcija. Oni su spremni da s njim na u *modus vivendi*.«

Tako je Canaris uspio vješto preduhitriti Heydrichov pokušaj ucjene. On dobiva »rundu«. Ali, lako je predvidjeti da e šef RSHA tražiti na ina da mu se osveti.

Canaris »gubi idu e dvije runde«

Od travnja 1942. dalje, odnosi između Uprave VI RSHA i Abwehra postaju ve tako napeti da Heydrich odlu uje da ubrza stvar: sastavlja projekt o djelomi noj kontroli Uprave VI RSHA nad Abwehrom i šalje ga Canarisu. Admiral nakon nekog vremena odgovara protuprojektom kojim to no odre uje granice do kojih e i i u svojim ustupcima.

Heydrich reagira žestoko. »U takvim uvjetima«, izjavljuje, »uzaludni su bilo kakvi izravni pregovori s Canarisom.« Prijeti da e se obratiti Himmleru.

Na to Canaris osobno dolazi u Prinz-Albrecht-Strasse, u sjedište RSHA, da se pokuša iznova dogovoriti. Ali Heydrich odbija ak i da ga primi. Canaris shva a opasnost i traži od Keitela da inter-

venira. Zahvaljuju i Keitelovu telefonskom dogovoru s Heydrichom, Canaris je naposljetku primljen. Sastanak je zaključen dogovorom o prijepornim točkama, koji se odmah stavlja na papir.

Canaris se ne zavarava; ovaj put nije pobijedio u sukobu s Heydrichom. Konačni sporazum mora se zaključiti u Pragu, sastankom »na vrhu« najviših šefova Abwehra i SS-a. Skup je zakazan za 18. svibnja. U međuvremenu Heydrich odlazi u Pariz gdje je uspio da u Obergovoj osobi nametne kontrolu SS-a svim policijskim i obavještajnim službama u Francuskoj.

Na sastanku 18. svibnja u praškom dvorcu, u kojem sudjeluju glavešine RSHA i Abwehra, Canarisu je zadat udarac. Admirala pozivaju da pripremi »projekt o reformi organizacije Abwehra s obzirom na fuziju obavještajnih službi«.

Heydrich je, dakle, odnio oči na pobjedu. Samo što njegova pobjeda neće imati budućnosti.

Heydrich mora umrijeti

28. prosinca 1941. u 21 sat jedan avion Halifax, kojim zapovijeda poručnik R. C. Hochey, uzlijeće s jednog aerodroma kod Londona. U avionu je sedam padobranaca čija su završili specijalnu obuku u škotskom logoru Camus Darrah, kod Malplaiga. Tih je sedam ljudi podijeljeno u tri grupe; grupa »Antropoid«, dva članka: Josef Gabcík, inače Slovak (konspirativno ime: Zdenek Vyskocil), i Jan Kubis (konspirativno ime: Oto Strnad); grupa »Silver A«, tri članka: šef grupe, poručnik Alfred Bartos (ili Emil Sedlak), narednik vodnik Josef Valčík (ili Zdenek Tousek) i radiotelegrafist Jiri Potucek (ili Alois Tolar); i grupa »Silver B«, u kojoj su Jan Zemek (ili Vladimír Vrba) i Vladimír Skacha (ili Jan Novak).

U 02,15 u leti avion nadlijeće grad Plzeň. U 02,24 grupa »Antropoid« iskače, isto noć od Plzeňa. Let se nastavlja prema istoku. U 02,36 iskače grupa »Silver A«, a nekoliko minuta poslije pilot naređuje grupi »Silver B« da iskoči. Avion zatim okreće i upućuje se natrag u Englesku.

Jedan putnik, kapetan Sutz, iz čehoslovačke obavještajne službe u Londonu, gleda kroz prozor i kako se udaljuje njegova rodna zemlja. Zna da ta sedmorica što su toga ranog jutra iskočili ili moraju

izvršiti jednu izvanredno pogibeljnu zada u. Najprije moraju nekoliko tjedana skupljati sve informacije koje su neophodne za uspjeh zada e. Samu e zada u izvršiti grupa »Antropoid«, to jest Josef Gabík i Jan Kubis; treba da zadaju udarac nacisti koj vlasti u eškoj, da likvidiraju Obergruppenführera-SS Reinharda Heydricha.

Kako ubiti Heydricha?

Prema informacijama dobivenim od mnogobrojnih ogranaka mreže eškog pokreta otpora, uba eni atentatori skiciraju više planova koje zatim odbijaju jedan za drugim. Pomišljali su da bazukom napadnu Reichsprotektorov specijalni vlak; da dignu u zrak krilo praškog dvorca gdje mu je ured; da Heydricha ubiju iz zasjede u šumi Panenske Brezany, gdje bi preko ceste nategnuli eli nu žicu na koju bi naletjela Heydrichova kola.

Kona ni se plan odre uje u svibnju 1942. Pozornica udara bit e praška periferija, kojom Heydrich svakodnevno prolazi na putu od Panenske Brezany (ladanjskog dvorca praškog nadbiskupa koji je bio rekviriran da bi se u njemu smjestio Heydrich) do svoga ureda u glavnom gradu.

Smrt kruži oko Heydricha. Ali to njemu ne pada na um ni u snu. Ne boji se atentata. Otvoreno iskazuje prezir prema tim » eškim gra anima koji nemaju petlje da išta pokušaju«.

Unato stalnim upozorenjima svojih pot injenih, on se i dalje vlada kao kakva filmska zvijezda. Fu - ka mu se za opasnost, dapa e uživa da je izazove. Svakog dana, kad god ima vremena, paradira pred stanovništvom, posa en na prednjem sjedalu svoga dugog, sivozelenog »mercedesa«, bez ikakve druge zaštite osim oružja što ga pri sebi imaju on i njegov vjerni šofer, Oberscharführer Klein, živahan i inteligentan div.

Tri ovjeka u zasjedi ekaju Heydricha

27. svibnja 1942. sunce sja nad Cehoslova kom. Blizu je deset sati ujutro. Pravo je proljetno vrijeme. Oko dvorca Panenske Brezany, rezidencije protektora eške i Moravske, puše lagan, mlak vjetri . Sivozeleni »mercedes« stoji u podnožju ulaznih stuba, kod vrata automobila je Klein, spreman za po-

lazak. Odjednom se na vrh stuba pojavljuje Heydrich. Drži za ruku malu plavokosu Silke, svoju djevojicu miljenicu. Dva djevojačka, Klaus i Heider, drže se uz bok majci, Leni, koja je također plavokosa, uvijek lijepa, i sad malo blijeda; žena je u petom mjesecu svoje četvrte trudnoće. Heydrich grli svoje pa odlučnim korakom silazi niz stubu i uskače u kola. Sjedeći, po običaju, na prednje sjedalo, kraj šofera koji je već upalio motor. Auto se polako okreće u dvorištu. Heydrich mahne na pozdrav ženi i djeci. Malo poslije »mercedes« juri cestom, poput strijele pravom dionicom od petnaest kilometara do Praga, izmeću dva reda kestena što su spleli svoje gusto, lisnato granje i njime nadsvodili put. »Mercedes« juri više od sto na sat. Kola prolaze kroz Libežnice i njegove popločane ulice, ispred njegove crkve s visokim šiljatim zvonikom. Tamo dolje, desno, vidi se Prag. Lak se pramen magle s rijeke diže prema brežuljku gdje se smjestilo malo ljupko predgrađe Holesovice, sa svojim dućanima i malim vilama.

10,20 sati. Heydrichov masivni i niski »mercedes« izbija na vrh aleje, na kilometar od Praga. Šofer, koji izvrsno zna put, usporava i prebacuje u drugu brzinu pred zavojem Libežnice. Sad je 10,27.

Odjednom, s ruba pločnika, nešto naglo bljesne; sunčeva zraka odbijena džepnim zrcalom. Proćelom. Kola se malom brzinom upućuju u zavoj. Jedan od ovjek kaput što ga je držao preko ruke, skače na cestu, diže automat tipa *Sten* i povlači otkopčava. Ništa se ne događa. Metak se zaglavio. Kola prolaze kraj ovjeka što se od zaprepaštenja skamenio u mjestu. Heydrich se okreće, spušta ruku na revolver. Škripi gume. Auto usporava pred mladim čovjekom koji kao da bi htio prije i do tramvaja što se penje uz cestu. Mladi propušta kola, zaobilazi ih straga, a onda, nekakva siva lopta leti prema desnom stražnjem kotaču i zatim se pretvara u krug zasljepljujućeg plamena. Snažna eksplozija. Val crnog dima. Lijeve stakla na tramvaju prskaju u komade. Dvije zelene bluže, što su ležale, složene, na stražnjem sjedalu »mercedesa«, lete u zrak, načas se zapliću među tramvajskim žicama pa padaju na tlo. Kola skreću. Stražnja desna guma je prazna. Na karoseriji, straga, zjapi velika rupa. »Mercedes« se zaustavio. Heydrich i Klein, s revolverima u rukama, navratnanos otva-

raju vrata. ovjek koji je bacio bombu, padobranac Jan Kubis, uje gdje mu prvi metak fiju e kraj uha pa ska e na svoj bicikl što stoji naslonjen na jednu željeznu ogradu. Deset metara dalje, njegov drug Josef Gab ik svejednako stoji nepomi no i drži beskorisni automat. Vidjevši da Jan bježi na biciklu, Josef baca oružje i daje se u bijeg. Kraj uha mu zviždi metak. Okre e se, vidi da to sam Heydrich puca. Dakle, Janova bomba ništa mu nije naškodila, zaklju uje Josef bježe i da se iza dva tramvaja što stoje skloni od metaka esesovskoga glavešine. Josef se probija kroz kordon zaprepaštenih promatra a. Heydrich i dalje puca. Josef se do epao suprotnog plo nika, jedan se metak odbija kraj njega samoga. Onda on ska e iza tankog zaklona jednog telegrafskog stupa i uzvra a vatru. Dva su ovjeka me usobno udaljena tridesetak metara. Oko tramvaja, svi su se bacili potrbuške na tlo. Prizor je dostojan vestern-filma. Josef Gab ik gleda kako se Heydrichova ruka s revolverom, uperenim u njega, gr e vito trza; revolver je prazan. Upravo u tom trenutku, zapuhan od pokušaja ga uhvati Jana Kubisa, koga je pogodio u glavu, ali koji je ipak pobjegao prema Pragu, ogromni se Klein pridružuje svome šefu. To je Josefu Gab iku pogodna prilika da napusti svoj mršavi zaklon i udari svom brzinom uzbrdo. Klein juri za njim pucaju i. U strahu da ga Nijemac ne pogodi u le a, Josef Gab ik opet se zaustavlja iza jednog telegrafskog stupa, otvara vatru na Kleina, na što se i ovaj zaklanja iza jednog stupa i odgovara vatrom. Filmski se dvoboj nastavlja. Ali Gab ik zna da je s municijom pri kraju; osim toga, gori mu pod petama. Ubrzo e sti i policija. Valja bježati. Zašti uju i sebi odstupnicu sa dva uzastopna hica upu ena Kleinu, Gab ik nastavlja bijeg. Klein juri za njim. Padobranac je ugledao jednu mesnicu, ubacuje se u nju u nadi a e zbri sati kroz stražnja vrata. Ali, nema vrata. Onda se Josef Gab ik suo ava s Kleinom. Kao u streljani, opružene ruke, oka uperena u nišan, mirno ga a. Na dvadeset koraka, metak poga a Nijemca u stegno. Kriknuvši, Klein se ruši. Josef Gab ik strelovito izlije e iz mesnice, prolazi ispred Kleina na manje od deset koraka i opet puca. Nov krik iz grla Heydrichova uvara. Sad ga je metak pogodio u gležanj. Josef Gab ik tr i prema vrhu brežuljka. Jedan je tramvaj krenuo. Voza je vidio Gab ika i, kako ne-

ma pojma o onome što se netom dogodilo tri do četiri stotine metara dalje, misli da uvijek jednostavno tri i za tramvajem pa mu ljubazno ostavlja otvorena bo na vrata. Joseph Gab ik uska e u kola. Revolver je strpao u džep. U tramvaju je malo putnika. Gab ik se spušta na sjedalo kao kamen. Vozi se do Václavskih Namésti, a onda se drugim tramvajem prebacuje do ku e svojih prijatelja i suboraca, obitelji Fafka. Tek što je do njih stigao, Radio-Prag prekida redovnu emisiju da bi objavio izvanredno saop enje o atentatu na Heydricha. Ponu ena je nagrada od 10 milijuna kruna onome tko omogu i hvatanje krivaca. Ni jedne rije i o Heydrichu. Je li neozlije en? je li ranjen? pitaju se u zebnji Josef Gab ik i obitelj Fafka. To nitko ne zna.

U bolnici Bulov

Kad je bomba eksplodirala na stražnjem dijelu »mercedesa«, njene su se tanke metalne krhotine duboko žarile Heydrichu u slezenu i slabine. U prvih mah ništa nije osjetio, nego je pojurio za Josefom Gab ikom i pucao dok nije ispraznio revolver. Tek je onda osjetio bol u bedru pa je doviknuo Kleinu: »Trk za onim gadom! Ubij ga!« Zatim, preklopljen bolom, okrenuo se željeznoj ogradi što mu je bila za le ima i naslonio se na nju. Otpo inuvši i skupivši snage, doteturao je do »mercedesa« i naslonio se na haubu, kao slomljen u struku. Kapu je položio na blatobran, lice mu bilo zelenkasto blijedo.

Ljudi s tramvajske stanice, isprva skamenjeni strahom, sad se skupljaju oko njega, ali se ipak drže podalje; plaši ih njegova uniforma. Prilazi mu samo neka plavojka, upadljivo našminkana, i uzvikuje: »Zar ne vidite da je to Reichsprotektor? Zovite policiju!« Stižu dva agenta. Prepoznaju ga: da, to je baš Reichsprotektor. Ne vjeruju svojim o ima. U tom se asu nizbrdo spušta jedan pekarski kamion i ; jedan ga agent zaustavlja. Heydricha polažu pored šofera. Na le ima njegove uniforme izbija tanak mlaz krvi. Na to se kola zaustavljaju, Heydrich se, uz pomo agenata, odvla i otraga gdje e se opružiti pored vre a brašna. Jedan se agent penje kraj šofera i nare uje mu: »Brzo, u bolnicu Bulov!«

Sat poslije, Heydricha operiraju dva najbolja praška specijalista, eh, profesor Hohlbaum i, Nijemac, doktor Dick. Rendgenski su snimci pokazali

da u slezeni i slabinama, u dužini od oko osam centimetara, ima i njih krhotina. Osim toga, utvrđeno je da je Heydrichu slomljeno jedno rebro, lakše mu je prignje i grudni koš a dijafragma je perforirana na dva mjesta. Čini se da je operacija uspjela. Međutim, dva kirurga nisu pokušali odstraniti slezenu. Zadovoljili su se time da izvade što je više moguće krhotina.

U visokim krugovima Trećeg Reicha prasnula je vijest o atentatu: nevjerica, ogorčenje, zbunjenost, nalozi za odmazdu. I, naravno, zebnja zbog ranjenika. Himmler nalaže Nebeu, Mülleru i Schellenbergu da odmah oputuju u Prag. K tome, tamo šalje dva službena prvaka medicine, profesore Gebhardta i Sauerbucha. Hitlerova je reakcija strašna. »To je bezumno«, viđa on Himmleru telefonom, »nakon svega onoga što je Heydrich uinio za tebe! To je prešlo svaku mjeru! Sad u dokonati sve te uvrede, poslat ću im nekoga tko nije nipošto tako popustljiv!« Isprva pomišlja da u Prag pošalje Obergruppenführera Ericha von dem Bach-Zalewskog, koji je poznat kao još »oštriji« od »oštrih« u vrhovima SS-a, ali nakon razgovora s Bormanom i Himmlerom prihvaća prijedlog Reichsführera-SS i nalaže Kurtu Daluegu, koji je već na putu za Prag, da preuzme Heydrichovo mjesto.

Heydrich umire 4. lipnja

U bolnici Bulov liječnici ni trena ne napuštaju Heydricha i stalno mu daju transfuzije krvi i intenzivne doze seruma protiv gangrene i tetanusa. Temperatura mu pada. Heydrich počinje jesti. »Život mu više nije u opasnosti«, ubrzo kaže profesor Gebhardt i Himmleru koji ga telefonski naziva gotovo svakog sata.

Srijeda, 3. lipnja: Reichsprotektorovo stanje naglo se pogoršava. Boja mu je sve više zemljana, lice upalo, puls sve slabiji. Došlo je do općeg sepse. Neki liječnici predlažu da se operacijom, koliko god beznačajnom, iz slezene izvade strana tijela. Gebhardt odbija. Poslije će ga esesovci optužiti za kažnjivi nehat. Heydrichu zapravo nema spasa. Kako Nijemci nisu imali penicilin, unatoč svim transfuzijama i serumima koje su Heydrichu ubrizgavali kap po kap, nije se moglo spriječiti da smrtonosne bakterije malo-pomalo preplave krv. Heydrich se gasi u

dugoj agoniji cijele no i izme u 3. i 4. i umire u prvim jutarnjim satima u četvrtak 4. lipnja. Autopsiju će izvršiti dva berlinska specijalista, profesor Hamperl, šef Njema kog patološkog instituta, i njegov kolega Weyrich.

Na vijest o smrti svoga pomoćnika, Himmler odlazi avionom u Prag. Stigavši u bolnicu Bulov, prva mu je briga jedan neobičan detalj: gdje je bluza koju je Heydrich nosio u času atentata? Jedna bolnička arka, neka Anna Opalka, vodi ga u sobu gdje su pohranjeni Reichsprotektorovi osobni predmeti. Himmler pretražuje bluzu i uzima svežanj ključeva koji trpa sebi u džep. To su ključevi Heydrichova osobnog sefa u njegovu berlinskom uredu. Taj sef nikad nije otvarao u njegov prisustvu. Ali, zna se da u njemu čuva svoje najpovjerljivije dokumente.

U noć i izme u 4. i 5. lipnja vojnici Wehrmachta i Waffen-SS postavljaju se u tri reda s obje strane ulica na putu od bolnice do Hradčana. Kroz taj ljudski koridor, izme u barijera od šljemova i oružja, odnijet će Heydrichovo tijelo do odra što je podignut u Hradčany.

Svečani pogreb

Naravno, Reichsprotektoru se priređuje grandiozan pogreb. U dvorištu Hradčana, na katafalku leži lijes. S krova do tla, iza katafalka, spušta se ogromna crna zastava s koje blješte dva srebrna »S«. Katafalk je okružen izabranom počinom stražom od najprisnijih Heydrichovih suradnika, svi su u svečanoj uniformi i sa šljemom.

Dva dana poslije, pod predivnim modrim nebom, lijes najsvetije anije odvoze iz dvorca do kolo-dvora, uz pogrebnu glazbu, muklo bubnjanje, topot konjskih kopita, ritmičan bat izama, sa stjegovima, zastavama i posmrtnim ruhom. U Berlinu su Heydrichovi ostaci dva dana izloženi u palači i u Wilhelmstrasseu, gdje mu je bio ured.

Ponedjeljak, 8. lipnja. Pogrebna svečanost u Sali mozaika, u Kancelariji Reicha. Hitler stiže to noć u 15 sati. Blijed je, upala lica. Prije nekoliko sati doveo je avionom iz svoga glavnog stana u Vinici. Pred lijesom Hitler stoji nepomičan u nacističkom pozdravu. Naokolo su desetine ministara, generala, funkcionara NSDAP-a, šefova SS-a. Tu je i esesov-

ski general Sepp Dietrich, zapovjednik Leibstandarte »Adolf Hitler«. Upravo je on, na vijest o ubojstvu, za svoj raun izgovorio ovu kratku posmrtnu molitvu: »Neka je slava Bogu! Svinja je napokon crknula!«

Hitler je položio velik vijenac orhideja, pa je as-dva stajao zamišljen. Zatim je na lijes spustio najviše odlikovanje, Njema ki red. Onda prilazi Heydrichovim sinovima, Klausu i Heideru, koje Himmler drži za ruke, pa ih pogladi.¹ Naposljetku, uzima rije i preminuloga izvanredno hvali: »Bio je jedan od najboljih nacionalsocijalista, jedan od najžeš ih branitelja naše *velike njema ke stvari*, jedan od najlju ih protivnika svim neprijateljima Reicha. Prolivši vlastitu krv, nametnuo nam je dužnost da branimo sigurnost Njema ke.«

Hitler je o ito vrlo dirnut. »Heydrich... bio je zbilja ovjek eli na srca«, rekao je onima koji su stajali oko njega, prije nego što e se oprostiti.

Krvava kupka

Atentat od 27. svibnja postavio je pred Gestapo težak problem. Njegov je veliki šef umoren nasred ulice, kao kakav pas; nevjerojatno! Koliko god svim snagama zapeli da otkriju krivce, u asu žrtvina pogreba služba sigurnosti tapkala je u mraku. Ni tra - ka svjetla. Führer se ždere od bijesa. Iz glavnoga grada upu uju se okrutni nalozi.

Istog dana atentata, uve er, K. H. Frank obzna- nio je drasti ne mjere:

Šef policije sigurnosti
eške i Moravske

1. Naredba Reichsprotektora od 27. svibnja 1942. u 17 sati. 27. svibnja 1942. u Pragu je po injen atentat na Reichsprotektora SS-Obergruppenführera Heydricha. Deset milijuna kru- na nagrade dobit e onaj tko omogu i hvatanje krivaca...

¹ Navodno je Himmler poslije pripovijedao kako je bio tamo i »držao za ruke ona dva židovska kopileta«, aludiraju i tako na rasno porijeklo njihova oca. Zbog svoje ve odmakle trudno e Lena Heydrich je bila ostala u Pannenske Brezanyju s malom Silke.

2. Radiom e se na cijelom podru ju Praga proglasiti opsadno stanje. Tako er e se objavit i ovi propisi:

a) za cijelo civilno stanovništvo važi policijski ,sat od 27. svibnja u 21 sat do 28. svibnja u 06 sati;

b) istodobno se moraju zatvoriti svi restorani, kinematografi, kazališta, zabavni lokali i poslovne prostorije;

c) tko se god u nazna enom vremenu zatekne na ulici, a ne stane na prvi poziv, bit e ustrijeljen;

d) eventualno e se radiom saop iti i druge naredbe.

3. Naredba Reichsprotektora od 27. svibnja 1942. kojom se opsadno stanje proteže na cijeli eško-moravski protektorat. lan 1. Opsadno stanje koje je proglasio Reichsprotektor odmah e se primijeniti na cijeli eško-moravski protektorat. lan 2. Tko je god sudjelovao u pripremi atentata, pružio uto ište krivcima, pomagao im na bilo koji na in, i tko god dozna njihova imena i boravište, a ne prijavi ih, bit e strijeljan sa svom svojom obitelji.

Ova naredba stupa na snagu od trena njezina saop enja preko radija.

V. d. Reichsprotektora
K. H. Frank

Šef Gestapoa Müller osobno preuzima upravljanje operacijama u koje upu uje ogromne snage: protektoratom kruži 60.000 policajaca.

Me utim, istraga tapka u mjestu. Jedini zaključci do kojih dolaze stru njaci odnose se na ru nu bombu: ona je nesumnjivo strane proizvodnje, takve nema u Njema koj. Ta konstatacija potkrepljuje pretpostavku da je atentat djelo agenata padobranaca koje su Englezi ubacili i kojima je pomogao eški pokret otpora. Da bi probili brešu u zavjeri šutnje nacisti organiziraju kampanju sve ja eg, rastu eg terora. Treba ehe prisiliti da njema -koj pravdi predaju krivce, treba odvratiti pu anstvo ostalih okupiranih zemalja da ne po e za primjerom Praga.

Lidice, selo-mu enik

Nepunih 24 sata nakon Heydrichova pogreba, Hitler šalje Franku u Prag tajnu poruku: neka se odmah pobrine da » esima dadne dobru lekciju«. Ali Frank nije ekao sugestije; ve je prešao na djelo s prvom odmazdom.

Pogodila je jedno ljupko, nevino selo. Malo prije 23,30 sati, esesovci opkoljavaju selo Lidice,* trideset kilometara sjeverozapadno od Praga. Posve ga izoliraju od ostalog svijeta. Žiteljima, istjeranim iz kreveta, nalažu neka se, sa svom svojom gotovinom i dragocjenostima, skupe na seoskom trgu. Onda žene zatvaraju u zgradi škole, a muškarce, od petnaest godina dalje, utjeruju u podrum Horackova imanja. U zoru ih odatle izvla e i hladnokrvno ubijaju u dvorištu, njih 173. U podne e sve leševe baciti u zajedni ku jamu. Dvanaest rudara zate eno je na povratku s no ne smjene u oknima Kladna i tako er pobijeno. Neki su uspjeli pobje i, ali e ih naknadno uhvatiti i smaknuti... 184 žene otpremljene su u koncentracioni logor Ravensbrück, a 7 u Auschwitz. Samo e malo njih preživjeti. 95 djece otrgnuto je od roditelja, a od njih e Nijemci troje »germanizirati«; djeca e ve inom nastradati, samo e ih nekoliko, nakon završetka rata, ponovno na i svoje majke.

U službenom izvještaju Hitleru o atentatu na Heydricha i poduzetim represalijama, užasno zlodjelo u Lidicama tobože se opravdava tvrdnjom da su »žitelji pružili pomo elementima koji su došli iz Engleske«. To je puka izmišljotina! Poslije rata ta je laž dokazana svestranom istragom, koju su vodili esi, i na procesu Franku. Dokumenti kojima su se hvalili Nijemci bili su klasi ni Heydrichovi falsifikati.

Gestapo »likvidira« i zaselak Lezaky, u isto nom podru ju protektorata, iji su žitelji zbilja i bili pomogli atentatorima.

Pri koncu lipnja spušta se zastor nad tragedijom Lidica. Pod zapovjedništvom SS-Hauptsturmfiihrra Weismanna, u selo dolaze inženjerijski odredi

* Mjesto Lidice sravnjeno je sa zemljom 9/10. srpnja 1942. godine. — Red.

14. bataljona policijske rezerve, s eksplozivom i buldožerima. 1. srpnja ruševine sela pretvorene su a prah.

Zahvaljuju i izdaji jednog mladog eškog padobranca, Karela Curde,¹ Gestapo je naposljetku ot-krio sklonište »terorista« iz Londona. Oni su u kripti crkve u ulici Ressel... Tu padobranici nalaze smrt, ali tek nakon ogor ene i juna ke borbe koja je sjajno rekonstruirana u jednom poratnom eškom filmu.

Ali, Gestapo je odlučio uništiti cijeli eški pokret otpora. Nastavlja istragu do jeseni 1942. Svi pripadnici raznih organizacija, koji su pali u šake policiji, bit e, zajedno sa svojim obiteljima, skupljeni u koncentracionom logoru Terezina u sjevernoj eškoj; tu e se prema njima, pedantno obilježenim me u ostalim logorašima, primijeniti napose strog režim.

U rujnu 1942. njema ki prijevratni sud u Pragu sudi »osobama uhapšenim zbog izravne ili neizravne pomo i pružene po initeljima atentata na Reichsprotektora Heydricha«. 250 specijalnih zatvorenika u logoru Terezin osu eno je na smrt a da nisu ni izvedeni pred sud. Osu eni su preba eni iz Terezina u logor smrti Mauthausen. Sutradan nakon dolaska, pobijeni su jedan po jedan, metkom u zatiljak. Reinhard Heydrich, »an eo zla«, i nakon smrti uspio je proliti nove rijeke krvi.*

Kazna

Tri glavna krivca za taj pokolj, Karl Hermann Frank, Kurt Daluege i eh Karei Curda, bit e pogubljeni poslije rata.

Unato svoj revnosti kojom se iskazao nakon Heydrichove smrti, Karl Hermann Frank ne e nikada postati Reichsprotektor eške i Moravske. Zate i e se u Pragu u trenu propasti Njema ke, u svibnju 1945, jednako kao vršitelj dužnosti Reichsprotektora. Kad su prethodnice ruskih divizija ula-

¹ Karei Curda spušten je padobranom 28. ožujka 1942. zajedno s Adolfom Opalkom. Oni su sa injavali erupu »Out Distance«.

* Za odmazdu njema ki vojni sudovi su izrekli više od 1.800 smrtnih kazni, a mnogi rodoljubi su strijeljani i bez su enja. — Red.

zile u Prag, 7. svibnja 1945, Frank je pošao ususret ameri koj vojsci koja je sa zapada nadirala prema središtu eške. Amerikanci su ga zarobili i kao ratnog zlo inca predali novoosnovanoj eškoj vladi; osu en je na smrt i javno obješen, pred zatvorom Pankraca gdje su njegove žrtve bile uglavnom pobijene.

Ista e sudbina sna i i Kurta Daluegea, Frankova pretpostavljenog u doba krvoproli a 1942. godine. I njega e objesiti u zatvoru Pankraca, ali ne javno, nego u jednom zatvorskom dvorištu.

Karei Curda pak, pošto je ve jednom krenuo putem izdaje, dokraja e se držati svoje uloge Jude. Tražit e deset milijuna kruna obe anih potkaziva-u, ali e dobiti samo polovicu te svote; drugu su polovicu zadržali policajci tobože zato što su je podijelili svojim mnogobrojnim doušnicima. Postavši milijunaš, bivši e kaplar ostati u službi Gestapoa. Pokušat e spaliti sve mostove za sobom, promijenit e ime, oženit e se Njemicom, trudit e se da živi kao pravi nacist. Ali, ne e izbjegnuti pravdu u trenu oslobo enja. Partizani e ga uhvatiti 1945. pa e biti osu en na smrt i pogubljen.

Kaltenbrunner, šef RSHA

Heydrich je umro. Himmler mu ne postavlja odmah nasljednika. On, pored svojih dužnosti u svojstvu Reichsfiihrera-SS, preuzima i Heydrichovu dužnost šefa RSHA koji koordinira djelatnost Gestapoa, SD-a, kriminalisti ke policije i odreda za istrebljenje stacioniranih na Istoku. Prema rije ima samoga Waltera Schellenberga:

... Reichsführer nipošto nije htio da itko zabada nos u Heydrichove privatne dosjee. On je zacijelo izvršio iš enje tih dosjea tijekom 1942. godine. Ernst Kaltenbrunner službeno je imenovan šefom RSHA tek pri koncu sije nja 1943. godine. Za tih osam mjeseci Himmler je mogao izvršiti, kako vi Francuzi kažete, *le ménage*, iš enje.

Doktor Ernst Kaltenbrunner bio je osebuja li -nost. Austrijanac, odvjetnik u Linzu, ušao je 1933. u tada ilegalni austrijski SS, nakon Anschlussa postao je vrhovni zapovjednik SS-a i šef policije ista -noga dijela takozvane »Ostmark«, Isto ne marke,

kako je prekrštena Austrija. Okorjeli pilac baš kao kakav tirolski drvosje a, »ogromnih šaka ubojice« (kako e re i admiral Canaris), obraza pokrivenih ožiljcima od studentskih dvoboja, Kaltenbrunner zacijelo nije tako bezgrani no podmukao kao pret-hodnik mu Heydrich. Nije bio ni sposoban kao Heydrich, iako treba re i da se u Austriji pokazao kao dobar stru njak obavještajne službe, na štetu Maarske, Rumunjske i Balkana. Ali je, unato svojoj »uobi ajenoj ljubaznosti«, prema rije ima bivšeg njema kog ministra Alberta Speera, bio fanati an nacist. Prema Hitleru gaji zanosnu privrženost. Opinjen Ftihrerovom li noš u, obožava ga apsolutno iskreno; ima neograni enu vjeru u tobožnje više sposobnosti kancelara Reicha. Dakle, postavljaju i ga na tu visoku dužnost — iako ima drugih, talentiranih SS-glavešina — Himmler smatra da može ra unati s njegovom vjernoš u; drži da je tako od njega stvorio osobnog saveznika. Ali, kako emo poslije vidjeti, u tom e se pogledu razoraati. A dotle, Kaltenbrunnerova vladavina ne e biti nalik na Heydrichovu. Dok je ranije bila profinjenija, iako u istoj mjeri krvava, represija sad postaje surova.

U službama sigurnosti — nova zbivanja. Na podru ju špijunaže, mladi Walter Schellenberg, koji je nakon Heydrichove smrti stekao potpuno Himlerovo povjerenje, odnosi odlu nu pobjedu nad Canarisovim Abwehrom. SD se do e kao jednog eksplozivnog dosjea kojim može zauvijek »zanitati« Canarisa i njegovu službu. U tom su dosjeu dokazi o antinacisti koj djelatnosti: kontakti doktora Josefa Müllera s Vatikanom (1939—1940), Canarisove veze s Francom (1940—1942), neke spletke manje-više izmišljene, i naposljetku rezime slu aja Dohnanyi-Bonhöffer (kontakti s Englezima u Švedskoj), još u istražnom postupku.

Schellenberg pripovijeda:

Kad sam mu pokazao Canarisov dosje u kojem su bili dokazi njegove višestruke izdaje, Himmler je stao nervozno grickati palac pa mi je rekao: »Pustite ga tu, prvom u ga prilikom pokazati Hitleru.« Uporno sam se više puta vratio na taj predmet, jer mi se stvar inila i odve važnom za Njema ku i njezin ratni napor. Me utim, Himmler o igledno nije go-

rio od želje da na sebe preuzme takvu odgovornost. Inilo se da je i on, poput Heydricha, nesposoban da djeluje im se radi o Canarisu. Gotovo sam siguran da je, tko zna kada, Canaris bio doznao štogod o Himmleru, ina e ovaj ne bi ostao skrštenih ruku uz dosje koji sam mu bio predao.

Nedvojbeno se iza Himmlerove pretjerane opreznosti nešto krilo. Ali, što? Povjesni ar može stvarati pretpostavke, ali nema nikakvih dokumenata kojima e ih potkrijepiti. Zbilja u tom pogledu ne postoji nikakav odlučuju i dokaz. U svakom slučaju, admiral se zacijelo morao osjeati vrlo sigurnim jer je i dalje svojim autoritetom, ak i u jesen 1943. godine, štitio neke svoje suradnike kojih su spletke — u najmanju ruku buntovni ke — bili otkrili Gestapo ili SD.

Kako bilo da bilo, Abwehru je ipak bilo odzvonilo. Sve je više bilo znakova koji su to nagovještavali. Ubrzo e se podignuti oluja. Gestapo prati svoj plijen izvanredno strpljivo. Zvijer koju lovi nadasve je važna. Šef Gestapoa Heinrich Müller i Walter Schellenberg otkrivaju sve više toga ...

Prvi udarac po Abwehru

U borbi protiv Abwehra Schellenberg dobiva jedan važan poen onog dana kad se jedan njegov agent, neki Reckzeh, mlad lije nik, Švicarac, koji se predstavlja kao nepomirljivi neprijatelj Tre eg Reicha, uvla i u grupu »Solf Kreis« (Krug Solf), koju SD i Gestapo prezirno nazivaju »Salon fronde«. To je društvo, zapravo, kojem je za etnik i duhovni vo a udovica doktora Wilhelma Solfa, posljednjeg ministra vanjskih poslova carske Njema ke; obi no se okuplja u salonu Elizabethe von Thadden, upraviteljice jednog uvenog odgajališta u Weiblingenu, kod Heidelberga. U tom je klanu više ogor enih antihitlerovaca koji se od 1933. neprestano bore protiv režima na jedini mogu i na in — pomaganjem žrtava nacisti kih progona.

Gestapo ne reagira odmah, pušta da pro u e-tiri mjeseca. Onda slijedi udarac. U jednom potezu, jednog popodneva u sije nju 1944. godine, Gestapo zatvara i Elizabethu von Thadden i sve one koji su se toga trena zatekli kod nje. Koji su to? Važne

zvjerke: ambasador Otto Kiep, koji od po etka rata radi u Abwehru, u sekciji Ausland; bivši diplomatski savjetnici grof Albrecht von Bernstoff i Richard Kuenzer, odvjetnik Helmut von Moltke, tako er iz sekcije Ausland, duhovni pokreta još jednoga kruga, tako er žarišta antihitlerovskih urotnika.¹

Drugi je udarac po Abwehru hapšenje kapetana Ludwiga Gehrea, iz III sekcije (kontrašpijunaža) Abwehra; hapse ga u velja i, zato što je urotnike upozorio da im Gestapo prisluškuje telefone. Sve u svemu, policija je otkrila i zatvorila 66 osoba iz visokog društva. Canaris doživljava gadne trenutke. Admirala probija leden znoj; da, odve je pripadnika Abwehra kompromitirano i osumnji eno za zavjeru, a da bi se iz te nove opasnosti mogao izvu i zdrav i itav.

Jedna nesre a vu e drugu. S hapšenjem ambasadora Otta Kiepa sumnja pada i na njegova bliskog prijatelja Ericha Vermehrena, povjerenika Abwehra u Turskoj, i Erichovu vrlo lijepu ženu, groficu Elisabethu von Plettenberg. Bra ni je par zbilja mrzio nacizam. Još u po etku rata Erich Vermehren postupio je sli no mnogim protivnicima režima: sklonio se pod okrilje »unutrašnje emigracije«, Abwehra. Kad ga je Gestapo pozvao u Berlin, Vermehren je zaključio da e mu biti bolje da se sa ženom ukrca u avion ... britanski, koji je letio u Kairo. Taj bijeg izazvao je veliku senzaciju u Turskoj a i drugdje. U Berlinu esesovci tvrde da su Vermehrenovi sa sobom odnijeli šifre Abwehra. Nakon rata bjegunci e tvrditi da to nije bila istina. Me utim, oni jesu dali odre en poticaj. Njihovim primjerom polaze i neki drugi Nijemci, kao na primjer Kletschowskyjevi, bra ni par koji je nekoliko godina u Turskoj radio za III sekciju Abwehra. Na sli an na in postupa ak i tajnica šefa Gestapoa pri njema koj ambasadi u Ankari koja se, na poziv da se vrati u Berlin, sklanja u ambasadu Sjedinjenih Država.

Likvidacija Abwehra

Afera Vermehren izazvala je u Hitlera napadaj histerije. Podsjetila ga je na slu aj kapetana Paula

¹ Osim Hanne Solf i njezine k eri, grofice Ballestrem, svi e lanovi »Kruga Solf« biti pogubljeni.

Leverkühna kome je Erich Vermehren bio izravno pot injen. Na »Dan spomena herojima«, 1943. godine, ambasador von Papen održao je u Ankari govor koji je strašno odisao sondiranjem mira. Gestapo je na ulio uši i pograbio kapetana Leverkühna, optuživši ga da je stupio u dodir s Amerikancima. To je bilo to no, ali Gestapo nije imao dostatnih dokaza. Povezavši te dvije injenice, Führer se, poduprt Bormannom i Fegeleinom, otvoreno okomio na Abwehr, unatoč bojažljivu Keitelovu prosvjedu.

Nekoliko dana poslije Keitel nalaže Canarisu da sastavi izvještaj o stanju na ruskoj fronti, koji će odnijeti Hitleru. Izvještaj je vrlo pesimističan. Führer ga je poslušao suzdržavajući bijes, a onda je planuo, bacio se na Canarisa, zgrabio ga za ovratnik i upitao želi li on time reći da Njemačka gubi rat. »Mali admiral« nije nimalo uplašen. Blagim i mirnim glasom spokojno odgovara da on to ne tvrdi, nema nikakve namjere da prosuđuje, on se jednostavno ograničava na to da opiše stanje na temelju izvještaja dobivenih s istočnog bojišta. Hitler mijenja temu. Sad prigovara Canarisu zbog Vermehrenova bijega. Na odlasku je Canarisu jasno da Hitlera više nikada neće vidjeti i da je Abwehr osuđen.

Uzbuđenje oko Abwehra zacijelo predivno ide na ruku Kaltenbrunneru i Schellenbergu, ako ne i Himmleru koji se oprezno drži što dalje od Canarisa. Kroza stakla svoga cvikera Reichsführer samo prati zbivanja. Izvjesno je da SS raspolaže takvim obiljem kompromitirajućih podataka da može od vrha do dna razoriti presveto Canarisovo carstvo. Treba samo nagnati Führera da na temelju svojih ovlaštenja ukine Abwehr i odredi da SS preuzme njegovu nadležnost. I Hitler se daje na to nagovoriti. 18. veljače 1944. potpisuje dekret o spajanju obavještajnih službi u jednu jedinstvenu službu, kojoj će službeno Himmler biti šef, ali će njome praktički upravljati Kaltenbrunner.

Suprotno eventualnim očekivanjima, Canarisa ne hapse niti ga optužuju za izdaju. Jednostavno je stavljen na raspolaganje.

Radi ostvarenja dekreta o objedinjavanju obavještajnih službi, po inju dogovori između Wehrmachta i SS-a, pod predsjedanjem šefa centralnog ureda Wehrmachta, generala Wintera. Sekcije I i II Abwehra spojit će se u jedan vojni odjel (Amt Mil),

pod kontrolom SS-a. Za šefa toga odjela postavljen je pukovnik Hansen, koji je bio šef I sekcije Abwehra i kojeg SS — pogrešno — drži vjernim pristašom nacionalsocijalizma.¹ III sekcija, za koju su donijeti posebni propisi, praktički je prije i pod Schellenbergovu komandu, a centralna je sekcija, inače domena pukovnika i kasnije generala Ostera, biti raspuštena.

Ogorčena srca admiral Canaris gleda gdje mu se pred oči ruši tvorevina koju je on godinama gradio komad po komad. Oficiri Abwehra, nemaju i nikakvo povjerenje u svoje nove šefove, popuštaju u svojoj djelatnosti ili masovno daju ostavke. Neki dobrovoljno odlaze na isto no bojište. Pobijedivši u svojoj desetogodišnjoj borbi s Abwehrom, Gestapo se može smatrati u punoj mjeri zadovoljnim. Preostaje mu samo da likvidira i posljednje ogranke Abwehra i isposluje smrtnu kaznu za »Mallog admirala« i njegove »ortake«. To će biti posljednji, najokrutniji i najkrvaviji čin tragedije.²

Atentat od 20. srpnja

20. srpnja 1944. godine, Himmlerov specijalni vlak. Felix Kersten, Himmlerov maser, odmara se u svom kupeu, nakon ručka u spokojnom ambijentu vile Hagewald-Hochwald, u Birkenwaldu, kraj obale jezera Mausee, gdje se nalazi vrhovni štab SS-a. Iznebuha, u kupeu kao pomahnitao upada Kiermaier, Reichsführerov osobni šofer, i viče: »Dogodio se strašan atentat... ali se Führer spasio...« Kersten se obla i navrat-nanos, mehanički gleda na sat: sad je jedan popodne. Odlazi Himmleru, pita ga što se to dogodilo. Što se dogodilo? »Jednostavno, pokušali su umoriti Führera, u njegovu glavnom stanu ... bomba ... u sali za konferencije ... ne otkriveno ... u 12,42.«

Dok tako odgovara Kerstenu, Himmler pregledava svoje dosjee, iz njih vadi cedulje i listiće, puni jednu veliku kuvertu. Pošto je zamolio Kerstena da pokaže na njegovo privatno imanje i tamo otkrivena dalj-

¹ Pukovnik Hansen bit će upleten u atentat od 20. srpnja 1944. pa će ga esesovci objesiti.

² Admirala Canarisa uhapsit će Schellenberg 23. srpnja i njega će, kako ćemo dalje vidjeti, objesiti tek u travnju 1945. godine, u koncentracionom logoru Flossenbürg.

nje naloge, Himmler je uzeo kapu, izašao i ušao u svoja kola koja su ga čekala s već upaljenim motorom. Slijedi pola sata lude jurnjave po slabom putu. Nije bilo ni 13,30 kad je Himmler stigao u Führerov glavni stan.

Im se upoznao s prvim rezultatima istrage, kratko je razgovarao s Hitlerom, a zatim je telefonirao u sjedište Gestapoa u Berlin i izdao naloge Kaltenbrunneru i Miilleru. U Berlinu vlada mir. U glavnom stanu, koji je namjerno izoliran od vanjskog svijeta, Himmler dva sata vodi istragu. Ubrzo je otkriti da krivac mora biti pukovnik von Stauffenberg.¹

Uvjeran da je atentat djelo samo tog jednog oficira, ne slute i ni na tren da se radi o uroci i pu u, Himmler prati Führera na kolodvor gdje će dočekati Mussolinija. Hitler prima Mussolinija u zanosu. »Duce«, kaže mu, »Providnost me zaštitila na zbilja udesan na in.«

Od kolodvora do mjesta gdje je bomba eksplodirala Hitler priča što je to »Providnost« u inila. Mussolini ga sluša nijemo i zaprepasteno. Ne gube ni tren Hitler ga vodi do porušene sale za konferencije gdje je izbjegao smrt. Trenutak obojica šute, onda Führer dodaje neke potankosti svom opisu. Duce mu čestita.

»Tu sam stajao, kod ovog stola«, kaže Hitler. »Bomba mi je eksplodirala kod nogu ... Pogledajte mi uniformu, kako je nagorjela. Kad mislim na sve to, osjeća da mi više ništa ne može nauditi. Sudbina mi je nedvojbeno zacrtana i ona mi nalaže da svojim putem nastavim do izvršenja svoje misije... To nije prvi put da me Providnost spasava od smrti... Zaštita koju sam dosad uživao najbolji je dokaz božanske pomoći. Nakon takva čuda, apsolutno sam uvjeren da služim jednoj velikoj stvari. Prebrodit ću sve sadašnje opasnosti i moj će pothvat biti okrunjen uspjehom.«

»Da, Führer, imate pravo«, potvrđuje Mussolini. »Providnost je zbilja spustila na vas svoju zaštitu u ruku. Nakon čuda što se danas dogodilo u ovoj sali, bilo bi zbilja nepojmljivo da naša stvar bude osuđena na neuspjeh.«

¹ Stauffenberg, počinilac atentata, uspio je u 13,15 otkinuti avionom s uzletišta kod Rastenburga.

Od tog zapanjujućeg dueta izvija se jedna mistična nota. Himmler, koji je bio nazočan u tom prizoru, kasnije je jednom prijatelju povjeriti da je u tom trenu ponovno našao vjeru. »Poštedjevši tako udesno Führera, Bog mi je dirnuo srce i ponovno me priveo k sebi.«

U me uvremenu, iz Berlina stižu uzbudljive vijesti: izvodi se državni udar! Pred Talijanima i glavnim nacistima kim šefovima (tu su Bormann, Dönitz, Göring, Himmler, Jodl, Keitel, Ribbentrop i drugi), Hitler gubi vlast nad sobom:

»Slomit u i uništiti u kriminalce koji su se usudili izazvati Providnost i oprijeti se meni. Ti izdajnici svoje zemlje zaslužuju sramnu smrt i dokle je. Svi koji su umiješani u tu urotu, njihovi ortaci, njihove žene i djeca, svi neka ispaštaju za taj zločin. Nemilosrdno u istrijebiti to gnijezdo guja što su pokušale uništiti veliku moju Njemačku!«

Zatim naređuje Himmleru da odleti u glavni grad i tamo ovlada situacijom. Istodobno ga imenuje vrhovnim zapovjednikom svih oružanih snaga u zemlji, umjesto generala Fromma. »Moj Führeru, imajte povjerenja u mene, uiniti u sve što treba.«*

Strašni pokolj

I uiniti »sve što treba«! Grozno. Strašan pokolj. Vodi se sramni procesi pred takozvanim narodnim sudovima. Na optuženičku klupu izvodi se prvi kontingent uhapšenih. Snimati se su enja, a i pogubljenja izvršena 8. kolovoza. Osuđene, posve gole, vješaju klavirskom žicom za mesarske kuke. Pred krvnicima i filmskim kamerama, neki umiru i po pet do deset minuta. Hitler se gledati taj film. Goebbels nije mogao izdržati da gleda projekciju do kraja. Poslije se svi filmovi biti uništeni.*

* Himmleru je poslije atentata na Hitlera, 20. srpnja 1944. godine, povjerena komanda nad Volkssturmom i svim vojnim snagama u granicama Reicha (Heimarmee). Od 24. siječnja do 21. ožujka bio je komandant grupe armija »Visla«. — Red.

* Prva pogubljenja izvršena su bez istrage. Tek kada je prošao prvi val bijesa iskaljen nad prvim uhapšenima, pristupilo se vođenju istrage. — Red.

Kao kakav robot, Himmler nastavlja svoju krvavu zadaću u. Njemu uz bok Kaltenbrunner, prava razjarena zvijer, vodi odmazdu okrutnošću u prostaka koji uživa u svojoj osveti. Sada je Reichsführer-SS zbilja daleko od svojih grandioznih snova, kad je u sebi gledao reinkarnaciju Henrika I, kad se gledao u ulozi vođe slavnoga Crnog reda, nove njemačke elite i tutora prodora preko evropskog Istoka prema Aziji. Što je preostalo od »mita krvi«? Gdje su završili veliki anstveni planovi da se u Rusiji, sve do Urala i onkraj Kavkaza, stvori velika SS-kolonija? Gdje su sada nevjerojatna istraživanja Ahnenerbea kojima bi se omogućila *Velika promjena* novog nacionalsocijalističkog roda? Sva se divovska gradnja »nordijske rase«, pod znakom kukastog križa i »dvaju bijelih slova na crnom polju«, srušila još prije nego što je dovršena. Himmler je još samo krvnik, otkriva »narodnih neprijatelja«, progonitelj svojih vlastitih zemljaka, njima je to – ono isto što je bio i što jest drugim narodima pod nacističkom dominacijom. Množe se hapšenja i pogubljenja. Cijelom Njemačkom vlada krvavo ludilo. U međuvremenu Amerikanci, Englezi, Kanađani i Francuzi marširaju prema lijevoj obali Rajne. Sovjeti tjeraju Nijemce iz Poljske i Mađarske, a njemački se gradovi jedan za drugim ruše i gore u plamenu od fosfornih bombi iz anglo-američkih aviona. Zlo inačkom ludilo usred apokalipse ...

U zatvorima Gestapoa

Berlinski su zatvori krcati tisućama sumnjivaca koji čekaju suđenja. Najvažnije uhapšene ličnosti nalaze se u podrumu glavnog štaba Gestapoa, u Prinz-Albrecht-Strasse, ili u zatvoru u Lehrter-Strasse.

U Prinz-Albrecht-Strasse široke su jedva metar i pedeset, a duge dva metra i četrdeset centimetara. U njima je rasklopni ležaj, stol i stolac. Izmeđ u ostalih tu su zatvoreni admiral Canaris, generali Halder, Thomas i Oster, pastor Bonhöffer, bivši ministri Popitz, Schacht i Planck, bivši gradonačelnik Leipziga Goerdeler, predsjednik vojnog suda Sack, doktor Josef Müller (rimski veza izmeđ u Abwehra i britanske vlade), Gehre, iz III sekcije Abwehra, Herbert Göring (feldmaršalov rođak i neprijatelj, glavni izvjestitelj Ministarstva privrede),

pastor Hans Böhm, Fabian von Schlabrendorff, iz Abwehra, jedan sin generala Lindemanna (koji je sudjelovao u uroti od 20. srpnja) — da spomenemo samo neke najvažnije li nosti. Ujutro i uve er zatvorenici dobivaju po šalicu kavina surogata, dvije kriške kruha od mekinja s maslacem, malo marmelade (koja se ini kao prekuhana od starih krpa), a u podne rijetku juhu. Iz kantine mogu ponešto i dobiti, kao na primjer cigare; katkad im propuštaju kakav paket hrane izvana, što ovisi o raspoloženju uvara kojih se ponašanje kre e od sadizma do strogog poštovanja pravila. Prilikom jutarnjeg tuširanja zatvorenici mogu me usobno potajno razgovarati u kupaonici, na dnu hodnika s elijama, koja ima samo hladne tuševe. To je sve, jer im nije dopuštena nikakva »šetnja« po dvorištu. Zbog stalnih uzbuna, kojih je i no u i danju, zatvorenici provode dosta vremena u betonskom skloništu u dvorištu, koje zovu »Himmlerovo sklonište«. Me utim, u zatvorskoj disciplini ima i propusta, što omogućuje da se uspostave neki kontakti.

Canaris, Oster i Müller spadaju u zatvorenike sa specijalnim tretmanom, koji je zacijelo teži od normalnog. Oni su i danju i no u okovani osobito bolnim lisicama. Imaju pravo samo na tre inu hrane, katkad ih tjeraju na težak rad kao ribanje hodnika. Jednog dana, kad se našao na upravo takvoj raboti, Canarisu je jedan stražar esesovac dobacio: »Onda, mali mornaru, zacijelo se nisi nadao da eš jednog dana i ti prati palubu!«

Bormann nadzire Himmlera

U jesen 1944. Himmler kao da je dosegao vrhunac svoje mo i. Goebbelsov pomo nik Demier je napisao:

Osim Hitlera i, možda, Martina Bormanna, nema više nikoga tko se ne bi potajno bojavao Himmlera. Goebbels smatra da je Himmler stvorio nezamislivo mo nu organizaciju.

Me utim, to je samo djelomice to no. Divovski je lik Crnog reda samo na izgled mo an. U zbilji, nagrizga ga slabost. Policijska, ekonomska i vojna snaga esesovske organizacije, i razne funkcije koje je nagomilao Himmler, pružaju op i dojam da su

i NSDAP i sam Tre i Reich samo obi ne podružnice Crnog reda.

Ali to nije ni najmanje to no. Ostale su organizacije, a osobito NSDAP, Wehrmacht, Luftwaffe, kao kakve robijaške kugle koje SS pritežu, ko e ga i paraliziraju. Čak i »neovisni«, kao ministar za naoružanje Speer, mogu isposlovati poništenje mjera sigurnosti koje odre uje Himmler; tako je na primjer Speer isposlovao da se oslobode Werner von Braun, tvorac eksperimentalnog centra za V-2, i njegovi suradnici koji su na Himmlerov nalog bili uhapšeni zbog slobodnog izražavanja mišljenja o režimu. Osim toga, Crni red nipošto nema, srazmjerno svom razvoju, osobito od 1943. do 1945, onaj monolitan i totalitaran karakter koji mu se obi no pridaje. Na tisu u primjera može se vidjeti kakvu su znatnu autonomiju, unutar Reda, stekle upravo same generalne uprave SS-a, a napose uprava Waffen-SS-a.

S druge strane, Himmlerova je prividna mo narušena Bormannovom rastu om mo i. Reichsführer-SS nije svjestan manevara lukavoga »Führerova tajnika«. Ipak je uo io njegove ambiciozne ciljeve. Prije rata, do prvih mjeseci sukoba, Himmler je esto pružao dragocjenu pomo Bormannu. Ali je Bormann, sti u i sve ve e Führerovo povjerenje (osobito nakon Hessova bijega ü Englesku), i postavši siva eminencija Tre eg Reicha, tražio na ina da kontrolira Reichsführera-SS i da na e kakvo oru e protiv njega.

Neupu eni e lako pomisliti da je izme u Bormanna i Himmlera vladao prijateljski dogovor, da su »drugi Martin«, kako je govorio Himmler, i »stari Heinrich«, kako je govorio Bormann, bili združeni zajedni kim idealom: to jest, da budu »Führerovi nesebi ni suborci«. S druge strane, Hedwig, Himmlerova ljubavnica, bila se sprijateljila s Gerdom, Bormannovom zakonitom suprugom i majkom 10 djece; djeca se zajedno igraju, a tatice sudjeluju u njihovim igrama ... Kakva predivna slika nježnih boja!

Ne usu ujem se ni pomisliti — piše Gerda svome mužu — što bi se dogodilo ako ti i Heinrich ne biste bdjeli nad svim. Führer ne bi stigao sam sve obaviti.

Me utim, upravo je Hedwig nesvjesno omogućila Bormannu da dođe do najboljeg oružja protiv Himmlera. Reichsführer-SS, koji se, suprotno nekim drugim nacistima kim glavešinama, me u kakve je spadao i Göring, nije okoristio svojom moći da se obogati, jednog je dana bio prisiljen da od NSDAP-a traži u zajam 80.000 maraka kako bi osigurao Hedwig i njezino dvoje djece. Dalekovidni »drugi Martin« potajno je odobrio taj zajam »starom Heinrichu«. Poslije je Himmler shvatio da ga je Bormann ne samo »prešao« u pogledu kamata na zajam, nego da ga već drži u šaci s mogućnošću da »Führer« sve kaže«. Himmleru je doista bilo nadasve stalo da očuva svoj glas posve nesebično uvijek. Sad Bormann više ne može propustiti priliku da Himmleru dadne do znanja kako je svemu ni SS potčinjen Führerovoj vlasti i kako, prema tome, »Führerov tajnik«, iako je samo Obergruppenführer-SS, mora štiti svoju neovisnost o Crnom redu.

Kaltenbrunner, šef RSHA, koga Himmler drži svojom »kreaturom«, i koji od siječnja 1944. prisustvuje svim Führerovim konferencijama s generalštabom, kako bi nadzirao sudionike, postao je još 1942. Bormannov uvijek. Himmler, koji to zna, kao da se pomirio sa sudbinom. U listopadu 1944. Himmler će se izjaviti Walteru Schellenbergu:

I opet sam se silio da se dogovorim s Bormannom, iako ga smatram odgovornim za mnoge Führerove pogreške.

Unatoč položajima i titulama, unatoč Führerovu povjerenju i vjernosti SS-a, Himmler se osjeća sputanim, kao oduzetim. U slučaju fatalnoga zastoja ofanzive u Ardenima Himmler dobiva — na prijedlog Bormanna, koji računa sa sigurnim vojnim porazom Reichsführera-SS — komandu nad novom grupom armija, koncentriranom između u Karlsruhea i švicarske granice, sa zadaćom da snažnom diverzijom na jugu pomogne ofanzivu u Ardenima. Himmler već gleda sebe kako Saveznike tjera iz Elzasa, kako na čelu svojih Waffen-SS maršira prema Vogezi i kako Führera dariva velikom pobjedom na Rajni koja će preokrenuti situaciju na zapadu. U želji da ponovno zauzme Strasbourg, kreće u napad 7. siječnja 1945. Nakon neprijepornih uspjeha, koji omogućuju Himmlerovim fanatikima esesovci-

ma da osvoje sjeverni Elzas i ozbiljno ugroze Strasbourg, Nijemci moraju stati; jasno je da im je situacija izmahnula iz ruku. Tri tjedna poslije Himmlerove e trupe biti potisnute do obale Rajne.*

**»Naprijed kroz blato!
Naprijed kroza snijeg!«**

12. sije nja Sovjeti su zapo eli snažnu ofanzivu na istoku: tri milijuna vojnika juriša na položaje Wehrmachta. Nakon nekoliko dana žestokoga otpora, probijena je fronta koju je držalo 750.000 njema kih vojnika, slabo opremljenih i u nestašici tenkova i topova. Königsberg i Danzig su ugroženi, takozvani Warthegau je zauzet. Guderian predlaže Hitleru stvaranje obrambene fronte pod komandom generalfeldmaršala Freiherra von Weichsa. Hitler se slaže s prvom, ali ne i s drugom to kom: komanda nad »grupom armija Visle« bit e povjerena »dragom starom Heinrichu«! I tako Himmler napušta zapadnu frontu i postavlja svoj glavni stan kod Falkenburga, u raskošnoj vili ministra Roberta Leya. Tu se napreže da skupi i oživi Waffen-SS. Ali su crne divizije esto svedene na brigade, a pukovi na bataljone ... Himmler baca u vatru »SS armijski korpus Visle«, šest nepotpunih oklopnih divizija, poti u i ih dnevnom zapovijedi koja po inje ovako: *Naprijed kroz blato! Naprijed kroza snijeg! Naprijed danju! Naprijed no u! Naprijed za oslobo enje našeg njema kog tla!...*

Operacije po inju 16. velja e 1945. I na podru ju Arnswalda Himmler ima po etni uspjeh. Deset se dana zavarava iluzijom da e preokrenuti situaciju. Ali, jao! etiri dana poslije Bormann piše ženi:

Ofanziva *staroga Heinricha* se nasukala, to jest krenula je posve nepredvi enim tokom; a divizije koje je on držao u rezervi moraju se poslati na druge sektore.

* Ardenska protuofanziva — od 16. prosinca 1944. do 31. sije nja 1945. godine — potpuno je zaustavljena od strane Saveznika 25. prosinca 1944. godine. Po planu »Straža na Rajni« (Wacht am Rhein), u ovome posljednjem pokušaju Nijemaca da nešto ozbiljnije urade sudjelovala je grupa armija »B« pod komandom feldmaršala Modela (tri armije: 6. SS-oklopna, 5. oklopna i 7. armija). — Red.

28. velja e grupa armija Visle škripi, popušta, lomi se, presje ena popola ofanzivom Rokosovsko-ga. 1. ožujka Žukov nastavlja napredovanje. 22. ožujka Himmler predaje komandu generalu Heinriciju. Dotle je Crvena armija ve na Odri. U dunavskoj niziji nastavljaju se žestoke borbe. Budimpešta pada. Dok se Crvena armija nalazi na pedeset kilometara od Berlina, na podru ju izme u Karpata i Drave etiri njema ke armije, koje imaju više od tri-deset divizija, i me u kojima je VI SS-Panzerarmee Seppa Dietricha, ne popuštaju. Dapa e, 6. ožujka Sepp Dietrich napada na podru ju izme u jezerä Balaton i Velencz, zabija klin u ruskoj fronti, ali se koji dan poslije mora zaustaviti.

Rusi jurišaju na tu izbo inu 20. ožujka. VI SS-Panzerarmee spasava se od totalnog uništenja samo vratolomnim bijegom, unato Hitlerovoj naredbi da se mora ili pobijediti ili poginuti. Na vijest o povla-enju Hitler odmah telefonira Himmleru koji se netom vratio iz Be a i nalazi se u uredu Baldura von Schiracha. Hitler bjesni: »Himmler! VI SS-Panzerarmee najgore me razo arala u životu! Nasukala se na jezeru Balaton. Pripadnici SS-a, jedinice kao Viking, Totenkopf, Reichsführer-SS, pa ak i Leibstandarte 'Adolf Hitler', bježali su pred neprijateljem! Kakva sramota! I moji esesovci su me izdali! Himmler! Nare ujem da se svim oficirima te armije oduzmu odlikovanja i zabranjujem da njezini vojnici, podoficiri i oficiri nose oznake svoga puka ili divizije ...«

Baidur von Schirach i Sepp Dietrich, zapovjednik Leibstandarte »Adolf Hitler«, koji su prisutni prilikom tog telefonskog razgovora, gledaju Himmlera kako blijedi. Reichsführerove o i cackle se gnjevom i sramom. Suho odvra a: »Moj Führern, ako u oduzeti odlikovanja oficirima i vojnicima VI SS-Panzerarmee, onda moram po i tamo, do jezera Balaton, da ih skinem s mrtvih. ak ni esesovac ne može vam dati više od života, moj Führern.«

Zelena lica, Himmler spušta slušalicu. Sepp Dietrich, koji je shvatio što je Hitler naredio, prinosi ruku ovratniku uniforme, trga sa sebe odlikovanje viteza Željeznoga križa s briljantima i baca ga na tlo. Zatim, bez rije i, napre ac izlazi. Njegov se a u-tant saginje, uzima odlikovanje s poda i odlazi za svojim zapovjednikom.

Himmler i Baidur von Schirach prate cijeli taj prizor bez pokreta, bez glasa. Obojica su zaprepaseni.

Himmlerova »sentimentalna izdaja«

Himmleru je dozlogrdilo! aša se prelila. Poput svojih Waffen-SS, svjestan je da je u inio sve što je mogao. Još kad mu je general Heinrici došao u glavni stan i raspitao se o politi koj situaciji Reicha, Reichsführer-SS je dao sebi oduška: »Dragi moj generale, kucnuo je as da po nemo pregovore s našim zapadnim protivnicima ...«

Himmler je kona no izgubio povjerenje u svoga Führera. Njegov se hitlerovski san razbija u komade. Sad se la a drugoga sna, što ga ve neko vrijeme gaji, sna koji je još lu i: da bude mirovni pregovara sa zapadnim saveznicima. On, Himmler, šef mrskoga SS-a, Gestapoa, Einsatzgruppen itd., itd.

Malo je poznato da je još 1943. Reichsführer-SS bio povjerio knezu Maxu Egonu Hohenloheu jednu misiju u Madridu, kod Franca, koji se na vlastitu inicijativu ve tada trsio da zapadni saveznici i Njema ka sklope separadni mir kako bi se »Evropa sa uvala od boljševi ke invazije«. Kako je otkrio Doussinague, šef kabineta generala Jordane, tada španjolskog ministra vanjskih poslova, Himmler se bio pokazao spremnim da zbaci Hitlera i ukine nacionalsocijalizam ako Saveznici prihvate separadni mir što ga on predlaže. Prijedlog su prenijeli Arthuru Yenckenu, savjetniku britanske ambasade u Madridu, ali bez ikakva uspjeha.¹ Onda se Himmler opet približio Führern.

Ali sad, u velja i 1945. godine, pod utjecajem lukavoga Waltera Schellenberga i svoga jednako lukavoga terapeuta Kerstena, Himmler je ponovno pokušao, ne pitaju i se je li on vjerodostojan sugovornik za pregovore sa Saveznicima. Grof Folke Bernadotte, predstavnik švedskoga Crvenoga križa, nalazio se u velja i 1945. u Berlinu radi pregovora oko predaje zarobljenih Norvežana i Danaca Crvenom križu. Schellenberg je pripremio susret Himmlera i Bernadottea 19. velja e, u vojnoj bolnici Hohenlychen, kod glavnoga grada. Ali oprezni Reichs-

¹ José-Maria Doussinague: Espafia tenia razòn, Madrid, 1949.

führer-SS ne e da se kompromitira. Bernadotteu kaže: »Vi ete me držati sentimentalnim, pa zato i nemogu im ovjekom, ali, ja sam se zakleo na vjernost Hitleru, zato kao vojnik i kao Nijemac ne mogu pogaziti svoju zakletvu.«

Grof Bernadotte putuje još jednom i ponovno se nalazi s Himmlerom, 2. travnja, u Hohenlychenu. Šef SS-a nervozan je i potišten. »Rat mora i i svojim tijekom«, kaže. Još se ne može posve osloboditi magnetizma kojim ga Hitler privla i. Razgovor je brzo završen. Tom prigodom, prema Walteru Schellenbergu, Himmler je navodno rekao Bernadotteu: »Sve što jesam, to dugujem Hitleru. Kako ga mogu izdati? I SS sam zasnovao na vjernosti! Zar bih mogao izdati to osnovno na elo?«

Wolff prijeti...

Ne, zacijelo ne, ali...

16. travnja Himmler prima Obergruppenführera-SS Karla Wolffa, koji mu je prije bio na elnik štaba, a sada je šef SS-a i policije u Italiji. Himmler zna da je Wolff u Švicarskoj razgovarao s ameri - kim specijalnim izaslanikom Allenom W. Dullesom i njuši izdaju.

»Je li to no«, pita, »da ste se više puta sastali s tim Dullesom?«

»Zašto bih to krio?« odgovara Wolff, koji je ve odlu io kapitulirati i ho e u svoju igru uvu i feldmaršala Kesselringa, zapovjednika njema kih snaga u Italiji.

Wolff dodaje: »Jednostavno sam pregovarao o razmjeni zarobljenika.«

Himmler se sprema da ispita svoga pot injenoga, ali uto na scenu iznebuha stupa Heydrichov nasljednik na elu RSHA, Kaltenbrunner, i bez oko lišanja kaže: »Moj Reichsfiihreru, netom sam od svojih agenata iz SD-a doznao da je Obergruppenführer-SS Karl Wolff u Milanu razgovarao s kardinalom Schusterom o eventualnoj kapitulaciji naše vojske u Italiji. Znete li vi to?«

Sad se Himmler okomio na Wolffa: Što zna i sve to? U škripcu, Wolff ska e da preduhitri mogu u istragu: »Osobno nisam imao nikakva posla s kardinalom Schusterom«, kaže. »To je bezo na laž. Samo me izvolite obojica odvesti Führern. Spreman sam njemu objasniti tu stvar i prepustiti se njegovu

sudu.« Himmler blijedi. »Neka s vama po e Kaltenbrunner«, odgovara. »To e biti dovoljno.«

18. travnja, u tri sata po polno i, Wolff i Kaltenbrunner dolaze u Hitlerov bunker u Berlinu. Führer e ih primiti tek sat poslije. On odmah pita Wolffa zašto se kompromitirao s Amerikancem. Wolff ga na to podsje a da mu je on osobno, još 6. velja e, pred Ribbentropom, preporu io da razgovara sa Saveznicima kako bi se dobilo vremena za slu aj da se tajno oružje, što je u toku proizvodnje, ne dovrši u predvi enom roku. I dodaje: »Moj Führern, sretan sam što vam mogu re i da sam, posredstvom Allena Dullesa, uspio pripremiti naše eventualne sastanke s Churchillom i Trumanom. Molim vas, izvolite mi re i što mi nare ujete da inim dalje.«

Hitler potvr uje sve to i nalaže Wolffu neka mu opet do e popodne. U drugom razgovoru Hitler povjerava Wolffu svoje lu a ke planove za budućnost. On se drš u om rukom rukuje s Wolffom i otpušta ga ovim rije ima:

»Pregovarajte i dalje, nastojte dobiti što bolje uvjete. Pozdravite mi moga prijatelja Ducea. Neka vam je sretno.«

U biti, Hitler prihva a ono isto rješenje za kojim teži Himmler. I Karl Wolff je spašen. On odmah napušta Njema ku, odlazi u Italiju. Kapitulacija njema ke vojske na poluotoku bit e potpisana 29. travnja.

Führerov ro endan

20. travnja Himmler je u Hitlerovu berlinskom bunkeru. Führern je ro endan, navršio je pedeset šest godina. Dan zacijelo nije pogodan za slavlje: Amerikanci su prešli Labu i došli do Nürnberga; Englezi se sa zapada približavaju njema kom glavnom gradu; Sovjeti s juga kre u se uz Dunav, a s istoka su se ulogorili pred vratima Berlina. U bunkeru su Göring, Ribbentrop, Speer, Goebbels, Bormann, Himmler, Dönitz, Keitel i Jodl. Svi su uvjereni da se Hitler sprema iz Berlina oti i u Obersalzberg kako bi organizirao novi otpor. Himmler se pridružuje onima koji nagovaraju Führera na odlazak. Ali Hitler oklijeva. On samo odre uje da ako Njema ka bude prepolovljena savezni kim napredovanjem, Dönitz preuzme komandu armija na sjeveru.

Nakon primanja, Göring odlazi u Obersalzberg.¹

Speer odlazi u Hamburg. Ribbentrop no i u berlinskoj periferiji. Keitel i Jodl vraćaju se u OKW zajedno s admiralom Dönitzom. Pored Führera ostaju samo Goebbels i Bormann. Himmler odlazi nakon oproštaja s Hitlerom koga više ne može vidjeti. Dva dana poslije — u nedjelju 22. travnja — Hitler donosi sudbonosnu odluku: ostaje u Berlinu. U tom slučaju Rusi stižu do periferije glavnoga grada.

Više od dva mjeseca je prošlo otkako je velika zgrada Gestapoa, u Prinz-Albrecht-Strasse broj 9, gotovo posve uništena za strašnog bombardiranja 3. veljače 1945. RSHA, koje su službe razbacane po berlinskim ruševinama, morao se u siječnju 1945. preseliti u Zwickau, kod češke granice, a zatim se našao u Tirolu gdje je životario u skromnim prostorijama. Pri koncu ožujka su policajci i stranački funkcionari morali predati svoje oružje vojsci koja ga ima sve manje; tako je prinudna moć Gestapoa prilično narušena i ona prelazi na posljednje fanatike iz Hitlerove mladeži, na Volkssturm* i Werwolf.¹

Ličnosti koje su bile u zatvoru u Prinz-Albrecht-Strasse prebivale su na jug, najviše u logor smrti Flossenbürg, u Bavarskoj, i u logore Dachau i Reichenaue, u istoj pokrajini. To je sudbina onih koji dotle još nisu bili pogubljeni. U logoru Flossenbürg je 9. travnja admiral Canaris, nakon mnogih mučenja i paradija od suđenja, obješen zajedno s još petoricom svojih drugova, među kojima su general Oster, pastor Bonhöffer i Gehre. Nalog, koji je prenio Kaltenbrunner, izdao je Hitler glavom, nakon

¹ Toga dana za Obersalzberg odlaze mnogi članovi Führerove pratnje: Schaub, Gottlob, Berger, admiral von Puttkamer itd. Među njima i doktor Morell s kojim se Hitler oprašta ovim riječima: »Ne trebaju mi nikakve droge da bih se izvukao.«

* U drugoj polovini 1944. godine u jedinice posljednje obrane (Volkssturm) bili su uključeni dječaci od 16 godina i stariji od 59 do 65 godina. Tada se formiraju i tzv. mornaričke divizije (Marine Divisionen) od prekomjernog ljudstva iz zrakoplovstva i mornarice. Isto tako i kažnjeni u jedinicama, a od bolesnih obveznika specijalni bataljoni nazivani po bolestima npr.: stomakni, ušni bataljon (Magen, Ohren Bataillon). Sve su to bili bezumni pokušaji da bi se ratna situacija preokrenula. — Red.

¹ Zamisljena nacistička organizacija podzemnog otpora, koja je megalomanijom ostala samo pusta želja.

što su u skrovištu u Zossenu slu ajno na ene mnogobrojne sveske Canarisova dnevnika i njegovih zabilješki s putovanja ...

Gasi se svaka nada

Netko je Himmleru, na putu u Lübeck, opisao dramati an prizor u kojem je Hitler izjavio da želi do ekati smrt me u berlinskim ruševinama. Profesor Gebhart, koji prati Himmlera, prenosi mu Führerove »srda ne pozdrave«. I dodaje: »Ali, u Berlinu su svi poludjeli! Govore o nekakvoj Steinerovoj armiji, a ona postoji samo na papiru ... Nadaju se tko zna kojem udu... a zapravo cijelu Njema ku odvla e u propast!«

»Što da u inim?« — glasno se pitao Himmler.

23. travnja, na dan kad Goebbels preko radija objavljuje da je Hitler odlu io osobno organizirati obranu Berlina, Walter Schellenberg se sastaje s Bernadotteom u Flensburgu. Dotle Göring u Obersalzbergu razmišlja o brzojavu što ga kani poslati Hitleru pozivaju i ga da prizna ... njega, Göringa, za nasljednika.

U no i izme u 23. i 24. travnja Himmler se u Lübecku priprema za novi sastanak s Bernadotteom, u Schellenbergovu prisustvu. Ali taj put govorit e otvoreno i predložit e pregovore s Angloamerikancima na bazi separatne kapitulacije Njema ke na zapadu.

Razgovor se vodi pri svjetlu svijetle jer u Lübecku ve više dana nema elektri ne struje. Himmler izjavljuje Bernadotteu da je »njema ka vojska spremna kapitulirati savezni kim snagama na zapadu«. I dalje kaže: »Führer je vjerojatno ve mrtav ... pa, neka je još živ, zacijelo e umrijeti sutra ili prekosutra. U takvoj situaciji smatram se oslobo enim od zakletve na vjernost... Ukratko, imam slobodne ruke i mogu donijeti odluke koje name u okolnosti. A te odluke su ove: pripravan sam kapitulirati na zapadnoj fronti i tako Angloamerikancima omogu iti što brže napredovanje prema Rusima. Zauzvrat, ne u kapitulirati na isto noj fronti.«

Bernadotte je vrlo oprezan. Ne želi nagovoriti švedskog ministra vanjskih poslova da Saveznicima prenese takav prijedlog. Dapa e, upozorava Nijemce kako po njegovu sudu ne postoji ni najmanji

izgled da Velika Britanija i Sjedinjene Države prihvate separadni mir.

U tri sata no u Bernadotte i Himmler se rastaju. Sjedaju i za volan svoga blindiranog automobila, Reichsführer-SS razmetljivo uzvikuje: »Idem na isto no bojište!« U svojim memoarima, Bernadotte sa suzdržljivom ironijom komentira: »Poznato je da se Himmler dobro uvao da ostvari svoju juna - ku odluku.«

Bernadotte se 27. travnja opet sastaje s Himmlerom; saop ava mu da zapadni saveznici odbijaju separadni mir i traže samo bezuvjetnu kapitulaciju Njema ke. I posljednji se tra ak nade raspršio, ugasio.

Hitlerov gnjev

Za tajne pregovore koje je poveo Himmler doznao je, na Zapadu, Paul Scott Rankine, iz agencije Reuter; informaciju mu je dao Jack Winocam, direktor engleske informativne službe, koji je to opet doznao od Anthonyja Edena. Ubrzo iz San Franciscas, gdje zasjeda skupština Ujedinjenih naroda, dolazi u London jedan brzojav, 28. travnja u jedan sat u no i. Kasno popodne BBC objavljuje vijest.

28. travnja u 22 sata Hitler u svom bunkeru doznaje za izdaju Reichsführera-SS.

Poplavio je — pripovijedat e avijati arka Anna Reitsch. — Lice mu se izobli ilo. Zatim ga je spopao žestok bijes, stao je kleti ovjeka koga je oduvijek držao svojim najvjernijim pomo nikom. Svi prisutni, i muškarci i žene, bili su posve obuzeti uzbu enjem i svak je bio zaokupljen vlastitom gor inom.

Onda Hitler nare uje generalu von Greimu neka ode uhapsiti Himmlera.

»Ne e me izdajica naslijediti na mjestu Führera!« urla Hitler.

I sveti se na jedinom Himmlerovom prijatelju koji mu je pri ruci: to je Gruppenführer-SS Hermann Fegelein, šogor Eve Braun, koji je napustio bunker bez odobrenja i koga nalaze u civilnom odijelu. Doveden natrag, strijeljan je na licu mjesta na Führerov nalog.

U me uvremenu Rusi prodiru u Berlin. To e ubrzati vjen anje Eve Braun i Adolfa Hitlera i njihovo samoubojstvo 30. travnja.

Odjeci Hitlerova bijesa stižu do Himmlera vrlo brzo. Reichsführer-SS napustio je Lübeck i smjestio se u dvorcu Malente, u Schleswig-Holsteinu, sa svojom još preostalom pratnjom. 30. travnja je Himmler proveo u živim diskusijama s Ottom Ohlendorfom. Sad je no , Himmler stoji pored velikog kamina u koji Ohlendorf od vremena na vrijeme baca klade. Na jednom okruglom stolu u stilu Luja XV stoji radio-aparat. Himmler je namršten. U polno uje vijesti Radio-Berlina, isprva je zapanjen. Prijem nije najbolji, ali je Himmler svejedno uo: Führer je mrtav... Admiral Dönitz postaje predsjednik Reicha... doktor Josef Goebbels imenovan je kancelarom Reicha ... Nema ni spomena o »vjernom Heinrichu«. Reichsführer je pozelenio od gnjeva. Nema dovoljno žestokih rije i kojima bi osudio takav postupak svoga starog idola. A još nije znao za osudu koju mu je Hitler izrekao u svom testamentu:

Prije svoje smrti, isklju ujem Heinricha Himmlera, dosadašnjeg vo u SS-a i ministra unutrašnjih poslova, iz nacionalsocijalisti ke stranke. Oduzimam sve državne funkcije Göringu i Himmleru, jer su tajno pregovarali s neprijateljem i htjeli se do epati vlasti... izdajom, povredom dužnosti i vjerolomstvom.

Odjednom, Himmlerov se bijes stišao. Tek što je primijetio masnu mrlju na svojim hla ama. Da se uredan ovjek kao on pokaže ljudima tako udešen ... Poziva mladu Ohlendorfovu tajnicu neka se pobrine da mu hla e o iste, zatim se povla i u svoju sobu dobacivši Ohlendorfu: »Kre emo prije zore!«

U noj tmuni, vlasnica dvorca s prozora gleda malu Ohlendorfovu oružanu pratnju, spremnu za polazak. Opraštaju i se od nje, Ohlendorf joj bez ikakva okolišanja kaže: »Madame, vama mogu re i... sve je otišlo u nepovrat... Ostajte mi sretno.«

Stara dama pravi pokret fatalisti ke predaje sudbini i gleda kako odlaze propali vitezovi Crnog reda. Ne pridaju i tome mnogo važnosti, ona uo a va da veliki Himmlerov »mercedes« vu e za sobom ove u prikolicu pokrivenu mimetiziranim platnom.

Kad je Himmler stigao u Kalkhorst, kod Travemünde, prikolice više nije bilo.

O i u o i s Dönitzom

Prije nego što e prije i u svoje novo sjedište u Kalkhorstu, Himmler svra a u spokojni gradi Flensburg gdje se u Pomorskoj školi smjestio novi predsjednik Reicha admiral Dönitz.

Zahvaljuju i izjavama svjedoka na niirnberškom procesu, znamo kako je tekao taj susret Dönitza i Himmlera.

Pogledajmo taj prizor. Admiral prima Himmlera, ali se najprije dobro osigurao. S pravom se boji sredstava agresije kojima još raspolaže njegov zlobojni posjetitelj. Redovnu je stražarsku etu što vrši službu oko i unutar zgrade zamijenio mornari kim odredom od pomno odabranih ljudi. Do zuba naoružani stražari pažljivo su raspore eni po hodnicima, stubištima i vrtu. Osim toga, Dönitz, koji želi razgovarati s Himmlerom nasamo, sakrio je, ispod dokumenata kojima mu je stol pretrpan, nabijen revolver. O igledno se Dönitz boji i najgorega. Ali e Himmler biti zapanjuju e miran. Protavši poruku o imenovanju Dönitza za predsjednika Reicha, Himmler ustaje i ležernim glasom »iskreno estita« Dönitzu. Me utim, tek asak oklijeva, pa dodaje:

»Nadam se da ete mi dopustiti da budem druga li nost države.«

Dönitz kategori ki odbija. Oprezno se opravdava tvrdnjom da ne može u syoju vladu uzeti ljude »s politički kom prošlost u«.

Himmler ne odstupa. Drži da može bolje nego itko drugi pregovarati s Eisenhowerom i Montgomeryjem. Kako on misli, savezni ki šefovi jedva ekaju priliku da uspostave kontakt. »Kako bilo da bilo«, kaže, »pobjednicima u ja biti potreban. I u Njema koj i u cijeloj Srednjoj Evropi, SS predstavlja nužno potreban faktor reda. A SS je pod mojom komandom, SS sluša samo mene.«

I Himmler više od dva sata brani taj svoj sumnjivi i smiješni argument. Kad se Himmler naposljetku udaljio, Dönitz je olakšano odahnuo. Poslije e se kajati što ga je pustio.

Da sam tada znao za masovna istrebljenja i sramotne životne uvjete u koncentracionim lo-

gorima, dao bih ga uhapsiti na licu mjesta — izjavit e Dönitz u Niirnbergu.

»Igra je zaklju ena«, rekao je Dönitz Himmleru. »Sad ho u uza se ljude koji nisu kompromitirani.« Himmler je izišao bez rije i odgovora.

»Što e biti sa mnom?«

Što e biti s njim? Pratimo njegove posljednje korake.

U Kalkhorstu, prilikom sastanka sa Schellenbergom koji se vratio iz Danske gdje je razgovarao s grofom Bernadotteom, Reichsführer-SS nalik je na iscije enu krpu. Spominje ostavku, ak i samoubojstvo. Cas je raspada Velike Njema ke. Kapitulacije se nižu jedna za drugom. Nakon Berlina, i njema ka se vojska u Italiji bezuvjetno predala.

2. svibnja, i ne pitaju i Himmlera, admiral Dönitz otpo inje preliminarne razgovore o kapitulaciji s feldmaršalom Montgomeryjem. Upravo u isti sat, Gauleiter Hamburga Kaufmann otvara gradska vrata britanskim trupama, suprotno dobivenom nalogu.

Što radi Himmler? Putuje svojim »mercedesom« s pratnjom esesovaca. Saveznici su odbili njegovu mirovnu ponudu? Nije važno! Sad on planira stvaranje nove nacionalsocijalisti ke stranke koja bi se zvala »Stranka nacionalnog jedinstva« (National Sammlungspartei). I nasumce skicira smjernice vlade u kojoj bi Otto Ohlendorf bio ministar... Ponovno uspostavlja kontakt s Dönitzom i njegovom vladom; kako još nije službeno dao ostavku, predlaže neka se prema Saveznicima vodi politika pregovaranja, koju naziva »politikom garancija«, a koja bi se zasnivala na prijjetnji da bi njema ke trupe u Norveškoj i Danskoj, što još vrsto drže položaje u svojim rukama, mogle uništiti sve. Tako on savjetuje. Dönitz na to vrti glavom: je li taj ovjek lud?

3. svibnja Himmler dugo razgovara s grofom Schwerin-Krosigkom, koji je imenovan ministrom vanjskih poslova umjesto Ribbentropa.

»Grofe Schwerin, što e biti sa mnom?« pita Himmler o ajnim tonom. Novi ministar nema o tome ni pojma, ali ipak pokušava odgovoriti na pitanje:

»Možete razmotriti tri rješenja. Prvo, da obrijetekove, stavite periku i crne nao are i nestanete.

Me utim, sumnjam da vas i tako prerušena ne e prepoznati, a onda biste svakako sramotno završili. Drugo je da si prosvirate glavu, ali ja sam krš anin pa vam to ne mogu predložiti, o tome razmišljajte sami. Tre e je ono što vam ja predlažem: da odete u Montgomeryjev glavni stan i kažete: Ja sam Heinrich Himmler. Preuzimam svu odgovornost za djelatnost SS-a. A što e se na to dogoditi, tko to zna? Ali, ako morate umrijeti, barem ete umrijeti a-sno.«

Kad je 4. svibnja Dönitz obavijestio lanove svoje vlade da Montgomery zahtijeva bezuvjetnu kapitulaciju, i Himmler je iznio svoje mišljenje:

»Valja izbjegnuti«, kaže on, »da njema ke trupe u Norveškoj budu zarobljene i otpremljene u SSSR. Treba ih povjeriti Švedskoj. Službeni vladin pregovara mogao bi biti Walter Schellenberg, koji stalno putuje u Dansku i Švedsku kako bi na miroljubiv na in riješio problem predaje njema kih trupa u Skandinaviji.«

Prijedlog je prihva en.

6. svibnja 1945. godine, slijede i Hitlerov pri-mjer, i žele i se osloboditi jedne i neugodne i pogibeljne li nosti, Dönitz piše Heinrichu Himmleru:

Gospodine ministre Reicha,
S obzirom na postoje e prilike, odlu io sam da se odrekнем Vaše suradnje u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, lana vlade Reicha, vrhovnog zapovjednika teritorijalne vojske i šefa policije. Sve vaše funkcije smatram ve ukinutim."

Zahvaljujem Vam na uslugama koje ste pružili Reichu.

Predsjednik Reicha,
admiral Dönitz

Ali se Himmler ne pomiruje s tim da nestane. Ide u posjet feldmaršalu Ernstu Buschu, koji zapovijeda snagama u Schleswig-Holsteinu i Danskoj, nadaju i se da e u njemu na i saveznika. Me utim, Busch ve pregovara o uvjetima svoje predaje. Tako se Himmler vra a u Flensburg praznih ruku. Njegova je esesovska pratnja sve manja.

Rastaju i se sa svojom tajnicom Doris Menher, zahvaljuje joj i preporu uje neka se vrati u rodnu

Bavarsku. I dodaje: »Ubrzo ćemo se opet naći pa u imati posla za vas.« Je li to bezumlje ili nesvjesnost?

8. svibnja Himmler zadržava u svojoj pratnji samo četiri auta i brije brkove. Ohlendorf ga savjetuje neka se preda. Himmler odbija. Neko vrijeme oklijeva, pa traži utočište kod svoga prijatelja, SS-general kneza od Waldecka, koji zapovijeda jednim esesovskim odredom ulogorenim na njegovu imanju u Arolsensu.

Joseph Kiermaier, iz Himmlerove pratnje, koji će ostati s njim do kraja, nagovara ga neka pobjegne na jug malim avionom koji im je još preostao. Tako bi se mogli još jednom naći sa svojim ženama prije kraja. Ali Himmler i to odbija: u takvim udesima, kaže, uvijek ne smije misliti samo na sebe.

10. svibnja Himmler odlazi iz Flensburga prema Marneu, kod istočne obale Schleswig-Holsteina. Trebat će mu deset dana da tamo stigne. Spava na željezničkim stanicama, katkad i pod otvorenim nebom. Himmler misli samo na to kako da spasi svoj položaj, pregovaraju i sa Saveznicima, i na svoje dvije obitelji — zakonitu i nezakonitu — koje su ostale u južnoj Njemačkoj.

Im je mala skupina esesovaca stigla na ušće Labe, Himmler je morao napustiti svoje automobile. Tko je još ostao uz Himmlera? Profesori Brandt i Karl Gebhart, Standartenführer-SS Werner Grothmann, Otto Ohlendorf, Sturmbannführer-SS Macher i Hauptscharführer-SS Joseph Kiermaier. Skinuli su svoje oznake, izdaju se za pripadnike prometne policije. Himmler je pokrio jedno oko crnim povojem, na sebi ima izme, sive avijatičarske hlače i tamni civilni kaput. Pasoš mu je na ime nekoga Heinricha Hitzingera.¹ Tih sedam eseso-

¹ U doba represalija zbog atentata na Hitlera od 20. srpnja 1944. godine, Heinrich Hitzinger je bio osuđen od tzv. narodnog suda i pogubljen. Himmler, koji mu je tek ovlašten bio slišan, sa uvažio je njegove dokumente, držeći ih da će mu možda biti korisni. Kako je Hitzingerova smrt bila službeno objavljena, bilo je vrlo opasno služiti se njegovim identitetom. Takav diletantski postupak jednog vrhovnog šefa RSHA pokazuje kako nacisti ke glavešine uglavnom nisu ozbiljno pomišljale na potrebu da se kriju, nego su se do samoga kraja nadale u nagli preokret vojne i političke situacije.

vaca je, plativši 500 maraka, prešlo uš e Labe zajedno s jednom skupinom bjegunaca. Nastavljaju dalje pješke i 21. svibnja stižu u Bremerhaven, prešavši oko 150 km. Tu ih zaustavljaju na jednom britanskom bloku. Stražaru se ini da su im dokumenti odve uredni, odve novi, odve krcati pe atima. Himmlera i njegove pratioce odvođe u logor Fellingsbodel.

»Ja sam Heinrich Himmler«

23. svibnja u 14 sati skupina zarobljenika preba ena je konvojem u logor 031, u Kolkhagenu kod Neinburga. Oko 16 sati kapetan Selvestru javljaju: tri zatvorene sumnjive osobe žele govoriti s kapetanom. On ih prima. Najniži od trojke skida povoj, stavlja cviker na nos, lupne petama i kaže: »Ja sam Heinrich Himmler. Htio bih razgovarati s feldmaršalom Montgomeryjem. Hitno je!«

Kapetan Selvester obavještava svoje pretpostavljene i uzgred nudi Himmleru englesku uniformu. Himmler odbija, boji se da e ga slikati u njoj. Pošto su ga brižljivo pretražili i svukli, ipak prima košulju, ga e, arape i deku. Na Himmlerovoj odjei na ena je ampula otrova, bila je ušivena u podstavu kaputa. Na njemu više nema nikakva drugog traga otrova. Ali, u brizi pri samoj pomisli na otrov, Selvester ne napušta Himmlera ni trena. Evo što e poslije o tome re i:

Poslao sam po doma i kruh, dao napraviti sendvi e sa sirom i skuhati aj, i to sam ponudio Himmleru, nadaju i se da e možda štogod izvaditi iz usta. Promatrao sam ga izbliza dok je jeo, ali nisam uo io ništa sumnjivo. Vladao se izvanredno korektno. Davao je dojam ovjeka koji osje a da su ga doga aji pregazili. Bio je voljan da govori, na momente se u inio ak i raspoloženim. U prvi mah bio mi se u inio bolesnim, ali im se okrijepio i oprao (nismo mu dopustili da se i obrije), odmah se savršeno oporavio. Motrio sam ga tako osam sati, a za to vrijeme on se stalno raspitivao za svoje ljude, inio se ozbiljno zabrinutim za njih. Nisam mogao vjerovati da preda mnom sjedi onaj bahati ovjek o kojem je štampa pisala i prije i za vrijeme rata.

Ljubazni je »pu koškolski u itelj« bio opet našao svoju nekadašnju prirodnu neposrednost.

Kasno uveče stigao je Michael Murphy, šef obavještajne službe feldmaršala Montgomeryja. Odlučio je da Himmlera automobilom odvede u glavni stan II armije, oko 15 km od logora 031, u pratnji oficira obavještajne službe. Stigli su u istražni odjel i Himmlera predali naredniku-vodniku Edwinu Austinu. U susjednoj sobi, Murphy je slušao izvještaj oficira iz logora 031. Odjednom ih je prekinuo:

»Valjda ste ga pretresli. Je li imao kod sebe otrova?«

»Jest«, odgovorio je kapetan Selvester. »Jednu ampulu u podstavi kaputa. Ništa drugo. U svakom slučaju ne može se moći ubiti.«

»Nadam se«, prihvatio je Murphy. »Je li vam palo na um da mu dobro pregledate usta? Nije? Onda to učinite odmah. Može biti da je ampula koju ste mi našli služila samo kao varka.«

Odmah dovode Himmlera i naređuju mu da otvori usta. Na to slijedi dramatičan i munjevito kratak prizor.

U roku od sekunde Himmler se ukočio, oči mu se stisnule — rekli su dva svjedoka, Joe J. Heydecker i Johannes Leeb. — Vilice su mu se stale micati kao da nešto melju. U idućem se trenu srušio kao kamen.

Liječnik je kleknuo, pokušao uvući i prste među zube umirućem, kako bi mu iz usta izvadio ostatak ampule. Pukovnik Murphy je urlao. Priskočio je još jedan liječnik i zarobljeniku, već u nesvijesti, dao jedno jako sredstvo za povraćanje. Isprali su mu želudac ...

Ali, svi su pokušaji uzaludni. Nakon dvanaest minuta napora, liječnici moraju priznati poraz: Reichsführer-SS Heinrich Himmler je mrtav. Isto će učiniti i Hermann Göring, u Nürnbergu: draži će mu biti otrov od omekšavatelja pobjednika.

Deset dana poslije, strašnog su šefa SS-a pokopali negdje kod Liineburga. Tijelo su mu omotali engleskim vojnim dečkama i stegnuli ga telefonskom žicom. Narednik-vodnik Austin, inače po zanimanju ulični čistač, iskopao mu je grob na nekom zaba-

enom mjestu, bez ikakve oznake koja bi mu otkrila tajnu. I unato primamljivim svotama koje e mu ponuditi nakon rata, Austin ne e nikada htjeti otkriti gdje je grob Heinricha Himmlera, Reichsfiihrera-SS.

Skriven negdje izme u dvorca Malente i Kalkhorsta, u podru ju etrnaest jezera Plöna, veliki željezni sanduk s Himmlerovom osobnom arhivom, što ga je vukao njegov »mercedes«, više se nikada ne e na i. Tajne velikog meštra Crnoga reda i Gestapoa, koje zemlja više ne e vratiti svjetlu, vjerojatno su ve potpuno izgnjilile. Njihov zlotvorni utjecaj više ne e uskrsnuti.*

Himmler se ubio 24. svibnja 1945. godine. — Red.

SPECIJALNE OPERACIJE

Drugi svjetski rat ostao je zabilježen u povijesti kao rat u kojem je dosegnut vrhunac grozota i fanatizma. Taj je rat zapravo bio u znaku SS. Karakteristično je da plan provokacija i incidenata insceniranih od strane nacista, a koji su poslužili kao neposredan povod za napad na Poljsku, nosi naziv »Operacija Himmler« i da se ona ista je podmukloš u koja je čak i za samu zlokobnu organizaciju Gestapo izuzetno okrutna i odvratna.

Rat počinje »Operacijom Himmler«

U doba sudetske kampanje i »praškog udara«, Himmler je Führeru predložio da se izazove niz incidenata kojima bi se, u slučaju kakvih poteškoća, pred svijetom opravdala invazija na čehoslovačku teritoriju. Ta se taktika pokazala nepotrebnom, ali ju je Hitler opet prihvatio kad je Poljska došla na red. Plan napada, »Plan Bijeli«, bio je gotov. Međutim, da ne bi odveć vrijeđao osjećaje svjetskog mnijenja, napad je još samo trebalo prikazati kao legalno besprijekoran čin.

U tu je svrhu Führer zadužio Himmlera i Heydricha da »smisle« incidente na osnovi kojih će moći Poljake optužiti za provokaciju.

Heydrich se dogovora s Mehlhornom

4. kolovoza 1939. Heydrich poziva k sebi jednog od najspособnijih oficira SD-a, Oberfiihrera-SS Herberta Mehlhorna.

Poput svoga šefa, i Mehlhorn je Sas, ali nije šefov miljenik. Porijeklom iz obitelji bogatih industrijalaca, Herbert Mehlhorn studirao je pravo i specijalizirao ekonomiju. Nimalo nao ita izgleda,, dapa e, gotovo ružan, ipak je izvanredno inteligentan i ima znatne organizatorske sposobnosti. Heydrich se ne uzdaje u njega. Zna da je Mehlhorn blizak prijatelj Karla Wolffa, šefa Himmlerova štaba, s kojim spletkari i kuje urote. Što je najvažnije, Mehlhorn se ne isti e slijepom vjerom u nacional-socijalisti ki kredo. Jednog se dana povjerio Schellenbergu: »Nacionalsocijalizam samo je jedno od mnogih prelaznih razdoblja u povijesti njema kog naroda; jedan oblik kojim se danas o ituje vje iti njema ki idealizam. Ho e li to novo razdoblje dovesti do nekog uspjeha, ili ne e, to nitko ne može re i. Prema tome, puka je apsurdnost govoriti o nekom tisu godišnjem Reichu.« Mehlhorn je, zna i, poricao jednu Hitlerovu tezu. Heydrich je ve jednom bio uspio optužiti toga »heretika«. To je bilo 1937. godine. Doveden pred esesovski sud asti, na osnovi dosjea što ga je manje-više krivotvorio Heydrich, Mehlhorna su smijenili s dužnosti ekonomskog upravitelja SD-a. Dobio je »zada u« da propu tuje cijeli svijet i za Hitlera izradi neke izvještaje o razvoju me unarodne situacije. Mehlhornovi izvještaji o Dalekom istoku bit e od temeljne vrijednosti i služit e kao osnova njema koj vanjskoj politici na tom poprištu. Me utim, prema Schellenbergu, izvještaji »o Sjedinjenim Državama i njihovim tendencijama bili su posve pogrešni, tako da je Führer dobio skroz lažnu sliku o Sjedinjenim Državama«. Kako bilo da bilo, pošto se Mehlhorn vratio u Njema ku, Himmler ga je, na Wolffovu intervenciju, ponovno uzeo u upravu SD-a.

Ti momenti objašnjavaju nam zašto Mehlhorn nije o ekivao nikakvo dobro kad je pošao Heydrichu 4. kolovoza 1939. godine. Me utim, bit e duboko iznena en srda nim i iskrenim do ekom.

Ra uni s Poljskom brzo e biti sravnjeni

Bez ikakva okolišanja, Heydrich saop ava Mehlhornu da je Führer odlu io sravniti ra une s Polj-

skom; munjevitim ratom od nekoliko tjedana najviše. Vojni su planovi gotovi. SD-u i Canarisovu Abweheru Hitler povjerava neke pomoćne operacije; na primjer, treba prije ili uništenje velikog mosta na Visli kod Dirschaua, kako bi se sa uvale vitalne veze s Istočnom Pruskom; dalje, treba sa uzvati industriju i rudnike poljskog dijela Gornje Šlezije. Abwehr je dobio zadatak da postigne ta dva cilja.

A što preostaje za SD? Heydrich objašnjava dobivene naloge:

»Ima jedno selo«, kaže, »zove se Kreuzberg, kod njemačko-poljske granice. Dan prije po etko ofanzive, jedna eta, sastavljena od ljudi koji će biti što je moguće više nalik na Slavene, i u poljskim uniformama, sukobit će se s njemačkim trupama isto — no od Kreuzberga. Ti će 'Poljaci' uništiti pograničnu postaju, gdje će se naći i fotoreporter koji će oni zatim zarobiti. Dajem vam zadatak da organizirate taj preliminarni incident isto — no od Kreuzberga.«

Mehlhorn bi htio iskazati svoje mišljenje, neodlučnost, dvojbe, ali ga Heydrich prekida i tonom što ne dopušta prigovora dodaje da je to Führerov nalog. I to ka.

Mehlhorn nema veliki izbor. Ili poslušati, ili — i to u najboljem slučaju — u koncentracijski logor. Poslušati će. Heydrich ga otpušta. »Bit će još jedan incident«, kaže mu, »ali još nije konačno odlučeno kakav. Obavijestite me vas pravodobno.«

Na vratima se Heydrich oprašta od Mehlhorna ovim riječima:

»Mehlhorn, ne moram vam ni reći da je sve o čemu smo govorili državna tajna ...«

Mehlhorn netremice gleda u Heydrichove tvrde i okrutne oči — u onaj pogled koji kazuje: ako progovoriš, eka te smrt...

»Ja, mein Gruppenführer!«

»Gut, Oberführer Herbert Mehlhorn.«

Heydrich poziva Naujocksa

Drugi »incident«, o kojem je Heydrich tek naučnuo, organizirao je Sturmbannführer-SS Alfred Naujocks. Heydrich ga poziva na dogovor 5. kolovoza 1939.

Na Heydrichov osmijeh, Naujocks odgovara tako — er osmijehom ali ovlaštjenim nepovjerenjem.

njem. Ta se dvojica dobro poznaju, ali kao ortaci a ne kao pravi i dobri prijatelji.

»Alfred«, kaže Heydrich (u svom uredu, u službenom razgovoru, zove ga krsnim imenom, a to nije uobičajeno!). »Alfred, imam nešto što se ini kao stvorenim upravo za vas.«

Zastaje i svejednako se smiješe i promatra smetenoga Naujocksa.

»Ovaj put«, nastavlja Heydrich, »nikakvo osiguravaju e društvo ne bi vam izdalo policu, bez obzira na visinu premije, ali znam da ste vi uvijek koji može uspješno izvršiti tu misiju. Stvar se zove...«

Vadi iz ladice jedan dosje i stane ga prelistavati svojim tankim prstima što podsjeća na paukove noge.

»... Operacija Himmler. Ne pitajte zašto su izabrali baš to ime. Zamisao nije Himmlerova, nalog je izravno odozgo, to jest od samog Führera.«

Heydrich se više ne smiješi, pogled mu je sad šefovski tvrd. »Ta zadaća a svojom važnošću u nadilazi sve što je naša služba poduzela do danas, iako se, na koncu konca, radi o akciji komandos. No, i politički i vojno toliko toga ovisi o njoj, da kad bi ona propala ...«

Heydrich je ušutio; u me uvremenu, Naujocks je sjedio. Zna da e razgovor potrajati dugo.

»Opasnost da budemo otkriveni vrlo je velika, a razumije se samo po sebi da bismo otkrivanjem po inili najgore zločin«, nastavlja Heydrich. »U svakom slučaju, radi se o stvari kojoj Führer daje apsolutni prioritet i ne dopušta nikakve diskusije ni preinake toga plana. Zato sam u vašim rukama i ne krijem vam da mi je sve to mrsko.«

Heydrich netremice gleda Naujocksa svojim oči i ma grabežljive zvijeri koje imaju neobičajnu moć. Na njegovo pitanje svoga sugovornika, suho odgovara:

»Radi se o Poljskoj. Idu e tjedna e zaratiti. Ali, prije svega moramo raspolagati nekim povodom, nekim izgovorom zašto idemo u akciju. Upravo zato ste vi određeni. Zna da je tijekom posljednjih mjeseci bilo nekih neugodnih incidenata na granici... Ništa ozbiljnoga, pokoji pucanj tu ili tamo, uobičajeni diplomatski prosvjedi... Ukratko, ništa ime bi se mogao potpaliti barut. Prema tome, sad e sami zapaliti fitilj.«

»A ja bih morao ... hm ... kresnuti šibicu?«

Heydrich ustaje, prilazi jednoj velikoj zidnoj karti. Upire olovkom u jednu dionicu granice. Nervoznim glasom, govore i na prekide, objašnjava:

»Tu je jedno malo mjesto koje se zove Gleiwitz. Ono je, naravno, u Njema koji, ali upravo na granici s Poljskom. Dobro. Sad, pretpostavimo da poljske trupe napadnu to mjesto, zauzmu ga i drže koliko im treba da emitiraju poruku kojom Hitlera nazivaju ratnim huškačem. To bi bila ozbiljna, vrlo ozbiljna provokacija, je li tako? Odmah bi bilo jasno da Poljaci izazivaju sva u, osobito ako bi se tu našao i jedan ili dva leša, a pogotovu ako bi njemačka radio-mreža uhvatila poljsku poruku i prenijela je cijeloj zemlji.«

Onda Heydrich polako upita:

»Možete li vi organizirati takav incident?«

Naujocks, uvijek od akcije, hladnokrvan, cinizman, nepokolebljiv, na tren je zaprepašten važnošću uloga u toj igri. Osim toga, kad je riječ o Heydrichu, valja se uvijek bojati kakve zamke.

»Dakle«, odgovara Naujocks, pažljivo biraju i riječi, »volio bih da vam mogu zajamčiti uspjeh. Ali, još prije nego što potanje proučim taj plan, mogu vam odmah reći i da je opasnost neuspjeha poprilična. Ako mi ukažete povjerenje, zna se da ću učiniti sve što mogu.«

»Sve što možete, to još nije dostatno. Neuspjeh bi izazvao propast planova i napora tisuća ljudi koji su utrošili godine na njihove pripreme. Osim toga, to bi za Njemačku bila sramota. Uvjerem sam da nemate nikakvih prigovora moralne naravi.«

Naujocks lagano odmahne glavom. Heydrich bi bio i te kako sretan da u njemu otkrije kakav trag »slabosti«.

»Naravno da nemam«, odvraća Naujocks s lakom grimasom.

»Kako vidite, bio sam s vama savršeno iskren. Mislim da shvaćate problem. Odbiti ne možete. Morate ići do kraja. A sad, utvrdimo potankosti.«

Pripreme

Tijekom idućeg tjedna, u nemiru priprema Naujocks zaboravlja svoje bojazni. U svom malom uredu u Prinz-Albrecht-Strasse on je sav obuzet pripremanjem karata i zračnih snimaka granice, ita-

njem izvještaja o Gleiwitzu, i vrlo pažljivim izborom ljudi koji će mu pomoći. Heydrich mu je poslao još dvojicu koji će se napose pobrinuti za emitiranje lažne poruke. Jedan je radio-stručnjak, a drugi je spiker koji će govoriti poljski.

Naujocks je obaviješten da će se duž granice istodobno organizirati i drugi incidenti. Međutim, njegova je misija daleko najvažnija jer će se »njegov« incident emitirati radiom. Ako sve bude u redu, svaki će Nijemac vlasnik radio-prijemnika biti svjedok »poljske agresije«.

Ubrzo u SD stiže odredena količina poljskih uniformi, koje je poslao Abwehr. Naujocks ih pregledava i utvrđuje da ih ima dovoljno za cijelu noć. Pažljivo ih odlaže u ormarić, a uz njih i neke kutije s poljskim cigaretama i šibicama, i pismima i dopisnicama ispisanim na poljskom: sva su ta »svjedočanstva« pripremljena i stavljena u džepove uniformi.

Naujocks stupa u akciju 10. kolovoza 1939. Za kasna popodnevna dva crna »forda« ulaze u Gleiwitz i staju ispred *Oberschlesischer Höf*. Iz automobila izlaze sedmorica ljudi s kuferima i ulaze u bijelu, novosagrađenu zgradu.

Naujocks, jedan od te sedmorice, objašnjava recepcionaru da su on i njegovi drugovi rudarski inženjeri i da su još prije dva dana rezervirali dvije sobe. Ljudi brižljivo ispunjavaju prijavne listiće izmišljenim imenima, mjestima rođenja i zanimanjima. Ta sedmorica ostaje tu dva dana, za koje će vrijeme skupljati uzorke kamenja i zemlje duž granice, a onda će se vratiti u Berlin.

U OKW-u Naujocksov se uspjeh uzima već kao gotova stvar. Dva tehničara koja vode područnu radio-stanicu Breslaua [današnjeg Wrocław] obaviješteni su da će u noć 31. kolovoza primiti jednu senzacionalnu emisiju. Naredno im je da se pobrignu za dobar prijenos te emisije preko njemačke nacionalne mreže.

Onda Naujocks opet odvodi svoju šestorku u Gleiwitz 28. kolovoza. Taj put, pored svojih kufera, oni imaju sa sobom i dva velika kovčega s po dvjema bravama. Naujocks proučava napravljene snimke lokalne radio-stanice Glewitza i osobne izvještaje svakog člana grupe o njegovim zapažanjima: ako se ne dogodi što nepredviđeno, pothvat neće biti bogzna kako težak. Glavna nepoznanica i dalje

ostaje mjesna policija — koja je doduše malobrojna — iako se opravdano može pretpostaviti da će ona biti onemogućena iznenadnim prepadom.

Gestapo će dati leš

Prije kona nog polaska, Naujocks još jednom ide Heydrichu. Sve anim tonom izgovara zakletvu kojom se obavezuje na apsolutnu šutnju o »Operaciji Himmler«. Odabranici, njih trideset, jedini koji znaju za plan, tako er polažu istu zakletvu. Heydrich predaje Naujocksu tekst poruke koju treba emitirati. Naujocks ga samo letimi no pogleda; nje ga mnogo više zanima jedan detalj koji je bio spomenut samo jednom, prilikom prvog razgovora.

»A leševi?« on pita.

»O tome mi vodimo brigu«, suho odgovara Heydrich. »Bit će samo jedan i dovest će vam ga na lice mjesta Heinrich Müller, u datom trenutku.«

Heinrich Müller, šef Gestapoa!

I zbilja, jedna poruka eka Naujocksa u njegovu uredu. Dolazi iz Oppeina [današnji Opole], oko šezdeset kilometara dalje, a ima Müllerov potpis. Naujocks odmah odlazi tamo u svom velikom »fordu«. Šef Gestapoa do ekuje ga vrlo srda no.

»Dragi moj Naujocks«, govori mu, uzimaju i ga za nadlakticu, »uo sam mnoge pohvale na ra un vašega plana. Moram re i da je odabran pravi ovjek ...«

Müller se spušta u duboku kožnu fotelju za svojim radnim stolom i poziva Naujocksa da sjedne.

»Privremeno sam se smjestio tu, kako bih bio pri ruci u no i operacije. Moja vam se pomo sastoji u tome da vam dam *corpus delicti*...«

Smiju i se, Müller nastavlja: »Zacijelo bi se stvorilo vrlo loše mišljenje o našoj snazi ako bi Poljaci mogli izvršiti takav pothvat a da nijedan od njih ne plati glavom. Prema tome, evo što u vam ja uiniti: uve er 31. kolovoza, dvije minute nakon po etka operacije, u 19,30, pro i u u jednom crnom opelu' ispred radio-stanice i kod ulaza u ostaviti leš tek ubijenog ovjeka, koji e, naravno, biti u poljskoj uniformi. Vi ete, zna se, ekati radio-signal za po etak operacija. Signal e vam dati im ja budem javio da imam leš. Želim vam svaku sreću, Naujocks, ali mislim da vam i ne e trebati. Sve

je tako potanko i pedantno ure eno ... A što se ti e
žrtve, ne brinite: uzeli smo je iz jednog logora, neki
Židov...«

Mehlhorna boli želudac

Me utim, kod Miillera se, pored Naujocksa, nalazi i Herbert Mehlhorn. I tako, pred Naujocksom, Müller i Mehlhorn razmatraju plan drugoga graninog sukoba, to jest tobožnjeg napada poljskih vojnika na njemačke trupe.

Na procesu glavnim ratnim zloincima u Nürnbergu, Naujocks je, u svojstvu svjedoka, izjavio:

Šef Gestapa Heinrich Müller rekao nam je kako ima 12 ili 13 osuđenika kriminalaca koji će biti u poljskim uniformama i kojih će se leševi ostaviti na terenu kao da su poginuli prilikom sukoba. Jedan liječnik, koji je radio za Gestapo, imao je da im ubrizga otrov, a u njihova tijela bi se ispalili meci. Trebalo je nakon incidenta na lice mjesta dovesti novinare i neke druge ličnosti. Müller mi je rekao kako je od Heydricha dobio nalog da mene opskrbi jednim od tih osuđenika, za operaciju Gleiwitz, kome je dato prigodno ime »konzerva«.

Nekoliko dana poslije, 26. kolovoza 1939. godine, pošto se vratio u Berlin, Mehlhorn je svom prijatelju Walteru Schellenbergu, pomoćniku doktora Wernera Besta i budućem šefu Uprave VI RSHA, ispričao što je odlučio u Oppeinu. Teška, zagušljiva sparina pritislula je glavni grad. Schellenberg i Mehlhorn bili su u jednom malom, diskretnom restoranu, pa su se, da bi pobjegli od teškoga gradskog zraka, odvezli na Wannsee, jezera izmeću Berlina i Potsdama. Schellenberg će dugo pamtiti tu vožnju kroz grad u onim posljednjim danima mira.

U ono doba — napisao je — Berlin je bio divan grad, na vrhuncu svoje moći i svoga bogatstva. Otmjeni, svjetlom preplavljeni izlozi, blještanje mnogobrojnih natpisa, neprekidni redovi automobila, užurbane gomile, sve je svjedočilo o živom i veselom životu u doba mira!

Zaprepaštenom Schellenbergu Mehlhorn je ispriao sve što se priprema u Gleiwitzu.

»Heydrich mi radi o glavi«, dometao je Mehlhorn. »Povjerio mi je tu misiju samo da me se oslobodi. Što da u inim?«

Schellenberg je tvrdio da mu je otvoreno i grubo odvratio:

»Pa to je ludost! Ne može se takvim postupcima krojiti svjetska povijest! Takve se stvari nikad ne mogu držati u potpunoj tajnosti. U svakom sluaju, ne zadugo. Ovako ili onako, ipak izbijaju na svjetlo dana. Morate se izvući i iz toga kako god znate! Smislite neki izgovor. Recite da ste bolesni ili jednostavno odbijte. Koliko vam god odbijanje moglo naškoditi, još vas gore zlo može snaći i ako pristanete. Takve stvari može raditi jedan Naujocks, koji je plaćeni ubojica, ali ne vi!«

Sutradan je Mehlhorn zatražio da bude oslobođen od te zadaće. Zbog žestokih bolova u želucu ne može sudjelovati u akciji... Heydrich bez ikakva komentara prihvata Mehlhornov uzmak i na njegovo mjesto postavlja Standartenführera-SS Hansa Trummlera. A kad se bude oporavio, Mehlhorn će biti jedan od glavnih organizatora terora u Poljskoj ...

Posljednje »štimanje«

U teškoj nervnoj napetosti, Naujocks okuplja svoje ljude u sobi br. 7 u *Oberschlesischer Hofu*, u 4 sata popodne 31. kolovoza 1939. Došao je sudbonosni dan kad on treba da zapali fitilj rata. Sad se više ne može uzmaknuti. Međutim, mu i ga misao da nakon toga on više neće biti uvijek poput svih ostalih, nego izvršitelj i svjedok jedne od najvećih varki u povijesti. On zna mnogo, i previše. Hoće li mu tada dopustiti da živi? Oni koji znaju »državne tajne« općenito ne žive dugo ... S druge strane, a hoće li koji od njegovih šest ljudi biti živ sutra u to doba?

Dok se Naujocks to pita, njegovi ljudi ulaze u skromnu sobu i zauzimaju mjesta — dva na krevetu, tri na stolicama, jedan ispred kamina. Naujocks je sjedio na prozorsku dasku.

»Dakle, tu smo. Kovčez su u mojim kolima. U prvom imate sedam poljskih uniformi. Većeras u

sedam sati bit ćemo u šumi Ratibor, nekoliko kilometara od našeg cilja. Tamo ćemo se presvući i.»

Zatim se okreće radiotelegrafistu:

»Karl, vi ćete montirati radiofonski uređaj koji je u drugom kovčegu pa ćete čekati signal koji će nas nešto prije 19,30 obavijestiti da krenemo u akciju. Valnu dužinu u vam poslije reći. To noću u 19,30, pošto smo se presvukli i u šumi ostavili svaki trag svoga identiteta, odlazimo do radio-stanice gdje ćemo svladati osoblje; može ih biti najviše pet-šest ljudi. Ne smijete izgovoriti ni riječi, moraju misliti da smo Poljaci. Svi ćemo ući u radio-stanicu, vas dvojica, Karl i Heinrich, pratite mene.«

Naujocks zatim nastavlja:

»Karl, kao što znate, morate se uključiti u val Breslaua. Heinrich, vama u dati jedan kratak tekst koji ćete pročitati u mikrofona. Dok vi budete čitali, ja ću ispaliti metak-dva u zrak; to vam govorim zato da se ne prestrašite. Nekoliko minuta nakon našeg upada doći će jedan crni 'opel', proći će ispred glavnog ulaza u radio-stanicu i iz njega će na stube izbaciti jedan leš. Međutim, vi s lešom nimate ništa, on je tu naša briga. Ne smijemo ostati više od pet minuta i nadam se da ne ćemo naići na otpor. Ali, ako se pojavi policija, pucajte bez oklijevanja. Što se god dogodilo, moramo pobjeći. Ako netko bude zarobljen, mora se predstaviti kao Poljak. U Berlinu su predviđjeli takvu mogućnost pa će tražiti da se zarobljenik preda njima. Dakle, upamtite: od 19,30 večeras vi ste Poljaci i pucati ćete u svakoga tko vam se ispriječi na putu. Ako nekoga i ubijete, nećete biti nikakve istrage ni kaznenog postupka. Takav je nalog.«

U tišini što je nastala za njegovim riječima, Naujocks vadi iz džepa tekst proglasa i pruža ga Heinrichu koji ga zatim čita bez ikakvih komentara. Postavljaju se neka pitanja i sastanak je zatim zaključen.

Naujocks pojma nema što njegovi drugovi misle o operaciji. Uostalom, a čemu? Sastanak je u 18,30. On silazi u prizemlje da što god popije.

Sat X: 19'27

Kad su se svi ponovno našli, u kasno popodne, činilo se da se bolje osjećaju. Mnogo govore. Kako se približio trenutak akcije, napetost je popustila i svima je lakše.

Pošto se uvjerio da mu nitko od ljudi nije pio (iako je on sam ispio dvije ašice, ali mu je sada žao), Naujocks nare uje: »Idemo.«

U prva kola ušli su Naujocks, Karl i Heinrich. Ostali su u drugim kolima koja slijede prva nekoliko metara dalje. Kola brzo idu prema šumi Ratibor i granici. Njima slijeva, ovlaš otraga, vidi se radio-stanica Gleiwitza. Jednim uskim puteljkom ulaze u šumu. Na prvom proplanku kola se zaustavljaju. Tu ih ne mogu vidjeti s ceste. Naujocks silazi. Daje svojim znak da budu apsolutno tihi. Iz svoga auta vadi ona dva kovčega koja zatim otvaraju. U prvom je sedam novih revolversa »luger«, čije su im još masne, i jedan paket s poljskim uniformama. Ljudi se hitro presvlače, u potpunom muku. Dok ostali pripremaju oružje, Karl barata oko radija, koji je u drugom kovčegu, stavlja slušalice na uši i čeka signal iz Berlina. Onda čuje signal i gleda na sat: 19,27 sati.

Naujocks se ponovno penje u kola, tiho zatvara vrata. Ostali ga slijede. Karl ne zna što će s radiom. Zaboravili su mu reći i što će uiniti s aparatom. Ali, to nije tren za gubljenje vremena s takvim detaljima. Karl ostavlja aparat i penje se u Naujocksova kola, na stražnje sjedalo. S motorima na minimumu, mala se kolona vraća na glavnu cestu. Napreduje se sporo. Naposljetku su stigli pred radio-stanicu.

Spušta se noć. Penjući se uz stube, prema velikim, zastakljenim vratima, Naujocks primjećuje svjetlo iza jednog prozora zdesna. Savršeno. Tako barem zna da je netko od osoblja tamo. Naujocks otvara vrata, dva ga pratioca slijede u stopu. U malom je predsoblju jedan uvijek u plavoj uniformi, zastaje kao ukopan ugledavši pred sobom »Poljake«.

Nije stigao ni otvoriti usta. Naujocks ga je zgrabio i dva-triput mu lupio glavom o zid. Kratak i efikasan postupak.

Onda Naujocks skreće desno, ide prema onoj osvijetljenoj sobi. To je druga prostorija, u njoj je neki uvijek nagnut nad jednom kartotekom. Prije nego što će i podignuti glavu, Naujocks ga je uspravio drškom revolversa. Uvijek je u padu povukao za sobom jednu stolicu i vješalicu koja se ruši na metalni ormar. Čuju se povici, buka koraka s kraja hodnika na drugoj strani od ulaza. Izlaze i navrat-

-nanos iz sobe, Naujocks gura Karla kao da će mu reći: »Brže, ovamo!« Obojica jure na jedna zelena vrata na kojima piše »Tišina«.

Tehnika smetnja

Heinrich je već u studiju; to je malena sobica sa svijetlosivim namještajem, usred nje je stol s mikrofonom. Na zidu preko puta vrata nalaze se dva kvadratna otvora, s debelim staklima, što gledaju u susjednu, još manju sobu. Tamo je uređaj kojim će se poruka na poljskom emitirati Radio-stanici Breslau, a odanle cijeloj Njemačkoj. Heinrich se nagnuo nad stol, u jednoj ruci drži mikrofona, a u drugoj izgužvan list s tekstom poruke... eka nalog.

Kroza stakla što gledaju u tehniku radio-stanice, Naujocks i Heinrich promatraju Karla koji užurbano, jednu za drugom, spušta i diže poluge. Čini se kao da je posve izgubio glavu. Naujocks ide k njemu.

»Što je sad?«

»Ne mogu naći i polugu za vezu s Breslauom«, odgovara Karl.

»Kreću jedan, morate je naći i pošto-poto! Mislio sam da znate svoj posao!«

»Kako ću znati gdje je?« Karl kaže, sopu i. »Najprije je moram naći da bih mogao baratati njome!«

To je propast. A poruka se apsolutno mora emitirati. S one strane stakala Heinrich je nemiran, vrpolti se s tekstom u ruci. I on je izgubio živce, kao da se prestrašio.

»Možete li barem emitirati lokalno?« jedva ujinim glasom pita Naujocks.

»Mogu«, odgovara Karl, »ali samo na lokalnoj valnoj dužini. Izvan mjesta emisija se neće čuti.«

»U redu, emitirajte. Uinite nešto! Taj vražji tekst mora se pročitati nekome!«

Naujocks se brzo vraća u studio, puštaju i Karla koji i dalje premeće poluge.

»Na njegov znak, čitajte«, kaže Naujocks Heinrichu. »Morate dobro vikati, jer ću ja bućati i zapucati jednom-dvaput.«

Za one dvije-tri sekunde do Karlova znaka, Naujocks se samo raduje što dotle nema nikakvih intervencija izvana. Onda Heinrich brzo čita tekst, gotovo ući.

Naujocks ga i ne sluša. Pro itao je taj govor ve više od deset puta. »Šefovi nacisti ke Njema ke žele strovaliti Evropu u rat. Miroljubiva je Poljska stalno izazvana i ugrožena. Hitlera treba pošto-poto uništiti. Danzig pripada Poljskoj ...«

Naujocks se ve više puta pitao tko li je napisao taj tekst. Vjerojatno Heydrich; možda i sam Hitler... Ali, nije važno! Sad je Naujocks i odve obuzet vikanjem i pucanjem. Heinrich, koji je na to pripremljen, unato pucnjavi i dalje ita, vrstom rukom drže i list. U jednom trenutku doduše zapi-nje, ali nastavlja na zapovjedni ki znak Naujocksa koji e ispaliti još koji metak u zid i naposljetku dati znak Karlu, koji iza okna zuri kao za aran, neka prekine emitiranje.

Leš je stigao

Koju sekundu poslije, tri ovjeka izlaze iz studija nabijena dimom baruta, trkom idu na glavni ulaz gdje ih ekaju još dva njihova druga, s revolverima u rukama, i zajedno napuštaju zgradu.

Upravo u tom trenutku Naujocks pokušava zamisliti zaprepaštenje svojih šefova koji pored radija nestrpljivo ekaju ostvarenje Fihrerove avolske spletke. Misli kako ona dva tehni ara Radio-Breslaua tamo u svojoj kontrolnoj komori uzalud pomi u poluge. Hitler e se vjerojatno pjeniti od bijesa ... Naujocks ve gleda sebe s om om oko vrata, obješena poput »obi na židovskoga psa«, zajedno sa svojim drugovima. I dok silazi niza stube, umalo se ne spoti e o svoga ... osmog ovjeka, koji je, ne od svoje volje, stigao tek koju minutu prije u Müllerovom autu i sad leži opružen na stepenicama.

Na trenutak Naujocks zastaje — tek toliko da ga pogleda. To je visok, plavokos ovjek, tridesetogodišnjak. U Nürnbergu e Naujocks izjaviti:

ovjek je još bio živ, ali ve u komi, disao je kao samrtnik. Na njemu nisam vidio traga metka, ali mu je lice bilo obliveno krvlju.

Vrata Naujocksova auta se otvaraju. Motor mu je ve upaljen. Iza njega je i drugi auto. Naujocks uska e, auto kre e svom brzinom, pra en drugim kolima. Gledaju i u retrovizor Naujocks utvr uje da iza njih nema nikakva znaka uzbune. U malo-

dušnom bijesu misli na to kako možda nitko nije uo emisiju iz Gleiwitza, ak ni njegovu viku i puc-njavu. O ima traži stazu koja vodi do proplanka što ga je malo as bio ostavio za sobom ... Je li mogu e da je otad prošlo svega petnaest minuta? ini se nevjerojatnim. A sama operacija u strogom smislu rije i trajala je samo etiri minute.

I nastaje rat

Prvi jutarnji sati 1. rujna. Svugdje zvone telefoni. Vijest se širi. U Varšavi djeluje poput eksplozije bombe. Poljski ministar vanjskih poslova pukovnik Beck, probu en iza sna i svojih iluzija, povezuje se s Vrhovnom komandom. Na njegovu se licu ocrtavaju strah i zebnja. Iz prvih primljenih izvještaja spoznao je dubinu drame. Njema ka je ofanziva op a, od Baltika do Karpata. Poljsko je nebo ve osvojeno, a zemlja, netom iza žetve, doživljava strahotno oranje. Ali pukovniku i ne treba da mu Vrhovna komanda prizna nadmo nost Luftwaffea; svojim ušima uje Göringove avione nad Varšavom i rušenje zgrada u poljskom glavnom gradu pod paklenom kišom bombi.

U 4,45, sat X, krstarica njema ke ratne mornarice *Schleswig-Holstein*, koja je dan prije ušla u vode Danziga, otvorila je vatru na poljsku etvrt Westerplatte. A u 8 sati, pred senatom što treperi oduševljenjem, Gauleiter Forster proglasio je Danzig i njegov teritorij sastavnim dijelom Tre eg Reicha. Brzo e svi zidovi u gradu biti pokriveni kukastim križevima.

Iz svoga rimskog ureda u Pala i Venezia, Mussolini naziva Attolica, talijanskog ambasadora u Berlinu. Talijanski je diktator obuzet protuslovnim osje anjima. Istodobno je i nemiran, i bijesan, i zbunjen. Svom je njema kom kolegi morao tužno priznati da je talijanska vojska u »slabim prilikama«, i to e mu zacijelo omogu iti da ostane izvan te gadne avanture, ali e svejedno biti dobro da zapadne sile budu sigurne u njegovu želju da ostane neutralan. Jer su sada neprijateljstva zapo ela. I zbilja bi bilo krajnje opasno da zapadne demokracije ozbiljno reagiraju na kakvu koncentraciju talijanskih trupa. Opasno i prili no štetno! Jer, njegov se osovinski kolega nije udostojao ni da ga obavijesti o po etku operacija! Upravo u trenu kad se

on, Duce, predstavio svijetu kao posrednik! ... Attolico, koji se žestoko protivio ratu, shva a smisao smušene poruke što mu stiže iz Rima. Shva a ga i Hitler. I iz Kancelarije Reicha telefonski prenose njema koj ambasadi u Rimu poruku s Hitlerovim potpisom: »Mislim da mi vojna pomo Italije ne e biti potrebna ...«

Pariz, Square de Latour-Maubourg; pukovnik Rivet, šef Deuxième Bureau, francuske obavještajne službe, upravo se maže kremom za brijanje. Telefon zvoní. Rivet prinosi slušalicu uhu. Nametljivac nije nitko drugi doli general Gamelin.

»Jeste li slušali vijesti?«

»Nisam, generale ...« odgovara Rivet.

»Ah!«

Direktor agencije Havas naziva Quai d'Orsay, ministra vanjskih poslova Georgesu Bonneta osobno. Branitelj mira, sav obuzet svojim planovima o konferenciji s Mussolinijem, isprva ne može shvatiti. Moraju mu se ponoviti one malobrojne rije i koje e srušiti sve njegove nade:

»U zoru su njema ke trupe prešle poljsku granicu ...«

Sav zbunjen, Bonnet naziva Daladiera. Predsjednik ministarskog vije a još ne zna. Ni on u prvi mah ne može shvatiti. Bonnet mu ponavlja: »U zoru su njema ke trupe prešle poljsku granicu bez objave rata...«

Toga istoga trena u Londonu jedan funkcionar Foreign Officea uzima slušalicu zbog hitnog poziva iz Berlina. Nipošto ga ne iznena uje glas švedskog diplomata Birgera Dahlerusa. Što je? Šve anin je krugovima engleske vlade blizak koliko i sam Henderson, britanski ambasador u Berlinu. Dahlems je sad, iz Berlina, rekao svoje, ali je njegov sugovornik u Londonu zaprepašten; što je tom Dahlerusu, je li šenuo pame u? Vijest se pogotovu ini besmislenom zato što ju je Birger Dahlerus vjerno prenio onako kako ju je uo od svoga prijatelja Hermanna Göringa: »Poljaci su napali Njema ku ...«

Sad je rat. I u Londonu i u Parizu ministri se hitno sastaju i nare uju op u mobilizaciju. I u Londonu i u Parizu, poljski ambasadori Raczynski i Lukaszewicz poduzimaju iste korake kod ministara vanjskih poslova Halifaxa i Bonneta, kako bi ih

podsjetili na paktove o uzajamnoj pomo i prema kojima im valja odmah prisko iti u pomo Poljskoj.

Ho e li Engleska i Francuska odmah intervenirati? Dvije demokracije odlu it e se tek nakon duge šutnje, uve er 2. rujna.

»Hitler je vrlo zadovoljan«

Toga istog 1. rujna, u 7 sati ujutro, Naujocks ulazi u Heydrichov ured. Propustio je da se obrije, osje a se umornim i prljavim, boli ga glava. Tijelom mu zmijuga podebeli strah.

Heydrich, kao uvijek izvanredno elegantan, mirno ga gleda. Naujocks zuri u tepih, o ekuje oluju. Tek na šefov usklik: » estitam!« zapanjeno diže glavu.

»Šteta zbog te nezgode, ali mislim da se ništa nije moglo u initi. Moram priznati da sam sino bio nemiran kad u 19,30 nisam ništa uo. Ali, bez brige. Važno je da je tekst emitiran i da nitko nije uhva en.«

Naujocks je iznena en ali i pun nepovjerenja. Još se nije dogodilo da mu šef estita na ne emu. Uostalom, kao ni bilo kome drugom. Naujocks vadi iz džepa svoj izvještaj i stavlja ga na stol. »Sve je tu. Nismo imali nepritika. U zgradi je bilo samo pet ljudi, jer od 18 sati dalje Gleiwitz daje samo vijesti i meteorološke izvještaje i prenosi emisije drugih stanica. Tu smo petoricu sredili tako da nisu stigli ni telefonirati ni dignuti uzbunu. Bilo je lako, ali sam pobjesnio jer se nismo mogli povezati s Breslauom.«

»Slu ajno sam ja predvidio takvu eventualnost«, re e Heydrich. »Jeste li vidjeli jutrošnje novine? Pogledajte *Völkischer Beobachter*. Na prvoj stranici na i ete jedan vrlo zanimljiv lanak.«

lanak je zbilja vrlo zanimljiv. Pod naslovom »Agresori napadaju Radio-Gleiwitz«, strana ki službeni organ piše:

Sino , nešto prije 20 sati, jedan je odred poljskih vojnika zauzeo zgradu Radio-Gleiwitza. U to vrijeme je u službi bilo samo nekoliko ljudi. Jasno je da su poljski agresori savršeno poznavali mjesto. Napali su osoblje, onesvijestili svakoga tko im se našao na putu i upali u studio. Agresori su presjekli linije s Breslauom

i na radiju proitali jedan unaprijed pripremljen propagandni govor, na poljskom i njemačkom. Izjavili su da su grad i radio-stanica u rukama Poljaka i uvrijedili su Njemačku spominjući i »poljski Danzig«. Isprva zatečeni, slušaoci su obavijestili policiju koja je nekoliko minuta poslije stigla na lice mjesta. Agresori su otvorili vatru na naše snage sigurnosti ali su nakon nekoliko minuta svi zarobljeni. U sukobu je jedan Poljak poginuo.

Visokim glasom Heydrich komentira:

»Hitler je vrlo zadovoljan. Zvao me je jutros u pet da bi mi to rekao.«

A to je i razlog što je šef SD-a zadovoljan.

»Operacija Himmler« postiže svoj cilj

Posao u Gleiwitzu bio je Führeru prva dobra vijest toga dana. On je izvrsno proveo noć. »Führer je miran, dobro je spavao ...« piše general Haider u svom dnevniku. I dalje: »Hitler se protivi evakuaciji, što pokazuje kako je uvjeren da se Velika Britanija i Francuska ne mogu ni maknuti.«

Nekoliko sati poslije Adolf Hitler će obavijestiti Reichstag da su njemačke oružane snage ušle u Poljsku i pritom će se pozvati na napad u Gleiwitzu:

»Jutros, u zoru, njemačke su trupe krenule u akciju da bi se zaštitile od poljskih napada. Ta akcija ne može se zapravo smatrati ratnim aktom, nego samo odgovorom na poljske napade ...«

Dakle, zlokovna je »Operacija Himmler« postignula svoj cilj. Hitleru je bio potreban povod. Dobio ga je. Njegov ministar vanjskih poslova, Joachim von Ribbentrop, reče i francuskom ambasadoru: »Poljaci su prešli njemačku granicu na tri mjesta ...«

Jedna istražna komisija, vođena šefom Gestapa, Müllerom, onim istim koji je dao »konzervu«, vodi istragu na licu mjesta o zlodjelima što su ih počinili poljski agresori! Njegov kolega, šef kriminalističke policije Arthur Nebe, postavlja u Kreuzburgu, na uvid posjetiteljima iz neutranjih zemalja, jedan električni pano na kojem je prikaz svih faza »poljskog napada«. Na pritisak dugmeta, pale se žaruljice postavljene duž granične crte i tako se jednim pogledom može obuhvatiti cijeli slijed događaja.

Sam Reinhard Heydrich, ne bez ironije, ovako komentira tu napravu: »Da-da, eto, zašto je rat izbio ...«

Otmica

Pet je tjedana prošlo od »Operacije Himmler«. Naujocks je dobio petnaest dana dopusta, a onda je dva tjedna proveo u Dellbrueck-Strasse gdje SD pravi svakakve falsifikate o kojima e biti govora poslije. Zatim je proveo još tjedan dana u jednoj špijunskoj školi kod Hannovera, gdje se bavio razmatranjem normalnih stru nih problema.

Nakon povratka u Berlin, ponovno je pozvan kod Heydricha. Još jednom Naujocks strepi pred susretom sa svojim šefom, ne o ekuju i nikakvo dobro. Tek se upola vara. Heydrich ga upoznaje s jednom nevjerojatnom operacijom koju vodi Walter Schellenberg.

»U Nizozemskoj imamo jednog agenta«, govori Heydrich, »koji je svojedobno radio za ešku obavještajnu službu, što je sada u Londonu. On je ve nekoliko mjeseci u vezi s britanskom tajnom službom. Dao je Englezima neke lažne obavijesti, koje se ne mogu provjeriti, i neke druge, istinite, koje su se mogle provjeriti, pa je tako strpljivo i s trudom pridobio povjerenje Intelligence Servicea. Osim toga, stvorio je mrežu svojih osobnih dostavlja a i uspio se donekle povezati i s francuskim Deuxième Bureauom, sve zahvaljuju i svojim bivšim eškim poslodavcima.«

Bivši agent ehoslova ke tajne službe u mehanizmu SD-a

»Je li taj agent SD-a eh?« pita Naujocks.

»Nije«, odgovara Heydrich, »to je neki Mörz, bivši policajac iz Hamburga, Nijemac, a sad se predstavlja kao Michelson. Bio je u Crnoj fronti bra e Strasser. Pošto je pobjegao u Cehoslavo ku nakon iš enja SA, radio je za ehoslova ku obavještajnu službu. Bio je vrlo aktivan i napravio je mnoge usluge svojim poslodavcima.«

»Je li taj bio u vezi sa ... Formisom?« pita Naujocks nesigurnim tonom.

Heydrich se kratko smiješi. Da li se Naujocks, Formisov ubojica, boji da e ga prijatelji njegove

prve žrtve otkriti? Shvaćaju i Naujocksov strah, šef SD-a ga smiruje: »Ne, nije ga poznavao.«

Ali, kako je prešao u SD? I Heydrich pri a: Mörz-Michelson se prilikom njemačke okupacije zapotekao u ehoslova koji; šefovi ehoslova koje obavještajne službe uspjeli su, 14. ožujka 1939. godine, pobje i avionom u London, ali su njega »zaboravili« opomenuti na opasnost.

Gestapo ga je uhvatio. Mörz-Michelson dobro je znao što ga eka. I odve mu je život bio drag da ne bi ponudio svoje usluge. I tako, pristao je da radi za Nijemce. U SD je bio uveden pod brojem F-479. Poslali su ga u Nizozemsku neka se poveže sa svojim ranijim »poslodavcima«. Tako je upoznao dva agenta Intelligence Servicea, majora Stevensa i kapetana S. Payne-Besta, koje je uspio uvjeriti u svoje dobre namjere i koji su, bez velikog razmišljanja, obavijestili o tome centralu ehoslova koje obavještajne službe u Londonu. Onda je eški major Bartik u sredini rujna došao u Nizozemsku gdje je u Scheveningenu, kod Haga, razgovarao sa F-479. Bartik je me utim bio sumnjiav i prekinuo je kontakt. Ali, F-479 bio je dao Stevensu i Bestu mnoge informacije i oni su stekli puno povjerenje u njega pa su ga poslali u London da se ponovno na e s majorom Bartikom. Razgovor je, me utim, bio kratak jer je major i dalje bio nepovjerljiv.

Heydrich nastavlja svoju pripovijest:

»U me uvremenu, jedan vama poznati mladi agent SD-a, doktor Helmut Knochen, koji je također u vezi s Bestom i Stevensom, natuknuo im je da je u kontaktu s jednom jakom opozicijskom grupom u samom Wehrmachtu, što je vrlo živo zainteresiralo dvojicu Engleza. Upravo u takvom momentu, F-479, na povratku iz Njemačke, donosi jednu važnu vijest: kapetan Schämmel, predstavnik grupe visokih oficira Wehrmachta koji su nakanili zbaciti Hitlera i preuzeti vlast u Njemačkoj, htio bi stupiti u vezu s londonskom vladom. Best i Stevens su progutali mamac. Htjeli su znati koji su šefovi opozicije i jesu li tako organizirani da bi mogli uspješno izvršiti pothvat. I tako se kapetanu Schämmelu, koji je inače iz transportne službe OKW-a, a sa stanom u Düsseldorfu, ukazala zgodna prilika da se 21. listopada sastane s njima u Zutphen, u Nizozemskoj.«

Naujocks se usu uje prekinuti svoga šefa:

»Ali, taj kapetan Wehrmachta Schämmel, radi li on za nas?«

Heydrich se smiješi. Dok odgovara Naujocksu, male mu se o i blistaju radosnim sjajem:

»Kapetan Schämmel nije nitko drugi nego Walter Schellenberg.«

Naujocks je zinuo, zaprepašteno gleda. Heydrich je o ito zadovoljan postignutim efektom. Zatim, nakon kratke šutnje, pruža Naujocksu jedan dosje i kaže mu:

»Uzmite, pro itajte Schellenbergov izvještaj i sve ete razumjeti.«

Što se nalazilo u Schellenbergovu izvještaju, jedino se može zaklju iti iz njegovih poslijeratnih memoara.

Schellenbergova igra

Naujocks uzima dosje i ita:

Zajedno s Obersturmführerom-SS Bernhardom Christensenom, koji se predstavlja kao potporu nik Grosch, još jednom sam kontrolirao pasoše, voza ke i prometne dozvole (carinici i policijski agenti dobili su nalog da nam ne postavljaju nikakva nezgodna pitanja). Imali smo malo prtljage. Ja sam napose kontrolirao da nam na odje i i rublju nema kakvih znakova koji bi mogli odati naš identitet. Zbog nemarnosti u takvim detaljima esto mogu propasti i najbolje organizirani pothvati. Rano ujutro 21. listopada krenuli smo na put prema nizozemskoj granici. Bilo je tmurno i kišovito. Vozio je moj drug, a ja sam sjedio kraj njega sav u mislima. Pritiskivalo me nekakvo neraspoloženje, nadasve zato što se nisam mogao sastati sa F-479 i taj neugodan osje aj bivao je sve ja i što smo se više bližili granici.

Na njema koj strani formalnosti su brzo obavljene. Nizozemci su, me utim, bili pedantniji, htjeli su izvršiti detaljan pregled. Unato tome, uspjeli smo pro i bez ve ih smetnji.

Kad smo stigli u Zutphen, na ugovorenom mjestu ekao nas je jedan veliki »buick«. ovjek

za volanom predstavio se kao kapetan Best iz Intelligence Servicea. Nakon kratke razmjene uobičajenih uljudnosti, sjeo sam kraj njega pa smo krenuli. Moj drug išao je za nama u mojim kolima.

Kapetan Best, koji, uzgred rečeno, nosi monokl, izvrsno govori njemački pa smo brzo stvorili prijateljsku atmosferu. Zajedničko zanimanje za glazbu — kapetan Best je, kako se čini, dobar violinist — pomoglo nam je da razbijemo po etni led. Razgovor je postao tako ugodan da sam gotovo zaboravio cilj svoga puta. Međutim, iako sam se pravio savršeno spokojnim, s dubokom sam zebnjom očekivao da kapetan pređe na temu o kojoj smo imali raspravljati. S druge strane, on kao da nije imao nikakve namjere da tu temu na ne prije nego što stigne u Arnhem, gdje su nam se imali pridružiti njegovi kolege major Stevens i poručnik Coppens. Kad smo stigli, oni su ušli u auto i odmah smo krenuli dalje. Razgovarali smo dok smo prolazili kroz nizozemska sela. Ne pokazujući i nikakve sumnje, oni su me prihvatili kao predstavnika važne opozicijske grupe u najvišim krugovima njemačke vojske. Rekao sam im da nam je važna grupa jedan general kojega ime, međutim, ne mogu odati... Rekao sam da nam je cilj srušiti Hitlera i stvoriti novi režim. Moja je zadaća da tim razgovorom sondiram eventualno držanje britanske vlade prema jednoj njemačkoj vladi pod kontrolom vojske, i da ispitam bi li engleska vlada bila voljna da se s našom grupom dogovori o sklapanju mira i da mi preuzmemo vlast. Britanski oficiri rekli su mi da je vlada Njemačka vrlo zainteresirana za naš pokušaj koji bi djelotvorno spriječio širenje konflikta. Ona je sklona rušenju Hitlera i njemačkog režima.

Ta gospoda su mi također obećala svaku pomoć. Što se tiče obaveza i političkih dogovora, oni za sada nisu ovlašteni da o njima raspravljaju. Međutim, bilo bi dobro, rekoše, da na naš idući sastanak dovedemo šefa naše grupe, ili nekog drugog generala, oni bi dotle vjerojatno bili u stanju dati kakve odgovornije izjave u ime britanske vlade. Uostalom, rekli su

mi, oni su u vezi s Foreign Officeom i Downing Streetom.

Bio sam siguran da sam stekao njihovo povjerenje. Dogovorili smo se da razgovore nastavimo 30. listopada u centralnom uredu Intelligence Servicea u Hagu. Ru ali smo zajedno pa smo se rastali na najsrdna niji na in. Povratk nam je protekao bez ikakvih nepravilika.

Tu je završavao Schellenbergov izvještaj. Naujocks je onda pro itao prvu bilješku, s Heydrichovim potpisom, u kojoj je stajalo da se Schellenberg vratio u Berlin 21. listopada uve er i još iste no i »dobio je odriježene ruke kako za dalje vo enje pregovora tako i za izbor pogodnih suradnika«. U drugoj bilješci, tako er s Heydrichovim potpisom, pisalo je: »Standartenführer-SS profesor Max von Crinis, s Berlinskog sveu ilišta, predstojnik psihijatrijskog odjela Op e bolnice, i Obersturmführer-SS Bernhard Christensen zaduženi su jednom zada om u Düsseldorfu i ovlašteni da odu u Nizozemsku.« U tre oj i zadnjoj bilješci stajalo je da su Schellenberg, Crinis i Christensen 29. listopada otputovali iz Berlina u Düsseldorf.

Englezi grizu na mamac

Sad Naujocks prelazi na drugi Schellenbergov izvještaj:

Krenuli smo iz Düsseldorfa 30. listopada ujutro. U grupi su bili: profesor Max von Crinis, koji se predstavlja kao pukovnik Martini, desna ruka šefa opozicijske grupe, Obersturmführer-SS Bernhard Christensen, koji se predstavlja kao potporu nik Grosch, i ja.

Crinis i ja dogovorili smo se kakvim emo se znacima me usobno sporazumijevati dok razgovaramo s Englezima. Ako ja, na primjer, lijevom rukom skinem monokl, to zna i da on ušuti i meni prepusti da govorim. Ako to u inim desnom rukom, zna i da mi treba njegova pomo . Ako se požalim na tešku glavobolju, to e zna iti da treba smjesta prekinuti razgovor. Granicu smo taj put prešli bez i najmanje smetnje. Stigavši u Arnhem, odvezli smo se do raskrižja gdje smo se u podne morali na i s

Englezima. Njih još nije bilo. Uzalud smoekali pola sata, pa i tri četvrti sata, velikim koracima mjere i ulicu.

Odjednom su se pojavila dva nizozemska policajca i laganim korakom prišla našim kolima. Jedan policajac nas je na nizozemskom upitao što radimo tamo. Christensen mu je odgovorio da ekamo neke prijatelje. Policajac je zavrteo glavom, ušao u naš auto i naredio nam da vozimo u komesarijat. Po svemu se činilo da smo upali u zamku. Važno je bilo sa uvati hladnokrvnost i prisebnost duha. U komesarijatu su s nama postupali nadasve ljubazno, ali su nas agenti pretresli od glave do pete. Na primjer, najpažljivije su pretresli Crinisov putni kov eži . Upravo dok su policajci bili njime zauzeti, ja sam brzo pregledao ostalu prtljagu jer sam se sjetio da sam, zbog velikoga posla što smo ga imali u Düsseldorfs, bio zaboravio kontrolirati Christensenove stvari. Njegov je putni kov eži stajao na jednom stolu, otvoren, pored mene, pa sam u njemu s užasom ugledao kutijicu aspirina u ambalaži Sanitetske službe SS-a. Gurnuo sam svoje stvari do Christensenova kov eži a, pa sam uspio neprimijećen sakriti onu opasnu kutijicu. Onda je nastalo dugo ispitivanje. Izjavio sam da ne mogu odgovarati na pitanja, osim u nazovnosti odvjetnika. Rasprava je potrajala oko sat i pol, to jest do trena kad je ušao poručnik Coppens. On je policajcima pokazao neke papire pa se njihovo držanje odmah promijenilo. Ispričali su nam se i pustili nas.

Izašavši iz komesarijata, vidjeli smo Besta i Stevensa gdje sjede u svom »buicku«. Objasnili su nam da se sve to dogodilo zbog jednog banalnog nesporazuma. Oni su nas zapravoekali na nekom drugom raskrižju, tako su barem tvrdili, i mnogo su vremena izgubili traže i nas. Ispričali su nam se nekoliko puta, ali sam ja naravno shvatio da su ovu komediju režirali oni, Englezi, kojima je naše odvođenje u komesarijat, pretres i ispitivanje poslužilo da bolje provjere naš identitet i tako razbiju svaku sumnju u tom pogledu.

Slutio sam da našim mukama još nipošto nema kraja.

SD pregovara s Londonom o »rušenju Hitlera«

Stigli smo u Hag velikom brzinom i otišli u ured majora Stevensa. Po eli smo razgovor, najviše je govorio major Stevens. Nakon detaljne i produbljene rasprave, naposljetku smo se složili o slijede em:

Nakon politi kog rušenja Hitlera i njegovih najbližih suradnika, treba odmah sklopiti mirovni ugovor sa zapadnim silama. Austrija, ehoslova ka i Poljska moraju se ponovno uspostaviti u svojim bivšim granicama. Njema ka e se odre i svoje ekonomske politike i vratiti se *gold standardu*. Jedna od najvažnijih tema naše rasprave bila je mogu nost da se Njema - koj vrata kolonije koje je imala do svjetskog rata 1915—1918. To me pitanje napose zanimalo pa sam se na nj vratio u više navrata. Podvukao sam vitalno zna enje, na me unarodnom planu, toga sigurnosnog ventila za prenapu enu Njema ku; bez toga ventila pritisak njema kog pu anstva na isto nim i zapadnim granicama i dalje e neumitno stvarati napetost i pogibelj u Srednjoj Evropi.

U zaklju ku, postignute smo rezultate stavili na papir u obliku promemoriije. Major Stevens otišao je do telefona da obavijesti London o postignutim zaklju cima. Vratio se oko pola sata poslije i rekao da je London reagirao pozitivno, ali da o dogovoru još treba raspraviti s lordom Halifaxom, ministrom vanjskih poslova. Engleska vlada odmah e se posvetiti toj stvari; mo i emo ra unati na kona an odgovor još istog dana uve er. Istodobno je neophodan naš formalni pristanak; to e predstavljati odlu nu obavezu njema ke opozicije ... Razgovor je potrajao oko tri i pol sata. Na kraju me boljela glava, osobito zato što sam popužio mnogo engleskih cigareta koje su meni prejake. Dok je major Števens razgovarao s Londonom, otišao sam u klozet da osvježim lice vodom. Dok sam, obuzet mislima, držao zapeš a pod mlazom vode, odjednom mi je kapetan Best, koji je neopaženo ušao, blagim glasom šapnuo za le ima: »Recite, nosite li uvijek monokl?« Na sre u, nije mi mogao vid-

jeti lice: bio sam se zacrvenio. Za sekundu sam se snašao i spokojno otpovrnuo: »Gle, upravo sam to htio vas pitati!«

Zatim smo s& autom odvezli do vile jednoga Nizozemca, Bestova prijatelja, gdje su nam na raspolaganje stavili tri udobne sobe. Malo smo se odmorili pa smo se presvukli za ve eru na koju nas je Best bio pozvao. Bestova je žena, k i nizozemskoga generala Vala Reesa, slikarica. Bila je vrlo ugodna i društvena. Stevens je stigao nešto kasnije. Odveo me u stranu da bi mi rekao kako je London odgovorio potvrdno; uspjeh! Bio je pozvan i naš agent F-479, pa sam se uspio zadržati koji trenutak nasamo s njim. Bio je vrlo nervozan, jedva je izdržao onu napetost. Pokušao sam ga ohrabriti i rekao mu neka samo na e neku izliku da se vrati u Njema ku, a ja u se pobrinuti da mu kod vlasti u Berlinu olakšam stvari.

Ve era je bila izvrsna. Još nikad nisam jeo tako ukusno pripremljene oštrige. Za desertom je Best održao kratak govor pun humora, na što je von Crinis odvratio svim svojim bekim šarmom. Nakon ve ere op i je razgovor postao vrlo zanimljiv i dao mi odre eniju sliku o držanju Engleza prema ratu. Oni ga nisu shvatili olako i spremni su da se bore do kraja. Ako bi Wehrmacht uspio zauzeti Otok, oni bi nastavili borbu iz Kanade. Govorili smo o glazbi i slikarstvu; bilo je ve pokasno kad smo se rastali.

Idu eg jutra vidio sam se na koji trenutak s von Crinisom u kupaonici. Blistao je od sre e i naj iš im bekim dijalektom mi dobacio: »He-he, ti de ki ho e da idu naprijed, ha?«

Poslužili su nas obilatim nizozemskim doru -kom. U 9 je po nas došao auto kojim smo se odvezli na kratak kona ni sastanak u uredu jedne nizozemske firme što služi kao pokri e britanskoj tajnoj službi (*N.V. Handels Dienst Veer Het Continent*, Banka za kontinentalnu trgovinu), u Nieuwe Vitlegu broj 15. Dobili smo jedan primo-predajnik i specijalni kod, radi održavanja veze s engleskom tajnom službom u Hagu... Pozivni je broj O-N-4. Poru nik Coppens nam je dao dokument kojim se nizozemskim vlastima nalaže da nam iza u u su-

sret kad god zaželimo nazvati tajni telefonski broj 556-331 u Hagu.

Pošto smo se dogovorili da ćemo radiom utvrditi datum i mjesto našega idućeg sastanka, kapetan Best nas je otpratio do granice koju smo prešli bez ikakvih teškoća.

I odveć je lijepo da bi bilo istinito

Završivši istanjanje, Naujocks diže glavu. Gledaju i mu netremice u oči, Heydrich kaže:

»Sve mi se to čini i odveć lijepim da bi bilo istinito. Iako Schellenberg tvrdi obratno, ja ne isključujem mogućnost da se tu negdje krije neka zamka. Maloprije mi je telefonirao iz Düsseldorfa i javio da mu Englezi predlažu neka generala dovesti u London na konačni razgovor na visokom nivou s britanskom vladom. Preuzet će ga jednim specijalnim avionom, 7. ili 8. studenog, na nizozemskom aerodromu Schipool. Bojim se da je Schellenberg malo odveć zaslijepljen oduševljenjem. Ako bi ga u Londonu zatvorili, svi bismo ispali teški idioti i platili bismo to vrlo skupo. Međutim, kako je on odgovoran za taj zadatak, ostavio sam mu odriješene ruke. Zasad bih se htio osigurati da mu se prilikom idućeg sastanka u Nizozemskoj ništa ne dogodi. To će biti važan sastanak i ja predosjećam da ako nešto pođe po zlu, onda će to biti upravo tada. Hoćete da ga vam zaštitite. Uzet ćemo dvanaest ljudi. Naravno, sami ćemo ih izabrati. Za svaki slučaj, smjestit ćemo se kod same granice. Preporučujem vam da vratite doktora Knochena koji je tamo u opasnosti da bude lako otkriven. On će vam biti koristan. Postupite prema situaciji. Ako uopće dođe nešto šepa, onda poduzmite što treba. Sastanak s Englezima zakazan je u jednoj kavani u Venlou. Potankosti proučite sa Schellenbergom.«

Danas se s dobrim razlogom vjeruje da Heydrich nije Naujocksu povjerio baš sve svoje bojazni. Heydrich je vjerojatno sumnjao da će se Schellenberg, radi svoje osobne koristi, sporazumjeti s Englezima. A Heydricha je osjećao rijetko varao. U svojim izvješćajima i, nakon rata, u svojim memoarima (objavljenim u Kölnu 1959. godine) Schellenberg ne govori cijelu istinu o svojim odnosima s Bestom i Stevensom. Osim toga, iz nekih Schellenbergovih tvrdnji u razgovorima s autorom u Italiji, može se

zaklju iti da je on morao zbilja dobiti neku naknadu za važnu uslugu u injenu Englezima 1940. godine.

Nakon razgovora s Heydrichom, Naujocks je skupio dvanaestak esesovaca koji su ve ranije radili s njim i naredio im neka se presvuku u civilnu odjeću, ali da revolvere zadrže, i dođu u Düsseldorf gdje ih ekaju dvojica kola. Tamo su agenti SD-a imali jednu ku u koju je još prije sedam mjeseci sam Naujocks aranžirao i u njoj uredio glavni stan tajne službe. Na izgled je to bila obična kućapansion. Međutim, u njoj su bili udobno namješteni uredi, radio-stanica, posvuda skriveni magnetofoni, foto-laboratorij i izravna telefonska linija s centralom SD-a u Prinz-Albrecht-Strasse u Berlinu. Osim toga, u ku u se tada upravo postavljao teleks.

8. studenog Naujocks odlazi u Düsseldorf.

General antinacist nije mogao doći

7. studenog Schellenberg se ponovno sastaje s Bestom i Stevensom, u jednoj kavani blizu granice. Kako još nije bio dobio to ne upute iz Berlina, opravdao se izgovorom da se opozicijski general na žalost još nije mogao osloboditi nekih svojih obaveza u Berlinu. Tako se njih trojica razilaze bez ikakva rezultata, samo s dogovorom da se opet nađu u što prije moguće. Dapače, čak i određuju datum, 8. studenog, u istoj kavani.

Schellenberg se vraća u Düsseldorf, telefonski naziva Heydricha i upozorava ga da treba odmah nešto odlučiti, u ovom ili onom smislu, inače će se on, Schellenberg, naći u neizgodnoj situaciji. Heydrich mu odgovara da je Hitler još u nedoumici bilo poslao nekog »lažnog opozicijskog generala« u London, štoviše, da je »gotovo sklon da prekine pregovore«. I Heydrich dodaje: »Führer drži da smo već otišli dovoljno daleko. Prirodno je da mu je antipati na svaka rasprava o njegovu rušenju, koliko god bila lažna. On odlazi u München na obljetnicu pučke iz 1923. godine. Zatražio je od mene da na odluku pričekam do njegova povratka 9. studenog. Snađte se sami, dragi moj Schellenberg, ali... nikakvih neopreznosti!«

Schellenberg će nakon rata ispričati:

Proveo sam besanu noć, mozgom mi se motala zbrka misli i planova. Za dugo kom sam brzo

razgledao novine. Krupnim su naslovima najavljivale pokušaj belgijskog kralja i nizozemske kraljice da svojim posredovanjem dovedu zara ene strane za pregovara ki stol. Olakšano sam odahnuo. Ta vijest pružila mi je rješenje problema koji me upravo mu io. Jednostavno u Englezima re i da je njema ka opozicija odlu ila pri ekati Fiihrerov odgovor na belgijsko-nizozemski prijedlog. Dodat u, osim toga, da šef opozicije nije mogao do i na današnji sastanak zbog bolesti, ali e vjerojatno do i sutra jer svejedno želi po i u London.

Ujutro sam se sastao s ovjekom koga sam bio izabrao za ulogu generala i šefa naše opozicijske grupe. Radilo se o jednom industrijalcu koji je, kao rezervni oficir, imao visok rang u vojsci, a bio je funkcionar u SS-u i savršeno prikladan za tu ulogu.

Popodne sam opet prešao granicu. Taj put sam u kavani ekao gotovo tri etvrti sata. Uo io sam da na mene motre neki ljudi koji se trse da sami ne upadnu u o i. Bilo je jasno da su Englezi opet nepovjerljivi.

Naposljetku su došli! Sastanak je bio kratak i nije mi bilo teško da im predstavim situaciju onako kako sam je bio zamislio ujutro. inilo se da su im se sumnje posve rasplinule, pa smo se opet razišli vrlo srda no.

Uve er 8. studenog Naujocks je u Düsseldorfu posjetio Schellenberga i izložio mu zada u koju mu je bio dao Heydrich. Schellenberg se naljutio, ali ga je Naujocks uspio uvjeriti da predvi ene mjere opreza nisu uzaludne, ne bacaju ni najmanju sjenu sumnje na njegove sposobnosti tajnog agenta, i da Heydrich misli i na nepredvidljivo, a SD ne može sebi dopustiti da se izloži i najmanjoj pogibelji. Schellenberg se smirio. Kona no, ne može baš svak imati na raspolaganju, kao osobnu stražu, dvanaestak pažljivo odabranih esesovaca.

Bomba u Münchenu

U no i izme u 8. i 9. studenog, u 3,30, uporna zvonjava telefona budi Schellenberga. Na liniji je Berlin. Evo što o tome pri a Schellenberg:

Pospano sam podigao slušalicu i mrzovoljno progun ao: — Halo! — S druge strane žice

za uo sam ozbiljan glas u kojem sam osjetio skriven drhtaj:

— Onda, šta kažete?

— Zasad ništa — odvratio sam. — A tko je tamo?

Odgovor je bio oštar:

— Ovdje Reichsführer-SS Heinrich Himmler. Je li vam sada jasno?

Još pospan, a i uzbu en, izmucuo sam uobi-ajeno:

— Da, gospodine.

— Onda me slušajte — nastavio je Himmler.

— Znate što se dogodilo?

— Ne, gospodine.

— Tako! Sino , malo nakon njegova govora u münchenskoj pivnici, pokušali su ubiti Führera. Jedna je bomba eksplodirala. Na sre u, Führer je tek bio otišao. Ali, poginuli su mnogi njegovi stari drugovi i šteta je velika. Nema sumnje da je taj atentat djelo engleske tajne službe. Führer je ve bio u vlaku, sa mnom, kad smo dobili vijest. Sad mi je rekao — i to je nalog — da sutra uhvatite one britanske agente, kad se sastanete s njima, i da ih prebacite u Njema ku. To e biti povreda nizozemske granice, ali Führer kaže da ne e biti posljedica. Odred SS-a koji vam je dodijeljen radi zaštite — a što, uzgred re eno, niste nimalo zaslužili jer se vladate samovoljno i tvrdo-glavo — taj odred, dakle, pomo i e vam da izvršite zada u. Jeste li me razumjeli?

— Da, Reichsführeru, ali...

— Nikakav ali! — suho me prekinuo Himmler. — To je jednostavno Führerov nalog koji morate izvršiti. Je li vam sada jasno?

— Da, gospodine.

Shvatio sam da bi svaka rasprava bila posve uzaludna.

Tako sam se našao pred jednom iz temelja novom zada om. Druge nije bilo nego da napustim sve svoje planove. Da sve prekinem. Odmah sam probudio šefa specijalnog odreda (Naujocksa) i priop io mu Führerov nalog. On i njegov pomo nik primili su to skepti ki, tvrde i da pothvat nije nimalo jednostavan. Teren nije nipošto pogodan za takvu operaciju: granica na cijelom sektoru Venloa ve je više

dana tako na i kana grani nim stražarima i agentima tajne policije da ju je nemogu e prije i bez okršaja. A kad »barut« progovori, onda nitko ne može predvidjeti kako e završiti. Nama bi u prilog išao samo jedan faktor: iznena enje. Ako bismo ekali da nam se britanski agenti pridruže u kavani, bilo bi prekasno. Jedini je pogodan trenutak kada stigne Bestov »buick«.

Naši su agenti dan ranije bili dobro upamtili ta kola, pa su bili sigurni da e ih odmah prepoznati. Stvorili smo plan. Kad se Englezi pojave, naša e kola svom brzinom prije i granicu, blokirat emo Engleze na Cesti pa emo ih hitno prebaciti u naš auto. Voza nam je pravi majstor u vožnji natraške; zato se ne e morati okretati pa e i naši esesovci imati dužu vatrenu liniju. U me uvremenu, nekoliko naših ljudi kretat e se s obiju strana puta da nam u povla enju zaštite bokove.

Naujocks i njegov pomo nik držali su da e biti bolje ako ja ne sudjelujem izravno u operaciji nego da samo ekam Engleze u kavani. im opazim njihov »buick« kako se bliži, iza i u im u susret. Onda u u i u svoj auto i odmah pobje i.

Plan se inio dobrim i ja sam ga odobrio. Ipak sam, me utim, zatražio da me upoznaju sa svom dvanaestoricom iz specijalnog odreda, neka me svaki od njih može prepoznati. Kapetan Best, iako doduše viši, ima isti stas kao ja, ogrta sli an mojem i nosi tako er monokl. Htio sam biti siguran da ne e biti nikakve zabune.

Izme u 13 i 14 sati, kao obi no, prešao sam granicu. Sa mnom je bio agent koji me ina e stalno pratio (Christensen), a lažnoga generala ostavio sam na sigurnom, u uredu njema ke carine; nitko nije mogao znati kako e stvar završiti. U kavani smo naru ili aperitive. Lokal je bio pun, a vani, na ulici, promet je bio neuobi ajeno živ; mnogo biciklista i civila u dna izgleda, pa i s policijskim psima. inilo se da su taj put naši prijatelji Englezi poduzeli posebne mjere opreza uo i sastanka.

Moram priznati da sam bio vrlo nervozan, osobito kako je vrijeme prolazilo a naši kolege

nisu stizali. Ve sam se pitao jesu li nam pripremili opet neku podvalu, kao u Arnhemu. Tri je bilo prošlo. ekao sam ve cijeli sat. Odjednom sam se trgnuo; jedan se sivi auto bližio velikom brzinom. Htio sam iza i, ali me drug povukao za ruku: »Nije taj auto«, rekao mi je. Na tren sam se uplašio da e se i Naujocks prevariti, ali se ništa nije dogodilo. Tek što sam progutao prvi gutljaj vrlo jake kave koju sam bio naru io — bilo je tri i dvadeset — kad mi Christensen re e: »Evo ih!« Ustali smo. Rekao sam barmanu da nam dolaze prijatelji ... pa smo izašli, ostavljaju i ogrta e u kavani.

Revolverski dvoboj

Veliki se »buick« brzo bližio — nastavlja Schellenberg. — Zatim, naglo ko e i, skrenuo je na parkiralište iza kavane. Pošao sam prema njima, ali tek što sam se našao na dvanaestak metara od njih, uo sam kako dolaze kola s esesovcima. Odjednom su odjeknuli hici, uo sam viku. Auto s esesovcima, koji je bio parkiran iza ureda njema ke carine, probio je nizozemsku grani nu rampu. Pucanjem su htjeli pove ati šok iznena enja i njime su zbilja tako zbunili nizozemske stražare da su stali juriti amo-tamo kao bez glave.

Kapetan Best bio je za volanom »buicka«, a poru nik Coppens je sjedio kraj njega. Coppens je odmah isko io iz auta, izvadio veliki službeni revolver i uperio ga u mene. Sko io sam u stranu, da mu budem što manja meta. U tom trenu, bu no krivudaju i, izbila su iza ugla kola s esesovcima i ušla u parkiralište. Shvativši opasnost, Coppens se okrenuo i ispalio u njihov vjetrobran nekoliko metaka.

Staklo se rasprsnulo ... Bio sam siguran da je Coppens pogodio šoferu i šefa esesovaca (Naujocksa) koji je sjedio pored njega. Nastala je stanka koja se meni u inila vje noš u. Onda sam vidio kako odjednom iz auta izlazi okretna Naujocksova prilika. I on je bio izvadio revolver pa je s Coppensom zapo eo pravi dvoboj. Kako nisam stigao ni da se pomaknem, našao sam se izme u dviju vatara. Obojica su

pucali mirno, nišane i pažljivo. Onda je Coppens odjednom ispustio revolver i pao na koljena. Uo sam Naujocksa kako viče: »Do vrata, maknite se odatle! Udo je kako vas nismo pogodili!«

Trkom sam skrenuo za ugao kuće. Osvrnuo sam se i vidio kako esesovci hvataju i izvlače iz »buicka« Besta i Stevensa, kao da su bale sijena ... Skočio sam u svoj auto, prepuštaju i odredu SS-a neka završi operaciju. Svak se morao vratiti u Düsseldorf za svoj rad i što brže moguće. Našao sam se tamo za pola sata, a malo poslije stigli su i esesovci.

Iz dokumenata oduzetih poručeniku Coppensu Nijemci su utvrdili da on nije Englez nego nizozemski generalštabni oficir i da mu je pravo ime Dirk Klopp. On je podle i ranama.

Esesovci, pod zapovjedništvom Obersturmführera-SS Bernharda Christensena, odmah su Besta i Stevensa odveli u Berlin. Obojica je ostati u zarobljeništvu do kraja rata, 1945. godine, kad je ih oslobodili Englezi.

Naujocks, Schellenberg i von Crinis preno ili su u Düsseldorfu. Prije večere, pošto su se presvukli, popili su poneko piće u *Grand Hotelu* i pažljivo pročitati novine koje su pod krupnim naslovima donosile izvještaje o atentatu na Führera.

Tko je htio ubiti Hitlera?

Jedan je uvijek — pišu novine — uhvaćen pri pokušaju bijega u Švicarsku. Bomba je bila postavljena ispod jednog stupa u pivnici gdje je Hitler govoriti svojim starim stranačkim drugovima. Satni je mehanizam bio podešen da bomba eksplodira nakon 72 sata. Novine ništa ne kazuju o bjeguncu evu identitetu, ali daju jasno naslutiti da se radi o stranom agentu.

Schellenberg, koji je telefonirao u Berlin, zna i koji detalj više. »Uvjeren sam da Best i Stevens nemaju nikakve veze s tim atentatom«, kaže svojim drugovima. »Ali, cijela se stvar komplicirala. Taj što su ga uhvatili, to je neki George Elser, urar po zanimanju. Inače je bio stari komunistički aktivist u Württembergu. Priznao je da su mu neka dva strana agenta obećala azil u inozemstvu ako uspije

pobje i. Tvrdi da ih ne poznaje, trebalo je da se s njima sastane u Švicarskoj. Hitler je uvjeren da su ta dvojica Best i Stevens. Ja mislim da to nipošto ne može biti. Ina e, moram vam re i da je Führer vrlo zadovoljan hvatanjem one dvojice. estitao nam je, a i ja vama, od svoje strane, estitam, Naujocks. To je bio zbilja dobro obavljen posao.«*

Schellenberg i Naujocks se 11. studenog vra aju u Berlin. Schellenberg zapravo nije nimalo zadovoljan pothvatom u Venlou, a osobito na inom kako je zaklju en. Dapa e, drži da je bilo mnogo korisnije nastaviti pregovore, kako je on i kanio u initu. Svoje mišljenje iznosi Heydrichu, ali ga ovaj i ne sluša. Heydricha zanima samo jedno: dokazati da su Best i Stevens bili upleteni u atentat na Führera. Centralni ured nacisti ke službe sigurnosti podsje a na osinje gnijezdo u koje ste zabili štap. U pokretu je cijeli mehanizam Gestapoa i kriminalisti ke policije. Obustavljeni su svi telefonski i telegrafski razgovori koji se odnose na druge istrage.

Željezni križ i ve era u Kancelariji Reicha

Unato tome što »intenzivno« ispitivanje Besta i Stevensa ne daje nikakve rezultate, tj. ne onakve kakve Heydrich o ekuje, Hitler drži »otmicu u Venlou« važnim uspjehom SD-a.

Schellenberg, kome je samo trideset godina, unaprije en je u in esesovskoga generala (Brigadeführer-SS); etvorica iz specijalnog odreda, me u kojima Naujocks i Knochen, dobili su Željezni križ prvog reda koji im je predao osobno Hitler, uz stisak ruke i koju rije estitke. To je prvi put da se Željezni križ dodjeljuje pripadnicima tajne službe. Hitler, u svom kratkom govoru, isti e tu injenicu i tvrdi da je borba na tajnoj fronti jednako važna kao borba na bojnopolju.

Schellenberg e poslije rata autoru ispri ati kako je toga trena bio vrlo impresioniran. Ali je to bio još više sutradan uve er, kad je pozvan da o pothvatu u Venlou usmeno izvijesti Hitlera, na veeri gdje e se okupiti važne li nosti kao Rudolf Hess, Martin Bormann, general-major Schmudt,

* Pokušaj atentata na Hitlera od strane Georga Elsera nije imao nikakve veze s Bestom i Stevensom. — Red.

feldmaršal Keitel (tada još general), Himmler i Heydrich. Na ve eri se zbio jedan kratak, živ i zanimljiv dijalog izme u Schellenberga i Hitlera.

»Kakav ste op i dojam stekli«, pitao je Hitler, »u razgovorima s Eglezima u Nizozemskoj? Prije njihove otmice i ispitivanja, naravno.«

»Stekao sam dojam«, odvratio je Schellenberg sa svom svojom sigurnoš u mlada ovjeka od tri-deset godina, »da e se u ovom ratu Velika Britanija boriti jednako ogor eno i uporno kako se borila u svim ratovima, gdje se angažirala do kraja. Kad bismo i uspjeli okupirati Englesku, njihova bi vlast nastavila rat iz Kanade. To e biti totalna borba izme u bratskih zemalja, a Staljin e je sa strane pratiti sa smiješkom zainteresirana promatra a.«

U tom trenu Himmler, koji je sjedio izme u Hitlera i Schellenberga, ispod stola udara izmom Schellenberga u goljenicu tako jako da se ovome oduzeo dah. S druge strane stola, Heydrich strijelja Schellenberga pogledom.

Svi se uzvanici me usobno prestravljeno gledaju. Hitler se zagledao netremice u Schellenberga, šutke pušta da pro e dug trenutak. ekanje se ini beskona nim. Napokon Hitler kaže:

»Nadam se da shva ate kako situaciju u Njema koj valja spoznati u njezinoj cjelini. U po etku sam ja želio sura ivati s Velikom Britanijom, ali je ona odbila sve moje prijedloge. Istina je da ništa gorega nema od sva e u obitelji, i da su nam Englezi, s rasnoga gledišta, na neki na in bližnji. Dotle, možda vi i imate pravo. Vrlo je žalosno što smo se upustili u tu borbu do posljednje kapi krvi, dok naši pravi neprijatelji na Istoku mirno ekaju da Evropa iskrvari. Upravo zato i ne želim uništiti Englesku i nikada je ne u uništiti! ... Ali Englezi, a Churchill prvi, tako er moraju shvatiti da i Njema ka ima pravo na život. Tu i u se protiv Engleske sve dotle dok ona ne si e sa svoga prijestolja. Do i e dan kad e se ona pokazati spremnom da razmotri dogovor s nama. To je moj pravi cilj. Shva ate?«

»Da, moj Fiihreru«, odgovorio je Schellenberg, »jasna mi je vaša misao. Ali rat poput ovoga može se usporediti s lavinom, a tko može unaprijed izraziti putanju lavine?«

»Dragi moj«, do ekao je Hitler, »to su moje brige pa ih i prepustite meni.«

Schellenberg e se toga razgovora sjetiti osam mjeseci poslije, u srpnju 1940. godine, kad e Hitler pokazati da nije zaboravio gledište mladog esesovskoga generala* ,

Hitler želi oteti vojvodu od Windsora

Izme u raznih, neobi njih planova što su pupali u mozgovima nacisti kih glavešina, jedan od najudniji je nedvojbeno namjera da se otmu vojvoda i vojvotkinja od Windsora i da se bivši engleski kralj nagovori na suradnju s Hitlerom a radi skla-panja mira s Velikom Britanijom.

Ideja je sinula Hitleru a odobrio ju je Rudolf Hess.** Naime, u ljetu 1940. godine obojica su žarko željela mir s Engleskom. uvši od Führera za tu ideju, Ribbentrop se odmah oduševio. »Vojvoda od Windsora«, rekao je, »spada me u najinteligentnije Engleze koje sam ikada upoznao. To je duh koji shva a društvena pitanja i iste ideale.«

I tako Ribbentrop, na Hitlerov zahtjev, ubrzo poziva Waltera Schellenberga, šefa uprave VI RSHA. Kuju i u zvijezde vojvodu od Windsora, ministar uvjerava svoga mladog sugovornika da je bivši kralj oduvijek bio simpatizer nacisti ke Njema ke. »Ako bi mu to prilike dopustile, on se nipošto ne bi protivio da izmakne strogom nadzoru britanske tajne službe. Takvo njegovo gledište Führer drži kapitalno važnim, pa smo zaklju ili da ste vi, sa svojim tako 'zapadnja kim' manirima, najpodobnija osoba koja bi mogla stupiti u nekakav preliminarni kontakt s vojvodom ... naravno, kao predstavnik njema ke države.«

Ribbentrop nastavlja:

»Führer misli da u slu aju povoljne atmosfere možete vojvodi izložiti i kakvu konkretnu ponudu. U takvu slu aju mi bismo bili spremni da odmah u Švicarskoj stavimo njemu osobno na raspolaganje pedeset milijuna švicarskih franaka, ako je on, od svoje strane, spreman da se na kakav službeni

* Teško je povjerovati da je Schellenberg smio ovako da razgovara s Hitlerom. I ne samo on, nego itko u Njema koj. — Red.

** Hitlerove ideje nije nitko odobravao nego samo izvršavao. — Red.

na in ogradi od držanja britanske kraljevske porodice. Führer bi dakako volio da on ode u Švicarsku, da tamo živi, ali, to može biti i bilo koja druga neutralna zemlja, samo neka nije izvan ekonomske, političke ili vojne utjecajne sfere Trećeg Reicha.»

Schellenberg zaprepašteno gleda ovdje koji je ministar vanjskih poslova Njemačke. Je li moguće da s usana prvoga diplomata Reicha silaze takvi idiotizmi?

»Mislio sam da sanjam«, reče jednog dana. Tko je lud, Ribbentrop ili Hitler? Schellenbergu je stala pamet pred takvim buncanjem.

Ali Ribbentrop neustrašivo nastavlja:

»Ako britanska tajna služba pokuša prije ili naknadno takav vojvodin dogovor s vama, onda vam Führer naređuje da je eliminirate svim sredstvima, silom ako treba, pa i uz cijenu života. Kako bilo da bilo, vojvodu i vojvotkinju od Windsora treba živu i zdravu odvesti u zemlju koju oni izaberu. Führer smatra ovu operaciju nadasve važnom. Dobro je razmislio o tome i zaključio da biste vi morali vojvodi, u slučaju da se on koleba, pomoći da dođe do 'pravilne odluke', pa i ucjenom, prijetnjom, čak i silom ako to okolnosti zahtijevaju. Razumije se, odgovornost za živote vojvode i vojvotkinje. Drugim riječima: ako treba, poslužite se silom, ali jao vama ako mu vlas padne s glave!«

Sve zapanjeniji, Schellenberg pokušava nešto reći:

»Ali, ekscelencijo, mogu li...«

Ribbentrop ga prekida:

»Pustite me da završim!«

Schellenberg rezignirano sluša.

»Za neko vrijeme«, kaže Ribbentrop, »vojvodu će pozvati u lov njegovi prijatelji Španjolci. Vama će taj lov pružiti izvrsnu priliku da stupite u kontakt s njim. Onda le bismo ga mogli izravno 'preseliti' u kakvu drugu državu. Dajte nam sva potrebna sredstva da sretno izvedete tu operaciju. Sino sam s Führerom ponovno razmotrio sve to pa smo se dogovorili da vam damo slobodne ruke. Međutim, Führer hoće da ga svakodnevno izvještavate o razvoju situacije. Ja vam, u Führerovo ime, dajem nalog da odmah izvršite tu zadaću. Vi ste na to spremni, zar ne?«

Milom ili silom

Da bi dobio vremena, Schellenberg pita:

»Ekselencijo, mogu li vam postaviti koje pitanje, da bi mi situacija bila jasnija?«

»Samo budite kratki«, odgovara Ribbentrop.

»Mogu li vas pitati koliko su pouzdana ta obavještenja na koja se oslanjate?«

»Potje u iz španjolskih krugova koji su dostojni najveće povjerenja.«

»Samo toliko?«

»Vama, zasad, uopće nisu važne pitanje informacije o porijeklu tih obavještenja. O svim potrebnim detaljima možete razgovarati s našim ambasadorom u Madridu, von Stohrerom.«

Schellenberg postavlja još jedno pitanje:

»Prema onome što ste mi rekli, ako me vojvoda odbije, ja bih ga morao makar silom odvesti u neku drugu zemlju. Je li to tako? Ali, meni se čini da se to ne slaže s postavkom da sve mora ovisiti o vojvodinoj dobrovoljnoj suradnji.«

»Führer smatra«, odgovara Ribbentrop, »da se sila mora u prvom redu primijeniti na britansku tajnu službu, a na vojvodu samo u slučaju da se on koleba iz straha. Taj strah biste mu vi pomogli razbiti svojim energičnim postupkom. Kad vojvoda ponovno stekne slobodu da ide gdje ga je volja, bez nadzora Intelligence Servicea, bit će nam zahvalan. Što se tiče novca koji će mu se staviti na raspolaganje, upamtite da pedeset milijuna švicarskih franaka nije maksimalna svota. Führer je spreman dati tu svotu i povećati je. A što se ostaloga tiče... pa, ne brinite previše. Imajte povjerenja u sebe i postupite kako najbolje znate. Führer nam javiti da ste prihvatili zadatak!«

Hitler potvrđuje

Schellenberg potvrdno klimom glavom. Ustaje da se oprosti, ali ga Ribbentrop zaustavlja:

»Samo trenutak ...«

Ribbentrop uzima telefon. Traži vezu s Hitlerom. Schellenbergu pruža drugu slušalicu. Čuje se Hitlerov promukli glas, Ribbentrop ga ukratko obavještava o svom razgovoru sa Schellenbergom. Iz Führerova tona Schellenberg shvaća da Hitler nije po-

sve zadovoljan. Njegovi su odgovori kratki: »Da ... u redu ... dobro ... slažem se.«

Onda Hitler kaže:

»Schellenberg neka drži na umu da je važno mišljenje vojvotkinje, zato mora uiniti sve da nju pridobije. Ona jako utječe na vojvodu.«

»U redu«, odvrta Ribbentrop. »Schellenberg e odmah otputovati u Madrid jednim specijalnim avionom.

»Dobro«, kaže Hitler, »dajem mu sva ovlaštenja koja mu mogu zatrebati. Recite mu da se uzdam u njega.«

Ribbentrop ustaje, naklanja se i odvrta a:

»Hvala, moj Führeru, to je sve. *Heil Hitler!*«

Oprostivši se od Ribbentropa, Schellenberg odlazi Heydrichu u Prinz-Albrecht-Strasse. Heydrich ga prima hladno:

»Kad god mu padnu takve ideje na um, Ribbentrop se služi našim ljudima. Vi i odve vrijedite da biste se glupo gubili u takvu poslu. Ja se nipošto ne slažem s tim planom. Ali, kad Führer uvrta što u glavu, teško ga je od toga odvratiti, a od Ribbentropa nema goreg savjetnika. Dobro upamtite da ete stupiti u izravan kontakt s našim neprijateljima. Nikako ne dopuštam da odete sam. Uzmite dva povjerljiva i iskusna ovjeka koji govore španjolski, a po mogu nosti i portugalski. Imat ete barem zaštitu. Ne u vam kriti da kad bih ja bio šef Intelligence Servicea, zacijelo bih znao kako srediti raune s vama!«

Nakon takvih »ohrabruju ih« rije i, Schellenberg se oprašta s Heydrichom i sprema se da poe na svoju neobi nu zada u.*

U Španjolsku, pa u Portugal

A vojvoda? Gdje je on bio? Što je radio? Što je govorio?

Vojvoda, koji je bio član britanske vojne misije kod vrhovne komande francuske vojske, 1940. je za-

* Hitler nije nikada u davanju zadataka preskakao hijerarhijski redoslijed. Najvjerojatnije je da je ovo Schellenberg iskonstruirao. Treba imati na umu da je u ono vrijeme Ribbentrop slabo stajao kod Hitlera i nije mogao takve stvari raditi iza lea Himmlera. — Red.

jedno s vojvotkinjom pobjegao pred Nijemcima u Španjolsku.

Njema ki ambasador u Madridu, Eberhard von Stohrer, ina e profesionalni diplomat, 23. lipnja je brzojavio Berlinu:

»Španjolski ministar vanjskih poslova traži savjet što da radi s vojvodom i vojvotkinjom od Windsora koji danas treba da stignu u Madrid, navodno na putu u Englesku preko Lisabona. Ministar vanjskih poslova misli da smo možda zainteresirani da se vojvoda zadrži i da eventualno stupimo u kontakt s njim. Molim brzojavne upute.«

Ribbentrop je sutradan brzojavno poslao upute. Predlaže da se Windsorovi »zadrže dva tjedna u Španjolskoj« ali upozorava da se ne smije izazvati sumnja »da je prijedlog potekao iz Njema ke«.

Sutradan, 25. lipnja, Stohrer odgovara:

»Ministar vanjskih poslova [španjolski] obe ao mi je da e poduzeti sve kako bi Windsorove zadržao u Španjolskoj neko vrijeme.«

Taj ministar, pukovnik Juan Beigbeder y Atienza, sastaje se s vojvodom, razgovara s njim i o tome savjesno obavještava njema kog ambasadora koji sa svoje strane to prenosi Berlinu jednim »strogo povjerljivim« brzojavom. Dakle, vojvoda od Windsora vratio bi se u Englesku samo ako bi mu ženi priznali status lana kraljevske porodice i ako bi on dobio kakav važan položaj. Ina e, ostao bi u Španjolskoj u jednom dvorcu što mu ga je obe ala vlada generala Franca.

»Windsor je ministru vanjskih poslova i drugim znancima«, dometnuo je ambasador, »izjavio da je on protiv Churchilla i protiv ovoga rata.«

Pri koncu lipnja Windsorovi su došli u Lisabon.

Njema ki ambasador u Lisabonu 11. srpnja javlja Ribbentropu da je vojvoda imenovan guvernerom Bahamskog oto ja, ali da »kani odugovla iti odlazak što je više mogu e... u nadi da e mu dogaj i i u prilog. On je zapravo uvjeren«, nastavlja diplomat, »da bi rat bio izbjegnuto da je on ostao na prijestolju. Osim toga, predstavlja se kao uvjereni pobornik mirnog dogovora s Njema kom. Vojvoda smatra da e teško bombardiranje na kraju prisiliti Englesku na pregovore.«

Potaknut takvom informacijom, Ribbentrop kasno uve er istog dana, 11. srpnja, šalje »vrlo hitan i strogo povjerljiv« brzojav njema koj ambasadi u

Madridu. Traži da se vojvodi sprije i odlazak na Bahamsko oto je i da ga prijatelji Španjolci vrate u Španjolsku.

»Iskoristiti povoljnu priliku«, upu u je dalje Ribbentrop, »da se vojvoda obavijesti kako Njema ka želi mir s engleskim narodom, kako protiv toga mira radi Curchillova klika i kako bi bilo dobro kad bi vojvoda zagovarao pregovore. Njema ka je odlu na da Englesku prisili na mir, služe i se svim raspoloživim sredstvima i u tom bi slu aju ona bila spremna prihvatiti svaki vojvodin zahtjev, osobito ako bi postojali izgledi da se vojvoda i vojvotkinja popnu na prijestolje. Ako pak vojvoda ima druge planove, a uz to je, dakako, spreman sura ivati na uspostavljanju dobrih odnosa izme u Engleske i Njema ke, mi emo tako er biti spremni da njemu i njegovoj supruzi osiguramo takvu potporu koja e mu omogu iti da vodi kraljevski život.«

Posredovanje Španjolaca

Idu eg dana, 12. srpnja, njema ki ambasador u Madridu sastaje se s Ramonom Serranom Sunerom, španjolskim ministrom unutrašnjih poslova i Francovim šogorom, koji Nijemcu obe aje da e Franca uvu i u »igru« i da e stvar izvesti na ovaj na in:

Španjolska e vlada poslati u Lisabon jednog starog vojvodinog prijatelja; to je Miguel Primo de Rivera, brat Josèa Antonija, i šef madridske falange. Primo de Rivera e vojvodu pozvati u lov, u Španjolsku, gdje e vojvoda mo i s vladinim predstavnicima razgovarati o anglo-španjolskim odnosima. Suner e tom prigodom obavijestiti vojvodu da mu britanska tajna služba radi o glavi.

»Ministar e«, nastavlja njema ki ambasador, »zatim ponuditi vojvodi i vojvotkinji španjolsko gostoprimstvo, a možda i financijsku pomo . U cijelom tom planu mi kanimo ostati posve u sjeni.«

Prema arhivi iz Wilhelm-Strassea, Miguel Primo de Rivera se, nakon svog prvog posjeta Windsoro-vima, vra a 16. srpnja iz Lisabona u Madrid i predaje jednu poruku španjolskom ministru vanjskih poslova koji je prenosi njema kom ambasadoru a ovaj je odmah šalje u Berlin.

U poruci se kaže da je Churchill »jednim hladnim i kategori nim pismom« vojvodu imenovao guvernerom Bahamskog oto ja i naložio mu da odmah

ode na svoju dužnost. »Churchill je vojvodi zaprijetio prijekim sudom«, u slučaju da odbije. Španjolska vlada, dodaje se u poruci, »pridržava sebi pravo da vojvodu još jednom savjetuje neka ne prihvati tu dužnost«.

Zatim se Miguel Primo de Rivera vraća 22. srpnja s još jednog posjeta Lisabonu. Sutradan, njemački ambasador u Madridu brzojavom obavještava Ribbentropa o Španjolcima evim pokušajima:

»Dvaput je dugo razgovarao s vojvodom od Windsora. Drugom je razgovoru bila naznačena i vojvotkinja. Vojvoda je vrlo slobodno govorio ... Njegov govor se polako stajalište sve više razlikuje od stajališta kralja i sadašnje engleske vlade. Vojvoda kani javno se izjasniti... osuditi sadašnju englesku politiku i prekinuti odnose sa svojim bratom ... Vojvoda i vojvotkinja izjavili su da bi im bilo vrlo drago vratiti se u Španjolsku. Da bi im u tome pomogli, ambasador i Suerer odlučili su da u Portugal pošalju još jednog izaslanika koji će nagovoriti vojvodu i vojvotkinju da napuste Lisabon, tobože kao na duži izlet autom; oni bi onda prešli granicu na određenom mjestu gdje bi španjolska tajna policija bdjela da pri prijelazu ne bude nikakvih teškoća.«

Dva dana poslije, novim brzojavom ambasador prenosi Ribbentropu dalje obavijesti koje mu je dao Miguel Primo de Rivera:

»Kad je savjetovao vojvodu neka ne ide na Bahamska otočja, nego radije da se vrati u Španjolsku, jer je on vjerojatno pozvan da bude važan faktor u engleskoj politici a možda i da se opet popne na prijestolje, vojvoda i vojvotkinja su se silno za udili. Oboje su odgovorili da je to, nakon abdikacije, po engleskoj konstituciji nemoguće. Kad je izaslanik iznio pretpostavku da bi dalji razvoj rata mogao izazvati kakve promjene i u engleskoj konstituciji, vojvotkinja se duboko zamislila.«

U tom brzojavu njemački ambasador podsjeća Ribbentropa kako Primo de Rivera »nema pojma da su Nijemci zainteresirani u tom poslu«. Španjolac je očigledno mislio da radi samo u interesu svoje vlade.

Stvar se organizira

Schellenberg je avionom otputovao iz Berlina u Madrid, preko Lyona, Marseillea i Barcelone. Sti-

gavši u španjolski glavni grad, povezuje se s njema kim ambasadorom koji ga upu uje da ide u Portugal. 26. srpnja von Stohrer šalje Ribbentropu »vrlo hitnu i strogo povjerljivu« poruku kojom ukratko opisuje plan:

... Može se ra unati s vojvodinom i vojvotkinjinom vrstom željom i namjerom da se vrate u Španjolsku. Da bi se ta namjera poja ala, još danas je upu en drugi povjerljivi izaslanik s jednim vješto sro enim pismom vojvodi; uz to je vrlo detaljno opisan plan prijelaza granice.

Prema tom planu, vojvoda i vojvotkinja službeno bi ponovno otputovali na odmor u brda, u jedno mjesto blizu španjolske granice, koju bi onda prešli za vrijeme lova, na odre enoj to ki i u odre enom momentu.

U vrijeme odre eno planom, prvi e se izaslanik [Primo de Rivera] na i na granici zajedno sa španjolskim agentima tako raspore enim da sigurnost bude zajam ena.

Schellenberg sa svojom grupom djeluje izvan Lisabona, a to no prema istom planu.

U tu svrhu, uz pomo jednog posve povjerljivog funkcionara portugalske policije, kamuflirao e se i put prema mjestu odmora, kao i sām boravak tamo ...

Da bi se operacija izvela što bolje, španjolski je ministar odredio još jednu povjerljivu osobu, jednu ženu, koja e po potrebi stupiti u vezu s drugim izaslanikom i, opet ako ureba, obavještavati Schellenbergovu grupu.

Za slu aj kakve neo ekivane akcije Intelligence Servicea, date su upute kako e se vojvoda i vojvotkinja prebaciti u Španjolsku avionom. Kao i u provedbi prvoga plana, tako je i u tom slu aju potrebno vojvodu pridobiti za odlazak vješt看 psihološkim djelovanjem, izbje gavaju i pritom da se stvori dojam bijega i koriste i bojazan od Intelligence Servicea kao i izglede za slobodnu politi ku djelatnost na španjolskom tlu.

Predvi eno je da se, osim zaštite u Lisabonu, ako treba izvede i kakav prepad, za koji bi se krivio Intelligence Service, kako bi se vojvoda lakše odlu io za odlazak.

Za »prepade« e se Schellenberg ve pobrinuti kako treba. Tako e jedne no i netko kamenjem gati prozore na vili u kojoj su Windsorovi, a me u poslugom e onda kružiti glas da je to bilo »djelo engleske tajne službe«.

Zatim Schellenberg šalje vojvotkinji buket cvijeća s porukom: » uvajte se spletki britanske tajne službe. Prijatelj kojem je na srcu vaša dobrobit.«

Vrijeme izmi e. 30. srpnja Schellenberg obavještava da je u Lisabon stigao sir Walter Munckton, stari vojvodin prijatelj i ugledna ličnost u engleskoj upravi. Sir Walter o igledno ima zadaću da Windsorove potakne neka što prije otputuju na Bahamsko otočje. Istoga dana von Stohrer javlja Ribbentropu da, prema jednom njemačkom agentu u Lisabonu, Windsorovi kane otputovati 1. kolovoza. Ako je tome tako, pita on Ribbentropa, »ne bi li trebalo da mi, u određenim granicama, istupimo otvoreno«? Idućeg dana, 31. srpnja, von Stohrer novim brzojavom potvrđuje da Windsorovi »doznajući za engleske spletku i silno impresionirani i uplašeni... kane se ukrcati 1. kolovoza; međutim, vojvoda krije to an datum«.

Posljednji Ribbentropov pokušaj

Ribbentrop reagira odmah. Popodne 31. srpnja telegrafira njemačkom ambasadoru u Lisabonu i traži da vojvodin prijatelj, portugalski bankar Espirito Santo Silva, odmah obavijesti vojvodu o ovome:

»U osnovi Njemačka želi mir s Engleskom. Tome miru postavlja prepreke Churchillova klika. Pošto je i posljednji Führerov poziv razumu odbijen, Njemačka je sad odlučna da svim raspoloživim sredstvima prisili Englesku na mir. Stoga, bilo bi izvršno ako bi vojvoda htio pokušati kakve druge mogućnosti pregovora.

Njemačka bi u tom slučaju bila spremna tijesno surađivati s vojvodom i uslišati svaku vojvodinu i vojvotkinjinu želju... Ako vojvodski par ima kakve druge namjere, ali je spreman surađivati na uspostavljanju dobrih odnosa između Njemačke i Engleske, Njemačka je jednako voljna izaći u susret vojvodskom paru i prema njegovoj želji osigurati mu budućnost.«

Hitna poruka njemačkog ministra vanjskih poslova stiže u lisabonsku ambasadu koju minutu pri-

je polno i. Njema ki se ambasador odmah sastaje s Espiritom Santom Silvom i moli ga da obavijesti svoga prijatelja. To bankar i ini, ujutro 1. kolovoza. Prema jednoj poruci iz ambasade, vojvoda je bio duboko impresioniran namjerama Nijemaca.

»Vojvoda je rekao da poštuje Fihrerovu želju za mirom i da se posve slaže s njegovim gledištem. vrsto je uvjeren da rata nikad i ne bi bilo da je on ostao na prijestolju. Na poziv da u pogodnom momentu pomogne, kako bi se vratio mir, pristao je s oduševljenjem. Me utim, u ovom trenutku on se mora pokoriti službenom nalogu svoje vlade. Neposluhom bi prerano otkrio svoje namjere, izazvao bi skandal i izgubio ugled u Engleskoj. Dakle, on je uvjeren da sadašnja situacija još nije zrela jer u Engleskoj još nema tendencija zbližavanja s Njema kom. Me utim, spreman je da se odmah vrati, im se sadašnje stanje stvari promijeni... Tada, ili e se Engleska njemu obratiti, što drži posve mogu im, ili e Njema ka izraziti želju da pregovara s njim. U oba slu aja spreman je na svaku žrtvu, bez i trunke osobnih ambicija. Vojvoda e biti stalno u vezi sa svojim prijateljem i s njim se dogovorio kakvu e mu poruku uputiti, na koju bi se on odmah vratio.«

Schellenberg ih gleda kako odlaze

Što se u me uvremenu doga a sa Schellenbergom? On se baš ne slaže potpuno s gledištima diplomata. Misli da vojvoda, koliko mu god dosadio strog nadzor britanske tajne službe i koliko mu se god ne svi ao položaj na Bahamskom oto ju, s druge strane nije pokazao nikakvu volju da ode živjeti u kakvoj neutralnoj ili neprijateljskoj zemlji Srednje Evrope.

Ali, bilo ovako ili onako, šef SD-Auslanda mora reagirati. Berlin neumorno zahtijeva njegove izvještaje. I odjednom mu Ribbentrop brzojavom javlja: »Führer nare uje da se otmica odmah organizira.« Što u initi? Idu eg dana, evo još jednog brzojava: »Vojvoda i vojvotkinja od Windsora moraju prije i u Španjolsku, milom ili silom, do 31. srpnja.« Brzojav je poslan iz Berlina 30. srpnja ujutro! Koji sat poslije stiže i tre i brzojav: »Odgovarate za mjere koje ete poduzeti u skladu s okolnostima.« Schellenberg sliježe ramenima i kaže njema kom amba-

sadoru u Lisabonu: »Ribbentrop gleda situaciju s posve krivoga gledišta, a vjerojatno je i falsificirao moje izvještaje kako bi Führera nagovorio da odobri ovu posljednju glupost.«

U kasno popodne 1. kolovoza Schellenberg se nalazi u njemačkoj ambasadi, u salonu na tornju. Dvogledom promatra kako se vojvoda i vojvotkinja ukrcavaju na brod koji ih odvesti na Bahamsko otočje. Prati ih sir Walter Monckton. Malo poslije, brod diže sidro, spušta se niz široko ušće rijeke Tajó koja sva plamti bojama sunčeve zalaska. Schellenbergu se lice smračilo, teške ga misli pritiskuju. Pita se kakav mu se doček sprema u Berlinu. 2. kolovoza odlazi u Madrid autom, a odatle avionom putuje u glavni grad Reicha. Ribbentrop ga hladno doekuje: »Molim vas, podnesite mi izvještaj!« kaže mu suho.

Naoko mirno, Schellenberg izlaže činjenice. Kad je završio, Ribbentrop je jednoličnim i umornim glasom:

»Führer je pažljivo proučio vaše brzojave pa me zamolio da vam kažem kako se on, unatoč tome što je razočaran rezultatom cijele te stvari, ipak slaže s vašim odlukama i u svemu odobrava vaše postupke.«

Schellenberg je zapanjen, ali mu je i laknulo. Popodne podnosi izvještaj Heydrichu, koji ga odobrava klimnuvši glavom: »Prilično bezvezna stvar! Molim vas, ne dopustite da vas Ribbentrop i odveć zavede. Od početka sam osjećao da niste trebali prihvatiti tu zadaću. Zacijelo ste odmah uvidjeli u kakve ste se nezgode upleli. Moram priznati da ste se u svakom slučaju izvukli vrlo vješto!«

U jednoj izjavi datoj preko svojih pravnih zastupnika, 1. kolovoza 1957. godine, pošto su bili objavljeni njemački dokumenti o tom slučaju, vojvoda je za korespondenciju izmeću Ribbentropa i njemačkih ambasadora u Španjolskoj i Portugalu rekao i da je puna »pustih izmišljotina«.

Vojvoda je dalje objasniti kako su ga, u razdoblju dok je bio u Lisabonu, 1940. godine, pred odlazak na Bahamsko otočje, »neke osobe ... nacisti koji simpatizirali« pokušali nagovoriti da odbije dužnost guvernera i da se vrati u Španjolsku. »Također su mi nagovijestili«, rekao je vojvoda, »da bismo se i vojvotkinja i ja izložili osobnoj opasnosti ako bismo

otišli na Bahamsko otočje. Međutim, ni na trenutak mi nije palo na um da poslušam takve prijedloge koje sam primio samo s dužnim prijezirom.«

Onda je engleski ministar vanjskih poslova objaviti službenu izjavu kojom je potvrditi da nikada, tijekom rata, vojvodina privrženost Velikoj Britaniji nije ni na tren popustila.

Gestapo i fante

Bad Aussee, gradi od 10.000 stanovnika u srcu austrijskih Alpa, nalazi se kraj jezera koje je postalo uveno po tome što navodno u svojim mračnim vodama krije nacisti ko blago koje je nemoguće izvući. Zbog te jedinstvene i neobične prirode vijesti o blagu, bila ona istinita ili lažna, već je utrošeno mnogo tinte i izgubljeno mnogo života; ukupno 23 žrtve! Posljednja je žrtva bio neki Alfred Egner. Bilo mu je 19 godina. Tijelo mu je nađeno na dubini od 70 metara, zapleteno u splet gnjiloga granja i debala, kamenja i sanduka s oružjem i avionskim bombama.

Egner je bio u ronilačkom odijelu, na leđima imao dvije boce kisika; ali, cijev za dovod kisika u masku bila mu je presječena nožem... Sve 23 žrtve misterioznih ubojica, sablasnih uvara tajne jezera Toplitz, umrle su naoko u neobjašnjivim okolnostima.

Što li kriju te ledene vode? Već se tajne tek je malo podignuto 1959. godine.

Radoznali novinar

Pri koncu prosinca 1958. neki je neznanac došao na jezero Toplitz i ušao u jednu malu gostionicu da se ugrije. Tu se i zadržao u razgovoru s gostioničarem, koji je o njemu poslije rekao i svojoj ženi: »Opet jedan od onih ljudi koji traže blago...«

Neznanac, pošto je ispio nekoliko grogova, iznebuha je upitao: »Nije li tu za vrijeme rata bio neki njemački istražni centar?«

»Da«, potvrdio je gostioničar, »centar za istraživanje teške vode i moram vam priznati da nam je kamen pao sa srca kad su ti istraživači otišli.«

Onda je neznanac objasnio gostioničaru da njega zanima blago, ali ne iz osobnih razloga. On je reporter velikog njemačkog tjednika *Stern*, zove se

Wolfgang Löhde i vrsto je nakanio da posve rasvijetli tu pripovijest. Koju? Onu o nacisti kom blagu. Tjednik mu je odobrio sva potrebna sredstva. Zatim je nehajnim tonom upitao gostioni ara:

»I zar ni jedan od onih što su radili u tom centru za istraživanje teške vode, na obali jezera, nije poslije navra ao tu?«

»Jedan jest, koliko ja znam.«

»Znate kako se zove?«

»Ne znam ... ali znam da ljetuje kod jedne ovdašnje obitelji, kod Zenzijeve.«

Wolfgang Löhde otišao je k Zenzijeve, a dva sata poslije napustio je Töplitz i, unato snijegu i ledu, otputovao ak u Hamburg gdje je u jednoj tehni koj školi potražio i našao doktora Determana.

»Jeste li što god uli o nekim sanducima koje su esesovci navodno bacili u jezero Töplitz?« Löhde je upitao Determana.

Doktor Determan odmah je odgovorio, ne skanjivaju i se:

»Jesam, i te kako! Oni su utovarili valjda tridesetak sanduka u amce pa su ih bacili usred jezera.«

Wolfgang Löhde nastavio je pohlepno ispitivati doktora Determana, tu i tamo je nešto bilježio, pa se, ne gube i vremena, vratio na jezero Töplitz.

Nekoliko je tjedana mjerio i ra unao gdje su sanduci mogli biti ba eni, sate i sate provodio je krstare i jezerom u amcu i razmišljaju i kako bi se najlakše istražilo dno koje se inilo da je na dubini od sedamdeset do osamdeset metara, a možda i ve oj. Nekorisno bi bilo raditi naslijepo. Zaklju io je, me utim, da na toj dubini treba imati snažne podvodne reflektore na svjetlu kojih bi se mogla upotrijebiti i podvodna telekamera. Löhdeov su plan odobrili njegovi šefovi u Sterriti pa je 23. srpnja 1959. jedna ekipa stru njaka zapo ela potragu.

Jezero ima dvostruko dno

Prvi su dani bili bezuspješni. Telekamera je pokazivala samo nekakve nejasne obrise me u kojima se nije moglo razabrati ništa nalik na sanduke. Ali, nakon tjedan dana rada, kona no je otkriveno sedam sanduka.

Ponton je usidren iznad mjesta gdje su na eni sanduci.

»Kad po injemo?« upitali su ljudi.

»Moramo ekati«, odvratio ze Löhde.

»Zašto?«

»Da dobijemo dozvolu austrijskih vlasti.«

Ali dozvola nkako da stigne.

Obala jezera vrvjela je od novinara i fotografa koji su, u o ekivanju, me usobno razmjenjivali »informacije«. Kružio je glas da su neki neznanci pokušali podmititi Löhdea obe anjem da e dobiti plantažu kave u Guatemali, luksuznu vilu, ili ku u posve opremljenu i namještenu, ako napusti potragu.

»No, to je u svakom slu aju bolje nego nožem u le a«, netko je primijetio.

Upravo to — nožem u le a. Svi su mislili na nesretne žrtve što su ležale na dnu jezera.

Jasno — Löhdeu je jedini izlaz bio da zapne iz petnih žila, ali nikada sam nego stalno pretho en i pra en velikim publicitetom. Zašto? Prije svega zato da se ne može dogoditi nikakvo neopaženo umorstvo, a zatim zato što bi zlo in izazvao žestoku intervenciju policije, u kom slu aju ni izvršitelj ni njegovi nalogodavci ne bi mogli pobje i.

U me uvremenu, po ela se osje ati nazo nost neakvih udnih sablasti. Jednog su jutra otkrili da je netko presjekao kablove kojima je ponton bio privezan. Saboteri su se valjda ponadali da e ga struja ponijeti ili ga prevrnuti usred jezera. Na sre u, kako nije bilo vjetra, ponton se nije ni maknuo s mjesta.

Naposljetku, nakon mnogih okapanja s vlastima i birokracijom, radovi su mogli po eti.

Telekamere su otkrile nešto udno, što je još više otežalo potragu. Naime, u jezeru kao da su bila dva dna. Na etrdesetak metara dubine protezalo se nešto nalik na platformu, sloj debala što su ih dovaljale bujice.

Prona eni sanduci, dakle, ležali su kao na nekom splavu koji je prijetio da se raspadne im se, možda i najblažim udarcem, poremeti njegova nesigurna ravnoteža. Sanduci bi onda propali do pravoga jezerskog dna, pa bi trebalo sve po eti iznova, uz to možda u bezizglednoj situaciji.

U op oj tišini, spušten je paranak s kukom. Radnici su njime rukovali to no prema uputama opera-

tera telekamera, koji su pažljivo pratili spuštanje paranka. Napokon su ispod prvog sanduka provučeni kablovi pa su ga po eli vrlo polagano dizati.

Kad je sanduk, pokriven skorenim blatom, otpacima i granjem, izbio na površinu, nalik na kakav tajanstveni kovčeg s blagom iz avanturističkih romana, svi su zadržali dah.

Sanduk je tako izranjao iz vode centimetar po centimetar, a onda se u jednom trenu razlegnuo krik razaranja. Odjednom se sanduk raspao, na o igled prisutnih, i iz njega su se jezerom rasuli paketi nekakvih novčanica. Neke od tih paketa pokupili su s vode, ali je trebalo čak i malo mašte da se u onim upropaštenim i sagnjilim papirima prepoznaju engleske novčanice od pet funti.

Ali se Löhde nije htio predati. Izlažu i se opasnosti, i sâm je zaronio i utvrdio da su sanduci prikačeni za dno, poput podmorskih mina. Zna i, potreban je ronilac koji će ih najprije otkapati, a tek onda se mogu vezati i podignuti parankom.

Zašto ubijaju?

28. srpnja bio je određen za dan »X«, dan kad će se izvući i blago. U 9 ujutro ponovno je proradio uređaj za podizanje sanduka. Dva sata poslije, iz grupe novinara koji su se tiskali u blizini podigao se žamor. Jedan se sanduk pojavio pa su ga vrlo oprezno podignuli na ponton.

Bio je oko metar i osamdeset dug, visok sedamdeset, a širok četrdeset centimetara. Löhde je požurio da ga odmah otvori. Što li će u njemu naći? Zlatne poluge? Dragulje? Nakon nekoliko pokušaja, poklopac je konačno razvaljen i pred očima prisutnih pojavili su se, umjesto zlata, paketi novčanica — stotine engleskih novčanica koje su sad mogli dobro ispitati. Löhdeov se slavedobitni smiješak pretvorio u grimasu razaranja.

»Pa to su one lažne novčanice što ih je Hitler štampao za vrijeme rata!« uskliknuo je s gorkim osmijehom.

I tako, nakon tolikoga truda i duge potrage, do čega se došlo? Do lažnog novca.

Međutim, u jednom drugom sanduku, na čeno je nešto zanimljivije. Ne zlato, na žalost, nego jednostavno bakrene ploče: pravi klišeji kojima su štampane one novčanice. Je li možda to bilo blago što

su ga potražili oni bivši oficiri koji su pronađeni, umoreni, pored jezera? To no jest da se tim kliše-jima lako moglo opet štampati funte, jer su bili tako savršeni da su prevaru svojedobno otkrili tek stru njaci Engleske banke.

Prije nego što ispri amo nevjerovatnu pripovijest o tim lažnim funtama, moramo dodati da su iz jezera Töplitz izvuđeni i drugi sanduci, a od njih su u dva sanduka nađeni mikrofilmovi iz arhive Waltera Schellenberga, šefa SD-Auslanda.

Međutim, malo-pomalo, novinari su se razili. Jezero Töplitz ponovno je uronilo u samoću i tajanstvenost, jer mladi Alfred Egner zacijelo nije bio umoren zato da ne bi otkrio nekakve sanduke s lažnim novanicama. Onda — zašto? Zašto su nepoznati uvari jezera Töplitz ubijali? To je ostala tajna, nedokučiva poput dna jezera. A sad, odgovorimo na pitanje: gdje su, kako i zašto štampane nacisti ke lažne funte?

Neprijatelju upropastiti valutu

Pripovijest počinje u rujnu 1940. godine. Tada je šef VI sekcije RSHA — to jest, SD-a — u Beču bio neki Wilhelm Höttl.

Kad ga je u rujnu 1940. inspektor SD-a u Beču, brigadni general doktor Rasch, pozvao, Höttl nije ni u snu slutio kakvom će ga misijom zadužiti. Zamisao je bila potekla od vrlo visoke ličnosti. To nije ređeno, od svemogućeg šefa SD-a za cijeli Reich, od Heydricha.

»Radi se o tajnom poslu«, Rasch kaže Höttlu. »Morate se najprije zakleti da nećete nikome ništa govoriti pa u vam tek onda ređem u čemu je stvar.«

Höttl se zaklinje, a Rasch onda počinje:

»Dakle, morate prikupiti što potpunije podatke o sluđaju štampanja lažnih francuskih novanica u Mađarskoj 1925. godine.«

Höttl ne može kriti iznenađenje. Od njega se traži nešto beznačajno, da ispita nekakav već davno zaboravljen sluđaj štampanja lažnog novca!

»Imate četiri tjedna vremena«, zaključuje Rasch. »Ako držite potrebnim, možete i otići u Mađarsku.«

Höttl je poeo od bečke Nacionalne knjižnice gdje je pregledao svojedobnu štampu. Sluđaj je zbilja bio banalan; neki su pripadnici mađarskog irendentističkog pokreta 1925. godine pokušali staviti

u promet krivotvorene francuske nov anice. Ali su brzo otkriveni, nakon prijave francuske vlade i francuske državne banke. Krivotvoritelji su uhva eni i osu eni. Tako je barem glasila službena verzija doga aja. Höttl je, me utim, brzo shvatio da je u tom slu aju bilo ne eg mutnog. Otišao je u Budimpeštu i tamo je našao potvrdu svojoj sumnji. Svojedobna ma arska vlast nije bila baš posve ista u tom poslu štampanja lažnih nov anica. Predsjednik Bethlen i njegova vlada imali su u tome vrlo sumnjivu ulogu. To je bila bit izvještaja što ga je Höttl poslao svojim šefovima. A zatim, pošto je prošlo neko vrijeme, Höttl nije više uo govoriti o tom slu aju.

Pri koncu 1940. godine odjednom je dobio nalog da po e u Berlin i da se javi šefu VI sekcije, brigadnom generalu Jostu. im je ušao u Jostov ured, Höttl je ugledao još jednog ovjeka koji je stajao nedaleko od generalove fotelje. To je bio mladi esesovac, dvadesetosmogodišnjak, Alfred Naujocks, blizak Heydrichov suradnik, koga smo ve spomenuli prilikom drugih pothvata.

Jost, donekle smeteno, po eo je razgovarati o istrazi koju je izvršio Höttl o štampanju lažnih francuskih nov anica u Ma arskoj. Postavio je neka pitanja, nabacio kakve su poteško e takva posla. Naujocks ga je nestrpljivo slušao a onda ga je prekinuo:

»Zašto ne bismo govorili otvoreno?« upitao je.

Jost se zacrvenio.

»Naime, i mi ho emo da štampano lažne nov anice«, nastavio je Naujocks.

Jost se vrpolio u fotelji, ali Naujocks nije tome obra ao pažnje.*

»Mi ne kanimo u initi nikakvo ne asno djelo, nego jednostavno želimo neprijatelju upropastiti valutu.«

Nakon tih rije i, Naujocks se raspri ao. Zamisao o lažnim nov anicama je njegova. Sinula mu je kad je doznao da su Englezi iz aviona bacali nad Njema kom lažne opskrbne karte, kako bi unijeli kaos u njema ki sustav opskrbe živežnim namirnicama.

* Naujocks nije ni smio ni mogao ovako razgovarati s generalom Jostom, tada šefom Uprave VI RSHA. — Red.

Da bi im se vratilo milo za drago, mogle bi se štampati lažne funte, u velikim koli inama, koje bi se onda proturile u Engleskoj; tako bi se itava engleska privreda potresla iz temelja.

Plan je još u studenom 1939. izložen Heydrichu. On se njime odmah oduševio pa ga je potanko razradio u svom izvještaju Hitleru. Führerov se zanesenja ki karakter mogao zagrijati za takav pustolovan plan. Vratio je izvještaj sa svojim odobrenjem. Samo je na rubu zapisao: »Ne dolare. Nismo u ratu sa Sjedinjenim Državama.«

Svakovrsni falsifikati

Sutradan je Naujocks pozvao Höttla u svoj ured u Delbruck-Strasseu. Tu je bez oklijevanja svoga gosta upoznao s tajnom bogova Tre eg Reicha. To je Höttl odmah shvatio, im ga je Naujocks poveo u jedan strogo tajni laboratorij.

Jasno je dnevno svjetlo kroz velika stakla padalo na simetri no poredane stolove i tiskarske strojeve. Oko strojeva motali su se radnici u bijelim kombinezonima. Jedan je radnik tiskarskom bojom mazao jednu tiskovnu plo u. Posjetiocima se približio mlad ovjek pravilnih i energij nih crta lica. Naujocks ga je pozdravio pa se okrenuo Höttlu:

»Ovo je Bernhard Krüger, Hauptsturmfiihrer-SS«, rekao je i odmah zatim upitao Kriigera: »Onda, kako vaše remek-djelo?«

Umjesto odgovora, Krüger je donio dva pasoša i pružio jedan Naujocksu a drugi Höttlu. To su bili švicarski pasoši. Höttl je pažljivo pregledao svoj. Nije mogao shvatiti zbog ega je taj pasoš »remek-djelo«.

Onda mu je Naujocks objasnio:

»Napravili smo pokus. Poslali smo ovjeka u Švicarsku a obavijestili smo policiju u Bernu kako sumnjamo da ovjek ima lažni pasoš. Jadnika su pritvorili i u Bernu su mu stru njaci pregledali pasoš. Onda su ga dan-dva poslije pustili. Stru njaci su kategori ki izjavili da je pasoš ispravan.«

»I?« upitao je Höttl.

Naujocks i Krüger stali su se smijati.

»Ali pasoš nije bio nipošto ispravan!« uskliknuo je Krüger.

»Iznena eni ste, je li?« upitao je Naujocks.

»Priznajem da jesam«, odgovorio je Höttl.

»Obe ajem vam da u vas preksutra iznenaditi još više.«

Dva dana poslije, Höttl se vozio pored Naujocksa na stražnjem sjedalu velikih engleskih kola što su jurila poput strijele. Naujocks je Höttlu priao kakve je naloge izdao Heydrich na temelju Führerova odobrenja. Heydrich je osobito istaknuo da se ne smije praviti falsificirani novac u uobičajenom smislu riječi, nego da te novčanice moraju biti navlas iste kao prave, tako da ni britanski stručnjaci na njima ne nađu u nikakve razlike.

Kota i su naglo zaškrupili, na energiju koja nije, i kola su stala na asfaltu pred jednom niskom, dugom zgradom. Nalazili su se u Eberswaldeu, blizu Berlina, pred tvornicom papira Spechthausena. Naujocks, prema Höttlu, prošao je dvorištem u kojem su stražarili esesovci. Šef straže pozdravio je Naujocksa koji je odvratio nehaćnim pokretom glave. Pred ulazom su stajala još četiri esesovca. Naujocks je gurnuo jedna vrata. Dva su ovdje ušla u prostoriju gdje je radilo dvanaestak radnika. Höttl je odmah primijetio neke kotlove od 2—3 metra promjera, koji su bili puni nekakve guste smjese.

»To što je u njima može upropastiti cijelo britansko carstvo«, šaljivo je dobio Naujocks.

Tehničke poteškoće

Esosovski kapetan Bernhard Krüger je objasnio:

»Osnovna je poteškoća napraviti vjerne matrice s točno reproduciranim slovima, crtežima a osobito vodenim znakom engleskih novčanica. Najteža nam je prepreka bila ovalna slika u lijevom gornjem kutu, koju je naš prijatelj Naujocks nazvao 'Britannia'. Svakoga dana kontroliramo svoj rad uspoređujući i ga s fotografijom originalnog crteža, uvećanom deset puta, koju projiciramo na platno. Trebalo nam je sedam mjeseci da dobijemo točnu reprodukciju 'Britannije'...«

Što se tiče papira, u početku se činilo da su neki problemi nerješivi. Trebalo je dobiti papir koji se ni na čemu ne razlikuje od onoga kojim se služi Engleska banka.

Bilo je više od trideset pokušaja i svaki je put nešto nedostajalo. Ili je papir bio odveć tamn, ili odveć sjajan, ili mu je preljev bio ovlašt drukčiji.

Onda su se obratili laboratorijima tehničkih fakulteta. Tako su naposljetku dobili papir savršeno identičan engleskom. Onda su ga ispitali s kvarc-lampom. Na žalost, papir je imao istu plavužastu boju kao originalni, ali ne tako sjajnu, nego mutniju, »mat«. Tako je prošlo još nekoliko mjeseci dok nije svladana i ta prepreka. Rješenje je našao Naujocks. Nijemci su se služili uvoznim platnom, iz Turske, koje je naravno bilo novo. Ideja je bila — služi li se, možda, Engleska bankama starim krpama? I ta ideja je riješila tajnu. Tako su od turskog platna napravili krpe, koje su dali nekim tvornicama na uporabu, neka im služe za isušivanje, da bi ih zatim pokupili, brižljivo ih oprali i pretvorili u smjesu za papir. I uđo se dogodilo! Sad ni kvarc-lampa nije mogla otkriti nikakvu razliku između engleskoga i Naujocksova papira.

Kad su Höttla upoznawali s tim osnovnim tajnama berlinskih stratega, tehnički su problemi već bili uglavnom riješeni. Naujocks je izjavio kako mu je 1. ožujka 1941. bio najljepši dan u toj nevjerovatnoj avanturi:

Da — rekao je jednom Höttlu — toga sam se dana usudio da valjanost svojih »banknota« provjerim kod jedne strane banke. Poslao sam jednog svog ovdjeka u Švicarsku. Radilo se o jednom vrlo cijenjenom posredniku . . . osobito zato što je imao uvjerljivo jak bankovni račun. Ponio je svežanj funti tek svježe oštampanih u mom laboratoriju. Upravi švicarske banke odnio je tobožnje pismo naše državne banke kojim naši mole Švicarce da provjere ispravnost tih novčanica. Tu mi morate priznati da sam zbilja bio drzak! Švicarcima je i te kako laskalo što naša državna emisijska institucija ima takvo povjerenje u njihove strukture. Posvetili su se poslu. Radili su tri dana. Poslužili su se najsuvremenijim, najsavršenijim metodama. Na koncu je odgovor glasio: novčanice su bez ikakve dvojbe ispravne. Dapače, išli su tako daleko da su kod Engleske banke provjerili serijske brojeve, datume emisije i potpise. Iz Londona su potvrdili da su novčanice s takvim elementima u opticaju. Sad shvaćate zašto tvrdim da mi je to bio najljepši dan u životu.

U logoru Oranienburg

Me utim, zbog toga što se usudio kritizirati svoga pretpostavljenog, Heydricha, malo poslije toga Naujocks se našao, kao običan esesovski vojnik, u diviziji Leibstandarte, pod zapovjedništvom famoznoga Seppa Dietricha. Drugi paradoks: vrlo brzo se, u kasarni iste divizije, našao i Höttl, kao »mladi regrut«; obojica su morali proći i intenzivnu obuku u jedinicama Waffen-SS.

Me utim, s razlogom se čini da to nije bila posljedica jednostavnoga hira, Heydrichove puke, trenutno loše volje. U planu gdje mu je Höttl bio suradnik, Naujocks je imao jedan vrlo određen cilj: iz aviona posijati lažne novčanice nad Engleskom i tako potresti englesko novo tržište. Heydrich je, me utim, imao prljavije namjere. Zapravo je htio da jeftino dođe do sredstava za SD. I tako, organizirao je plasman lažnih funti u neutralnim zemljama.

Prema tome, u ono je vrijeme pothvat dobio posve drugi značaj. Heydrich je smatrao da laboratorij Spechthausena nije dovoljno skriven.

Zato je 1942. godine tvornica lažnih novčanica, jednako pod upravom Bernharda Krügera, preseljena u blok 19. koncentracionog logora Oranienburg. Tako su strojevi, kotlovi za masu i cinkografija nastavili raditi u sjeni logorskih stražarnica i promatratnica. Zaposleni su »stručni« radnici iz stranih zemalja. Uz njih su bili i neki bankovni stručnjaci koji su se našli u logoru iz političkih ili »rasnih« razloga. Me utim, prema ostalim logorašima Oranienburga, zatvornici u bloku 19. bili su u zavidnom položaju. I hrana im je bila primjerena statusu.

Kako je poznato, u lipnju 1942. Heydrich je umro kao žrtva atentata u češkoj. Oplakalo ga je malo njih, čak i u Njemačkoj. Höttl još ponajmanje, jer se smrću svoga progonitelja opet vratio u VI sekciju. Godinu dana poslije, u listopadu 1943. godine, Krüger ga je pozvao k sebi. Krüger je i dalje vodio »Poduzeće Bernhard«, kako su bili nazivali tvornicu lažnog novca u Oranienburgu.

Höttla je primio vrlo prijateljski pa mu je nadugo priopćio o svojim uspjesima.

»Proizvodnja je mnogo porasla. U prosjeku dvjesto do dvjesto pedeset tisuća a novčanica mjesečno.

U jednom mjesecu postignuli smo rekord od etiristo tisu a nov anica.«

» estitam...«

»Hvala. A sad, dragi moj Höttl, molim vas da mi u inite jednu uslugu. Moji suradnici u logoru Oranienburg obavljaju upravo divovski posao. U okviru ratnih napora koje traži Führer, oni imaju nedvojbeno prvorazrednu ulogu. Htio bih da ih obozdrim i pokažem koliko im je Njema ka zahvalna.

»Pa, pustite ih na slobodu ...«

Odlikovani zato enici

Krüger kao da nije osjetio ironiju takva prijedloga nego je nastavio:

»To je nemogu e, dragi moj Höttl. Rad se mora nastaviti. Me utim, želio bih da moji suradnici budu odlikovani.«

»Odlikovani!«

»Zaboga, ne tražim bogzna što: dvanaest medalja i šest križeva drugog reda za vojne zasluge. A zamislite, Schellenberg mi pravi poteško e! Neshvatljiva mi je takva ograni enost duha!«

»Zapravo...«

»Zar vi ne biste mogli štogod u initi?«

Höttl se prijedlog u inio zbilja zabavnim. I pristao je. Sastavio je svoj prijedlog i stavio ga na »šefov« stol, angažiravši pomo jednoga Kaltenbrunnerova pomo nika. I Kaltenbrunner je potpisao! To je bilo u gadnoj zimi 1943/1944.*

Barake logora Oranienburg pružale su se u snijegu dokle pogled dosiže. Toga jutra u logoru je vladalo veliko uzbu enje. Zapovjednik je bio u inspekciji. Svaku su baraku zato enici pomeli, izribali i izlaštali. I sad je pred svakom barakom, u stavu »mirno« stajala skupina zbijenih redova izgladnelih i ispa enih bi a, ekaju i da pro e veliki udjelitelj života ili smrti.

Zapovjednik je izgledao otmjeno. izme su mu blistale na snijegu. Pratio ga je cijeli njegov štab. Kad je došao pred jednu baraku bloka 19. stao je.

* Höttl je radio u grupi E Uprave VI i po svome položaju bio je vrlo daleko od hijerarhijskog vrha. Izme u njega i Schellenberga bilo je nekoliko stepenica. Po ustaljenom redu Höttl nije mogao, mimoilaze i Schellenberga, direktno da razgovara s Kaltenbrunnerom. — Red.

Lice mu je bilo iznenađeno, zaprepašeno. Otvorenih usta, nije mogao progovoriti. O i je upro u prsa uspravnih i nepomičnih zatočnika. Njih osamnaestorica imali su na odje i prikačena odlikovanja za vojne zasluge. Vrpce su oigledno bile nove. I križevi su blistali na svjetlu. Zapovjednik je znao da su u toj baraci, među zatočnicima, i tri Židova. Potražio ih je pogledom; i oni su imali odlikovanja kojima se priznaje zasluga onima što dobro služe velikom njemačkom Reichu! Zapovjednik se okrenuo jednom svom pomoćniku. Ni riječi i nije rekao, svojim je zaprepaštenim izrazom jasno govorio.

Oficir je raširio grlo.

»Gospodine zapovjedniče«, rekao je, »odlikovanja su zatočnicima data zbog specijalnih zasluga.«

»A tko im je dao?« zaurao je zapovjednik.

»Gospodin doktor Ernst Kaltenbrunner.«

Kaltenbrunner, šef nacističke tajne službe i Gestapoa! Tu se nije imalo što reći. Zapovjednikov se pogled još jednom spustio na prsa Židova zatočnika. Tužno je zavrtio glavom, kao uvijek kome nešto nipošto ne ide u glavu, i nastavio svoj put.

Pošto je o svemu razmislio, zapovjednik je poslao Kaltenbrunneru izvještaj prožet gnjevnim tonom. Kaltenbrunner, kako je Höttl ispričati poslije rata, »na sreću je bio zadržao određenu dozu duhovitosti; pozvao me i vrlo mi je ozbiljno estitao što sam uspio da se u ratno doba dodijele odlikovanja nekim Židovima u koncentracijskom logoru. I više ništa se nije dogodilo. Uspio sam, također, sa zadovoljstvom, da zatočnici, pa i Židovi, zadrže svoja odlikovanja. Samo im je bilo zabranjeno da ih nose izvan baraka 'Poduzeće Bernhard'. Na koncu svoga radnog dana, kad bi se opružili na ležaju u svojoj bijednoj baraci, zacijelo im nije bilo jako stalo da na prsa prikače križ.«

Sumrak bogova

U proljeće 1945. godine Njemačka je bila došla do sumraka bogova. Ruske i anglo-američke oklopne kolone napredovale su prema srcu Reicha. U onom dijelu Reicha što se neko zvalo Austrijom nered je bio neopisiv. Cestama je raspršena vojska bježala pred Amerikancima. Neki konvoji s dobrima bivših visokih funkcionara pokušavali su se probiti do granice Švicarske ili Lichtensteina. Usred

toga kaosa, na putu izme u Linza i Salzburga, dva su se kamiona blokirala. Ne znaju i što više u initi, esesovski poru nik koji je pratio kamione naredio je da se sanduci, kojima je jedan kamion bio natovaren, bace u rijeku Traun. Prošlo je desetak dana. Zbog djelovanja rije ne struje, sanduci su se otvorili. Tako su se pred o ima okolnih žitelja pojavile tisu e i tisu e engleskih nov anica. Odmah su obaviještene ameri ke vojne vlasti. Drugi je kamion na en, napušten, kod Redi-Zipfa. U njemu su bila 23 sanduka s ukupno 21 milijun funti u nov anicama od pet, deset i dvadeset funti.

U istrazi, koju je odmah otvorila ameri ka kontraobvještajna služba CIC, otkriveno je da su ta dva kamiona bila samo dio mnogo ve ega konvoja kome se trag zametnuo u blizini jezera Töplitz. Žitelji sela izjavili su da su vidjeli kako pripadnici nekih specijalnih SS-jedinica bacaju u jezero »neke velike sanduke i metalne kutije«. Kako smo ve rekli, ronci su u više navrata ispitali jezerske vode i izvadili su nešto lažnih funti, ali nisu našli ni traga o ekivanom fantasti nom blagu.

Istom je istragom utvr eno da su Nijemci od 1940. do 1945. godine proizveli sto i pedeset milijuna lažnih funti koje su plasirali u Švicarskoj, Švedskoj, Portugalu, Francuskoj, Nizozemskoj, Turskoj i na Srednjem istoku.

Gestapo želi spasiti Ciana

Heydrichov nasljednik, doktor Ernst Kaltenbrunner, po tre i put ita poruku od 18. kolovoza 1943. godine, koju je poslao esesovski pukovnik Eugen Dollmann, osobni izaslanik Reichsführera-SS Heinricha Himmlera u Italiji.

U poruci se postavlja ovo pitanje: »Je li Führer sklon 'spasavanju' Cianovih?«

Cianovi su grof Galeazzo Ciano, bivši Mussolini-jev ministar vanjskih poslova, njegova žena Edda, najstarija Duceova k i, i njihovo troje djece. Nakon Mussolinijeva hapšenja, 25. srpnja 1943. godine, la-novi Velikog fašisti kog vije a koji su glasali da se Duce svrgne, sakrili su se kad je obrazovana nova vlada na elu s maršalom Pietrom Badogliom. Neki, kao Dino Grandi, uspjeli su pobje i iz Italije. Ostali su se povukli u »ilegalnost«. Ciano je ostao u Rimu. Zajedno sa svojom obitelji stavljen je pod nadzor

karabinijera. Odmah je shvatio da mu je život u pogibelji. Iako je etiri godine iskazivao svoje žestoke protunjema ke osje aje, sad je potražio spas upravo kod osovinskih saveznika.

Malo poslije, 15. kolovoza, jedan talijanski mornari ki oficir posje uje Eugena Dollmanna u njegovoj privatnoj rezidenciji, u Rimu. Talijan nosi Dollmannu poruku Edde Ciano ovako sro enu:

»Dragi Dollmanne, donosilac ove poruke naš je prijatelj u koga se možete posve uzdati. Nosi Vam izraze našeg prijateljstva i prenijet e Vam jednu moju želju; bit u Vam duboko zahvalna ako mi je uslišate. Vaša Edda Ciano.«

Mornari ki oficir kaže Dollmannu:

»Grofica se želi tajno sastati s vama. Zato sam i došao, da se o tome dogovorimo.«

Sastanak je ugovoren. Grofica Ciano nalazi se s Dollmannom i objašnjava mu što ho e:

»Treba mi vaša pomo . Galeazzo i djeca moraju svakako oti i iz Rima. Tu je svakim danom sve opasnije. Mislim da bi za sve nas bilo najbolje da ode-mo iz Italije.«

»To ne mogu u initi sam«, odgovara Dollmann. »Moramo za to imati kola, avion, ljude, cijelu organizaciju. Naravno, ja vam mogu pomo i, i ho u, ali najprije moram razgovarati s feldmaršalom Kesselringom, našim vrhovnim zapovjednikom u Italiji. On bi za to mogao zadužiti šefa policije Herberta Kapplera, koji bi sve organizirao. Ali se feldmaršal mora najprije složiti s tim i dobiti Führerovo odobrenje.* Samo, odmah u vas upozoriti da ne možete po i nigdje drugdje nego samo u Njema ku. Da li vam to odgovara?«

Edda Ciano nipošto se ne protivi. I nije joj važno. Ona želi otputovati što prije. A što e poslije, to e se vidjeti.

Dollman piše izvještaj o toj molbi i razgovara s Wilhelmom Höttlom, šefom SD-a u Italiji. Höttl odlu uje da osobno po e u Berlin i dadne izvještaj Kaltenbrunneru.

*** Herbert Kappler primao je nare enja samo od svojih pretpostavljenih iz RSHA a nikako od Wehrmachta. U ovom slu aju Kesselring bi možda bio samo upoznat s planiranom akcijom. — Red.**

Hitler odobrava

Kaltenbrunner gleda Höttla koji mu sjedi preko puta. Razmišlja, zatim odlučuje:

»Ne, ništa ne mogu uiniti bez Fiihrerova odobrenja. Veeras idem k njemu.«

Hitler reagira bez dvoumljenja. Edda mu je bila draga i vrlo ju je cijenio.

»Treba pošto-poto spasiti Cianovu djecu jer je to Mussolinijeva krv. Bit će mi vrlo drago da ugostim groficu i njezinu djecu u Njemačkoj. Razradite mi plan kako da dođu a bez ikakva krvoprolića.«

»A grof Ciano?« pita Kaltenbrunner.

»Za njega mi je sasvim svejedno ako će ga i objesiti.«

Höttl je bio upozorio Kaltenbrunnera kako je posve lažno mišljenje što vlada u Njemačkoj da se Ciano i njegova žena ne slažu. Grofica ne može nikada ostaviti muža u rukama njegovih protivnika, nego će htjeti da ga povede sa sobom u Njemačku. Za nju bi se moglo reći i da možda više živi uz svoga muža nego s njim. U svakom slučaju, me usobno su povezani vrlo vrstima vezama. Žena je ponosna i puna dostojanstva.

Kaltenbrunner to izlaže Hitleru, moli ga, i na kraju Hitler pristaje, iako ne od srca.

»Neka dođu i Ciano.«

Kaltenbrunner prenosi Höttlu Führerovu odluku i zaključuje ovim riječima: »Tako Führer naređuje! Na izvršenje!«

Iste večeri Höttl se preko Münchena vraća u Rim. Odmah se sastaje s Dollmannom. Sutradan dva Nijemca, zajedno s talijanskim mornarima i oficirima, Edinom izaslanikom, kroje plan Cianova bijega. Još će se tripot sastati da bi utvrdili sve faze operacije. Na posljednjem sastanku talijanski mornari će oficira predati Höttlu jednu zapečaćenu kožnu vrećicu s riječima: »Grof Ciano vas moli da ovo prenesete u Njemačku. Nadasve je važno!«

Höttl pristaje i uzima vrećicu, da bi je poslije otvorio u svom stanu. U njoj je ogromno blago u dragom kamenju, nema ni jednog kamena manjeg od osam karata... Ciano će zacijelo imati od toga živjeti u trenucima oskudice!

Na obali jezera Starnberg

Operacija je izvršena 23. kolovoza bez ikakvih smetnji i Cianovi stižu u München avionom. S njima je Höttl koji ih vodi u Oberallmannshausen, na obali jezera Starnberg, gdje je za njih pripremljena jedna vila. U svojim uspomenama Wilhelm Höttl sa stanovitom ironijom pisati:

Spašavanje Mussolinija i Cianovih bili su prvi uspjesi »Poduze a Bernhard«. Da bi se u Njema ku odvelo Mussolinija, Führerova »dobrog prijatelja«, potrošeno je 50.000 lažnih funti, a za Cianove je potrošena polovica te svote.

Na obali jezera Starnberg, Höttl ima ulogu Ciana uzni ara. Iako su Cianovi službeno »po asni gosti«, zapravo su, tobože radi zaštite, pod strogim nadzorom. Sam grof Ciano može iza i jedino prae Höttlom. Njih dvojica sve se bolje upoznaju i Höttl, i protiv svoje volje, mora se diviti Talijanovoj oštroumnosti. Cianovu pohlepu za vlaš u i bogatstvom ne prije e nikakvi moralni obziri, ali je on inteligentan i domišljat ovjek s jedinstvenim darom da pogodi tu e misli. Osim toga, osvaja svojom upravo nezamislivom iskrenoš u.

Jednog popodneva, za šetnje obalom jezera, Ciano pita Höttla:

»Biste li mi mogli povjeriti predstavništvo za plasiranje vaših lažnih funti u Americi?«

Höttl je kao gromom pogo en. Nikad mu nije palo na um da bi Ciano mogao znati za nešto što se tako brižljivo drži u tajnosti. Ne može se praviti nevješt; Ciana ne e prevariti. I zato mirno do ekuje protupitanjem:

»Zašto me to pitate?«

Ciano se smiješi i gleda mu ravno u o i.

»Jednostavno zato što bih želio sudjelovati u tako važnom i unosnom poslu.«

Iz uro enog opreza, Höttl se pita koliko grof zbilja zna, a koliko blefira svojim rije ima.

»Zašto mislite da je probita an?«

Ciano se opet smiješi. Onda iznosi potankosti ne samo o jednoj, nego o više transakcija obavljanih u Italiji; spominje svote, datume, mjesta, upletene osobe . . . Höttl mora priznati da je Ciano savršeno obaviješten o tim momentima. Sad se Höttl

užasno pita znaju li možda Talijani tajnu koja se u Njemačkoj najljubomornije čuva? Kako se to moglo dogoditi? Tko je upoznao Ciana s tim? Bi li on, Höttl, mogao imati kakvih neugodnih posljedica?

Ciano je valjda naslutio njegove misli pa mu kaže:

»Ne brinite, te informacije nisu potekle od Nijemaca.«

»Nego od koga?«

»Od Engleza.«

»Kako?«

Höttl se pita da li mu se Ciano ruga. Ali se grof ini ozbiljan. On objašnjava:

»Sve te informacije dugujem generalu Roatti.«

»Šefu generalštaba talijanske vojske?«

»Da. On je prije bio šef obavještajne službe. General mi se zakleo da su svi ti podaci iz engleskih izvora.«

»Nevjerojatno!«

»Nevjerojatno ali istinito. Ništa nisam izmislio.«

»Ali, ne vidim kako su ti podaci mogli procu-riti.«

»To i nije važno«, kaže Ciano. »Me utim, zanimljiva je mogućnost da se stavi u optičaj toliko lažnog novca, da se zada smrtonosan udarac ako ne britanskoj ekonomiji, onda barem trgovinskom položaju Engleske u Južnoj Americi. To zacijelo ne e izmijeniti tijek rata, znam, a vjerujem da i vi mislite tako...«

Höttl potvrđuje klimanjem glave. Ciano nastavlja:

»Ali, u tome vidim određene mogućnosti da, unatoč deklaraciji u Casablanci, dođe do neke nagodbe s Anglo-Amerikancima, koji bi ipak mogli, dok je još vrijeme, uočiti rusku opasnost. Možda sam naivan, ali, mislite li da je to zbilja neostvarivo?«

Höttl je otkazao. Ciano mu potanje izlaže svoj plan za Južnu Ameriku i Höttl u njemu vidi plod zrelog razmišljanja. Mussolinijev zeta spominje neke poslovne ljude i političare koji bi mogli pomoći u operaciji. Pred Cianovim vrstnim argumentima Höttlov se skepticizam topi poput leda na ljetnjem suncu; možda i zato što slabo poznaje zemlje Južne Amerike.

Kako bilo da bilo, Höttl je tako uvjeren da odluje po i u Berlin i o tome razgovarati s Kaltenbrunnerom.

Kaltenbrunner e spasiti Ciana

Stigavši u njema ki glavni grad, Höttl se najprije opskrbljuje pi ima najbolje vrste pa poziva svoga prijatelja doktora Ernsta Kaltenbrunnera da zajedno provedu jednu ve er. im je pi e razvezalo jezik opasnome šefu Gestapoa i SD-a, Höttl pita kako idu odnosi s Ribbentropom. Kako se moglo i o ekivati, Kaltenbrunner se odmah upušta u žu lživ napad na ministra vanjskih poslova. Höttl pita da li i drugi, osim esesovaca, pomišljaju da je došao tren kad se valja osloboditi toga bivšeg trgovca šampanjcem. Osloboditi se Ribbentropa? Ali, tko e ga zamijeniti? Onda Höttl prelazi na problem eventualnog nasljednika. Zar ne bi bio dobar, na primjer, Weizsäcker, sadašnji ambasador u Vatikanu? Kaltenbrunner odobrava, ali ne baš ushi eno.*

»Biste li vi službeno bili za Weizsäckera, ako bih vam dao mogu nost da Ribbentrop bude smijenjen?«

»Svakako«, prihva a Kaltenbrunner. »Ali ne vjerujem da mi vi možete pružiti takvu priliku.«

»Pa ipak mogu«, odgovara Höttl, trenutak oklijeva, pa nadostavlja: »Mogu vam nabaviti tajni dnevnik grofa Ciana.«

»Ne vjerujem. Zacijelo ga je vrlo brižljivo sakrio.«

»Pa ipak ga mogu dobiti.«

»Recite kako ...«

Onda Höttl izlaže o emu je razgovarao s Cianom prije dolaska u Berlin. Ciano je spreman platiti svoju slobodu time što e dati taj dnevnik u kojem žestoko napada Ribbentropa i dokazuje njegovu dvoli nu igru ne samo prema osovinskim saveznicima nego i prema Führern. Kaltenbrunner bi se takvim dokumentom mogao poslužiti da se, u dogovoru s Himmlerom, oslobodi svoga neprijatelja. Ciano bi sa svojom obitelji napustio Njema ku i otišao u Južnu Ameriku, i tako bi svi bili zadovoljni.

* Kandidat RSHA za ministra vanjskih poslova bio je inž. Neubacher. — Red.

Kaltenbrunner naliva sebi šampanjac i razmišlja. Malo zatim progovara:

»Mogu e je. Führer e vjerojatno biti sretan da Ciano ode, jer tako više ne e mo i loše djelovati na Ducea kad ovaj ponovno preuzme uzde Italije. A osobito ako e grof dalje materijalno ovisiti o Njema koj.«

»Platit emo ga lažnim funtama 'Poduze a Bernhard'.«

Kaltenbrunner se grohotom smije i opet sebi naliva šampanjac.

»A Himmler?« pita Höttl.

»Tu nema problema«, odvrta a Kaltenbrunner.

Pošto mu je gost otišao, u rane jutarnje sate, Höttl shva a da je prešao prvu zapreku u trci prema Cianovu dnevniku.

Höttl se vra a na jezero Starnberg i prije svega traži od Ciana da se zakune na šutnju; nikome ni rije i, pa ni grofici. Zatim pripovijeda Cianu o svom razgovoru s Kaltenbrunnerom. Da bi grofu dokazao svoju iskrenost, predaje mu jedan omot. O igledno uzbu en, grof ga otvara i nalazi urugvajske pasoše za cijelu svoju obitelj, opskrbljene i potrebnim vizama. To su savršeni falsifikati. Tu je i slika Ciana s brkovima i nao arima. Ushi en kao kakvo dijete, Ciano uzvikuje: »Odmah puštam brkove!«

Zatim, uzimaju i Höttlove nao are, gleda se u zrcalu i pita: »Dobro mi stoje, zar ne?«

Grof bi htio zazvati Eddu, ali ga Höttl podsje a na zakletvu.

Neko vrijeme esesovci nadziru grofa što strože mogu e, osobito pred Eddom. Oni osje aju — i u tome se ne e prevariti — da se Galeazzo ne e mo i suzdržati nego e ženi povjeriti kakvi su im izgledi za budu nost. Edda mu je najpovjerljivija osoba, duhovni vodi , i on nikada ne e da odlu i o ne em važnom bez nje. Iako zadovoljan svojim trenutnim položajem, Ciano više na drugo i ne misli doli na Južnu Ameriku. Jednog e popodneva u šali re i Eddi:

»Ako bismo se morali razdvojiti, nastoj na svaki na in da se djeca ne odgoje u Italiji. Odgoji ih kako ho eš, na Kubi ili Venezueli, samo ne u Italiji.«

»Kiks« Edde Ciano

Nekoliko dana poslije dogodit će se nesreća, koja počinje jednim brzojavom; Hitler poziva groficu — samo nju — u svoj glavni stan.

Grof odmah pravi skandal. Vrijeđaju ga! Bacaju ga u zapećak! Zašto je pozvana samo Edda? Kakva je to igra? Kako se može vjerovati ljudima koji ga tako otvoreno ponižavaju? Uz Eddinu pomoć, Höttl diplomatski pokušava umiriti Ciana: svak zna da Hitler izvanredno cijeni Eddu; tu simpatiju ona može iskoristiti da bi ublažila Führerov gnjev prema grofu i da bi utrla put jednom skorom sastanku njih dvojice.

Malo-pomalo Ciano popušta, predaje se; da, bit će bolje da Edda pođe sama.

Sutradan Höttl prati Eddu na Münchenski aerodrom. Ali, sluti da je grof ženi otkrio plan o Južnoj Americi, barem dijelom. Boje i se Hitlerove sumnjive naravi, Höttl preporučuje Eddi da pred Führerom ni riječi ne kaže ni o planovima za budućnost, ni o muževu dnevniku. Edda obećava, ali ne može biti kadra održati svoje obećanje.

U Hitlerovu glavnom stanu, susret u potpunosti teče dobro. Führer se iskreno raduje sastanku s tom ženom kojoj se divi. Sve teče tako lijepo da se žena odluči uže zamoliti za jednu uslugu. Iz Italije je sa sobom donijela oko sedam milijuna lira, htjela bi ih mijenjati. Hitler joj nudi da joj ih promijeni u njemačke marke. Ali, ona bi ih htjela promijeniti u španjolske pezete. Za to, en, Hitler pita zašto. Na to se grofica izlance: oni kane, svi zajedno, otputovati u Španjolsku a odatle prije i u Južnu Ameriku.

Hitler se ukoči. U njegovim je očiima odlazak iz Njemačke ravan veleizdaji. Nesmotrena se Edda zbunila i na kraju otežava situaciju priznanjem da bi se njezin muž htio povući iz javnog života i otići u Južnu Ameriku gdje bi pisao memoare kojima bi se opravdao pred svijetom.

Hitler hladno prekida razgovor. Kao obično, intuicija ga nije prevarila. Više je puta izjavio da bi trebalo kazniti one koji su izdali Mussolinija, a k njima spada i Ciano, prema priznanju same njegove žene.

O Hitlerovim i Mussolinijevim uzajamnim osjećajima svjedoči i Vittorio Mussolini koji se nalazio

u Führerovu glavnom stanu kad je Mussolini, pošto ga je u Gran Sassu oslobodio Otto Skorzeny, tamo došao da zahvali Hitleru.

Bio sam pored Hitlera kad je moj otac izašao iz aviona koji ga je iz Miinchena dovezao u Rastenburg gdje se nalazio Führer. Hitler ga je primio izvanredno srdačno. Kad me otac zagrlio, uoio sam koliko mu je zdravlje narušeno. Bio je vrlo oslabio. Za veerom je vrlo malo pojeo jer su mu se bolovi u želucu pojaali za etrdeset i pet dana zato eništa ... Govorili smo o cijeloj porodici. Otac se nije pokazao nimalo ogorčenim prema svom zetu Galeazzu Cianu. Rekao je: »Za Galeazza bi bilo bolje da ode iz Njemačke. Teško da e mu Nijemci oprostiti njegovo držanje ...«

Tijekom njihova susreta 16. rujna, Hitler je mom ocu rekao: »Treba dobiti rat, a onda e Italija vratiti sva svoja prava. Bitan je uvjet da fašizam uskrsne i da se osveti.«

Moj se otac nije uhvatio za tu posljednju Hitlerovu riječ, nego je samo rekao da bi trebalo stvoriti novu talijansku vojsku. Malo zatim je Hitler, sa stanovitim žestinom, ponovio mom ocu da izdajnike treba strogo kazniti. Pokušao je oca uvjeriti da je barem Grandi smišljeno izdao fašističkom stranku. Ali otac nije dopustio da ga Hitler navuče na područje koje se tiče samo Talijana. I tako je Führer, zaključujući i taj dio razgovora, nekako razoparanim tonom izustio ove riječi: »Duce, razumijem vaše obiteljske osjećaje.«

Pomirenje s Duceom

Vittorio se s ocem vraćao u München, gdje su mu majka Rachela, brat Romano i sestra Anna Maria, pa ovim riječima opisuje pomirenje tasta i zeta:

Došla je Edda. Teško ju je prepoznati, toliko je mršava, uznemirena, grozni avih o iju na upalom licu. Glas joj drhtao od uzbuđenja. Pitala je oca da primi Galeazza. Otac, koji obožava Eddu, možda jedinu osobu na svijetu od koje je spreman prihvatiti savjet, šutke ju je slušao kako brani muža. Zbog patnji koje je

podnio u zato eništvu, otac je bio skloniji oprost nego mržnji i osveti. Osim toga, nije mogao zaboraviti da je Galeazzo sin ovjeka koga je on toliko cijenio da ga je bio, za slu aj svoje smrti, odredio za svoga nasljednika. Galeazzo se, zajedno s Eddom, triput našao s mojim ocem. Samo je izbjegao da se na e s mojom majkom. U nje je zbilja nagla i plahovita narav. Optužuje Galeazza da je on uzro nik Duceove nesre e i nepravdi koje je i ona morala podnijeti. Jednog se dana nije mogla suzdržati nego mu je preda mnom rekla: »Galeazzo, ako vam dužnost koju vam je Duce dao nije bila po volji, mogli ste samo dati ostavku. Nije bilo nikakve potrebe da se suprotstavite Duceu.« Galeazzo se opravdavao tvrdnjom da je uvijek djelovao u dobroj namjeri. Ali ga je majka prekinula i rekla: »Duce nije komad namještaja koji eš baciti na tavan kad ti više ne treba. Tu ste se jako prevarili i možda ete se jednog dana za to i kajati.«

U prvi mah, otac je primio svoga zeta malo hladno, ali je malo-pomalo, kako je Galeazzo objašnjavao iz kojih je pobuda glasao za Grandijev dnevni red, u svom držanju popuštao. Galeazzo je priznao da je možda pogriješio što je glasao za Grandijev dnevni red, ali je dodao da njegov glas, poput glasova svih ostalih, nije bio smišljen kao zauzimanje stajališta protiv Ducea, niti je to mogao biti, jer je rekao: »Benito Mussolini je iznad svega toga.«

U stanovitom smislu, to je bilo pomirenje. Otac je tako er kanio Galeazzu povjeriti ministarstvo vanjskih poslova nove vlade Talijanske Socijalne Republike, koju se spremio da sastavi. Je li to bilo mogu e? Bilo bi, nedvojbeno, ako bi ovisilo samo o mom ocu. Ali je zapravo bilo neizvedivo, jer su se Nijemci žestoko usprotivili a i zato što su fašisti koji su Duceu ostali vjerni zahtijevali Galeazzovu smrt. Otac je to brzo shvatio.

Ciano kao da nije shva ao kakvu je mržnju izazvao. Prema Nijemcima, koje je mrzio, bio je nepovjerljiv, ali je u Talijane imao povjerenja. Prilikom jednog razgovora u Miinchenu pokušao sam mu objasniti koliko su u Italiji duhovi nabrušeni protiv njega. Odvratio mi je:

»Ne mogu ostati tu, u Njemačkoj, u takvoj sinekuri pod nadzorom. Mislim da u Italiji ponovno preuzmem svoje mjesto u avijaciji.« Rekao sam mu da ne može i izbjegnuti suenje i siguran zatvor ako se vrati u Italiju. »Talijani su bijesni na tebe«, rekao sam. Ali Ciano nije vjerovao ni jednoj mojoj riječi. Dapače, našalio se: »Talijanski je zatvor mnogo sigurniji od njemačke vile.«

Povratak u Italiju

Nijemci odugovlače i Ciano napokon zaključuje da su mu planovi da emigrira propali. Predosjeaju i dramu koja se sprema nakon Duceova povratka u Italiju, 23. rujna, dana osnutka Talijanske Socijalne Republike i postavljanja Pavolinija za generalnog sekretara fašističke republikanske stranke, Edda pri koncu rujna traži i dobiva odobrenje da ode u Italiju. Djecu je povjerila Racheli Mussolini. Grofica je zabrinuta. U Italiji vlada atmosfera mržnje. Pavolini, Ricci i Buffarini samo govore o »specijalnim sudovima koji će se pobrinuti za izdajice«. Edda odlazi u Roccu delle Caminate gdje se sastaje s Duceom. Preklinje ga da joj muža otrgne iz njemačkih šaka. »Ne gubi glavu«, Mussolini govori keri. »Morala bi oti i na neko vrijeme u kakvo odmaralište.« Edda onda odlazi u jednu kliniku kod Parme, gdje ubrzo uviđa da je pod strogim nadzorom Gestapoa. Što li je s Ciano? Doktor Höttl je objasnio kako se i zašto Ciano vratio u Italiju:

Ciano je shvatio da mu Hitler ne može dopustiti da ode u Južnu Ameriku. Onda je, unatoč mojim savjetima, i savjetima svoga prijatelja Anfusa, talijanskog ambasadora u Berlinu, odlučio da se vrati u Italiju. Mislio je da može i ponovno služiti u avijaciji, a u svakom slučaju da će mu biti lakše u Španjolsku oti i iz Italije nego iz Njemačke. Ali je Hitler bio Ciano zabranio da napusti München. Ribbentrop i Goebbels utjecali su na Hitlera mišljenjem da Ciano, dok je pod nadzorom, ne može škoditi a osim toga da služi kao talac. Kad su Ribbentrop i Goebbels doznali da fašisti ki »ultraši« u novoj talijanskoj vladi vrlo kane suditi planovima Velikog vijeća a koji su glasali protiv Mussolinija, okrenuli su plo i pa su stali Hit-

lera nagovarati neka Ciana pusti da se vrati u Italiju. Tako su Ciana gurali pred vod za strijeljanje.

17. listopada dobio sam od Kaltenbrunnera nalog da Ciana otpratim u Veronu. Bojao sam se najgorega. Ciano je, me utim, bio pun povjerenja. Ali je najgore ipak došlo. Napustili smo miinchenski aerodrom u rano popodne 19. listopada. Na veronskom aerodromu do e-kala nas je »po asna straža« od naoružanih pripadnika talijanske fašisti ke policije i inspektora javne sigurnosti. Ciano je odmah uhapšen i smješten u bivšem karmeli anskom samostanu koji je bio pretvoren u vojni zatvor. Takvo trenutno hapšenje ni ja nisam o ekivao. Ni pojma nisam imao o odlukama sastanka talijanskog ministarskog savjeta od 13. listopada; njima su osnovani specijalni provincijski sudovi koji e suditi fašistima što su pogazili svoju zakletvu ili su na bilo koji na in naudili fašisti koj stvari od 25. srpnja dalje, i poseban specijalni sud što e suditi lanovima Velikog vije a koji su glasali za Grandijev dnevni red. Za te sam odluke doznao tek 19. listopada, kad sam stigao u Veronu, od esesovskog generala Harstera. Onda sam otputovao avionom u Berlin da izvijestim svoje pretpostavljene.

Kaltenbrunner i Himmler shvatili su da je Ribbentrop, u strahu da e Ciano predati svoj dnevnik i druge dokumente koje ima, poduzeo sve kako bi ga otpremio u klopku. Mnoge smo dane proveli prou avaju i situaciju. Na kraju smo se dogovorili o jasnom stajalištu s kojeg emo djelovati: zajam iti Cianu fizi ki integritet i s njim pregovarati kako bi nam, u zamjenu za slobodu, predao svoj dnevnik i druge dokumente koje ima. Himmler je uporno tražio da se Hitlera obavijesti tek u zadnji as. Cianu bi se pripremio bijeg ne u Španjolsku nego u Ma arsku. Tako bi se uspavala Hitle-rova sumnji avost, jer bi se Ciano u Ma arskoj i dalje nalazio, u stanovitoj mjeri, Reichu nadohvat. Poznavao sam jednog ma arskog plemi a, Cianova prijatelja, koji je izjavio da je spreman da ga primi na svoje imanje u Transilvaniji.

lijepa Frau Beetz u Cianovoj eliji

Ali, za bijeg je bilo potrebno da se netko na e na licu mjesta, u veronskom zatvoru. Höttl zato do- vodi iz Rima svoju tajnicu, lijepu dvadesettrogodiš- nju Frau Beetz, ro enu Hildegarde Burckhard, ženu avijati kog potpukovnika Gerharda Beetza, koji e poginuti 1945. Frau Beetz ušla je 1942. u Upravu VI RSHA, pod špijunskim nadimkom »Felicitas« i tali- janski je govorila upravo udesno dobro.

Frau Beetz djeluje pod Höttlovim uputama; ona e biti veza izme u grofa Ciana, grofice, esesovskog generala Harstera i samoga Höttla.

Po evši od 29. listopada, pred Cianovu eliju po- stavljena su, i danju i no u, dva naoružana stražara esesovca. Na izri it nalog Gestapoa oni ne smiju dopustiti Cianu da iza e niti da mu se itko — pa ni njegova žena — približi bez pismenog odobrenja generala Harstera. Samo je Frau Beetz ovlaštena da kad ho e u e u Cianovu eliju i da u njoj ostane koliko ho e. Ujutru mu ona priprema doru ak, koji jedu zajedno; sprema mu eliju, jer je Ciano prili - no nespretan u svim prakti nim poslovima; zatim se s njim zadržava u dugom razgovoru. Popodne se ona vra a, zajedno piju aj, igraju šah ili damu. Žena odlazi tek kada do e vrijeme za ve eru. Kat- kad se vra a da razgovara s njim do policijskog sata.

Nakon rata, Frau Beetz, koja e se ponovno uda- ti, sad za jednog oficira ameri ke kontraobavještaj- ne službe, pa e se i od njega razvesti, bit e ispi- tana zbog svoje djelatnosti u službi SD-a, a napose u pogledu odnosa s grofom Cianom. Evo nekih nje- zinih odgovora:

Istražitelj: — Za kakve ste pregovore bili zadu- ženi?

Frau Beetz: — Bila sam zadužena da nastavim pregovore zapo ete u Miinchenu. Predložila sam Cianu da ne po e u Španjolsku, nego u Ma arsku. Mi bismo mu organizirali bijeg. Grof je pristao.

Istražitelj: — Kako ste mu mislili organizirati bijeg?

Frau Beetz: — Prije svega, sastavljen je pismeni ugovor s potpisima Ciana i Kaltenbrunnera. Prema tom ugovoru Ciano bi, u zamjenu za svoju slobodu, našoj tajnoj službi predao svoje bilješke i dnevnik.

Istražitelj: — Kakvo ste jamstvo imali?

Frau Beetz: — Uspjela sam pridobiti njegovo puno povjerenje. On se potrudio da mi dà na ogled svoje »papire« tako što mi je pokazao dio svoje zbirke dokumenata i svakodnevnih osobnih zabilješki.

Istražitelj: — Zar je imao svoje »papire« sa sobom?

Frau Beetz: — Ni govora! Rekao mi je gdje u ih na i u Rimu. Onda me grofica Ciano upoznala s markizom Emilijom Puccijem s kojim sam otputovala u Rim. Dokumenti su zbilja bili na oznake njemu mjestu. Naravno, bili su to samo izvodi, ali je zbirka ipak bila prilično vrijedna. Te smo dokumente pretipkali i snimili, a onda sam ih ja prevela na njemački. Prijevod i mikrofilmova je Kaltenbrunneru odnio esesovski poručnik Walter Segna. Kad su stigli u Njemačku, Reichsführer-SS Heinrich Himmler uputio je generalu Harsteru nalog da preuzme na djelo.

Istražitelj: — Ponavljam pitanje koje sam postavio malo prije: kako ste mu mislili organizirati bijeg?

Frau Beetz: — Po nalogu generala Harstera, jedan bi odred gestapovaca zauzeo zatvor, s izlikom da su Nijemci ušli za nekakav plan o Cianovu bijegu uz pomoć talijanske policije. Zatim bismo izjavili kako Gestapo nije uspio pravodobno spriječiti Cijanov bijeg. Onda, pošto bi grofov dolazak u Marasku bio dojavljen i potvrđen, grofica bi mi otkrila tajno skrovište u kojem su se nalazili ostali dokumenti.

Istražitelj: — Ne razumijem: zar su Himmler i Kaltenbrunner bili spremni da krše nalog Hitlera koji je Cianu bio zabranio da napusti teritorij pod kontrolom Reicha?

Frau Beetz: — Himmler i Kaltenbrunner bili su odlučili ili da taj pothvat izvrše na vlastitu odgovornost, oslanjajući se na Führerovu izjavu da bi on Cianu dopustio odlazak van granica Reicha ali samo na teritorij koji je pod kontrolom Wehrmachta. Nadali su se da će Hitler biti toliko zainteresiran Cijanovim bilješkama i drugim dokumentima, da će, po svršenom poslu, odobriti inicijativu dvojice vrhovnih vođa a SS-a.

Istražitelj: — Koji je datum bio određen za bijeg?

Frau Beetz: — Bijeg se imao izvesti u zoru 7. siječnja 1944. godine, a grofica Ciano morala bi mi predati dokumente istu večer u 21 sat. Nakon toga, mi bismo omoguili njoj i djeci odlazak u Švicarsku. Poslije bi im se pridružio i grof Ciano.

Propast i smrt

Sad valja objasniti kako je i zašto propala operacija spasavanja grofa Ciana.

Ne zna se sigurno od koga je Ribbentrop doznao za plan esesovaca. Međutim, to je vjerojatno učinio Guido Buffarini-Guidi, koji je imao slobodan pristup kod generala Harstera a žestoko je mrzio Ciana. Kako bilo da bilo, Ribbentrop je 6. siječnja 1944. požurio k Hitleru i sve mu otkrio. Führer je odmah pozvao Heinricha Himmlera i Ernsta Kaltenbrunnera. Morali su progutati težak, kilometarski prijekor. Pokušali su se opravdati, ali ih Hitler nije htio slušati. Ipak su, napokon, nekako uspjeli iznijeti svoje razloge i Hitler je već bio gotovo sklon da odobri operaciju, ali je rekao da će ipak odlučiti tek za koji sat, dok bolje promisli.

Međutim, Hitler je potražio Goebbelsov i Ribbentropov savjet... To je značilo — propast. Ponovno je pozvan Himmler, ovaj put sam, pa mu je operacija zabranjena. Sam je Hitler telefonirao u Veronu generalu Harsteru, priopćio mu svoju odluku i zaprijetio najtežim kaznama svakome tko bi se usudio prekršiti njegov nalog.

Frau Beetz je zadužena da Cianu prenese Führerovu odluku. Evo što će o tome ona poslije ispričati:

»Bila sam silno potresena. Dok sam mu govorila o Führerovoj zabrani, jedva sam zadržavala suze. Onda je on mene tješio. Odmah je sjeo da ženi napiše oproštajno pismo. Koji dan poslije, izveden je pred sud; ali, od trena kad je stupio nogom u zatvor, on nije više gajio nikakve ozbiljnije nade; znao je da će presuda biti smrtna kazna. Sjeam se po etka njegova pisma ženi, jer sam sjedila kraj njega kad ga je stao pisati. Dapače, udaljila sam se pristojnosti radi, a i da sakrijem suze. Pisao je: *Eddo moja, u trenu dok budeš živjela u radosnoj*

iluziji da u brzo biti slobodan i da emo se ponovno na i, meni e po eti agonija...«

Su enje je zaklju eno kako je bilo predvi eno. Od šest prisutnih optuženika, pet ih je osu eno na smrt.

10. sije nja 1944. Galeazzo Ciano, maršal de Bono, Marinelli, Pareschi i Gottardi izvedeni su na gubilište, privezani za stolice i strijeljani u le a.

MISTI NE OKRUTNOSTI

Nürnberg, etvrtak 8. kolovoza 1946. godine; 198. sjednica procesa najtežim ratnim zlo incima pred me unarodnim vojnim sudom.

Jedan ovjek ulazi u pregradak za svjedoke. Na pitanje predsjednika da sudu kaže svoje ime i prezime odgovara:

»Wolfram Sievers.«

»Ponovite za mnom zakletvu: 'Kunem se svemogu im i sveznaju im Bogom da u govoriti cijelu istinu, i da joj ništa ne u ni oduzeti ni dodati'.«

Svjedoku, dok ponavlja rije i zakletve, udno blistaju o i. Miši i lica kao da su mu uko eni. Pogled kao da mu se gubi u nekom drugom svijetu. Onome koji ga promatra mora biti jasno da njemu, tome svjedoku, rije i zakletve nemaju isto zna enje kao sucima.

Ali, tko je Wolfram Sievers? Što on predstavlja, što je u inio i mislio?

Tajanstvena ustanova Ahnenerbe*

Javni tužilac, major Elwyn Jones, pita:

»Vi ste Wolfram Sievers, i vi ste bili od 1935. godine generalni tajnik ustanove Ahnenerbe?«

»Jesam.«

Službeni prevodioci — ruski, engleski, ameri ki i francuski — prevode *Ahnenerbe* kao »Pradjedov-

ska baština, istraživanje rase«. Me utim, *Ahnenerbe Stiftung* najprikladnije je prevesti kao »Zaklada za rasnu baštinu«. Ali, istini za volju, ni jedan ni drugi prijevod ne kazuju mnogo o zbiljskoj djelatnosti te institucije. O njoj ništa nije odre enije otkriveno na sjednicama od 8. i 9. kolovoza 1946. kada su Sieversa ispitivali kao svjedoka. Ispitivanje e biti uglavnom usmjereno na medicinske pokuse koji su, za ra un Ahnenerbea, vršeni u koncentracionim logorima.

Pedest posto esesovaca

9. kolovoza, ispituju i Sieversa, odvjetnik Pelckmann nastoji upozoriti sud da bi trebalo dublje istražiti djelatnost te neobi ne institucije.

Pitanje: — Koji je bio cilj ustanove Ahnenerbe? Molim vas, odgovorite kratko. Je li poduzimala medicinska i druga istraživanja?

Odgovor: — Cilj joj je bio isklju ivo znanstveno istraživanje, što se, uostalom, vidi iz njezina statuta.

Pitanje: — Je li to no da je Ahnenerbe organizirala oko pedeset raznih istraživa kih djelatnosti?

Odgovor: — Ahnenerbe je imala pedeset raznih znanstvenih organizacija, a osim toga, što izravno što neizravno, sudjelovala je u više od stotinu istraživa kih akcija sa širokim rasponom djelatnosti.

Pitanje: — Koliko je, u postotku, bilo esesovaca me u pripadnicima, odnosno, bolje re eno, suradnicima Ahnenerbea i me u onima koji su od nje primali znanstvene zada e?

Odgovor: — Otprilike pedeset posto.

Pitanje: — A jesu li ostali bili članovi Nacional-socijalisti ke stranke?

Odgovor: — Nisu. Nije bilo nužno da ovjek bude član stranke da bi bio suradnik Ahnenerbea.

Pitanje: — Je li u Ahnenerbeu bilo suradnika koji se nisu bavili politikom?

Odgovor: — Dapa e, bilo je i takvih koji su iz politiki kih razloga bili uklonjeni iz državne uprave ili isklju eni iz NSDAP-a.

* Centralna organizacija SS-a imala je 12 glavnih nadleštava. Jedno od tih nadleštava bilo je poznato pod nazivom »Ustanova za istraživanje«. U okviru ove ustanove vršeni su vrlo opsežni pokusi na živim ljudima. Ustanova je bila pod rukovodstvom Reichsführera-SS. — Red.

Pitanje: — Pred sobom imam izvornik vašeg dnevnika. Vama su predložene samo tri lista izvoda izabranih od ukupno 330 stranica. Možemo li, na osnovi izvornog dokumenta, zaključiti da su problemi razmatrani u tim izvodima zapravo samo djeli djelatnosti Ahnenerbea?

Odgovor: — Možete. Razmjeri djelatnosti Ahnenerbea mogu se utvrditi samo ako se razmotri cijeli tekst mog dnevnika, štoviše, može se vidjeti da su problemi naba eni u tim izvodima zapravo samo periferni u odnosu na druge djelatnosti te ustanove.

Pitanje: — Hoćete li nam to objasniti potanje?

Odgovor: — Djelatnost ustanove Ahnenerbe ...

U tom trenu predsjednik suda prekida Sieversa:

»Samo trenutak! Ovdje mi moramo razmatrati samo djelatnost ustanove Ahnenerbe u koncentracijskim logorima.«

Malo se zna

Dakle, su enje najtežim ratnim zloincima ne osvjtljava bogzna koliko pravu djelatnost Ahnenerbea. Pa i su enje samom Wolframu Sieversu, koje e ga otpremiti na vješala, pustiti e samo koji tanak tra ak svjetla. Sievers nije nimalo spreman da »sura uje«. On e o igledno ravnodušno poslušati cijeli niz to aka optužnice, a s istom e ravnodušnošću primiti i presudu kojom mu se izri e smrtna kazna.

Uistinu, na su enju Sieversu mnogo se o ekivalo od iskaza profesora Fredericha Hielschera, prijatelja poznatog švedskog istraživa a Svena Hedina; tako er se mnogo o ekivalo od profesora geopolitike Karla Haushofera, od Ernsta Jiingera, od židovskog filozofa Martina Bubera ...

Hielscher je bio Sieversov prisani prijatelj i suradnik jednog odjela Ahnenerbea koji se bavio proučavanjem ezoteričnih doktrina i utjecaja magije na vječito vladanje. Treba naglasiti da Hielscher ne e biti zakonski gonjen, ne e biti izveden pred sud. Njegov je iskaz na su enju Sieversu prilično udan. Najprije zastranjuje u politiku, ime »utapa« predmet rasprave, a onda izri e smišljeno udnovata rasistička stajališta. A ni jedne riječi o tajnim djelatnostima Ahnenerbea. Frederich Hielscher dobit e od Saveznika odobrenje da Sieversa isprati do stratišta. Zajedno e s osuđenikom izgovoriti

neke molitve tajnog obreda, o kojima Sievers nije ništa rekao, ni u istrazi, ni tijekom su enja, i o kojima e se još manje izjasniti Hielscher.

Daje li nam dnevnik Wolframa Sieversa možda više podataka? Vidjeli smo da su niirnberški suci imali na raspolaganju dva dokumenta, ozna ena kao PS-3546 i GB-551, to jest izvode i dnevnik. Dnevnik je autor ovog napisa imao u rukama, ali samo dva sata. Sieversov se dnevnik proteže na više od 800 stranica. Me utim, u njemu manjka 4—5 stranica koje je istrgao sam Sievers. U tom tekstu od 800 stranica, koji sam mogao pregledati tako re i samo »dijagonalno«, a osobito na onim istrnutim stranicama, možda se krije klju tajne te institucije. Ono što se zna, svodi se na vrlo malo. I to malo nema nikakva smisla ako ne držimo na umu da se utemeljitelj Ahnenerbea zvao Heinrich Himmler, Reichsführer-SS!

Nostalgija za teutonskim srednjim vijekom

uditi se što je vrhovni šef SS-a, koncentracionih logora, Gestapoa, SD-a i odreda za istrebljenje (Einsatzkommandos — EK) na Istoku mogao biti i utemeljitelj jedne znanstvene ustanove za istraživanje rasne baštine, zvane Ahnenerbe Stiftung, znailo bi ne shva ati jednu bitnu stranu jedinstvene li nosti Heinricha Himmlera.

Teško da bi se Himmler mogao nazvati filozofskim duhom, ali mu se pred kozmogonijskim i kozmologijskim vizijama raznih Rosenberga, Haushofera, Hessa i Sieversa, lako izmicalo tlo pod nogama. Bio je posve opsjednut germanskim srednjim vijekom. itao je svako djelo o tom razdoblju njema ke povijesti. Njemu su najve e li nosti bile legendarni kralj Artur (6. st. n. e.) i carevi Svetog rimskog carstva: Henrik I (876—936), Fridrik I Barbarossa (1123—1190) i Fridrik II Hohenstaufovac (1194—1250) (koga se ne smije brkati s Fridrikom II Velikim, 1712—1786, uzorom Adolfu Hitlera). Uostalom, poput Himmlera, i Hitler se divio Fridriku I Barbarossi, tako da je i plan invazije Sovjetskog Saveza nazvao »Plan Barbarossa«.

Himmler je izvrsno poznao literaturu o razdoblju kralja Artura. Pri ruci je stalno imao tri romana njema kog pisca iz 13. stolje a Wolframa von

Eschenbacha: *Parsifal*, *Willehalm* i *Titarel*. Wolfram von Eschenbach, koji je razradio ciklus o Gralu, što su ga još prije bili stvorili Francuzi Chrétien de Troyes i Robert de Boron, tvrdio je da je prijeporna plitica od jaspisa bila ona ista iz koje je Isus jeo prigodom pashalne ve ere sa svojim apostolima i u kojoj je Josip iz Arimateje skupio krv Raspetoga na Golgoti. Ali je Eschenbach također tvrdio da ga je u jednu veliku tajnu Grala uputio anžuvinac Guyot, koga je pak u to bio uputio jedan Arapin nekromant iz Toleda. Prema Wolframu von Eschenbachu, onaj tko je u posjedu Grala bit će posve en u tajne koje će mu dati neodoljivu magi nu mo i silnu, potpunu vlast nad podsviješ u masa. Služe i se tom psihi kom snagom kozmi kog porijekla, posve eni može, na primjer, svojim neprijateljima sugerirati postupke koji su njemu pogodni; sve ovisi o istinskoj vjeri, o sili psihi kog fluida i o usmjeravanju i koncentriranju toga djelovanja na jednu odlu nu to ku. Gral je posuda, matica superiornog ovjeka, praoblik nadnaravne spoznaje. Tako je potraga za Gralom imala ne samo ezoteri an nego i fizi ki zna aj: ona je zapravo nametala vra anje izvoru, rodnom kraju velikih predaka.

Opsjednut takvom literaturom, Himmler se trudio da te srednjovjekovne »istine« preto i u »istine« 20. stolje a. Kao opijen slušao je kako profesor Karl Haushofer pripovijeda na koji je na in kralj Artur uspio osvojiti Grala u »zemlji što leži onkraj oceanä, prema zapadu, onkraj zemlje magle, tamo gdje je, u vrtu s prekrasnim zlatnim jabukama, vidio Hiperborejce«. Dvorac kralja Artura bio je smješten u tom legendarnom kraju što se zvao Thüle, a koji je gotovo predstavljao nekakav drugi svijet što lebdi izme u stvarnosti i nestvarnosti.

Himmler je posve enje kralja Artura povezivao s posve enjem nordijskog junaka Siegfrida koji se, prema sagi, »da bi postao neranjiv, okupao u krvi Fafnera, divovskoga zmaja, uvara blaga Nibelunga«. Zar Himmleru nije »zmaj« 20. stolje a bio utjelovljen u izmišljenom savezu židovske plutokracije i komunizma? Nije li Himmler jednom prigodom uzviknuo: »Kupajte se krvlju ne istih! Tako ete se o istiti i osigurat ete obnovu rasne ravnoteže koja je nužna za ravnotežu svijeta. I nastavit ete putom drevnih vitezova!«

Ne samo to. U mnogim je svojim govorima Himmler prizivao neobičan lik »posve enoga« njemačkog srednjovjekovnog cara Fridrika II Hohenstaufovca, kralja Rima i Sicilije, graditelja tajanstvenoga ezoteričnog dvorca kod mjesta Andria u Apuliji. Kako je poznato, Fridrik II vodio je šesti križarski rat i bio je pobornik univerzalne religije — nekakva preranog »ekumenizma« — ali ga je najprije papa prokleo, a onda ga je sabor u Lyonu 1245. godine svrgnuo s prijestolja. Umro je pet godina poslije toga, uvjeren da je »spoznao istinu«.

Henrik Ptihar

Ali je Himmler neprijeporno bio najjač obožavatelj Henrika I. Reichsführer-SS gotovo je vjerovao da je on sam reinkarnacija toga njemačkoga cara koji je u povijest ušao kao »ujedinitelj«, »utvrđivač gradova«, »pobjeditelj Mačara«, i koji je dobio nadimak »Ptihar« zbog svoje velike ljubavi prema pticama (sam ih je lovio i njima punio svoje kaveze). Oponašaju i toga dalekog pretka iz 10. stoljeća, Himmler je bio pokrovitelj jednoga društva za zaštitu ptica koje je u Bavarskoj i oko Bodenskog jezera skupljalo iznemogle selice i prevozilo ih u specijalnim vagonima u Italiju... Kako je tvrdio njegov maser Kersten, Himmleru se za vrijeme popodnevnoga poinkastvo privedu duh Henrika I. Malo-pomalo se Reichsführer-SS naviknuo da neke svoje misli započne obrascem: »U tom slučaju kralj Henrik...« — i tada se da je taj zanos potjecao iz rane mladosti Reichsführera-SS.

Zna se da je Himmler, kad je postavljen za šefa njemačke policije, što je bilo 17. lipnja 1936. godine, odlučio da svoje imenovanje proslavi tako što će organizirati, 2. srpnja iste godine, veličanstvenu svečanost kojom će se, uz njegovo preuzimanje dužnosti, u crkvi dvorca Quedlinburg, oko groba Henrika I, slaviti tisućljetna obljetnica smrti toga vladara. U povodu te tisućljetnice, koja mu se činila punom značenja, Himmler je održao veliki komemorativni govor u spomen Henrika I, »jednog od najvećih Nijemaca koje je svijet ikada upoznao«. U zvijezde je kovao »opreznog, vještog i lukavog političara« — koja je svojstva držao da savršeno pristaju njemu samom — a političku strategiju njemačkoga vladara, »velikog povijesnog neprijatelja Slavena«, opisao je bombastičnim frazama. Uzgred

je ovlaš kritizirao utjecaj Crkve u njema koj povijesti. »Henrik Pti ar«, rekao je, »nije Crkvi dopustio da se miješa u poslove države i nije nikada zaboravio da snaga njema kog naroda po iva na isto i njegove rase.«

U svojim srednjovjekovljem prožetim utvarama, Himmler je mnogo cijenio Red teutonskih vitezova.* Sad je u SS-u, u svom Crnom redu, uvaru mita krvi, gledao nekakvo uskrsnu e drevnoga srednjovjekovnog reda.

Poznato je da je red, kasnije nazvan teutonskim, osnovan 1198. godine najprije kao bolni ki, da bi se zatim, s odobrenjem pape Inocenta II, pretvorio u viteški red. Poput templara i vitezova Svetog Ivana, koji e se kasnije nazvati Malteškim redom, u po etku su u Red teutonskih vitezova mogli u i pripadnici bilo koje narodnosti. Ali, kako su mu osniva i bili njema ki trgovci i vitezovi, ubrzo je prijem ograni en samo na njema ko plemstvo. Red je uveo pravila koja su uvelike podsje ala na pravila templara, a sjedište mu je bilo u Marienburgu, kraj Visle. Tamo je i podignut dvorac u kojem je prebivao veliki meštar Reda.

Himmler je volio spominjati kako su se teutonski vitezovi ponosili svojim neobi nim djelovanjem, ali i svojim umije em upravljanja i politi kom vještinom. Isticao je kako je Red u 13. stolje u bio pozvan da u Pruskoj povede križarski rat protiv neznabožaca i istodobno omogu i nužnu njema ku ekspanziju prema Istoku (*Drang nach Osten*). Tako je 1226. godine veliki meštar Hermann von Salza dobio Kulm i pravo na vlast u svim budu im osvajanjima na podru jima Livonije, Kurlandije, Litve, Pomeranije i Danziga. U 15. i 16. stolje u Red propada, a život mu se zaklju uje 1525. godine prijelazom velikoga meštra Alberta Brandenburškog na luteranstvo.

»Najve a svetinja« SS-a

Naravno, Himmler je tako er želio svom Crnom redu dati dvorac i to što veli anstveniji. Jednog je

* Teutonski viteški red osnovan je u Akonu u Palestini 1198. godine. Po etkom 13. stolje a svoju aktivnost prenosi u Evropu. Pruska mu postaje baza za napade na Rusiju, Poljsku, Litvu, Livoniju i Kurlandiju. Red je ukinuo Napoleon I 1809. godine. — Red.

dana, u zapadnoj Njemačkoj, u slikovitom kraju kod Paderborna u Vestfaliji, otkrio ruševine nekog dvorca što je potjecao još od Huna pa ga je u 17. stoljeće u vitez Wewel von Büren preuredio i nazvao Wewelsburgom. Ruševine su o arale Reichsführera-SS. Bio je oduševljen debljinom preostalih zidina i visinom kule.

Tako je Himmler još 1934. godine stao rekonstruirati Wewelsburg. Budući i Reichsführer-SS sanjao je da od njega napravi najviše duhovno sjemenište svoga Crnog reda. Sredstva se nisu štedjela. Na gradilištu je stalno radilo dvije tisuće i zato enika iz logora Sachsenhausen. Arhitekt Bartels je upravljao radovima koje su platili životom mnogi zatoenici a koštali su 11 milijuna maraka. Djelo je moralo biti veličanstveno: vrata i prozori u okvirima od modrikastog granita, velike stubove s ogradama iskovanim u runskim motivima, zidovi pokriveni tapiserijama, knjižnica (od 12.000 uvezanih svazaka) i njezine police obložene hrastovinom. Nacisti koji su umjetnici tu postavili kipove Henrika I, Henrika Lava, Albrehta Medvjeda, Fridrika Barbarossa, Fridrika II Hohenstaufovca itd. I, naravno, Adolfa Hitlera. Odaje dvorca namještene su svaka u svom stilu i svaka je nazvana po nekoj slavnoj povijesnoj ličnosti. Himmlerove odaje, prirodno, nosile su ime Henrika I. Dvorcem se upravljalo kao kakvim samostanom, prema strogim pravilima kao u isusovcima, i ta su pravila morale poštovati sve esesovske glavešine koje su imale pristup da u dvorcu borave prilikom skupova što ih je organizirao Himmler, skupova koji su po svemu bili nalik na »duhovne vježbe« ...

U imponirajućem dugom blagovaonici s presvodom stropom, Reichsführer-SS imao je stol za trinaest osoba. Po ugledu na kralja Artura koji je kod svog stola pripuštao samo svoju izabranu dvanaesticu najhrabrijih vitezova, i Himmler je primao samo dvanaesticu Obergruppenführera koje je držao najzaslužnijima. Za skupove je bila određena jedna ogromna dvorana, duga 35 i široka 15 metara, gdje su »crni vitezovi« i njihov Reichsführer sjedili u velikim, kožom presvučenim foteljama uspravna naslona, oko teškog, masivnog hrastovog stola. Svaki je član zbora imao pred sobom na stolu srebrni tanjurić na kojem mu je bilo ugravirano ime. Svaki je skup počinjao nekakvim »meditativnim duhovnim

vježbama«. Ispod sale nalazio se veliki podrum, za-
svo en gotskim lukovima, dva metra debelih zido-
va, u kojem je bilo najve e svetište — Sancta Sanc-
torum — Crnoga reda, obredište SS-a: govornica od
crnog mramora usred koje se isticao runski znak
SS u bijelom mramoru, a na zidu iza nje mrtva ka
glava. U toj prostoriji bio je kao neki zdenac u koji
se silazilo niz dva stepeništa. Dno mu je bilo u obli-
ku školjke, a osvijetljeno zubljama od smole u svi-
je njacima od kovana željeza. Tu su se spaljivali
grbovi preminulih vitezova Crnoga reda, a tijela su
im pokapali u kapeli dvorca, ispod kora.

Na en je jedan podebeli fascikl s podacima o
grbovima koje su funkcionari SS-a obavezno imali
u Wewelsburgu. Autor ovoga teksta je pregledao
taj materijal. Istodobno je i pateti an i komi an.
»Vitezovi« su uglavnom potjecali iz gra anskog i
srednjeg staleža pa im je stoga bilo poteško u svo-
jim precima na i kakve tragove plemstva. Himmler
e tek 1944. godine napraviti svoj grb: orao Tre eg
Reicha raširenih krila, mrtva ka glava s hrastovim
liš em, Himmlerovo ime i moto SS-a »Moja ast je
moja vjernost« urezan runskim i gotskim pisme-
nima ...

Brak i krštenje po esesovski

Drže i se toga svog srednjovjekovnog mistici-
zma, kojim e esesovce izdvojiti iz nacisti ke mase,
Himmler je sve ja e brazdio u protukrš anstvo. Na-
stojao je obrede svoga dotadašnjeg vjerskog uvje-
renja zamijeniti obredima nadahnutim nekakvim
germanskim neopaganizmom. Sklapanje braka ve
je po njemu bilo odre eno propisima i iziskivalo je
najprije njegovo odobrenje. Pokušao mu je pro-
mijeniti i obred, zamjenjuju i ga nekakvom »pra-
djedovskom svadbom«; umjesto sve enika, sklapa
ga vo a jednog SS-odreda koji e mladencima, po-
što se me usobno prstenuju, pružiti kruh i sol. Ali
mu je taj pokušaj propao.

Evo kako je glasio tekst propisa o braku esesov-
ca, donesena 31. prosinca 1931. godine, što zna i
više od godinu dana prije Hitlerova dolaska na
vlast:

Naredba »A« SS-a. Br. 65
Reichsführer-SS

München, 31. prosinca 1931.

1. SS je organizacija Nijemaca s nordijskim značajkama, odabranih prema posebnim mjerilima.
2. U skladu s nacionalsocijalističkim pogledom na svijet, svjestan činjenice da budućnost našeg naroda ovisi o stvaranju i o čuvanju potomstva rasno iste i svete krvi, uvodim »odobrenje braka« za sve neoženjene pripadnike SS-a, koje stupa na snagu 1. siječnja 1934.
3. Cilj je tome da obitelj bude zdrava sa stajališta rasne baštine i punovrijedna po svom određenju njemačkom nordijskom značaju.
4. Odobrenje za sklapanje braka će se izdati ili uskratiti isključivo na temelju rasnih razloga i radi očuvanja zdravog potomstva.
5. Svaki pripadnik SS-a koji želi sklopiti brak, mora tražiti odobrenje Reichsführer-SS.
6. Pripadnici SS-a koji sklope brak unatoč uskrati odobrenja, bit će isključeni iz SS-a, ili se mogu sami povući.
7. Stručnjaci koji rješavaju molbe za sklapanje braka odgovorni su Uredu SS-a za istraživanje rase.
8. Ured SS-a za istraživanje rase vodi »Obiteljsku knjigu SS-a«. Obitelji pripadnika SS-a registriraju se tek nakon odobrenja braka ili službenog prijema molbe za registraciju.
9. Reichsführer-SS, direktor Ureda SS-a i službenici koji tom uredu pripadaju obavezni su svojom dužnošću čuvati profesionalnu tajnu.
10. Organizacija SS svjesna je da ovom naredbom čini važan korak naprijed. Ne treba u nas se poruge, sprdnje i nesporazumi, jer budućnost pripada nama.

Reichsführer-SS
H. Himmler s. r.

A sad — o krštenju. Pripadnik SS-a kome bi se rodio sin, morao ga je krstiti prema obredu što ga je zamislio Himmler; zatim, ako je htio, mogao ga je krstiti i prema obredu svoje vjeroispovijesti.

Esesovski se obred krštenja obavljao u strančkim prostorijama, u posebnoj sobi koja se zvala *Weiheraum*, to jest »dvorana za posvećenje«. Umjesto oltara — stol s pokrovom izvezenim kukastim križevima, na stolu cvijeće i Hitlerova slika. Sa zida

visi crni stijeg s bijelim znakom SS iz rimskih pismena. Iza stola, ispod stijega, tri pripadnika SS-a, u sve anoj uniformi, naoružana, sa šljemom na glavi. Srednji od te trojice drži stijeg s motom *Deutschland erwache* (Njema ka, probudi se!) i s orlom. U kutovima dvorane gore zublje. Podno stola, na jastuku ukrašenom kukastim križevima leži novoro en e, a kraj njega stoji jedan oficir Crnoga reda.

Obred po inje time što taj oficir ita nešto nalik na »vjerovanje«:

Vjerujemo u Boga svemira.

Vjerujemo u misiju naše krvi, koja stalno mlada izvire iz njema kog tla.

Vjerujemo u narod, nosioca rase, i u Fihrera koga nam je Bog poslao.

Jedno osobito sve ano esesovsko krštenje bilo je 4. velja e 1937. u mjestu Gmund am Tegernsee; Karlu Wolffu, šefu Reichsführerova štaba, rodio se prvi sin (nakon dviju djevoj ica); dijete krste imenom Thorisman, uo i njegova prvog ro endana.

Obredu prisustvuju Heinrich Himmler i etiri kuma od kojih jedan je Reinhard Heydrich.

Svaki kum zaredom govori.

Prvi daje djetetu modru vrpce života i kaže:

»Neka ti život te e u znaku modre vrpce vjernosti. Tko je Nijemac i gaji njema ke osje aje, mora biti vjeran! Ra anje i brak, život i smrt, simboli no su spojeni ovom modrom vrpcom. Neka ovo dijete bude dijelom obitelji i klana. Zelim mu da postane pravi muškarac i cjelovit Nijemac.«

Drugi daje pehar i kaže:

»Izvor je života Bog. Od Boga potje e tvoje znanje, tvoja zada a, cilj tvoga postojanja i svako otkri e. Neka ti svaki gutljaj iz ovog pehara bude dokazom tvoje veze s Bogom.«

Tre i daje žlicu i kaže:

»Neka te ova žlica hrani do punoljetnosti. Neka ti majka ovim putom dokazuje svoju ljubav prema tebi i neka te kazni, uskra uju i ti hranu, kad god prekršiš Božje zakone.«

etvrti daje obiteljski prsten i kaže:

»Dijete moje, jednog eš dana nositi ovaj prsten, prsten obitelji Wolff i klana SS, kad odrasteš i покаžeš se dostojnim SS-a i svoga klana.«

Onda Heinrich Himmler osobno daje djetetu krsna imena:

»Poštuju i želju tvojih roditelja i u ast SS-a, dajem ti imena Thorisman Heinrich Karl Reinhard. Na vama je, roditeljima i kumovima, da u ovom djetetu uzgojite pravo i odvažno njema ko srce, pokoravaju i se Božjoj volji. Tebi, drago moje dijete, želim da se pokažeš dostojnim ponosnog imena Thorisman, kako bi ga u punoljetnosti opravdao do kraja života. Neka to bude volja našega Boga!«

Kad bi se u esesovskoj obitelji rodio prvi sin, Himmler bi roditeljima poslao srebrnu ašu i nož, te vrpču i modri svileni ubrus. Sve je to potjecalo iz esesovske tvornice u Allachu. Prilikom ro enja etvrtog sina, uz estitke bi poslao srebrni teutonski svije njak na kojem bi bilo ugravirano: »Ti si samo karika u vje nom lancu Reda.« Taj teutonski svije njak postojao je i u druk ijem obliku koji se nazivao »svije njakom kratkodnevice« (*Julfest Leuchter*). Himmler je njime uglavnom darivao svoje prijatelje za Boži . Još jedan himmlerovski ezoteri an dar bio je srebrni prsten s mrtva kom glavom; isprva je bio namijenjen samo starim esesovima, ali su ga poslije nosili svi oficiri SS-a koji su navršiti tri godine službe.

Pseudoznanstvene manije

Na predlistu primjerka zbirke Ludwiga Weisauera *Soldatengeist* (»Vojnikov duh«), koji je poklonio Kaindlu, zapovjedniku koncentracionog logora Oranienburg-Sachsenhausen, Himmler je zapisao:

»Božje carstvo na zemlji najviši je poziv, znak ljudske volje. Vojnik je na fronti svojim držanjem utro put kojim moramo marširati prema našem Reichu. Prevaliti ga asno, to je naša dužnost... U svemiru je tisu u godina samo jedan dan, ali mi moramo raditi na tom pothvatu i ekati.«

Himmlerova je opsjednutost rasnom kozmologijom dovela do stvaranja Crnog reda kojem e biti dodijeljena tisu godišnja zada a. Da bi dao maha svojim pseudoznanstvenim i eksperimentalnim manijama, on je 1935. osnovao Ahnenerbe koja je pod svojim višezna nim nazivom krila i tajanstvenu i užasnu rabotu. Ta je ustanova 1942. godine izravno povezana s Reichsführerovim osobnim štabom.

Ustanovi je, naravno, predsjednik bio Himmler, a generalni tajnik, od osnutka do kraja, bio je Obersturmbannführer-SS Wolfram Sievers, dok je SS-Oberführer Walter Wust, član Akademije nauka i rektor Münchenskog sveučilišta, bio njezin znanstveni direktor. Pod njihovom upravom radio je mnogobrojan štab stručnjaka upućenih u najrazličitije probleme.

Sjedište svih instituta bilo je u Berlin-Dahlemu, Pücklerstrasse br. 16. Sama ustanova, o kojoj su instituti ovisili materijalno i financijski, nalazila se tako i u Berlinu, u Wilhelmstrasse br. 28. Zaklada Ahnenerbe spadala je u najjednostavnije podvrate Trećeg Reicha i u najtajnije organizacije SS-a. Kako smo već rekli, teško je doznati kojim se sve djelatnostima bavila, ne samo zato što je otkriveno vrlo malo dokumenata — mnogi su uništeni još prije dolaska Saveznika — nego i zato što pripadnici Ahnenerbea koji su preživjeli propast Reicha dobro kriju svoju pripadnost toj organizaciji ili, ako su kao takvi otkriveni, neobično uporno i tvrdokorno šute.

Jedna Himmlerova izjava

Jedina Himmlerova izjava o Ahnenerbeu, iz jednog govora u siječnju 1937. godine, ostaje obavijena velom tajne. Himmler je bio namjerno nejasan, ali, usprkos tome, izmeću njegovih riječi i probija se po koji tračak svjetla:

... Mi tako i raspoložemo jednom službom za istraživanje rase [*Rasse und Siedlungshauptamt*, ili RUSHA], kojoj je zadaća ideološki odgoj, dakle pozitivna, dok je službi sigurnosti zadaća negativna, otkrivanje neprijatelja. Služba za istraživanje rase brine se o bračkovima esesovaca ... Ona je tako i zadužena znanstvenim istraživanjima drevne povijesti. Tako je, na primjer, u Altchristenburgu otkrivena stara utvrda od trideset arpenta.¹ To je s političkog gledišta vrlo važno, jer su naši

¹ Arpent, stara francuska i njemačka mjera za površinu, koja je, ovisno o mjestu, odgovarala mjeri od 34,19 do 51,07 ara. — Prev.

vanjski neprijatelji oduvijek tvrdili da je Isto - na Pruska slavenska zemlja, ukratko, da pripada njima. Sa znanstvenog i ideološkog stajališta naša se zadaća sastoji u tome da te stvari proučimo objektivno, bez ikakva falsificiranja. U Altchristenburgu, koji sam spomenuo kao primjer, otkriveno je sedam slojeva. Najgornji pripada drevnom Redu, pod njim je pruski sloj, a onda slijedi pet gotskih i predgermanskih slojeva. To su zanimljive i za našu ideologiju i politiku borbu nadasve važne činjenice. Želim da se u svakoj oblasti, gdje god se nađe jedna eta SS-a, stvori kulturni centar koji će se posvetiti njemačkoj veličini i prošlosti. Dalje želim da se ti centri urede tako da budu dostojni jednog naroda velike kulture, po uzoru *Externsteina* ili *Sachsenhaina*, izniknuli kod Verdena, gdje je poklono četiri tisuće i petsto Sasa. Tamo smo u jednoj šumi rekonstruirali građevine, s pomoću četiri tisuće i petsto morenskih kamenih blokova iz četiri tisuće i petsto saskih sela. Zašto? Odgovor je jednostavan: zato što hoćemo našim ljudima i njemačkom narodu dokazati da nam je prošlost starija od tisuću godina, da u drevno doba nismo bili nikakav neuk i barbarski narod kome je kultura donesena izvana. Hoćemo da se naš narod ponosi svojom poviješću i želimo mu reći da je Njemačka starija od Rima koji ipak ima dvije tisuće godina povijesti. Upravo je u Njemačkoj na najstariji plug, napravljen prije pet tisuća godina. Najstarija su pismena stvorili Germani.¹ Dostatno je samo pogledati napise na stijenama, ima ih posvuda.

Hoćemo da svakom Nijemcu, bio on s istoka ili sa zapada, pokažemo sve što se nalazi u ovoj zemlji i što su stvorili njegovi preci. Danas možemo Zapadu dokazati da Arminije nije bio nekakav običan divljih hordi, nego da je u ono doba vodio rat izvrsnom vojnom vještinom i da su Germani gradili za svoje doba jedinstvene vojne utvrde. To je bit naše znanstvene i kulturne djelatnosti što se tiče prapovijesti.

¹ Himmler aludira na runska pismena.

Ono što se zna

Nadahnuta takvim duhom, Ahnenerbe je organizirala i jednu ekspediciju u Tibet, koju je vodio etnolog Standartenführer-SS doktor Scheffer, sa zadaćom da tamo otkrije tragove nordijske rase koja je, prema nacisti kim teoretičarima, morala biti indo-germanskog porijekla. U Nacionalnom arhivu u Washingtonu nalaze se mikrofilmovi s izvanredno zanimljivim izvodima iz određenih dokumenata, od kojih smo neke već citirali. U djelatnosti ustanove Ahnenerbe, osnovane 1933. a sa SS-om povezane 1935. godine, naoko nije bilo ni čega tajnovitog: »Istraživati ambijent, duh, djela i baštinu nordijske indo-germanske rase i narodu, u zanimljivom obliku, priopćiti rezultate toga istraživanja.« Zar to nije didaktički ki nadasve hvalevrijedno djelo?

Dakle, radilo se tobože o običnoj znanstvenoj ustanovi, kojoj je na čelu bio profesor Wurst, a pomagao mu Wolfram Sievers; samo što je još, možda, imala nekakvu posebnu propagandnu zadaću. Ali, zbog samog predmeta svoje djelatnosti, ona se nalazila u samom središtu svijeta SS-a.

Ahnenerbe ubrzo postaje »središnjica za rasna istraživanja«. Ona obuhvaća pedeset i više znanstvenih odjela i petnaestak komisija za istraživanje. U njezine pokrete koje snage spadaju mnogobrojni sveuilišni znanstveni radnici, a među njima više od trideset profesora fakulteta.

Financijska sredstva potječu od pomoćnika (svaki se Nijemac može učlaniti u Ahnenerbe) i od državnih fondova, često posredstvom Savjeta Reicha za istraživanja ku djelatnost.

Taj Savjet osnovan je Hitlerovim dekretom, 9. lipnja 1942. godine. Njime je upravljao Göring, uz pomoć upravnog odbora od 21 člana, u kojem su, osim znanstvenika, sve same važne ličnosti. Tako su u tom Savjetu bili i Himmler, Karl Brandt i Conti.

Medicinskim je odjelom upravljao profesor Sauerbuch. Odjel je imao 214 muških i 179 ženskih suradnika, na raznim sveuilištima, a u istraživačkim institutima 81 muškog i 141 ženskog suradnika, ne računajući i osoblje istraživačkih instituta koje je bilo na platnim popisima (kopnene) vojske, mornarice, avijacije, SS-a i privatnoga kapitala. Više se

ne emo zadržavati na strukturi, uloži i djelatnosti toga Savjeta, jer to ne ulazi u okvir ove naše pripovijesti.

Sam je Himmler odredio op i program rada ustanove Ahnenerbe: »Prostor, Duh, Smrt i Baština nordijske grane indo-germanske loze.« (*Raum, Geist, Tod und Erbe des nordrassischen Indogermanentums*). Što drugim riječi ima znači: životni prostor nužan germanskim arijcima, nacionalsocijalisti ka filozofija, smrt u prisustvu koje treba stalno živjeti, i duhovna, rasna, umjetni ka i znanstvena baština predaka.

Dakle, temeljni je cilj bio znanstveno istraživanje i to na najraznovrsnijim područjima. Bilo je nekih prilično ozbiljnih istraživanja djelatnosti (razlozi opstanka sekte Rosenkreuz; simbolizam harfe u Irskoj; moguće »šifra« u strukturi jezika Biblije, Vedā, Bhagavad Gite i Kabale; fizička i moralna građa Nordijaca itd.). A bilo je i tuđih »istraživanja« (okultni smisao gotskih tornjeva; zašto Englezi igraju cricket, a Amerikanci baseball; porijeklo i značenje visokih šešira ... Eton-šešira ... itd.). Neki su se odjeli bavili radom koji je bio označen kao »državna tajna«, što je značilo isto što i »najstroža tajna«. I, naravno, o tome se ništa ne zna. Samo se zna da se u jednom od tih misterioznih odjela radilo na »zrakama smrti« (što je kasnije bilo laser). Jedan se odjel bavio proučavanjem drevnih jezika, kozmologije, arheologije, pa i joga i zena.

Užasna eksperimentalna medicina

Ali, ako se Ahnenerbe i bavila vrlo važnim ezoteričnim poluokultnim problemima, nipošto ne znači da je to bilo društvo »istih«, bezazlenih i prosvjetljenih u enjaka. U ratu se toliko razvila, da je sad glavnu djelatnost vodio Centar za vojno-znanstvena istraživanja. Tako se Ahnenerbe, uz Higijenski institut Waffen-SS-a, uvrstila u esesovske organizacije odgovorne za kriminalne pokuse na ljudima, postala je grozan »sindikat ubojica« u kojem su se okupljali svakovrsni bezumnici i zloinci.

Himmlera je posebno bila draga ideja da stvori društvo liječnika koji će se posvetiti znanstvenom misticizmu i nacionalsocijalističkoj rasnoj politici. Pristaša Hipokrata, obožavatelj botanikara i srednjovjekovnih iscjelitelja, zastupao je povratak pri-

rodnoj medicini, homeopatiji, lije enju travama kojih su tajne bile poznate precima, i takvoj higijeni ishrane kojom e se sprije iti bolesti. Kao bivši peradar, znao je što zna i prehrana. Cesto je obi avao re i svome maseru Kerstenu: »Loše smišljena prehrana skupo košta gospodara.«

Ako je rat sprije io da jedan takav bezazlen program dadne kakve rezultate, s druge strane omogu io je Himmleru da udovolji svojoj mnogo opasnijoj želji za eksperimentiranjem. Beskrajno se divio lije niku istraživa u koji e uz opasnost za vlastiti život vršiti pokuse na samom sebi pa je stalno govorio: »Pokusi i samo pokusi; možda i ispadne štogod.«

Dakle, u zada e esesovskih lije nika spadali su »pokusi«. Ti lije nici, »biološki vojnici nacionalso-cijalizma« (kako su ih Yves Ternon i Socrate Hellmann nazvali u svojoj »Povijesti esesovske medicine«), uglavnom su radili u regularnim jedinicama Waffen-SS gdje su vodili brigu o vojsci. Samo je njih dvjesto — otprilike jedan od tristo njema kih lije nika — radilo u koncentracionim logorima, gdje ih je postavljao doktor Erno Lolling, SS-Standardenführer i zdravstveni upravitelj logora, koji se ubio 1945. godine.

U logorima ti lije nici nisu se bavili zato enicima, koji su bili pod zdravstvenim nadzorom drugih lije nika, nego esesovskim osobljem. Ali, iako zaduženi za higijenu, oni su imali i druge zada e, ozna ene kao »nezdravstvene djelatnosti«, od kojih Hoess, bivši zapovjednik logora Auschwitz, spominje neka »istraživanja«. Blag izraz za medicinske eksperimente ...

Tim »istraživanjima« je, administrativno, upravljao sām Himmler. Iz Berlina su cijelim pothvatom upravljali dr Karl Brandt, državni komesar za zdravlje (obješen u Nürnbergu), prof. Karl Gebhardt, šef sanitetske službe SS-a (obješen u Nürnbergu), koji je radio u suradnji s dr Wolframom Sieversom, generalnim tajnikom Zaklade Ahnenerbe (obješen u Nürnbergu), dr Joachim Mrugowsky, direktor Higijenskog instituta Waffen-SS-a (obješen u Nürnbergu), Viktor Brack, šef II odjela Führerove kancelarije (obješen u Nürnbergu) i SS-Brigadeführer dr Ernst Grawitz, predsjednik njema -koga Crvenog križa (po inio samoubojstvo).

SS-Obersturmbannführer dr Karl Brandt e u Nürnbergu tvrditi da je ideja o tom eksperimentiranju bila pala na um samom Führeru, još 1935. godine, nakon jedne operacije grla. Navodno je tom prilikom Führer rekao da bi bilo »logi no služiti se kriminalcima za rješavanje medicinskih problema«.

Rascherovi eksperimenti

Prema tome, bilo je samo logi no što je SS-Hauptsturmführer dr Sigmund Rascher, rezervni avijati ki kapetan-rije nik, prihvatio tu ideju i revno zapeo da je ostvari.

Rascher je 15. svibnja 1941. pisao Himmleru:

»Utvrдио sam, na žalost, da nismo mogli vršiti nikakve pokuse s ljudskim materijalom jer su, kako se kaže, takvi pokusi vrlo pogibeljni a osim toga nema dobrovoljaca. Zato, osobito ozbiljno postavljam ovo pitanje: postoji li mogu nost da nam stavite na raspolaganje dvojicu ili trojicu profesionalnih kriminalaca? ... Ti pokusi, tijekom kojih subjekt može, kako se zna, i umrijeti, vršili bi se u suradnji sa mnom. Takvi su nam subjekti nužno potrebni za eksperimente o letu na velikoj visini, kako bismo naše borbene aparate osposobili da pariraju britanskim aparatima.«

Re eno-u injeno. Osam dana poslije odobrenje je dato »sa zadovoljstvom«. Za Rascherove eksperimente odabran je Dachau. 22. velja e 1942. godine, u komoru s niskim tlakom, koja je bila dovezena i u logoru montirana, ušlo je prvo zamor e.

Eksperimenti su nastavljeni do svibnja 1942. godine. Za njih je ukupno poslužilo oko 200 zato enika raznih nacionalnosti, uzetih nasumce. Osamdeset ih je umrlo u komori, jer je Rascher namjerno i predugo držao tlak visine od oko 14 kilometara, a takav tlak, kako je poznato, izaziva plinsku emboliju. Drugi su iz komore izlazili s teškim lezijama.

Uz pomo doktora Pacholegga, ina e prisilnog svjedoka, doktor Rascher je svoje žrtve stavljao na užasne muke u zrakopraznom prostoru. Slika se stalno ponavljala: odre eno zamor e- ovjek, u prugastom kombinezonu, ulazi u ogromno stakleno zvon; na licu ima masku za kisik, prsa su mu stegnuta padobranskom »ormom« prika enom za jednu metalnu pre ku; pumpom se malo-pomalo isiše zrak

iz zvona. Kad manometri pokažu da je postignuta simulirana visina, kapetan-lije nik nare uje zamoretu da skine masku. A im skine masku, zato enik stane mahnitati: uslijed tlaka u organizmu ini mu se da e mu glava puknuti; iskola enih o iju, uširenih nosnica, razjapljenih usta, guše i se, nesretnik se noktima grebe po prsima kao da bi htio iz sebe iš upati zadržati pluća. U tom trenu ovisi o svemom doktoru Rascheru ho e li igru nastaviti do smrti ili e svom pacijentu odobriti povratak u život da bi ga koji dan poslije izložio istom postupku.

Prema svjedočenju doktora Pacholegga, »eksperiment, izveden do kraja, neizbježno je izazivao smrt, tako da je poslije, u mnogo prilika, zvono poslužilo kao obično sredstvo za ubijanja«.

Toliko što se ti e istraživanja na području reaktivne avijacije. Ali, nije bila zanemarena ni klasa na avijacija: bilo je mnogo pilota koji su pali u more, i spašeni su, ali su ipak umrli zato što su predugo ostali u hladnoj vodi; to je navelo Raschera da takvo nesretno smrzavanje recimo »znanstveno« proučava i na e mu lijek.

Tako je od kolovoza 1942. do svibnja 1943. Rascher izveo niz eksperimenata o djelovanju hladnog zraka (izlažu i gole ljude surovosti zimske noć na temperaturi od -25°C) i djelovanju hladne vode (uranjaju i ljude u ledenu vodu). One sretnije bi ve nakon dvadeset minuta pogodila sinkopa. Ali, dva sovjetska oficira postavili su rekord me u muenicima koje su uranjali u ledenu vodu, agonija im je trajala pet sati, a uzalud su preklinjali da im muke skrate metkom u glavu.

Kad bi iz vode izvadio svoju onesviještenu zamorad, kojoj bi tjelesna temperatura pala ispod 25 stupnjeva, Rascher bi se onda trudio da im smrznuta tijela ugrije prirodnom toplotom, tjeraju i gole žene da se uza njih stišu u grudima, trbuhom i bedrima. Uzaludan trud! Bilo je uglavnom ve kasno; nesretnici su umirali, unatoč želji kaptana koji je otkrivao da im se osjetila ponovo probude. Rascher e ipak »pronaći« jedno nenadmašivo sredstvo: kupku u toploj vodi od 40 stupnjeva, metodu koju je još 1880. godine opisao ruski liječnik Lepczinski.

Jedan takmac doktora Raschera, neki Beilbock, proslavio je svoje ime nizom sliki njih užasnih ekspe-

rimenata: valjalo je ispitati kako reagira ljudski organizam kad se uvijek silom naguta slane vode. U tu svrhu se jednoj skupini zato enika davala morska voda. Na drugim dvjema skupinama ispitana je izdržljivost organizma na druk iji na in. Rezultati su bili grozni: neki takvi nesretnici, pošto su silom »napojeni« slanom vodom, a morali su nekoliko dana gladovati, ubrzo su stali urlati, na usta im je izbila pjena; na drugima se koža naglo namežurala i osušila kao u staraca. Malo zatim um bi im se pomraio i mrtvom od koje bi ih oslobodila samo smrt.

Sterilizacija muškaraca i žena

Kako se Reich postepeno širio svojim osvajanjima, tako je u Velikoj Njemačkoj bilo sve više ljudi iz pobije enih zemalja. Ubrzo su nacisti koji lije nicali stali razmišljati o sterilizaciji kojom bi robovskoj radnoj snazi oduzeli sposobnost reprodukcije, ali sa uvavši joj fizičku snagu. U tom je smislu doktor Pokorny pisao Himmleru:

»Ako bismo uspjeli što prije moguće proizvesti kakvu supstancu kojom bi se, za relativno kratko vrijeme, mogli sterilizirati ljudi, imali bismo na raspolaganju jedno novo i djelotvorno oružje.« Onda Pokorny slavodobitnim tonom nastavlja: »Sama zamisao da bi se moglo sterilizirati tri milijuna boljševika koji se sada nalaze u zarobljeništvu u Njemačkoj, a da im pritom nimalo ne oslabi radna sposobnost, otvara najšire perspektive. Doktor Madaus je otkrio da sok biljke *caladium seguinum*, dat oralno ili injekcijom, izaziva u životinja, osobito u mužjaka, ali i u ženki, trajnu sterilizaciju.«

Jedan drugi liječnik, dr Victor Brack, predlagao je sterilizaciju s pomoću rendgenskih zraka. Sve bi se obavilo a da subjekt i ne zna što se s njime radi. Brackova je zamisao bila groteskno kriminalna: »tretman« se sastoji u tome da se određene osobe dovedu do nekog šaltera, tobože zato da odgovore na neka pitanja, ili da ispune kakve formulare, tako da ostanu u mjestu dvije-tri minute. Službenik koji sjedi za šalterom pritišće dugme kojim pali dvije lampe usmjerene u pacijentove genitalije. Takvim bi se urećem za deset sati moglo sterilizirati 150 do 200 ljudi, odnosno, s dvadeset takvih ureća moglo bi se sterilizirati tri do četiri tisuće ljudi

dnevno. Tom metodom, za koju je na sre u pomanj-
kalo vremena da se naširoko primijeni, ipak su sto-
tinama žrtava nanese više ili manje teške ozljede
od zračenja.

U Auschwitzu je doktor Horst Schumann ekspe-
rimentirao rendgenskim zrakama. Onima koji su
poslužili za takve pokuse genitalije su pocrnjele i
zagnojile se. Na koncu mnogi, koji više nisu mogli
hodati, likvidirani su metkom u zatiljak.

Nekima su odstranjivani testisi, da bi se utvr-
dilo kakve su posljedice toga. Žene kojima su izva-
eni jajnici trpjele su užasne bolove u trbuhu, stal-
no su povraćale i patile od teških rana. U ambulan-
tama su se djevojke na tlu uvijale od bolova.

»Eksperimenti iziskuju napore koji nisu primje-
reno nadoknadeni rezultatima«, doktor Schumann
je pisao Himmleru. Zaključak — eksperimenti se
prekinuti.

Onda na pozornicu iskače SS-Brigadeführer dok-
tor Clauberg, okrutan patuljak visok metar i pede-
set centimetra. Doktor Clauberg izmisliće
metodu steriliziranja bez operacije. Sa špricom u
ruci i osmijehom na usnama, doktor Clauberg bi
ženi u rodnici ubrizgao smjesu neorontyuma i for-
malina kako bi zatvorio kanal. Nekoliko tjedana po-
slije, doktor Clauberg bi novom injekcijom, ovaj
put nekakvom kontrastnom smjesom lipidiola i jo-
pidina, ispitao je li postigao cilj. Ne još, ali... »Nije
daleko as«, pisao je 7. listopada 1943. Himmleru,
»kad u moju i ja sam shvatio da je jedan liječnik, uz odgo-
varajuću opremu i dvanaestak asistenata ... po svojoj
prilici moći i sterilizirati na stotine, ako ne i tisu u
ženu na dan.« Žrtava doktora Clauberga, raznih na-
cionalnosti, a gotovo isključivo Židovki, bilo je oko
tisu u, a od njih je najmanje tristo poslije ubijeno.

Zlokobni doktor Joseph Mengele

SS-Hauptsturmführer doktor Joseph Mengele,
zdravstveni upravitelj logora Auschwitz, smatrao je
da ljudska bića, poput pasa s pedigreeom, moraju
biti podvrgnuta određenim normama. On bi, na
primjer, otišao u barake gdje su bila smještena
djeca. Utvrdio bi da mnoga među njima nisu raz-
vijena srazmjerno svojoj dobi. Na jednom je do-
vratku imao urezom označenu visinu svake dobne
grupe. Ako dijete ne bi tjemenom doseglo određenu

crtu, doktor Mengele bi samo mahnuo bi em. I tako je pobijeno više od tisu u dje aka.

Ali je »specijalnost« doktora Mengelea bila pro- u avanje blizanaca. Blizance su napose tražili, pa bi ih majke, odmah nakon dolaska u logor, nadaju i se boljem postupku, bez oklijevanja prijavile ese- sovskoj rulji. Mengele bi ih badao bolnim injekci- jama s ciljem da im promijeni boju o iju — od crnih da dobije sme e ili modre o i. Na taj e na- in umrijeti na tisu e malih bi a, koje e najprije iscrpjeti lumbarnim punkturama i transfuzijama krvi, a onda e ih dokon ati »milosrdnom« injek- cijom fenola, benzina ili zraka.

Mengele se htio proslaviti jednim veli anstvenim pohvatom: kako u praksi stvoriti uvjete za za e e blizanaca. O tome je svjedo io i lije nik Miklos Nyiszli, ma arski Židov, koji je kao stru njak za sudsku medicinu služio kod zdravstvenog upravi- telja logora Auschwitz. »Blizanci«, rekao je on, »mo- rali su svojom smr u, svojim malim tijelima koja su služila autopsiji, pomo i da se riješi problem množenja rase. Napredak u istraživanju množenja više rase, kojoj je odre eno gospodstvo, smatrao se plemenitim ciljem. Jer, ako bi se postignulo da u budu nosti svaka žena iste arijske krvi rodi što više blizanaca... Kakav suludi plan!« zaklju io je Nyiszli.

Ali se i Nyiszli dobro uvao da ne otkrije svoje intimne misli, za koje bi zacijelo odmah dobio smrtnu kaznu. Jer on iz dana u dan drugo i nije radio nego samo komadao tijela, vadio i ispirao organe i crijeva, sve što je moglo služiti u znan- stvene svrhe; te su komade tijela zatim, u specijal- nim ambalažama, poštom slali u berlinski Antropo- loški institut s oznakom: »Ratni materijal. Hitno.«

Mnoga su masovna istrebljenja obrazlagali nuž- nim profilakti kim mjerama. Tako je doktor Nyi- szli prisustvovao kremaciji dvanaest tisu a eha — ubijenih metkom u zatiljak — koji su ve dvije godine, kao jedna zajednica, živjeli u logoru i misli- li da su ih gotovo i zaboravili. Ali u Auschwitzu nikoga nisu zaboravljali. Zapisnik o skupnoj smrti potpisao je sâm Mengele: » eška etvrt u koncen- tracionom logoru Auschwitz likvidirana je zbog po- jave mnogobrojnih slu ajeva pjegavog tifusa.«

Jednog dana, u jednoj tek dovedenoj skupini Židova, Mengele je primijetio nekog patuljka i nje-

gova sina koji je imao deformirano stopalo. To je zdravstvenom upravitelju logora bio dokaz da je židovska rasa na putu potpune degeneracije. Uslijedio je metak u zatiljak a onda je doktor Nyszli dobio upute: »Ova se tijela ne smiju spaliti, nego ih treba preparirati i uputiti u Berlin, u Antropološki muzej.« Nalog je bio o igledno besmislen; zar patuljaka nema u svakoj ljudskoj skupini? Ali ga je stru njak za sudsku medicinu poslušao. Onda se dogodio jedan jeziv prizor: dok su se dva leša kuhala u velikim kazanima, naišli su neki izgladnjeli Poljaci, koje je privukao miris, pa su se najeli kuhanoga mesa židovskog patuljka i njegova sina.

Mengele je imao neiscrpnu maštu u izmišljanju na ina kako e mu iti svoje žrtve. Simon Wiesenthal, poljski Život koji je boravio u dvanaest koncentracionih logora i koji se nakon rata posvetio gonjenju ratnih zlo inaca, spominje nekoliko primjera:

»... Nakon rata upoznao sam jednog mladog Židova kojem je lijeva ruka bila nalik na višebojnu šahovsku plo u. U Auschwitzu su mu lije nici ubrizgali nekakvu mješavinu ispod nekoliko kvadratnih centimetara kože. Nakon nekoliko dana užasnih bolova, koža mu je na tom mjestu postala tamnoplava. Onda su mu skinuli komadi te kože i ubrizgali mu neku drugu mješavinu na drugom mjestu. Sad je koža dobila žu kastu boju a bolovi su bili još gori. I tako su ti eksperimenti potrajali nekoliko mjeseci. Kad se žrtva žalila na teške patnje, lije nici su joj odgovarali da se mora smatrati sretnom: 'Dokle god radimo na tebi, dotle i živiš!'« Wiesenthal nastavlja: »Drugom prilikom, opet sam naišao na mladi a koga su 'obradili' lije nici u Auschwitzu. Bilo mu je tek trinaest godina kad su ti grozni zdravstvenici uspjeli da mu uz mnoge intervencije promijene spol! Poslije rata su mu u Zapadnoj Njema koj, na jednoj klinici, kompliciranom intervencijom uspjeli vratiti muškost, ali ne i duševnu ravnotežu. Po eo je piti, pokazivati sklonost kriminalu, na koncu je dospio u zatvor. Svemu tome zacijelo se nisu udili oni koji su znali što je preživio. Visok je više od metra i osamdeset, naoko dobra zdravlja, ali je zapravo u psihi slomljen o vjek. Lije nici tvrde da više nikada ne e biti normalan.«

Svakovrsni eksperimenti

Da bi se zbiljski stvorila izabrana rasa, trebalo je prije svega poboljšati i pojačati obranu od zaraznih bolesti. U tu svrhu su svim mogu im i zamislivim vakcinama vršeni pokusi na ljudskim »podvrstama«: tu je bilo vakcina protiv kuge, protiv pjegavog tifusa, protiv malarije, protiv žutice. Samo se po sebi razumije da je najprije trebalo pacijente zaraziti tim bolestima.

Kako se rat oduljio, to su nacisti ki lije nici imali prilike da eksperimentalno istražuju kako se lije e opekotine i inficirane rane, kako djeluju otrovni meci, toksi ni plinovi i zaga ene ili otrovane vode. U Buchenwaldu su dobili nalog, s potpisom doktora Leonharda Contija, da stvore »jedan odjel za tifus i virus, koji e biti povezan s Higijenskim institutom Waffen-SS-a«. Tako se rodio »blok 46«, kojim je upravljao SS-Hauptsturmführer doktor Ding.

Taj je lije nik 5. sije nja 1942. zapo eo pokuse s vakcinom protiv tifusa, koje e nastaviti sve do 1945. godine. Tako je oko tisu u zato enika pretvoreno u prava »skladišta virusa«. A što je znanost time dobila? Ništa.

Ni nacisti ki kirurzi nisu zaostali u rukovanju svojim skalpelom poput kakvih kriminalaca. Zar je znanstveno opravdano da se nekom amputira zdrava noga i da mu se prišije s obratne strane? Zdravstveni odjeli u koncentracionim logorima, a osobito u Ravensburgu, gdje je vladao esesovac profesor Gebhardt, tvorili su nekakvo lu a ko vije e » udotvoraca« koji su samo nizali amputacije, cijep-ljenja koštanih, miši nih i vlaknastih tkiva i održavanje otvorenih rana koje su predstavljale stalni rasadnik kultura mikroba *in vivo*. Laboratorij profesora Gebhardta radio je od ljeta 1942. do jeseni 1943. punom parom, opskrbljen Poljakinjama koje su nazivali »malim kuni ima«. Evo što je jedan svjedok izjavio o mu enju tih žena:

»Žene na kojima su vršili pokuse ostajale su u odjelu po nekoliko mjeseci. Prvi bi im dani prošli u komi, ali su onda poslije, pošto bi se osvijestile, trpjele strahovite bolove. Za tih dugih mjeseci esesovski su ih lije nici obilazili, promatrali im i obra-ivali zaga ene rane, otvorene do kosti, ne obaziru i se na njihove patnje. Šest ih je umrlo odmah nakon

lije ni ke 'intervencije'. Onda su ih jednog dana, iako im rane nisu nipošto zacijelile, vratili u 'blok' — u 'Blok 32', ili 'Blok N. N.', to jest *Nacht und Nebel* («No i magla»), gdje im je bilo odre eno da nestanu.«

U Oranienburg-Sachsenhausenu, doktor Baumkötter je sa skalpelom u jednoj i formalinom u drugoj ruci muškarcima uklanjao spolne organe od kojih je pravio zbirku. U Neuengammeu je profesor Esmayer djeci u plu a ubrizgavao bacile tuberkuloze a zatim im davao jake doze sulfamida kako bi prou io njihovo djelovanje.

U Auschwitzu bi SS-Hauptsturmführer doktor König amputirao bez ikakve potrebe, tek »vježbe radi«. Zbog obi nog prišta odrezao bi prst, a zbog flegmone nogu, istodobno mijenjaju i svoju operativnu tehniku. SS-Obersturmführer doktor Thilo posvetio se pak »preranom porodu«, u šestom i sedmom mjesecu, pa je fetuse, bili živi ili mrtvi, bacao u pe krematorija. U Buchenwaldu, gdje su znali lubanje »savršeno« smanjiti, kao Indijanci s podru ja Amazone, SS-Obersturmführer doktor Eysele vršio je vivisekciju na zato enicima, nasumce uzetim po logoru, koje bi zatim ubio injekcijom. U ime istih »humanitarnih shva anja« je doktor Hirt, profesor anatomije na sveu ilištu Strasbourga, zamišljao kako e uz Sieversovu pomo stvoriti zbirku židovskih lubanja i kostura na kojima e se po volji mo i prou avati, kako je pisao Himmleru, »odvratna, ali karakteristi na obilježja jedne degenerirane ljudske vrste«. Zato su s isto nog bojišta u Strasbourg putovale, u specijalnim hermeti ki zatvorenim sanducima, desetine lubanja »židovsko-boljševi kih komesara«. Zato je u logor Natzweiler, kod Strasbourga, od lipnja do kolovoza 1943. godine, iz Auschwitza dovedeno 195 zato enika Židova koji su onda otrovani cijanom pa su doktoru Hirtu još topli došli na stol za seciranje.

Na su enju u Nürnbergu, dr Karl Brandt, bivši komesar Reicha za zdravstvo, tvrdio je da su eksperimenti u koncentracionim logorima bili legitimni i pritom se nije pozivao na nekakvu Hitlerovu naredbu nego na svoje uvjerenje da su takvi pokusi bili nužno potrebni Reichu odnosno barem njegovim vojnicima. I tako su nacisti, pošto su raspirili ne ovje nost, još umišljali da su pritom ovje ni.

»Oni koji i danas žale pokuse na ljudima, pa bi radije htjeli da hrabri njemački vojnici umiru, nego da se koristimo rezultatima tih pokusa, za mene su prave pravcate izdajice domovine«, Himmler je pisao Rascheru 24. listopada 1942. godine. Nema takve bujne mašte koja bi mogla zamisliti toliku psihičku deformaciju, takvu okrutnost u atmosferi paklenskog užasa, i to ne samo u Himmlerovu liku, nego i u osobama nacističkih liječnika koji su se posvetili takvim kriminalnim »eksperimentima« na muškarcima, ženama i djeci.

GESTAPO PROTIV SAVEZNI KIH AGENATA

Organizaciji je još samo trebalo dati ime. Gledaju i kako se razilazi dim s tek ugašene cigare u pepeljari, Winston Churchill se trenutak zamislio. Po svom običaju u tom ratnom razdoblju, ministar-predsjednik je bio u svom kombinezonu s patentnim zatvaračem, što mu je omatao tešku spodobu i davao mu izgled nekog cijenjenog mehaničara.

Toga dana, 19. srpnja 1940. godine, Engleska se doimala kao izolirana tvrđava pod opsadom, a koja je netom, nepunih tjedan dana prije, pretrpjela prvi teški zračni napad. Kukasti se križ vijorio od Sjevernog rta do Pireneja. Činilo se da je La Manche samo nekakav smiješan kanal i . Evropske luke na njemu vrvjele su Nijemcima koji su govorili samo o iskrcavanju i u sav glas pjevali najnoviju pomodnu pjesmu njemačke kopnene vojske, avijacije i mornarice: *Wir fahren gegen England* (»Marširamo na Englesku«).

Na poljima Devonshirea i Middlesexa, bankovni službenici i vozači autobusa, navrat-nanos mobilizirani nakon pada Francuske, vježbali su baratanje oružjem prema uputama starih podoficira i brižljivo ih brojevali, što su svoj zanat bili »ispekli« na bengalskom suncu. Rekruti još nisu imali uniforme, a puške su im bile doživjele vatreno krštenje još na Sommi, u prvom svjetskom ratu.

Stari lav iz Downing Streeta bio se zakleo da će se boriti na svakom žalu, na svakom brežuljku. Englezi su bili odlučili ili da se bore do kraja i da i najmanje igralište za golf pretvore u bojno polje.

Međutim, u tom trenu Winston Churchill nije razmišljao o borbi na britanskom tlu. Upravo je bio razradio jedan plan — jedan divan i fantastičan plan. U predvečerje vjerojatnog napada snaga Trećeg Reicha i invazije Velike Britanije, on je bio nakanio da snagama koje su to opasnije što su nevidljivije napadne cijelo okupirano područje Evrope.

Trebalo je, ni više ni manje, Nijemcima vratiti milo za drago stvaranjem pravih »petih kolona« širom cijele Evrope.

U odluci o zasnivanju toga ludog pothvata, novoj službi određena je temeljna zadaća da »koordinira sve akcije subverzije i sabotaze koje će se poduzeti protiv neprijatelja na Kontinentu«.

Program se činio jednostavnim, zamisao jasna. Ali, nedostajalo je sve ostalo: sredstva i ljudi.

Churchill je sad u mislima tražio kakvo jednostavno ime kojim će nazvati svoje najtajnije oružje. Zapalio je još jednu cigaru i jasno je zaključio da će najjednostavnije ime biti i najbolje. I tako je zamislio tri riječi: »Special Operations Executive« (u slobodnom prijevodu: »Služba za specijalne operacije«).

Mnogo će vremena proći i mnogo će se krvi prolići prije nego što kratica SOE postane čuvena.

Dvobojski lav

Tri dana prije Hitler je bio sastavio najstrožu tajnu naredbu o iskrcavanju kojoj je dao ime »Plan Morski lav«:

Kako Engleska, unatoč svojoj bezizlaznoj vojnoj situaciji, ne pokazuje nikakve želje da pregovara, pripremio sam plan o iskrcavanju, koji će se prema potrebi i ostvariti.

Führer je, međutim, još jednom pokušao da postigne mir. Istoga dana kad je Churchill začinjavao svoje SOE, Adolf Hitler održao je govor u Reichstagu. To je bio dug govor, prekidan aplauzima i dodjelom feldmaršalskih palica dvanaestorici pobjedničkih generala.

Hitlerov ton odjednom postaje vrlo sve an:

U ovom trenutku držim svojom dužnoš u, pred svojom savješ u, da se još jednom obratim razboritosti i zdravom razumu u Velikoj Britaniji i drugdje. Smatram se u pravom položaju da uputim taj poziv, jer nisam pobijeni koji moli milost, nego pobjednik koji govori u ime razuma. Ne vidim nikakvih razloga da se ovaj rat nastavi.

Tri dana poslije, britanska vrhovna komanda e mu skresati svoje: »Ne emo odustati od borbe sve dok svijetu ne bude zajam ena sloboda.«

Izme u dvaju velikih evropskih nordijskih nacija, Njema ke i Engleske, sad nastaje totalni rat, borba do posljednje kapi krvi. To je vje na pripovijest o bra i neprijateljima koja se ponavlja između dva naroda. Na nebu Engleske dvoboji »orlova«, pod valovima Atlantika smrt »morskih pasa«, u pustinji Cirenaike borba »štakora«. Rat se vodi u uniformama i pod kokardama, neprijatelju se gleda u o i, dužnost je opasna ali jasna. Ali iza tog rata izme u vojnika i vojnika, otkrivena lica, krije se jedan drugi — tajni rat.

Rat izme u »lisica«. Tu su protivnici u civilnoj odje i. Kre u se pod maskama. To je užasan ples smrti u kojem se vrtlože padobranc i SOE-a i agenti SD-a, heroji i izdajice — kao i oni koji e najprije biti heroji, a zatim postati izdajice.

Abwehr i Gestapo neprestano otkrivaju mreže. Od svoje strane, SOE neprestano ih iznova plete i šalje nove agente. Nikakva vojska ne e platiti tako skup danak smrti. Malo e ih preživjeti da bi ispri- ali kako su obavili svoje zada e.

S nekoliko epizoda, kao kakvim blijescima, osvijetlit emo zna aj te ne ujne borbe što se vodila tu i tamo, po gradovima, šumama i cestama okupirane Evrope i koaj je bila oštrija od bilo koje bitke pod otvorenim nebom.

Ra anje »racketa«

Jedan se stariji ovjek, elav i otmjene vanjštin e, dr Hugh Dalton, ministar Njegova veli anstva za ratnu privredu, posve uje SOE-u i dušom i tijelom.

Dalton, laburist i rodoljub, imao je posebno shvaćanje rata: držao je da ga valja voditi istodobnim angažiranjem sabotera i regularnih trupa. Ta zamisao svi ala se Winstonu Churchillll koji je Daltonu esto govorio:

»To zacijelo nije džentlmenski na in vo enja rata... ali, ako ga hoćemo dobiti, nemamo drugog izbora. Prema tome, naprijed!«

I tako se Dalton prihvatio pera i napisao prve programske upute:

Mi moramo, na području jima koje je neprijatelj okupirao, organizirati pokrete nalik na irski Sinn Fein, na kineske partizane koji ratuju protiv Japanaca, na španjolske dobrovoljce ... za vrijeme Wellingtonove kampanje, štoviše — to treba priznati — nalik na organizacije koje su sami nacisti stvorili u većem dijelu svijeta.

Na tim osnovama, SOE je imao odobrenje da se bavi svakom vrstom djelatnosti. Sabotaže i umorstva postali su ratne akcije, jer su služili tome da se okrenu neprijateljev potencijal.

Neprijatelj je — naravno — u prvom redu Nijemac. Ali u početku, u neobičnoj atmosferi Londona izložena »blitzu«, logici munjevitog rata, raspeta između života i smrti, neprijatelj je svak tko ometa otpor.

Ako se hoćeš boriti protiv osvajača, moraš prije svega raspolagati informacijama. A to znači i za i na području gdje je dosad isključivo vladala tajna služba. Njegova veličanstva, Intelligence Service, koji 1940. godine zacijelo nije bio obavezan sastojak špijunskih filmova, nego šaroliki skup agenata što su pušteni u pozadini neprijateljskih armija i koje gone sve njemačke policije.

U samoj Engleskoj vojska prijekim okom gleda na te »civilne« kojima povjeravaju nekakve udne zadaće.

Prvi šef SOE-a, pedesetsedmogodišnji sir Frank Nelson, bio je bolje poznat kao konzervativni zastupnik nego kao bivši oficir koji je službovao u Indiji. Prvi je njegov genijalan potez bio da se okruži sposobnom ekipom.

U toj ekipi prvi je bio sir Charles Hambro (koji je u svibnju 1942. naslijedio Nelsona). Porijeklom iz Skandinavije, Hambro je krupan ovjek, pomalo

poput Churchilla. Nekadašnji vođa a cricket-mom ad Etona i direktor jedne banke u Cityju, Hambro ima u svojoj aktivnoj lijepu vojnu službu 1914—1918. i neke tajne misije u nordijskim zemljama 1939—1940. godine.

Nasuprot njemu, njegov je pomoćnik (koji će ga naslijediti u rujnu 1943.) profesionalni vojnik, general Colin Gubbins. General Colin Gubbins je Škot do srži, gustih obrva i kratkih, etkastih brkova, stroga izgleda nasuprot bucmastom Charlesu Hambro. Ta dvojica tvoriti tandem koji će biti u stanju da, prema Churchillovu nalogu, »zapali Evropu« ... udnom služnošću, kojoj samo britanski duh zna tajne, službe SOE-a smjestile su se u raznim zgradama, ali sve u istoj ulici, u onoj ulici u kojoj je, prema pripovijestima Conana Doylea, živio slavni Sherlock Holmes — u Baker Streetu.

Prema kazivanju E. H. Cookridgea (u knjizi *Zapalite Evropu!*), koji je i sam služio u SOE-u, toj službi su njezini ljudi ubrzo nadjenuli udni nadimak »Racket«.¹

Nije teško shvatiti kakva joj je bila djelatnost, ako se zna da je širom okupirane Evrope imala dvanaest tisuća agenata koji su se tamo borili sa svojim nemilosrdnim neprijateljima: s Abwehrom najprije, a zatim s Gestapom. I upravo kad je Gestapo objedinio sve kontraobavještajne i represivne djelatnosti, SOE se našao suočen s dotad najokrutnijim i najlukavijim protivnikom.

I taj rat zacijelo nije bio džentlmenski...

U sekciji »F« ni jedan Francuz

Za Francuze, SOE je prije svega pukovnik Maurice Buckmaster, šef udvene sekcije »F«. Kad su ga tamo premjestili, u početku proljeće 1941. godine, uinilo mu se kao da se odjednom našao u nekoj pustinji. Predaju i mu dužnost, major Harry Marriott samo je dobio: »Buckmaster, tu je zapravo još sve u početku ...« Pridošlica gleda gole uredske zidove, ali se odmah posve uje poslu. Može računati samo na pomoć jednog malog štaba od osam ljudi.

¹ Međ u svojim mnogobrojnim značenjima, riječ »racket« može se uzeti i kao »varka«, »smicalica«, »ucjena«, »prepad« i tome slično. — Prev.

Teoretski nema pravo da angažira agente francuske nacionalnosti, jer njih može vrbovati samo »Slobodna Francuska«, odnosno posebice BCRA¹ kojem je na elu pukovnik Passy. Uostalom, to je i sâm Churchill obećao de Gaulleu: »Sve Francuze koji dođu u Englesku uputit ćemo vama, a britanske službe, kao SOE, ne će ih moći i angažirati.«

Zna i, Buckmaster se mora služiti engleskim agentima koji su dugo živjeli u Francuskoj pa je dobro poznaju, ili pak Francuzima koji iz svojih razloga ne žele imati veze sa »Slobodnom Francuskom«.

Ne može se poreći da je vladala određena napetost između degolista i Engleza zbog strašno osjetljivog problema kada na francuskom teritoriju. Situacija je bila još više otežana postojanjem »slobodne zone« s vladom u Vichyju.

U vrijeme kad su još rijetki bili ljudi spremni da se s radio-stanicom spuste padobranom na podruje pod neprijateljskom okupacijom, savezničke službe utrkivale su se koja će prije doći i do kandidata za »zanat« tajnog agenta.

Vrlo mirni narednik

ovjek koji će zadati najteže udarce Buckmasterovoj špijunskoj mreži ne pripada Himmlerovu Crnom redu. Bio je samo podoficir vojne policije i ni po čemu se nije mogla naslutiti njegova buduća uloga »lovca na špijune«.

U listopadu 1941. Hugo Bleicher bio je već spokojno navršio četrdeset i dvije godine. Naočali debelih stakala, s okvirom od kornjačevine, ne daju mu nimalo ratnički izgled. Ali pogled iz njegovih crnih očiju prodorno je živao odlučna brada ne vara. Bleicher je u prošlom ratu služio u pješadiji; kod Verduna je zarobljen pa je u zarobljeni kom logoru naučio i francuski i engleski. Upravo je zato, zbog svoga znanja jezika, na službi u Cherbourgu.

Sivi gradić, koji je Napoleon htio pretvoriti u utvrdu protiv Engleza, vrvi njima kim vojnicima.

¹ Bureau central de renseignements et d'action (Centralni obavještajni i akcijski ured), organizacija »Slobodne Francuske« osnovana u listopadu 1941. u Londonu radi koordiniranja i opremanja francuskog pokreta otpora. — Prev.

Mornari ki arsenal i dva aerodroma, u Querquevilleu i Maupertusu, žive grozni avim životom predstraža na La Mancheu. Zasad Nijemci ne misle na svoj plan iskrcavanja u Engleskoj. Dapa e, boje se engleskog napada na njihove kontinentalne baze. Zašto? Prvi mjeseci rata na istoku vrlo su oslabili zapadnu frontu gdje su snage Tre eg Reicha malo-pomalo prisiljene da pre u u defanzivu. Potekao je beton, obale su se na i kale topovima. A poput svake vojske koja eka na svojim položajima, tako i jedinice Wehrmachta boluju od »špijunitisa«.

Unteroffizier Bleicher vrlo dobro govori francuski, a uši su mu stalno napete. Jednog dana doznaje da se tu negdje neka žena mota i pokušava doznati gdje su skladišta benzina Luftwaffea, ve je pitala neke radnike Francuze pa i neke njema ke vojnike.

Kao savjestan vojnik, Bleicher izvještava o tome svoga starješinu, koji to prenosi tajnoj vojnoj službi. I tako je upozoren glavni štab Abwehra u Parizu, koji se nalazi u hotelu *Lutétia*.

Njema koj je Cherbourg vrlo važno vojno uporište. Šefovi Abwehra odmah reagiraju i javljaju:

»Šaljemo Borchersa.«

Kapetan Erich Borchers spada u najbolje stručnjake kontraobavještajne službe. Stigavši u Cherbourg, sastaje se s narednikom Bleicherom. Ubrzo je razlika u inovima zanemarena: dva ovjeka utvrđuju da obojica imaju talenta i sklonosti za tajni rat. Odlu uju da ne gube vrijeme. »Uhapsimo ženu.« U redu, slaže se drugi, uhapsimo ženu.

Žena priznaje: da, prikupljala je vojne informacije.

»Za koga radite?«

»Za nekog Paula.«

»Tko je taj Paul?«

»Samo Paul; ne znam kako se ina e zove.«

»Paul« bi morao 3. studenog 1941. do i iz Pariza po informacije koje je tražio. Na kolodvoru u Cherbourgu ekaju ga dva ovjeka:

»Njema ka policija!«

»Paul« je izgubljen.

»Paul« prazni vre u

Borchers i Bleicher ubrzo shva aju da su zgrabili jednog vrlo važnog agenta. Samo što su ga pre-

tresli, u džepovima su mu našli šifrirane podatke o njema kim vojnim ure ajima u Bretanji i Normandiji.

»Paulu« je pravo ime Raoul Kiffer. Bivši je pilot francuske avijacije a ve mjesecima radi za Engleze. »Paul« je šef sektora »D« mreže Interallié (koja ne pripada SOE-u, nego Intelligence Serviceu).

Kiffera prebacuju u Pariz, zatim u Saint-Germain-en-Laye. Podaci koje su mu našli u džepu su ga »pokopali«. Bleicher ga lomi blefom: »Vas su izdali. Znamo sve o vašoj špijunskoj mreži. Znamo sve vaše agente.«

Kiffer popušta, prihv a razgovor s Nijemcima. Bleicher ga predobiva:

»Preporu ujem vam da odgovorite na pitanja. Vi ste u rukama Abwehra, zna i, vojnika.«

Malo zastaje, a onda naglo dodaje:

»Ako vam je to milije, možemo vas odmah predati Gestapou.«

Samo uvši to ime, Kiffer odmah pristaje da govori. Dapa e, nudi se da e raditi za Bleichera kao doušnik. I na svom novom »poslu«, za Nijemce, pokazat e se upornim i uspješnim kakav je bio netom prije u saveznoj službi. On e se, pod nadimkom »Kiki«, svrstati me u najopasnije pomo ne agente najprije Abwehra, pa Gestapoa.

Kao za po etak, bivši pripadnik pokreta otpora odaje više od dvadeset lanova špijunske mreže u Bretanji, me u njima i svoga pomo nika Christiana. Onda izdaje i svoga pretpostavljenog:

»Zove se Armand, stanuje na Montmartreu, vila Léadre broj 8.« »Armand« je zapravo poljski oficir, pobjegao je iz Poljske nakon poraza. Vrlo dobro govori francuski i engleski. Uspio se uvu i u Pariz s radio-stanicom a u vezi je s Londonom od Boži a 1940. godine. Veza dobro funkcionira. »Armand« se, dapa e, u rujnu 1941. prebacio avionom u London, tjedan dana proveo je u britanskoj prijestolnici pa se ponovno spustio padobranom u Francusku i vratio na svoje mjesto u Pariz. »Armand« ima jednu suradnicu s kojom može ra unati u svakoj okolnosti. Nedavno se upoznao s njom u Toulouseu i ona je pošla s njim u Pariz kako bi zajedni ki dijelili sve pogibelji ilegalnog života. Ona se zove Mathilde Carré, ima nadimak *La Chatte* (»Ma ka«).

»Ma ka« prelazi na drugu obalu

13. studenog 1943. godine, tri sata ujutro. Pariškim ulicama, kojima kruže samo njemačke patrolne, velikom brzinom jure četiri automobila. Bleicher je naredio: »Pravac Montmartre.«

Ali oni ne idu u obilazak lokala »veselog Pariza«. To je ratna noć. Kola su nabijena agentima vojne tajne službe.

Zaustavljaju se pred vilom Léandre broj 8. »Armand« je u klopki.

U zoru se neka crnka pojavljuje pred dvorišna vrata. Primaju je njemački vojnici. I »Ma ka« je upala u klopku. Kapetan Borchers čeka naredniku Bleicheru:

»Dobar posao ... Samo, taj uvijek ne može govoriti.«

Unatoč batinama, »Armand« je dao Nijemcima samo šture podatke o sebi:

»Czerniawski, kapetan.«

Borchers je bijesan: »Ništa ne može izvući i iz toga Poljaka.«

Bleicher se smiješi: »Dopustite mi da razgovaram sa ženom ...«

I razgovarat će s njom, i to tako uspješno, da će joj najprije postati ljubavnik a onda šef ...

Bleicher je smjestio »Ma ku« u hotelu *Eduard VII*. Poziva je na večeru pa saslušanje dobiva oblik mondenog razgovora. Njemački narednik služi se istom metodom koju je već uspješno primijenio na »Paulu«.

»Ako ne možete raditi za nas, onda ćete i vi i vaši prijatelji imati posla s Gestapom. Vjerujte mi da biste to požalili...«

»Ma ka« oklijeva, ali narednik Abwehra kao da poznaje cijelu špijunsku mrežu. Pretres u vili Léandre urodio je plodom. Bleicher prelazi u napad:

»U Pan-Panu imate sastanak s jednim našim agentom. Pođemo zajedno.«

I »Ma ka« prelazi na drugu obalu. Nijemac joj odmah odredi uje i nagradu. Je li u redu šezdeset tisuća franaka na mjesec? Vrlo dobro. Zahvaljujući »Ma kinoj« suradnji, Nijemci će jednog za drugim uhvatiti sve pripadnike špijunske mreže Interallié. Osim toga, Bleicher će pronaći i radio-stanice u savršenom stanju, podešene za komuniciranje s Londonom.

To će o arati Bleichera. Pita kapetana Borchersa neka mu dopusti da razgovara s pukovnikom Reileom, šefom pariškog odjela Abwehra. Ima fantasti no jednostavnu ideju:

»Možemo se tim radio-stanicama poslužiti tako da nastavimo komunicirati s Londonom. Ako u tome uspijemo, onda će Intelligence Service davati obavještenja izravno Abwehru ...«

'Ali pukovnik Reile nije tako oduševljen.

»Nemogu e«, odgovara. »Radio-operateri, koji su obučeni u Engleskoj, imaju tajne znakove po kojima se zna je li emitiranje prisilno ili nije.«

»Ali što ako pristanu da rade za nas bez ikakvih ograda?« Bleicher ne popušta.

»Bogme, morate se vraški namu iti da ih nagovorite na takvu izdaju.«

Zamka za agenta SOE-a

Međutim, narednik Bleicher nije se nimalo namu io. Nakon »Ma ke«, predobio je za suradnju još dva savezni ka agenta: radio-operatera Henrija Tabetu i jednu ženu, Renée Borni, kod koje se svojedobno krio »Armand« i bio joj ljubavnik.

U jednoj luksuznoj vili u Saint-Germain-en Layeu smješteno je troje Francuza i s njima šestorica pripadnika Abwehra. »Ma ka« je sura ivala s takvim žarom da je« čak zapanjila svoje nove gospodare. Obavijestila je London da je »Armand« uhva en, ali e ona preuzeti vo enje grupe. Za tu je ulogu uzela novi pseudonim, »Victoire«, pa je, po Bleichеровим uputama, poslala Intelligence Serviceu određene, autenti ne informacije da ne bi pobudila nikakve sumnje.

No, Mathilde Carré u init e i više od toga. Nijemci nisu zatvorili jednog lana špijunske mreže, nekog Braulta, odvjetnika, za koga su sumnjali da je povezan s agentima SOE-a, te opasne britanske organizacije o kojoj još ništa nisu znali. Zaključili su da ga i ne treba zatvarati; »Ma ka« e se pobrinuti da on »propjeva«.

»Ma ka« se 26. prosinca 1941. nalazi s Braultom na ve eri u restoranu »George V«. Odvjetnik je sa sobom doveo jednog ovjeka koga »Ma ki« predstavlja kao »Lucasa«.

»Lucasu« je pravo ime Pierre de Vomécourt, spustio se padobranom u podru je Châteaurouxa

10. svibnja 1941. godine; prije njega se spustio Georges Begué, a poslije njega Roger Cottin. Ta trojica odmah su organizirali prvu mrežu SOE-a, ali od jeseni više nisu mogli komunicirati s Londonom jer su im Nijemci bili uhvatili radio-operatera.

Pierre de Vomécourt raduje se doznajući da mu prijatelj Brault može saobraćati s Londonom. Odvjetnik mu oduševljeno govori o mreži Interallié. »Vidjet ćete, to su izvanredni ljudi..., Me u njima ima izvrsnih poljskih oficira.«

Nesretnik pojma nema da su još prije mjesec dana ti Poljaci u mreži Interallié zamijenjeni Nijemcima iz Abwehra ...

Neobi na trojka

»Lucas« pita »Ma ku«:

»Mogu li preko vaše stanice poslati svoje poruke u London?«

»Moram pitati svoga šefa.«

Naravno, šef joj više nije »Armand«, nego Bleicher. Narednik Abwehra nalaže joj da pristane.

1. siječnja 1942. jedan oficir Intelligence Servicea zove telefonski pukovnika Buckmastera i kaže mu:

»Jedna moja radio-stanica prenijela mi je poruku jednog vašeg ovjeka. To nije baš po propisima, ako smo ve odlu ili da radimo svaki za svoj račun. Naravno, poruku vam prenosim ...«

To se pukovniku Buckmasteru ini najljepšim novogodišnjim darom koji je mogao primiti. I ne sluti koliko je taj dar otrovan. Jer se na drugom kraju veze nalazi Abwehr...

I u Londonu i u Parizu, svi su agenti SOE-a u zanosu. Što se ti e Pierrea de Vomécourta, njemu je »Ma ka« junakinja trenutka; predstavlja je svom prijatelju Rogeru Cottinu; tom prigodom »Ma ka« nije sama. »Ovo je«, kaže ona, »jedan moj povjerljiv prijatelj, koji je došao iz Belgije: Jean Castel.«

I tako se Bleicher prvi put službeno upoznaje s pokretom otpora ...

De Vomécourt bi htio po i u London. »Castel« ga opskrbljuje svim potrebnim pa i autom što ga vozi tako er tobožnji član belgijskog pokreta otpora, a zapravo opet podoficir Abwehra ...

Ali, u ugovoreni sat nema aviona. Meteorološki su uvjeti nepovoljni. Dogovara se drugi sastanak u koncu sije nja. Me utim, sad je snijeg pokrio mjesto slijetanja.

»Ma ka« je postala i odve smjela. Svoje prijatelje opskrbljuje tako savršenim osobnim kartama da je jasno kako ih je ona mogla dobiti samo od Nijemaca. Osim toga, pokazuje im fotografije drugih lanova pokreta otpora pitaju i ih da li ih poznaju.

Major Eschig, koji je sad postao Bleicherov šef, umjesto kapetana Borchersa, odlu uje forsirati opasnu igru. Podre enom priop ava svoju zamisao:

»Ja bih 'Ma ku' poslao u London. Tamo bi nam skupila najdragocjenije informacije.«

»A ako nas izda?«

»S tom mogu noš u moramo ra unati.«

Nijemci odlu uju da »Ma ka« za e još dublje u dvostruku igru. Zna se, malo su nepovjerljivi, ali su nepovjerljivi i oni na suprotnoj strani. Jedne ve eri, de Vomécourt pita »Ma ku«:

»Tko vam je dao lažne dokumente?«

Mathilde Carré i ne pokušava kriti istinu:

»Nijemci. Prisilili su me da radim za njih jer je mreža Interallié sad u njihovim rukama.«

De Vomécourt i Cottin odlu uju da i dalje koriste usluge »Ma ke«, koja im obe aje da e izdati Bleichera, onako kako je ve izdala »Armanda«.

Ljudima iz SOE-a najviše se stalo da se domognu Londona. Preko radio-stanice u rukama Nijemaca dogovoren je sastanak na sjevernom području bretanjskog departmana Finistère, kod kupališta Locquireca. To nije, 11. velja e na rtu Moulin de la Rive. Kapetan Eckert i narednik Tritsch, iz Abwehra, nadziru »Ma ku« i prate je na kolodvor Montparnasse gdje se ona, u vlaku za Brest, sastaje s de Vomécourtom i Benom Cowburnom, britanskim agentom. Nijemci se voze u drugom kupeu.

»Ma ka« i dva agenta SOE-a ve erat e zajedno u jednom hotel i u na britanskoj obali pa e za ve erom Cowburn re i:

»Kakva trojka! Jedan francuski, jedan engleski i jedan njema ki špijun! ... Manjka nam još samo ruski!«

Njema kim je stražama naloženo da te no i zatvore oba oka i ne zaustave patrolni brod Kraljevske mornarice.

Plaža Moulin de la Rive

Od patrolnog broda odvajaju se dva gumena amca, iz kojih se iskrcavaju jedan mornari ki oficir u uniformi, poru nik bojnog broda Black, i dva »civila«, Abbott i Redding, agenti SOE-a.

Ali se »Ma ka« — da li slu ajno ili namjerno — spoti e i pada u vodu. Zbog te nezgode, usporena je operacija. Naokolo se šuljaju neke sjenke — to su Nijemci. Ukrcavati se više ne mogu, ostaje im jedino da se sakriju.

Patrolni brod mora na brzinu bježati. Cowburn i de Vomécourt pomažu »Ma ki«, koja je u padu lakše ozlijedila nogu, i sve troje dolaze u Locquirec.

Tri iskrcana Engleza ostali su sami na plaži. Njema ki je kapetan Eckert izdaljega promatrao prizor. Ona dvojica u civilu bježe i on hvata samo Blacka.

Abbott i Redding sklanjaju se na jedno obližnje seosko imanje, ali e ih ujutro Nijemci na i bez pò muke.

Gospodar imanja bio je poznat, aktivan lan bretanjske autonomisti ke stranke. Zvao se André Geffroy, a poslije rata bit e osu en na smrt pod optužbom da je Nijemcima predao dvojicu agenata SOE-a. Me utim, uporno e tvrditi da je u toj stva-ri posve nevin i na kraju e ga pomilovati.

Nijemci iz Abwehra našli su na plaži Moulin de la Rive sav materijal te propale operacije: dvije radio-stanice, više od pola milijuna franaka, dva tuceta automata Sten, nekoliko revolvera i mnogo eksploziva.

»Ma ka«, oporavivši se od svoje nezgode, sutradan dolazi u komandu mjesta u Locquirecu gdje je o ekuje kapetan Eckert. »Trebalo bi sutra ponoviti cijelu operaciju«, ona mu kaže. »Možete li obavijestiti Pariz ... i London?«

Vrativši se u hotel, gdje se nalaze de Vomécourt i Cowburn, »Ma ka« im sa svojim udnim osmijehom govori: »Nijemci su no as sve vidjeli. Smatraju da nam je to ka bila zbilja famozna.«

Ali se predstava ne e ponoviti. Sutradan se patrolni brod Kraljevske mornarice ne e pojaviti i trojka se mora ukrcati u vlak za Pariz.

Na putu e ih Cowburn ostaviti, pa e se, nakon opasnih peripetija, preko Španjolske i Portugala naposljetku vratiti u London. De Vomécourt je, me utim, stalo da se u London vrati uz pomo

Nijemaca. »Castelu«, to jest Bleicheru, predlaže: »Onda bih se opet vratio u Francusku, i to s jednim generalom britanske tajne službe ...« Zbilja? Prijedlog je zanimljiv. Sad Nijemci s dvostrukim poletom šalju poruke u London. ak se usu uju javiti da je sve u najboljem redu: »Black, Abbott i Redding dobro stigli. Ho emo da vam pošaljemo Lucasa i Victoire.«

Ugovoren je novi sastanak na bretonskoj obali. Ali, i taj se izjalovio! Pierre de Vomécourt i Mathilde Carré su no u zalutali. Onda, 27. velja e, napokon se ukrcavaju na rtu Bihit.

Operacija nije obavljena bez svjedoka; tu je od Abwehra neizbježni narednik Hugo Bleicher, a od SOE-a major Nicholas Bodington. Njema ki policajci, skriveni naokolo i na samoj plaži, gledaju kako do zuba naoružana pratnja od osam britanskih mornari kih strijelaca dolazi da preuzme dvoje agenata...

Svi su izdani ...

Pukovnik Buckmaster osobno eka dvoje »bjegunaca«. Nemirno šeta na gatu u luci Dartmoutha. Naposljetku se pojavljuje patrolni brod Kraljevske mornarice, podižu i dvije velike brazde pjene. Zora je. Šef francuskog odjela SOE-a uvjeren je da je postigao velik uspjeh.

»Ma kina« uloga još mu nije bila poznata. im ga je »Lucas« obavijestio, naredio je svojim podre enima da se ni im ne odaju. Zatim šalje jednu radio-poruku. Sad, zahvaljuju i de Vomécourtovu izvještaju, zna da na drugom kraju veze nije Interallié, nego Abwehr. Poruka mu glasi:

»Lucas i Victoire sretno stigli.« To je najbolji na in da uzvrati milo za drago... Poruga jest zakašnjela, ali je ipak poruga.

»Ma ku« ne treba mnogo nagovarati, odmah pri a sve što zna o Abwehra. Spremna je ponovno izdati. Uostalom, da li i ona sama više zna za koga istinski radi?

Pierre de Vomécourt pak zahtijeva:

»Ho u da se vratim u Francusku, da se borim.«

Ponovno e se spustiti padobranom 1. travnja 1942. A SOE ovaj put zacijelo ne e obavijestiti Interallié, odnosno Abwehr.

U me uvremenu, u okupiranoj Evropi zbivaju se promjene u nadležnosti njema kih službi. Gesta-

po postaje sve važniji i u pozadinskoj službi sigurnosti SS preuzima nadležnosti Wehrmachta.

SS-Sturmabführer Kieffer, sad zapovjednik kontraobavještajne službe SD u Francuskoj, nema namjere da nastavi igru mačke i miša. Odlučio je da zaključi stvar. Rogera Cottina prate, da bi preko njega došli do Pierrea de Vomécourta. I 25. travnja, ni mjesec dana nakon povratka u Francusku, »Lucas« je uhvaćen. Esesovci zadužuju »njegovu prijatelja Castela«, što će reći Bleichera, da ga sasluša. Susret te dvojice je u koje emu jedinstven.

»'Ma ka' me izdala«, kaže Bleicher.

»Nipošto«, do eka de Vomécourt, »izdala je mene.«

Na kraju se slažu da je izdala obojicu. Onda Nijemac daje Francuzu nekoliko cigareta i napušta ga govoreći i mu tužnim tonom:

»Niste se smjeli vratiti.«

Kraj »slobodne zone«

U kolovozu 1942. godine pukovnik Buckmaster odlučuje da u južnu Francusku pošalje još jednog oficira SOE-a, jer mu se čini da je stanje u »slobodnoj zoni«, iako manje opasno, ipak mnogo zamršenije nego u »okupiranoj zoni«.

Naime, višijevska je policija uhapsila kapetana Francisa Basina, sa sjedištem u Cannesu, šefa mreže SOE-a na Ažurnoj obali. Trebalo je pošto-poto poslati drugog na njegovo mjesto.

U tu je svrhu izabran kapetan Peter Churchill (koji, me utim, nije ni u kakvu rodu s predsjednikom vlade). Mršava lica, s naočima intelektualca, nema nimalo borben izgled. Unatoč tome, on je već uspješno obavio dvije zadaće u južnoj Francuskoj, a osim toga dobro poznaje grupe pokreta otpora.

U ljetu 1942. godine Churchill se nalazi usred političkog i ideološkog kaosa što vlada u francuskom pokretu otpora. Jedni hoće suradnju samo s Englezima, drugi samo s Amerikancima; onda ima i onih koji tvrde da služe samo Francuskoj: svi aju se s degolistima, petenovcima i žirodistima,¹ pozi-

¹ Pristaše generala Henrija Girauda, tada komandanta francuske Sjeverne Afrike, koji se politički razilazio s generalom de Gaulleom. — Prev.

vaju na borbu s Nijemcima, koji još nisu prešli demarkacionu liniju ... Svašta!

Peter Churchill, pod pseudonimom »Michel«, ne slaže se najbolje s »Carteom« — pod kojim se imenom krije slikar André Girard, šef jedne važne špijunske grupe. Britanski oficir posve se oslanja na dvije osobe koje su isključivo u Buckmasterovoj službi: radio-operater, Alec Rabinowitch, div židovsko-ruskog porijekla, rođen u Egiptu, i njegova kurirka Odette Samson, mlada Engleskinja, koliko nježna toliko i odvažna.

Novi oficir SOE-a na Ažurnoj obali ubrzo će doživjeti teško razočaranje što prilikom anglo-američkog iskrcavanja u Sjevernoj Africi, u studenom 1942. godine, ne može i ostvariti jedan od svojih najdražih planova: naime, da za pokret otpora predobije diviziju generala de Lattre de Tassignyja. Taj mu pokušaj propada. Ulazak Nijemaca u »slobodnu zonu« mijenja situaciju iz osnove i Peteru Churchillu preostaje samo da si liježe rane i po ne posao iznova.

Šef njemačke kontraobavještajne službe u južnoj Francuskoj postaje kapetan Eckert, koga smo već upoznali u sjenci »Mačke«. Sad se Peter Churchill zadovoljava samo time da Henrija Fragera nagovori da u bivšoj »slobodnoj zoni« organizira još jednu špijunsku mrežu SOE-a.

Frager, arhitekt, veteran iz prvog svjetskog rata, član pokreta otpora od prvog dana, zvan »Paul«, postaje šef grupe »Jean-Marie«. André Marsac, član te grupe, sastaje se s Peterom Churchillom i predlaže mu zanimljivo sklonište: »Našao sam miran kutak koji vam može poslužiti kao komandno mjesto.«

»A gdje?«

»U Savoiji. To je selo Saint-Jorioz, nedaleko od Annecyja. Talijani nisu odveć sumnjičavi, a odanle je lako prijeći i u Švicarsku.«

I tako Saint-Jorioz u početku 1943. godine postaje jedan od skloništa SOE-a na području južne Francuske.

Onda Peter Churchill poziva k sebi Odette Samson i Aleca Rabinowitcha. Zatim se služi raznim kuririma kojima će osigurati unutrašnje veze. Od njih su dvojica, čini se, bili pozvani da imaju važnu ulogu. André Marsac i Roger Bardet.

Bleicher postiže poen

Na jednom sastanku André Marsac, zvan »Fin«, nalazi se s nekim Maretteom za koga zna da je član pokreta otpora. Međutim, Marettea su Nijemci bili uhapsili pa su ga pustili pošto im je obećao da će raditi za njih. Marette je sad pod strogim nadzorom njemačkog agenta Roberta Kaysera. Uz pomoć svoje ljubavnice, Irkinje Helen James, Keyser navlači Marsaca u zamku. A kad je Marsac uhvaćen, ne bi li se mogla ponoviti operacija s »Ma kom«? Zašto ne? Vojenjke nove »igre« povjeravaju strašnom Hugu Bleicheru ...

Najspretniji »lovac na špijune« ubrzo ima Marsaca u šaci. Njihov je susret u zatvoru Fresnesa zbilja jedinstven. Bleicher je neizmjereno drzak.

»Slušajte, Marsac, vi ste hrabar i odlučan uvijek. Mislim da s vama mogu biti iskren. Ja sam zapravo siguran da će Njemačka na koncu izgubiti rat, pa sam odlučio da radim za Engleze. Jeste li voljni da mi pomognete?«

Tako se Abwehrov uvijek, preokrećući uloge, priprema da požanje još jedan uspjeh. Ne šteti argumente. »Htio bih se prebaciti u Englesku«, kaže. »Samo mi vi možete pomoći.« Marsac na kraju pristaje. Ali ga Bleicher upozorava:

»Pazite, da bismo mogli raditi zajedno, treba nam kamuflaža. Zato ću ja svojim šefovima reći da ste vi pristali da radite za Nijemce ...«

To dijabolično obrazloženje pokreće za sobom jedan koban, logičan zaključak:

»Naravno, pitat će me ime dokazujete tu svoju spremnost, zato je potrebno da mi date neke informacije.«

Marsac onda odaje Bleicheru adresu svoje žene i Rogera Bardeta u Saint-Joriozu.

Peter Churchill zatečen u krevetu

Stigavši u Savoju, Hugo Bleicher opet mijenja identitet. Sad se zove »pukovnik Henri«. Predstavlja se kao njemački oficir antinacist, koji kani raditi za Saveznike.

Marsacova žena prima ga s punim povjerenjem, a Roger Bardet pristaje da pođe u Pariz ... gdje će, zajedno sa svojim novim prijateljem Nijemcem, po-

sjetiti jasnoga Marsaca u zatvoru. »Pukovnik Henri« pak traži od svojih novih prijatelja Francuza da mu omoguće odlazak u Englesku.

Dok u Saint-Joriozu sve glatko teče, u Londonu raste nepovjerenje, pukovnika Buckmastera uznemiruju manevri onoga udnog oficira antinacista.

Sumnja se i u Parizu, gdje se SS-Sturmbannführer Kieffer pita tko li je taj tajanstveni pukovnik Luftwaffe koji je u vezi s pokretom otpora. Naime, esesovci su uhvatili i dešifrirali poruke Churchillove mreže.

Kieffer obavještava o cijeloj spletki pukovnika Reilea: traži pomoć Abwehra da bi rašistio tu zbrku. Abwehr osjeća da se bliži oluja; gadna neugodnost prijeti da mu se sruši na glavu. Kako će Gestapo reagirati kada dozna za sve te igrice? Ne može li posumnjati da Canarisova služba u Parizu vodi dvostruku igru? Reile traži od Bleichera da zaključi partiju. »Sve strpajte unutra«, kaže mu, »i neka se više ne govori o tome.«

Nije ni najmanje teško staviti pod ključ, u dvije elije zatvora Fresnes, Rogera Bardeta i gospođu Marsac.

Ali je »velika riba« u Saint-Joriozu. Najvažniji je kapetan Churchill. Bleicher i ne zna da je engleski oficir otišao u London, da pukovnika Buckmastera obavijesti o najnovijem razvoju situacije. Churchill se zadržava u Londonu tek toliko da izloži kratak, panoramski pregled špijunske djelatnosti u južnoj Francuskoj, pa se opet vraća u Francusku. Spušta se padobranom u Savoju one iste noći i u kojoj mu njemački agenti uništavaju mrežu.

Kao miran i spokojan građanin, koju ulogu on izvrsno glumi, Peter Churchill odlazi u hotel na spavanje.

Ali će mu spavanje teško i biti zbog uskrsne. Tek što je navukao pidžamu, s vrata odjekuje kućanje. »Tko je?«

Ulazi narednik Bleicher, a prate ga dva njemačka podoficira, »Kiki«, bivši član pokreta otpora, i odred talijanskih karabinijera.

Istodobno će biti uhapšena i Odette Samson. Alecu Rabinowitchu polazi za rukom da se izgubi. Samo njemu.

Tako je iz stroja konačno izbila jedna mreža SOE-a.

Katastrofa mreže »Prosper«

Od 2. listopada 1942. u Parizu se nalazi novi oficir SOE-a, major Francis Suttill, koji djeluje pod imenom »Prosper«. To je istodobno i naziv njegove grupe.

Kako vrijeme prolazi, sabotaže se množe. Po cijeloj Francuskoj, sad tu, sad tamo, ni u za eci organizacija pokreta otpora. U tom e pogledu podru je Sologne toliko prednja iti da e mu ak jedan eses-sovski pukovnik odati priznanje — a tome i ne treba dodati drugo.

»U cijelom francuskom pokretu otpora«, re i e taj nacisti ki oficir, »naj.opasniji su i najgori teroristi u toj oblasti.«

Šef tih »terorista« Solognea je kapetan Pierre Culioli, koga je na tu dužnost postavio SOE. Major Suttill imao je najve e povjerenje u toga mladog francuskog oficira i bio je zadovoljan što se mreža »Prosper«, sa svojim mnogobrojnim ograncima, dobro uhodala i što nije jako izložena udarcima Gestapoa.

Me utim, idu i stopama Huga Bleichera iz Abwehra, sada dr Josef Goetz iz Gestapoa postaje stru njak za igru s »dvostrukim« agentima. Goetz e imati bitnu ulogu u izvanrednom pothvatu koji e po eti hvatanjem »Gilberta«, to jest Henrija Déricourta, zaduženog za zra ne operacije SOE-a u Francuskoj.

»Gilberta«, koji je prije bio linijski pilot, Nijemci pokušavaju zavrbovati u po etku lipnja 1943. godine, a s njim postupaju više kao sa »zatvorenikom na slobodi«, nego kao s neprijateljem. »Vi ete nam samo dati neke informacije«, kažu mu oni. »Gilbert« se ne samo dobro pazio da u tome ne pretjera, nego se trudio i uspio zaštititi mnoge grupe. Na primjer, pod okriljem »Gilberta«, to jest Déricourta, major Bodington e obaviti sve svoje zada e u Francuskoj.

S druge strane, unato upozorenju kapetana Culiolija, koji je gledao kako Nijemci sve ja e stežu obru oko njega, spuštanje ljudi i opreme padobranima u Sologneu nije se prekidalo. Upravo su zato i pali mnogi lanovi pokreta otpora koje su Nijemci zatekli s ba enim sanducima materijala. Ali Nijemce je, ini se, više zanimalo da do u do ljudi nego do samog materijala. Na koncu, i sām je Cu-

lioli otkriven — jednom prilikom kad su esesovci kontrolirali vozila. Kapetan se odvažno branio i pao je u šake gestapovcima tek pošto su ga teško ranili.

Onda je došao red na majora Sutila. Engleskog oficira SOE-a uhvatili su u njegovoj »jazbini«, u jednom pariškom hotelu.

Sada su isključivo esesovci vodili borbu protiv britanskih agenata. Sutilovo je saslušanje potrajalo etrdeset osam sati uzastopce (prema nekima, ak šezdeset etiri sata). Saslušanje je vodio osobno Kieffer, sad ve SS-Obersturmbannführer. I SS-Standartenführer Knochen, šef SD-a u Francuskoj, esto je ulazio u sobu gdje je držao Sutila, jednog od svojih najtvrdih protivnika.

Francis Sutil trudio se da izdrži što je najviše mogao. Na koncu je samo spomenuo jedno mjesto kod Gisorsa — Trieuchâteau.

Na osnovi te izjave Nijemci su došli samo do jednog ovjeka, ali vrlo važnoga: do Sutilova suradnika Darlinga. Ali je Darling poginuo u pokušaju da pobjegne esesovcima koji su došli po njega u Trieuchâteau.

Iako strašno iscrpljen ranama, kapetan Culioli dugo se borio i uvao svoje tajne. SS-Sturmabführer Bauer i njegovi ljudi, koji su saslušavali Culiolija, nisu se žalili da tuku ovjeka koji je ve prigodom hvatanja bio teško ranjen. Nijemci, koji su ve raspolagali dobrim obavijestima od izdajica, svojih agenata u pokretu otpora, ironično su kapetanu nizali imena i pseudonime glavnih ličnosti mreže »Prosper«. Culioli je pokušao donekle umanjiti štetu: spomenuo je samo neka mjesta gdje se padobranima bacao materijal, ali koja su bila odavno napuštena, i jednu zastarjelu šifru za zračne operacije.

Nevjerojatan dogovor jednog esesovca i jednog esesovca

SS-Obersturmbannführer Kieffer može biti zadovoljan postignutim uspjesima. Ali on želi i i još dalje. Jedna mu se avolska zamisao uobličila u duhu.

»Dovedite mi Sutila«, naređuje.

Engleski se major trudi da ostane miran pred svojim najopasnijim neprijateljem. Ali mu esesovac odmah zadaje strašan udarac:

»Hvala vam što ste nam dali onu adresu u Trie-château. Naravno, vi ste mislili da se vaš prijatelj Darling bio ve odselio... Ali, nije. Našli smo ga...«

»I što je bilo s njim?«

»Htio je pobje i...«

»I onda?«

»Poginuo je. Hrabro. Kao pravi vojnik.«

Suttill šuti, steže zube da bi sakrio bol i zbunjenost. Kieffer nastavlja:

»Vi ete svi umrijeti. Znamo sve o vašoj grupi. Uхватili smo i vašega majora Normana. Mogu vam re i i njegovo konspirativno ime — Archambault.«

»To nije istina!«

Kieffer se zlorado smješka:

»Ho ete li da ga vidite?«

Dva se agenta SOE-a suo avaju u uredu esesovskog oficira. Dugo se gledaju, bez rije i. Kieffer ih neko vrijeme šutke promatra, a onda polako, naglašavaju i rije i, kaže:

»Igra je završena ... Ali, predložit u vam nešto: vi ete mi dati popis vaših tajnih skladišta oružja, a ja u vam to uzvratiti jednim darom.«

»Jednim darom?«

»Da. S lanovima vaše grupe postupat emo kao s vojnicima, a ne kao s teroristima.«

I Kieffer sve anim tonom zaklju uje:

»Na moju rije njema kog oficira.«

Suttill brzo važe sve »za« i »protiv«. Osje a se odgovornim za živote svojih agenata. Njemu je o-vjek vredniji od puške. Ipak, nepovjerljiv je: »A jeste li sigurni da e vaši pretpostavljeni pristati na to?«

Kieffer ska e:

»Ho ete li možda i potpis šefa RSHA, Kaltenbrunnera? Dobro, pitat u ga što misli...«

Nekoliko dana poslije esesovski oficir pokazuje jedan dokument. »Ovo je iz Berlina«, kaže. Sve je u redu — tu su i pe ati, a crno na bijelo stoji da se zarobljeni pripadnici SOE-a moraju slati u vojni zarobljeni ki logor.

»Onda, majore Suttill?«

»Onda prihva am.«

Englez i Nijemac potpisuju dokument. Taj udni protokol, me utim, ne e vrijediti ni koliko komadi otpadnog papira. Mnogi e agenti SOE-a biti pogubljeni u koncentracionim logorima po strašnom postupku *Nacht und Nebel*.

Me utim, ona dva engleska oficira to ne mogu znati. Pobje eni, oni se asno drže dogovora: RSHA-u daju povelik popis skladišta. Norman je ak skicirao jednu mapu s položajima gdje se baca oružje na podru ju Sologne. I tu e se Englezi na i u nepredvi enom procijepu: ne mogu se odati skladišta oružja a da se ne odaju i agenti. S tim strašnim dogovorom, oficiri SOE-a našli su se u užasnom položaju. Moraju odati i imena. Izdaja te e svojom neumitnom logikom.

Nijemci stalno traže sve više. Ponovno saslušavaju Culiolija, koji je svejednako prikovan za bolni ki krevet. On je doslovce zaprepašten slušaju i koliko toga Nijemci znaju. Unato tome, on se dvoumi. Onda mu dovode majora Normana koji ga nuka da govori:

»'Prosper' je pristao da im preda oružje. Nijemci ho e da pakupe sve, do zadnjeg revolvera ...«

»Ali ja se ne sje am svega... morao bih biti na licu mjesta«, stenje s kreveta kapetan Culioli.

SS-Sturmabführer Langer, koji prisustvuje razgovoru dvojice oficira SOE-a, odmah ubacuje: »Ništa lakše od toga!«

udan put u Sologne ... Kapetan Culioli, sav u zavojima, pra en do zuba naoružanim esesovcima, obilazi i otkriva skladišta jedno za drugim.

Nijemci hine da poštuju dogovor. ak i puštaju neke pripadnike pokreta otpora uhva ene tom prilikom. Me utim, iza le a oficira SOE-a oni e ih opet uhvatiti i otpremiti u logor.

Na koncu e šefove mreže, na elu sa Suttilom i Normanom, Nijemci poslati u koncentracioni logor. Esesovci e Suttila objesiti, a Normana strijeljati. Unato zaklju enom i potpisanom dogovoru, Nijemci e ak pogubiti i neke žene koje su u mreži SOE-a služile kao agenti za vezu.

Preživjeli e jednog dana odgovarati za taj odgovor. Culioli, koji je udom preživio pakao Auschwitz, na i e se poslije rata pred francuskim sudom. Tek e 1949. godine biti oslobo en, nakon dva su enja na kojima je uspio obraniti svoju vojnu ku ast.

Lov na Bodingtona

Culiolijeva hrabrost nije bila svojstvena baš svim lanovima pokreta otpora. Bilo je i takvih koji su se zapanjuju e glatko »odmetnuli«.

Tako, na primjer, Roger Bardet, koji je svojim nesmotrenim dogovorom s tobožnjim »pukovnikom Henrijem« omogu io hvatanje kapetana Petera Churchilla, ubrzo e daleko za i putem izdaje.

S njim Bleicher više i ne pokušava blefirati. Više i nema potrebe glumiti antinacisti ki raspoloženog oficira Luftwaffea. Hladno je priop io Rogeru Bardetu što se od njega traži.

»Igra je gotova. Ili ete raditi za nas, ili u vas predati Gestapou.« Uvijek ista prijetnja ... uvijek isti uspjeh ...

Ali je Nijemcima bila potrebna nekakva inscenacija da bi mogli izdajice opet »ubaciti u promet«. Jedne svibanjske ve eri 1943. izvla e Bardeta iz njegove elije u zatvoru Fresnesa: »Bit ete premješteni.«

A »premještajem« upravlja Bleicher glavom! Ništa lakše nego fingirati zatvorenikov bijeg... a zatvorenik je sad ve pokoran svojim novim gospodarima. Reda radi, ispaljuju za njim i koji metak u zrak.

Da bi inscenacija bila potpuna, kolaboracionisti ka štampa sutradan javlja o »bijegu jednog opasnog terorista«.

Tako se bivši rodoljub opet povezuje sa svojim starim drugovima. Njegova je glavna zada a da prati mrežu majora Fragera.

Jednog dana Bardet ide k Bleicheru i javlja mu:

»Major Bodington nalazi se u Parizu.«

Bleicher ništa ne govori. Drži da je zasad najbolje ne dirati izaslanika pukovnika Buckmastera, nego samo ga oprezno pratiti.

U okviru lova na Bodingtona, odvija se jedan od zadnjih dvoboja izme u Abwehra i Gestapoa. Esesovac Kieffer ho e da odmah zgrabi Bodingtona, ali e Bleicher radije Engleza upozoriti nego dopustiti da ga uhvati Gestapo. Zar se i Abwehr odlu io za dvostruku igru? ... Sam Bleicher opominje Bardeta:

»Bodington mora otputovati što prije! SS mu je za petama!«

I zbilja, Kieffer se pokrenuo. Ali, uhvatit će samo jednog agenta za vezu, mladu Indijku Noor Inayat Khan.

Zadnja zima u okupaciji

Zima 1943—1944. bila je za SOE užasna; uništene su mu dvije najvažnije špijunske grupe — kapetana Bielera u Saint-Quentinu, i kapetana Troto-basa u Lilleu. Ne ra unaju i mnoge uhva ene ljude.

Kad god bi se do epali kakve radio-stanice, Nijemci bi nastavili održavanje veze s Baker Streetom i službom pukovnika Buckmastera ...

»Trovanjem« se bavi jedna posebno vješta esesovska ekipa: dr Goetz, von Kapri i Placke. Tako Gestapo dobiva od samih Engleza obavijesti o satu i mjestu dolaska aviona ...

16. studenog 1943. esesovci prate dolazak jednog britanskog aviona koji će dovesti pet a odvesti deset agenata SOE-a. Netom pristigle agente esesovci prate, opkoljavaju i hvataju. Jedan će im ipak pobje i. SS-Obersturmbannführera Kieffera posebno zanima, od te petorke, neki Maugenet, zvan »Benoit«. Ista komedija, ve toliko puta iskorištena, i ovaj put pali.

»Znamo sve o vašoj grupi. Pa gledali smo vas kad ste se iskricali iz aviona! Najbolje će vam biti da radite za nas. Mi smo ja i.«

Maugenet popušta, otkriva koja mu je zadaća. Hvala! Jedan gestapovski doušnik, Francuz, preuzima njegov identitet da bi stupio u vezu s pokretom otpora u području Jure. Nijemci će uhvatiti oko sto ljudi; šef grupe, kapetan Harry Ree, pobjeći će im za dlaku. Iako teško ranjen, prebacit će se u Švicarsku.

Frager se sastaje s »pukovnikom Henrijem«

Major Frager, nakon tolikih katastrofa što su zadesile mreže SOE-a, odlučuje da svoju grupu reorganizira i njezino ime »Jean-Marie« promijeni u »Donkeyman«. Tako će sebi uzeti pomoćnika.

Izabrao je Rogera Bardeta, jer — kako kaže — ima puno povjerenje u njega. Bleicherov Informator ga, doduše, dijelom i zaslužuje: zapravo će nastojati da zaštiti Fragera.

»O tom uvijek znam samo jedno, to jest di zove Paul«, Bardet kaže Bleicheru. Zbilja? Bar zna mnogo više, ali i izdaja katkad ima svoje gi nice.

ovjek iz Abwehra malo zapovjedni kim tonom zahtijeva jednu uslugu, što je, na koncu konca, ipak nalog:

»Možete li mi uprili iti sastanak s tim Paulom?«

»Mogu pokušati. Samo, kako mu se želite predstaviti?«

Nijemac ne razmišlja mnogo. Ipak su najbolja ve prokušana lukavstva.

»Samo mu recite da sam njema ki oficir anti-nacist.«

Nekoliko dana poslije izdajica dolazi smiješe-i se:

»Sve je u redu. Paul je voljan da se sastane s vama.«

»Kada i gdje?«

»12. kolovoza [1943. godine] u kavani Monte-Carlo, u Aveniji Wagram.«

Re eno-u injeno. U razgovoru izme u britanskog oficira i njema kog obavještajca ubrzo se name e potreba za opasnim objašnjenjima.

»Ja sam pukovnik Luftwaffea«, kaže Bleicher, »a znam mnogo toga o engleskim špijunskim mrežama u Francuskoj.«

»A što, na primjer?« pita Frager, dirnut u srce.

»Sve što se ti e veza i opskrbe avionima. Zna te li da je šef svega toga zapravo doušnik njema ke policije?«

To »otkri e« dvostruke uloge Henrija Déricourta teško poga a majora Fragera.

Gledaju i ga posve zbunjena, Bleicher govori dalje, savršeno glume i antinacisti ki raspoloženog njema kog oficira.

»Evo, ujte i posljednju povjerljivu vijest vaše tajne službe. Zna te li tko je nedavno stigao u Pariz?«

»Ne znam«, odvra a Frager ve vrlo zabrinut.

»Major Bodington osobno.«

Frager je jednostavno zaprepasten slušaju i koliko toga Nijemci znaju, ali ga istodobno tješi pomisao da me u neprijateljima ima, eto, saveznika...

Strašnog saveznika. Ubrzo e Fragera pogoditi vrlo neugodne vijesti. Esesovci su u pariškoj oblasti otkrili mnoge terene za slijetanje i bacanje ma-

terijala i sad, kakve li ironije, sami prire uju »do-eke« i preuzimanje ba enog materijala. Još gore, otkrili su, kod Le Mansa, jednu radio-stanicu Paulove grupe pa su je zaplijenili pošto su ubili operatera i jednog njegova druga.

Na drugom sastanku s Bleicherom, Frager je jadan i tmuran. Ali, Nijemac ga tješi:

»Obavijestit u vas o svemu što budem doznao.«

»Hvala. To u re i svojim u Londonu.«

»Ne zaboravite im re i da sam spreman po i tamo.«

21. listopada 1943. major Frager odlazi avionom u London. Obe ao je da e prenijeti poruku »pukovnika antinacista«. Pred odlazak, posljednji mu steže ruku dvostruki agent Roger Bardet.

»Sretno«, kaže Bardet.

»Nova zada a izvršena«

Za odsutnosti svoga šefa, grupa »Donkeyman« doživljava vrlo teške udarce. Uhva eni su agent za vezu Vera Leigh, radio-operateri Sydney Jones i Marcel Clech (»Elie« i »Bastien«) i drugi... Otkrivena su skladišta oružja, utvr ena mjesta slijetanja aviona... Sad igru vode Gestapo i SD. Glavna je li nost trenutka SS-Sturmbannführer Kieffer.

Izravne veze izme u SOE-a u Londonu i Abwehra u Parizu prekinute su. Sve je preuzeo Gestapo. Uostalom, u Parizu i nema više Abwehra ... Od po etka 1944. godine, Abwehr je samo obi na služba SD-a. Reichsführer-SS Himmler napokon je uspio ukloniti svoga starog suparnika, admirala Canarisa.

Bleicher svakog asa o ekuje da ga Gestapo pozove i zatraži izvještaj o radu na Fragerovoj grupi. I, prilikom odlaska u sjedište SD-a, u Aveniji Foch, prima ga osobno SS-Sturmbannführer Kieffer.

»Dakle, kako stojite s grupom 'Donkeyman'?«

»Više nisam u kontaktu s Paulom.«

»Morate ga odmah prona i!«

Ali Bleicher ga zacijelo ne može i i loviti u Engleskoj!

Me utim, sad Englezi uzimaju inicijativu. Buckmaster ne dulji mnogo: treba mu novi ovjek u Parizu.

Koga e poslati? Onoga što je u srpnju pratio majora Bodingtona u Pariz, majora Francea Anthelne, odlu uje Buckmaster. Ali Buckmaster ne zna

da gestapovci hvataju i dešifriraju neke njegove poruke. Ništa ne sumnjaju i, šalje u Francusku jednog Kana anina, jednog Amerikanca i dva Francuza, koji e pripremiti teren za misiju majora Anthelmea. etvoricu novih agenata, što e se spustiti s neba, Nijemci ekaju u zasjedi. Uhvativši ih, Gestapo preko radio-stanice koju oni nose sa sobom odmah šalje poruku Londonu da je sve proteklo u redu, major Anthelme može do i, sve e biti spremno za njegov do ek ...

Kieffer samo što ne ska e od sre e. Sām bira teren na kojem e osobno do ekati svoga »gosta«. Siguran u uspjeh operacije, poziva svoje podre ene šefove odjela, SS-Brigadefiihrera Oberga i SS-Standardenfiihrera Knochena, da prisustvuju prizoru. Cijelo okolno podru je vrvi esesovcima.

»Ska i!« Major Anthelme iska e prvi, slijede ga u zraku jedan radio-operater i jedna žena »kurirka«. Avion se okre e i vra a put Engleske.

Tek što su dotaknuli tlo, agenti SOE-a za as su opkoljeni. »Odbor za do ek« sastavljen je od nje-ma kih agenata i francuskih kolaboracionista. Anthelme je zaprepašten i bijesan. Neprestance sike kroza zube: »Izdali su nas.«

Izdani su, nasamareni, izmu eni i odvedeni u koncentracioni logor; a na koncu e ih pobiti. Nitko više ne e vidjeti to troje agenata kojima je sloboda, na francuskom podru ju, potrajala samo do trena kad su dodirnuli tlo.

Sad je još valjalo obavijestiti London da je ekipa »sretno stigla«. Da bi izbjegnuli kakva pitanja i objašnjenja, Nijemci javljaju da je major Anthelme teško ozlije en pri padu. Kasnije e gestapovska radio-stanica obavijestiti London da je major umro. Ta vijest stiže upravo u trenu kada pukovnik Buckmaster po inje sumnjati u uspjeh misije.

Obru se steže oko »Paula«

Nekoliko dana prije te katastrofe, major Frager se bio iskrcao na bretanjskoj obali. Bio je 15. velja e 1944. godine. Njegova je grupa bila uništena; nije imalo smisla da i dalje ostane na pariškom podru ju. Našao je zaklon u departmanu Yonne gdje su se stale stvarati grupe pokreta otpora.

U ožujku 1944. trag mu pronalazi doušnik Roger Bardet pa ga i posje uje u njegovu skloništu. Po

svemu sude i, Frager se iskreno raduje. Izdajica se odmah služi ve uobi ajenim objašnjenjem:

»Sakrio sam se jer me Gestapo traži.« I odmah nadovezuje: »Sje ate se onoga antinacista, oficira Luftwaffea? Ušpio sam sa uvati vezu s njim. Pukovnik Henri. Želi da se na e s vama.«

Da? Frager ništa ne sumnja. Dapa e, nuka Bardeta neka mu ugovori sastanak. A ovaj e to urediti za vrlo kratko vrijeme.

»Onda«, pita Frager, nekoliko dana poslije, »gdje i kada?«

»U Bulonjskoj šumi, 27. ožujka.«

Frager i Bleicher se sastaju, razgovaraju o poslovnim problemima.

»Ja imam za sobom 5.000 ljudi«, tvrdi Frager. »Oslobo enje se bliži.«

Bleicher se snalazi:

»Drago mi je to uti. Ali, valjda shva ate u kakvu sam teškom položaju. Moji zemljaci sumnjaju u mene, a vaši mi se zacijelo ne e objesiti oko vrata ako me zarobe.«

»A što bih mogao u initi za vas?«

»Htio bih samo imati kakav dokument kojim bi se potvrdilo da sam pomagao pokret otpora.«

»Dobit ete ga. Osim toga, ako se želite sakriti u Parizu, evo, izvolite, bez ustru avanja; to vam je adresa moje sestre.«

Bleicher je na dobrom putu ... Me utim, Frager na brzinu odlazi u Yonne i gubi se u šumi s partizanima. Pojavit e se tek nekoliko dana nakon iskrčavanja, radi jedne operacije protiv trupa njema ke službe sigurnosti.

»U ratu smo ...«

Esesovci iz Avenije Foch bjesne što Bleicher dopustio da mu Frager izmakne nakon sastanka u Bulonjskoj šumi. Ne samo to; da bi »asu Abwehra« nesre a bila gora, u šumu je pobjegao i njegov doušnik Bardet. Možda se dvostruki agent želi otkupiti izdaju i Nijemce kako je ve izdao Britance.

Ostaje samo jedan izlaz: Fragerova sestra. Još jednom Bleicher glumi »dobrog oficira antinacista«. Dolazi u Neuilly.

»Ja sam pukovnik Henri.«

»Brat mi je rekao za vas. Izvolite, u svojoj ste ku i.«

»Hvala. Htio bih se na i s vašim bratom.«

»Gospodine, baš imate sre u. Stiže sutra u Pariz, u 17 sati, na kolodvor Montparnasse.«

»Do ekat u ga«, kaže Bleicher.

Ne sam, naravno. Šestorica ga prate, tri iz Abwehra, tri iz Gestapoa. »Neprijatelji« su se pomirili u lovu na britanske agente.

Vlak stiže. Šef grupe »Donkeyman« ini se izne na enim što na peronu zati e svoga znanca Nijemca.

»Pukovni e Henri, što vi radite tu?«

»Frager, došao sam da vas uhapsim!« Bleicher kratko šap e svojoj žrtvi na uho: »Oprostite što sam vas prevario.« Onda dodaje uobi ajenu frazu: »U ratu smo ...« Da, rat je; nemilosrdan rat u kojem e bojno polje biti u uredu SS-Sturmbannfiihrera Kieffera, u Aveniji Foch, zatim u eliju Gestapoa, u Rue de Saussaies, i naposljetku u krematoriju logora Buchenwald. Poput njega, Fragera, SOE e poslati u Francusku oko pet stotina agenata. Od njih e barem jednu tre inu uhvatiti ili Abwehr ili Gestapo. I oni se ve inom ne e vratiti iz logora.

Unato svemu tome, služba pukovnika Buckmastera organizirala je oko osamdeset špijunskih grupa, od kojih neke nisu nikad otkrivene i koje su nedvojbeno imale važnu ulogu u saveznoj poj bji u Francuskoj.

Suprotno tom uspjehu, koliko god bio pla en teškim iskušenjima, strahovito djeluje tragedija koja je paralizirala otpor u okupiranoj Nizozemskoj.

Dva policajca: pravi gospodin i zvijer

Poru nik nizozemske kraljevske mornarice Lodo van Hamel, spušten padobranom u no i 28. kolovoza 1940. godine, prvi uspostavlja vezu izme u Londona i okupirane Nizozemske. Uhva en dok je na obali ekao hidroavion kojim bi se imao odvesti u Veliku Britaniju, životom je platio pokušaj koji je bio i presmion i preuranjen.

Taj tragi ni pothvat jedini je što su ga Nijemci registrirali od okupacije Nizozemske u svibnju 1940. do napada na Sovjetski Savez u lipnju 1941. godine.

Kraljica Vilhelmina bila je prešla u Englesku odmah nakon invazije njezine zemlje, a mnogi su

izbjegli Nizozemci gorjeli od želje da organiziraju tajni pokret u vezi s engleskim SOE-om.

»Oni se zacijelo pripremaju da štogod poduzmu«, ponavljao je svojim suradnicima komesar Reicha za Nizozemsku, austrijski nacist Seyss-Inquart.

Odvjetnik, Ian Himmlerova Crnog reda, »protektor« Nizozemske bio je u prvom redu esesovac, odlučan da ne trpi nikakav otpor. Volio je tvrditi da su Nizozemci Nijemcima »rasna braća«, uporno je isticao bliskost dvaju naroda. Ali, u isti mah stručno organizirao špijunažu i represiju.

Kako je na čelu njemačke uprave u Nizozemskoj bio esesovac, to je situacija bila iz osnovne drukčija od situacije u Francuskoj. Tu je bila posve isključena mogućnost osobnih »ekshibicija« generala poput von Stülpnagela, ili pacifičkih diplomatskih spletki jednog Otta Abetza. Utoliko je manje bio moguć onaj »unutrašnji rat policija« što su ga, u veći dijelu okupiranih zemalja, vodili Gestapo i Abwehr. Htjele-ne htjele, dvije službe, vojna i politička, morale su se dogovoriti i tvoriti jedinstvenu frontu.

Esesovci su vrlo brzo zgrabili istaknut položaj u Nizozemskoj, gdje je Hans Rauter bio postavljen za *Höherer SS und Polizei Führer*. Najvažniji njegov suradnik po liniji policije bio je SS-Sturm-bannführer Schreider, četrdesetogodišnjak s izgledom veseljaka što je svojim niskim stasom i mlohavim obrazima bio čudna suprotnost tipu idealnog esesovca.

Schreider je imao nalog da održava najbolje odnose s kolegama iz Abwehra. Zato je — u skladu s takvom »dobrosusjedskom« politikom — bio u najsrdačnijim odnosima s majorom Giskesom, predstavnikom admirala Canarisa u Nizozemskoj.

Ta dva čovjeka bila su u svemu sušta suprotnost jedan drugome. Giskes je bio visok, a Schreider nizak i plećat. Koliko je oficir Abwehra bio uglađen, toliko je esesovac bio neotesan. Canarisov je čovjek bio otmjene, a Himmlerov čovjek priproste vanjštine. Ali, i jedan i drugi bili su obdareni jednakom energijom i nadahnuti istom ambicijom. Držali su bilo kakav neuspjeh u na čelu isključivo enim. Zadaća im bila da hvataju britanske agente; u tome su uspjeli čak iznad svakog očekivanja...

Prva zaplijenjena radio-stanica

13. veljače 1942. godine. Čin je zima. Kanali i »polderi«* su smrznuti. Nizozemska kao da je stegnuta ledom. Duž cesta što se pod tmurnim i sivim nebom gube u nedogled, snijeg škripi ispod kamiona esesovskih patrola.

Nekoliko vojnika, oštra izgleda pod elima, šljemovima, kuca na vrata jedne kuće u Wasenaaru, kod Leidena. Rutinski pretres na temelju nekakve neodređene anonimne prijave ...

»Njemačka policija!«

Ljudi SD-a upadaju u kuću u doktora Kredietu. Brzo pregled, provjera dokumenata, promukla pitanja, spori odgovori. Odmah su dva ovjeka sumnjiva. Vođa patrola ne oklijeva ni časa: »Obojicu unutra!«

Saslušanje u uredu Gestapoa ubrzo postaje uobičajeno oštro. Dva pritvorenika na kraju priznaju svoj identitet.

Prvi je Johannes Ter Laak, spustio se padobranom u rujnu 1941. godine. Drugi je William van der Reyden, iskrcao se u studenom 1941. godine. Prvo se radio-stanica razbila, drugome je pala u more. Dva agenta iz Engleske našla su se kod liječnika Kredietu i tu je van der Reyden uspio popraviti Ter Laakovu radio-stanicu.

Tako Nijemci dolaze do prve ispravne radio-stanice. Kod im je poznat. Sad se nadaju na operatera.

Ter Laak odbija »suradnju«. Ali — što je s van der Reydenom? On je prije bio član nizozemskog nacista kog pokreta; uostalom, to je i priznao svojim britanskim i nizozemskim starješinama u uvećanoj »Patriotskoj školi« kroz koju su prolazili svi »špijunski naučnici« SOE-a.

Međutim, Nijemci će se razočarati; suprotno mnogim drugima, van der Reyden odbija naizmjese-

* Polderi su nizozemski naziv za dijelove zemljišta ispod nivoa Sjevernog mora (1 do 5 m). Podizanjem nasipa širokih do 100, a visokih 15 m, tako da ih ni najviši plimni val ne može prelići, isušivanjem, melioracijom i izgradnjom kanala otrgnute su od mora velike površine zemljišta koje danas čine najplodnije poljoprivredne rajone Nizozemske.— Red.

ni ne Schreiderove i Giskesove prijedloge. A kad ipak bude otpremio jednu poruku Londonu, namjerno e ispustiti jedan od triju sigurnosnih signala.

Unato tome, Nijemci e za manje od mjesec dana nanijeti nizozemskom pokretu otpora novi i mnogo teži udarac.

Zaplijenjena je i druga radio-stanica

6. ožujka 1942. godine. Nevrijeme i dalje vlada. Jednako sniježi. Hag je kao paraliziran zimom. Tmurni i ozeblji ljudi drže se ku e.

U 6 sati uve er ve je no i rijetki -prolaznici žure ulicama pometenim ledenim vjetrom.

U jednom stanu u Fahrenheit-Straatu, oficir SOE-a Hubertus Lauwers traži na svojoj radio-stanici vezu s Londonom. U taj dan i sat on se javlja svakog tjedna. Ali je njegov domaćin, nizozemski rezervni poručnik Teller, nemiran; primijetio je da se u njegovoj četvrti motaju mnoga njemačka vozila.

I zbilja, ima ve nekoliko mjeseci kako se major Giskes trudi da uhvati tu grupu. U nju se uspio uvući i jedan njegov doušnik. Major je odlučio da te ve eri zada odlučan udarac. Za to je i obavijestio svoga kolegu SS-Sturmbannführera Schreidera. Tako se Gestapo i Abwehr spremaju da zajednički udare.

Imaju plan da upadnu munjevito, kako bi radio-operatera zatekli na djelu. Ali se Lauwers, potaknut Tellerovom sumnjom, ipak predomislio; te ve eri ne e se javiti Londonu. Dapače, moli Tellerovu ženu da sakrije, kako najbolje zna i umije, radio-stanicu u vrtu, pa zajedno sa svojim domaćinom brzo izlazi iz kuće.

Ali, tek što su dva ovjeka prešla koji metar na ulici, zaustavljaju ih esesovci. »Njemačka policija!«

Ta drama, međutim, nije jedina u toj noć i 6. ožujka 1942. godine. Velika je operacija protiv pokreta otpora u toku širom zemlje. Abwehr i Gestapo su u tijesnoj suradnji ostvarili fantastičan uspjeh.

»Da, fantastičan, *lieber Kamarad Giskes*«, kliče SS-Sturmbannführer Schreider smijući se grohotom.

Ne samo fantastičan, nego nadasve sadržajan uspjeh. Uhvataju ga kapetan van der Berg, šef jedne

vrlo važne grupe oružanog otpora. Pronađen je »Veliki Thijs« Taconis, oficir SOE-a koga su poslali iz Londona radi veze s nizozemskim pokretom otpora. Nijemci su se do epali mnogih drugih, manje važnih agenata, a i mnogih skladišta oružja.

Počinje »England Spiel«

Ali je Lauwersova radio-stanica nedvojbeno najvažniji trofej u tom lovu. Samo, bez svoga »pijaništa«, koji ima osobit udarac i poznaje sigurnosne signale, uređaj ne vrijedi ništa. Prema tome, valja nagovoriti Lauwersa na »suradnju«.

Nudi se gestapovac Schreider:

»Za to ću se ja pobrinuti.«

ovjek iz Abwehra, Giskes, odbija:

»Prepustite to meni.«

Operacija se izvodi u zatvoru Schveningena, kod Haga, i bit će okrunjena uspjehom. Osam dana samice, zatim srdačan osmijeh njemačkog oficira s majorskim oznakama.

»Htio bih vas spasiti zato što ste odvažan i simpatičan ovjek. Ne samo vas, nego i ostale iz vaše grupe. Uostalom, u zamjenu za vaše živote i ne tražim mnogo.«

»A što?«

»Da Londonu pošaljete one tri poruke koje ste bili pripremili kad smo vas uhvatili.«

Nakon kratkog razmišljanja, Lauwers prihvata:

»U redu.«

To je tek po etak. On zna da će kasnije doći i druge poruke ... Lauwers ima svoj plan: ispustiti će sigurnosne signale. Oni u SOE-u shvatit će da on emitira pod prisilom pa će znati kako dalje voditi igru.

Međutim, u SOE-u ne može shvatiti. Na nesreću, jadni operater nije ni pojmio imao da su u Baker Streetu bili preporučili ili operaterima neka ne cjepljati mnogo prilikom prijema poruka; neka imaju na umu da se nesretni agenti u okupiranim zemljama često javljaju u pogibelnim prilikama pa je uvijek moguće da što god i previde.

Zahvaljujući i tome, Giskes i Schreider uspješno uspostavljaju vezu s Londonom. Jedan od njih dvojice ubrzo će tu neobičnu operaciju nazvati »igrom s Engleskom« — *England Spiel*.

Esesovski »odbor za do ek«

Koliko god bilo paradoksalno, ali sada esesovci mogu sami odrediti gdje će Englezi spustiti svoje agente! Prvi u zamku upada oficir SOE-a Arnold Barsen, koji se spušta na moć sjeverno od Steenwijka. Operaciju nadziru Schneider i Giskes osobno. Tri nizozemska kolaboracionista prihvaćaju engleskog agenta i dovode ga pred njih.

Zlosretnik ne vjeruje, govori:

»Oprostite, ali ne volim neslane šale!«

Ipak, brzo shvaća da tu i nema šale, shvaća u koje ruke je upao. Kolima ga voze u zatvor. U autu, na stražnjem sjedalu, stisnut je između šefa Abwehra i šefa Gestapoa osobno... Barsenu, inače glumcu u građanskom životu, to će biti dotad najstrašnija uloga.

Unatoč tom uspjehu, Nijemci ipak još nisu uhvatili sve agente SOE-a, ni sve radio-stanice. Zapravo, u svojim rukama imaju samo jednu od triju radio-stanica u Nizozemskoj. Samo što su upravo preko te jedne tekle, s obje strane, najvažnije informacije.

Obrat će se ubrzo još jače stegnuti. Sam London otkriva skloništa i veze. Za kratko vrijeme padaju i drugi agenti SOE-a, Nijemci plijene i ostale dvije radio-stanice. *England Spiel* razvija se na zbilja opasan način.

London i dalje zanemaruje ispuštanje sigurnosnih signala i redovito otkriva svoje planove.

Tako se 29. svibnja 1942. dva agenta SOE-a spuštaju točno na mjesto gdje ih čekaju njemački policajci. Slika se operacija ponavlja 23. lipnja, pa 23. srpnja.

Sad je iza brave šest agenata SOE-a. Nijemci imaju u svojim rukama sve radio-stanice kojima se ostvaruje veza sa SOE-om.

Englezi su, inače, osobito zadovoljni dobrim vezama koje su uspjeli uspostaviti s okupiranom Nizozemskom. Misle da njihovi agenti istinski dobro obavljaju posao. Već zamišljaju kako će cijela Nizozemska dići na poziv *Orde Diensta*, velikog pokreta otpora pukovnika Schimmelpennincka, kome pomažu oficiri britanskog SOE-a. Oni i ne znaju da se u toj podzemnoj vojsci i većina njegovih oblasnih šefova već odavno nalaze u hladovini.

Pošto e i Nizozemska imati odre enu ulogu u otvaranju druge fronte, što ga Staljin zahtijeva sve upornije, Saveznici odlu uju da još poja aju tu podzemnu vojsku i šalju izaslanika nizozemske vlade u izgnanstvu.

I tako jednog lijepog dana profesor Georges Luis Jambroes napušta London. On nosi tajne upute vojnim oblastima, kojih ima šesnaest, za ja anje nizozemske podzemne vojske. Valja zacijelo dobro izabrati mjesto gdje e se spustiti takva li nost.

»Gdje god ho ete«, odgovaraju Nijemci, koji »odbora za do ek« imaju na pretek.

Naposljetku se Britanci odlu uju za podru je Apeldoorna. Jambroesa prati radio-operater Bukkens. ekaju ih Giskes i Schreider, pra eni tucetom svojih nizozemskih suradnika. »Do ek« po inje uboi ajenim: »Halt! Njema ka policija!« ...

Trinaest radio-stanica i trideset agenata

Da, *England Spiel* razvijao se fantasti no. Preko radio-stanica, koje su bile u njema kim rukama, stizale su u London izvrsne vijesti o »profesoru« i stalni zahtjevi za materijalom kojim e se naoružati odre ene grupe pokreta otpora... što su postojale samo u mašti gestapovaca.

25. rujna 1942. etiri se važne nizozemske politike li nosti spuštaju padobranom, radi pomo i Jambroesu; uputit e ih ravno u zatvor, da se pridruže profesor. Šef grupe, Jongelie, pokušava prevariti Nijemce:

»Moram Londonu poru iti da sam sretno stigao.«

»Koji je tekst poruke?« pita ga SS-Standartenfiihrer Harster, šef SD-a u Nizozemskoj.

»Ekspres je krenuo na vrijeme.«

Ali je Jongelie to odao i odve dobrovoljno da bi mu Nijemci vjerovali. Nijemci sumnjaju i, umjesto te poruke, javljaju Englezima da je šef grupe ranjen prilikom spuštanja. Kasnije e obavijestiti London da je umro. Sli no tome, obavještavaju London o smrti jednog agenta po koga su Englezi morali do i patrolnim brodom.

Spuštanje ljudi i materijala nastavlja se nesmanjenim tempom. 28. listopada 1942. Giskes plijeni trinaestu radio-stanicu, a Schreider hvata tridesetog padobranca...

Godina 1942. zaklju uje se katastrofalno za SOE. S druge strane, Nijemci su pretrpani poslom; jedva stižu »pravodobno« obavještavati London o djelatnosti posve izmišljene tajne vojske.

Jambroesova prva smrt

U tome, Gestapou pada na glavu jedan »crijep«, doduše predvi en. Giskes javlja Schreideru da Englezi zovu Jambroesa u London.

»pdgovorite da je odve zauzet ili da je put odve pogibeljan. Sna ite se nekako. Pa valjda im ne možemo vratiti profesora!«

Pred konac 1942. godine, London odlu uje:

»Šaljemo ekipu koja e organizirati Jambroesov povratak.«

»Kada je šaljete?«

»18. velja e.« [1943. godine]

Odre enoga dana, nekoliko trenutaka nakon spuštanja, Gestapo šalje uobi ajenu poruku: »Ekipa *Golf* sretno stigla.« I zbilja je ekipa od etiri oficira sretno stigla ... ali u zatvor.

Da bi dobili vremena i što više odužili igru, Nijemci omogu uju jednom pravom pripadniku pokreta otpora, bez njegova znanja, da se prebaci u Englesku preko Belgije, Francuske, Španjolske i Portugala. Njega je Gestapo »teledirigirao«, vješto mu postavljaju i na putu zapreke da bi u Londonu izvijestio kakve poteško e ekaju Jambroesa.

Ali, samo time se zacijelo nije mogao riješiti problem Jambroesa. Englezi su i dalje tražili: ho emo Jambroesa.

Onda se Nijemci služe svojim mogu nostima i... maštom. Javlja ju da je profesor stigao u južnu Francusku, zatim fingiraju jednu prometnu nesre u na putu iz Tarbesa u Pau. Narednik Boden, iz Abvvehra, glumi ozlije enoga koga prevoze u jednu njema ku bolnicu gdje i »umire«. Po oblasti se brzo širi vijest da je jedan važan lan nizozemskog pokreta otpora našao smrt u pokušaju da se prebaci u Španjolsku ...

Englezi su posve nasjeli. Sve ano su odali poštu Jambroesu. Objavljen je i dug nekrolog u jednim novinama nizozemskih emigranata u Londonu. A jadni je profesor, me utim, umro tek nekoliko mjeseci poslije, u logoru Mauthausen.

»Grosse Aktion« 1. travnja 1943.

Zahvaljuju i *England Spielu*, njema ki agenti raspolagali su svakom mogu om kamuflažom za uspostavljanje veze s nizozemskim pokretom otpora. Schreider i Giskes služe se njima vjernim Nizozemcima da bi se infiltrirali u grupe pokreta otpora. Takav jedan njema ki suradnik, Anton van der Waals, postaje važan lan grupe koju vodi socijalisti ki novinar Levinus van Looi.

Na taj na in Gestapo ubrzo dobiva potpuno popis lanova Nacionalnog komiteta otpora ...

Igra postaje sve teža. Van der Waals, kome su njegovi šefovi dali jednu radio-stanicu, šalje poruke opkoljen drugovima iz pokreta otpora a oni i ne slute da je aparat podešen na valnu dužinu majora Giskesa, koji poruke šalje dalje u London pošto im pregleda tekst...

U po etku 1943. godine u itavoj okupiranoj Evropi Gestapo preuzima nadležnosti Abwehra. Esesovci su osvojili prevlast, policajci komandiraju vojnicima.

Major Giskes i SS-Sturmbannführer Schreider ostaju na svojim mjestima ali su sada pot injeni dvojici oficira »novog crnog vala«: pukovniku Reuteru, koji je bio poznat kao zadržt nacist, iz Abwehra, i SS-Oberführeru Naumannu, iz SD-a, koji je bio stekao »solidan« glas kao gestapovac.

I ubrzo dolaze novi nalozi:

»Više ne gubiti vremena razgovorima s Londonom ... Likvidirati Nacionalni komitet otpora.«

1. travnja 1943. godine, u jednom ciglom danu, esesovci zatvaraju masovno. Tako je djelo *England Spiela* okrunjeno operacijom *Grosse Aktion*.

Ali se igra ipak na koncu kvari: 31. kolovoza 1943. jedna strašno neugodna vijest stiže u sjedište Gestapoa:

»Ovdje teološka škola Haaren.«

Ta je teološka škola bila pretvorena u esesovski zatvor. U njemu je ležala ve ina zatvorenih agenata SOE-a.

Na drugom kraju žice, SS-Sturmbannführer Schreider gubi strpljenje: »Zašto mi ho ete upropastiti nedjelju?«

»Pobjegli su Dourlein i Ubbink.«

Kako ih ne mogu opet uhvatiti, Nijemci se poslužuju paklenskom podvalom. Preko radio-stanica koje drže, javljaju Londonu da su ta dvojica izdajice, da služe Nijemcima, a hoće da se prebace u Englesku kako bi »zatrovali« englesku tajnu službu.

U Baker Streetu, već po običaju, šefovi SOE-a upadaju u zamku. Nakon pet mjeseci očajnog bijega okupiranom Evropom Dourlein i Ubbink uspjeli su se domo i Švicarske a ođanle i Engleske... ali e u Londonu mjesecima amiti u zatvoru dok im naposljetku ne povjeruju.

Tri mjeseca poslije još trojici zatvorenika iz Haarena polazi za rukom da pobjegnu; tako napokon me u Saveznicima izlazi na vidjelo istina o *England Spielu*.

»Hvala na suradnji«

Major Bingham, šef nizozemskog odjela SOE-a u Londonu, uklonjen je s položaja. Njegovi su odnosi s nizozemskom tajnom službom i Intelligence Serviceom bili sve gori.

Bingham je doživio još jednu gorinu: primio je posljednju poruku Schreier i Giskesa, koji su pak smatrali da *England Spiel* ionako ne bi više mogao potrajati. Sami su Nijemci zaključili ili tu kolosalnu prevaru koja je nizozemskom pokretu otpora donijela četiri godine nesreće. U svojoj posljednjoj poruci, Nijemci su se britanskim oficirima SOE-a zahvalili na »dugoj i izvršnoj suradnji«.

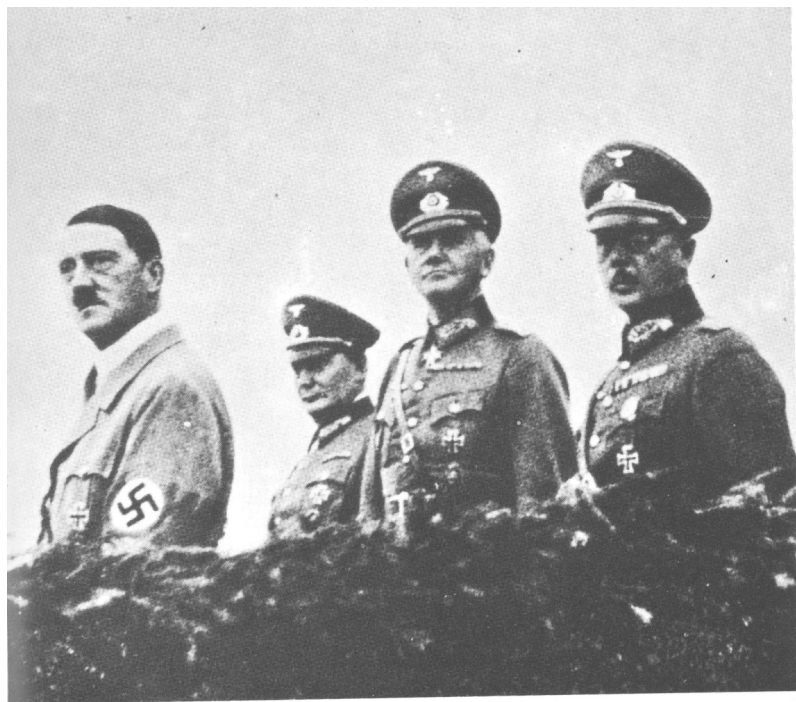
PRILOZI

Himmlerova »obiteljska fotografija« SS-a iz 1932. godine, prije dolaska na vlast. U prvom redu prepoznaje se vođa SS-a Himmler s puštenih ruku. Njemu zdesna je golemi Kurt Deluge. U trećem redu drugi zdesna je mladi Reinhard Heydrich kome je upravo povjeren zadatak da organizira službu sigurnosti SS-a.

Dva nacisti ka suparnika: Himmler (slijeva), vo a SS-a i Roehm, vo a SA, rame uz rame 1933. godine.

Prvi cilj Gestapoa bio je uspostavljanje veza s Offiziers-Corpsom. Slijeva nadesno, iza Hitlera i Göringa, generali von Blomberg i von Fritsch na Dan Wehrmachta 1935. godine.

Veliki vođe RSHA za radnim stolom. Slijeva nadesno: Heinrich Himmler, Reinhard Heydrich i Heinrich Müller.

»Mesnica« nakon atentata na Hitlera 20. srpnja 1944. godine: prostorija u berlinskom zatvoru Plötzensee, u kojoj su zavjerenici bili obješeni o mesarske kuke.

Walter Schellenberg, vođa SD-a za inozemstvo, koji je 1944. godine uhapsiti Canarisa.

**»Stari lisac«, veliki protivnik Gestapoa, antinacisti ki admiral
Wilhelm Cănaris, řef vojne obavjeřtajne sluųbe, Abwehra.**

**Mnogostruki tajni agent, pripadnica Intelligence Servicea, Sicherheitsdiensta SS-a i pokreta otpora — Mathilde Carré »La Chatte«
za vrijeme su enja nakon oslobo enja.**

Carstvo Gestapoa u okupiranoj Evropi. Na karti je prikazan razmještaj koncentracionih logora i sjedišta nacisti ke policije.

Mengele, lije nik-»eksperimentator« u Auschwitzu. Ova fotografija iz mladosti snimljena je u doba kad je istodobno doktorirao medicinu (u Frankfurtu) i filozofiju (u Miinchenu).

- Žrtve gestapovskog bijesa. Kako je otpor protiv okupatora jačao, tako je rastao i broj ovakvih krvoprolića širom Evrope.

Tijela pripadnika pokreta otpora nad kojima je izvršena smrtna kazna.

SADRŽAJ

PREDGOVOR (Vojislav Nikoli)	.7
1. André Brissaud	
TAJNE GESTAPOA.	.27
<i>(Preveo Berislav Luki)</i>	
2. André Brissaud	
SS NA ELU SVIH POLICIJA.	.61
<i>(Preveo Berislav Luki)</i>	
3. André Brissaud	
GESTAPO PRUŽA SVOJE PIPKE.	.95
<i>(Preveo Berislav Luki)</i>	
4. Jean Mabire	
GESTAPO PROTIV WEHRMACHTA	.131
<i>(Preveo Berislav Luki)</i>	
5. André Brissaud	
GESTAPO VLADA EVROPOM.	.175
<i>(Preveo Omer Lakomica)</i>	
6. André Brissaud	
SPECIJALNE OPERACIJE.	.241
<i>(Preveo Omer Lakomica)</i>	
7. André Brissaud	
MISTI NE OKRUTNOSTI.	.315
<i>(Preveo Omer Lakomica)</i>	
8. Jean Mabire	
GESTAPO PROTIV SAVEZNI KIH AGENATA	.341
<i>(Preveo Omer Lakomica)</i>	
PRILOZI	.379

**Izdava
CENTAR ZA INFORMACIJE I PUBLICITET
Zagreb**

**Za izdava a
direktor — glavni i odgovorni urednik
BRUNO AMERL**

BIBLIOTEKA »TAJNE SILE«

**Urednik
OMER LAKOMICA**

**Svezak prvi
Andre Brissaud • Jean Mabire
GESTAPO NAD EVROPOM**

**Preveli
BERISLAV LUKI
OMER LAKOMICA**

**Recenzenti
VOJMIR KLJAKOVI
SLAVKO ODI**

**Stru ni redaktor
VOJISLAV NIKOLI**

**Tehni ki urednik
HINKO BOR**

**Korektor
MILAN PADJEN**

**Tisak
»TIPOGRAF«, RIJEKA 1977.**